

Kültürel Miras ve Koruma

- YASAL ÇELİŞKİLER VE
TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI
F. Duygu SABAN ÖKESLİ
- KORUMA KURULLARI
NE YAPABİLİR, NE YAPAMAZ?
Tamer GÖK
- ADANA DOKUMA SANAYİ YAPILARI (1900-1960)
Ayça Aslıhan ÖZÜDOĞRU - Onur ERMAN
- ŞAFAK EREN'LE SÖYLEŞİ
Erkan KARAKAYA

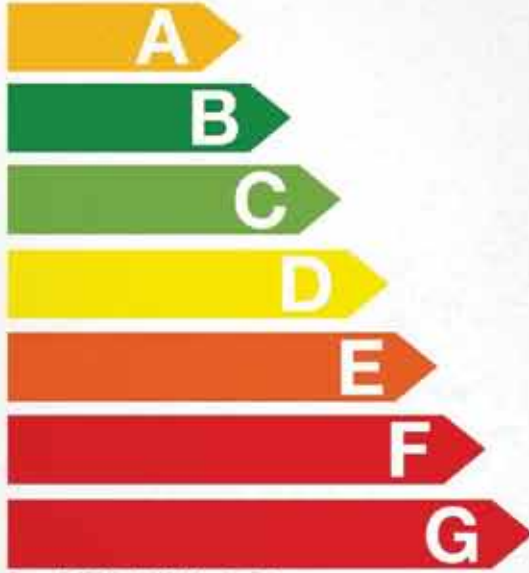
MART 2011 . SAYI 3

Güney

ENERJİNİ VERİMLİ KULLAN!

Enerji Üretici Model	YTONG®
Tasarruflu Bina 	
Enerji Tüketimi Yüksek Bina 	
Isı Yalıtımı W/mK YTONG yüksek ısı yalıtımı özelliğine sahiptir. Bu nedenle YTONG'lu duvarların ilave ısı yalıtım malzemesi ile kaplanmasına gerek yoktur.	0,13
İç Ortam Sıcaklığı °C YTONG ile yapınız yazın serin, kışın sıcak olur.	20°
Enerji Performansı Ayrıntılı bilgi için; www.ytong.com.tr	★★★★★

YTONG yüksek ısı yalıtımı sağlar...

YTONG hafiftir...

YTONG sağlamdır...

YTONG yanmaz...

YTONG ses yalıtımı sağlar...

YTONG kolay işlenir...

YTONG milimetrik ölçülerdedir...

YTONG sağlıklı mekanlar yaratır...

YTONG çevre dostudur...

GAZİANTEP YTONG SAN. A.Ş.

3. Organize Sanayi Bölgesi Başpınar / GAZİANTEP

Telefon: 0 342 211 57 00 Faks: 0 342 337 90 28-29 E-mail: gytong@sanko.com.tr

YTONG
Gaziantep Ytong Sanayi A.Ş.

GÜNEY MİMARLIK DERGİSİ

ISSN 1309-9639 MART 2011 SAYI: 3

Kapak fotoğrafı: Günay Baykam, Tepebağ

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi tarafından
3 ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli Yayın

SAHİBİ

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi adına
Bekir Kamyışlı

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Kamuran Pekçetin

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

H. Bülend Tuna

YAYIN SEKRETERİ

Tülay Sarı

YAYIN KOMİTESİ

Gaye Beler, Yusuf Gürcinar, Mehmet Keskin, Duygu Saban
Ökesli, Tülay Sarı, Çiğdem Taner, Bülend Tuna

KONSEPT TASARIM

Ferhat Babacan

GRAFİK UYGULAMA

Ebru Laçın

YAPIM

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi
Karaköy, Kemankuş Cad. No: 31 Beyoğlu 34425 İstanbul
Telefon: (0212) 244 86 11

BASKI

Acar Basım ve Cilt Sanayi Ticaret A.Ş.
Beysan San. Sit. Birlik Cad. No: 26 Acar Binası 34524
Beylikdüzü / İstanbul
Telefon: (0212) 422 18 34

İLETİŞİM ADRESİ:

Güney Mimarlık Dergisi
TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi
Reşatbey Mah. 62009 Sokak No: 2
Baskın Ap. Zemin kat ADANA

Telefon: (0322) 454 17 95 - 457 77 17

Faks: (0322) 457 24 20

e-Posta: guneymimarlik@mo.org.tr

MAKALE YAZIM KURALLARI

Derginin yazım dili Türkçedir. Dergide yayımlanmak üzere gönderilecek çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olmalıdır.

Yazarlar Adam Yayınları'nın **Ana Yazım Kılavuzu** kurallarına uymalıdır.

Yazılar, elektronik kopya (CD veya e-posta) olarak editöre iletilmelidir. CD üzerine yazarın ismi ve yazının kısaltılmış başlığı yazılmalıdır. Yazarlara ait bilgilerin tümü (isim, adres, kurum, unvan, telefon, faks, e-posta adresi) yazıyla birlikte iletilmelidir. Dergiye teslim edilen yazılar yazarlarına iade edilmez. Yazının ilk sayfasında, yeterli bilgiyi içeren bir başlık altında tüm yazarların isimleri, çalıştıkları kurum ve adres bilgileri olmalıdır. Bu sayfada iletişimin sağlanacağı yazar belirtilmelidir. Metnin sonunda kaynakça yer almalı, tablo ve şekiller ise her biri ayrı bir sayfada ve metin içindeki akışlarına göre numaralandırılmış olarak yer almalıdır.

Makalede kullanılacak görsel malzemeler dijital ise, jpg veya tiff formatında olmalı, kısa kenarları 10 cm'den, çözünürlüğü ise 300 dpi'dan daha düşük olmamalıdır. Dijital görseller metnin içine veya başka bir word dosyasına kesinlikle yapılandırılmamalı, ayrı ayrı dosyalar olarak teslim edilmelidir. Tüm görsel malzemelerin varsa metin içindeki yerleri belirtilmeli ve açıklamaları mutlaka yer almalıdır. Dijital olmayan fotoğraflar dia pozitif veya orijinal baskı olarak, çizim ve şekiller ise temiz kâğıt çıktısı olarak teslim edilebilir.

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı, basım yılı olarak verilmelidir. Aynı yazarın bir yıl içinde birden çok kaynağına referans veriliyorsa, bunlara a, b şeklinde ek yapılmalıdır. Aynı aktarılan yazılar için sayfa numarası verilmelidir. Kaynaklar metnin en sonunda soyadı sırasına ve aynı yazara ait yazılarda kronolojik sıraya göre listelenmelidir. Kitap ve dergilerin isimlerinin tümü yazılmalıdır. Kitap ve bildiri kitaplarının basımevi ve basım yeri belirtilmelidir. Basılmamış bildiriler için sunulduğu yer ve bulunma koşulları belirtilmelidir. - Köksal, A. (1998) "Aalto Bir Bağlam Mimarı mıydı?", *Aredamento Mimarlık*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Sayı: 100+3, s. 52-67.- Schildt, G. (1995) *Alvar Aalto*, Phaidon Press Limited, London.

Teslim edilen yazılarda kaynak gösterilen, kullanılan, daha önce yayımlanmış malzeme, metin, tablo, şekil ve benzeri için yazılı izin almak yazarların sorumluluğundadır. Dergiye yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde görsel malzemesiyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır.

Kültürel Miras ve Koruma

Güney Mimarlık dergisinin bu sayısında çok önemli bir konuyu değerlendirmeye çalıştık. Ülkemizin birçok kültüre kaynaklık etmiş ve birçok kültürü buluşturmuş bir mimarlık ülkesi olduğunu söylüyoruz. Ancak kültürel mirasımızın bugün pek de övünebileceğimiz bir durumda olmadığını; Adana başta olmak üzere bölge kentlerindeki zengin birimin her geçen gün biraz daha hırpalanmakta olduğunu da gözlüyoruz. Elbette gözlemekle kalmıyor, müdahale ediyor ve elimizden gelen katkıyı esirgememeye çalışıyoruz. İşte bu sayının dosyasındaki katkılarda meslektaşlarımızın değerlendirmelerini, uyarılarını, yapılanları ve yapılamayanları göreceksiniz.

Bu konuda umutlu olmamıza yol açacak gelişmeleri öncelikle belirtmemiz gerekiyor. Günümüzde koruma kültürünün kapsamının, anıt yapılardan kent dokularına, tarihî kent merkezlerine kadar genişlediğini büyük bir memnuniyetle görüyoruz. Değişik nedenlerle bazı değerlerini yitirmiş bu bölgelerin kentler için bir sorun yumağı gibi görülmemesi, bir zenginlik olarak algılanması ve hak ettiği özende çözüm üretilmesi, kaynak ayrılarak sağlıklılaştırılmaları ve çağdaş kullanımlarla kent yaşamına katılmaları gündeme gelmiştir. Kültürel miras kapsamında değerlendirilmesini istediğimiz yapıların ve tarihî çevrelerin, gelecek kuşaklara sağlıklılaştırılarak devredilmesi gereken, bize emanet edilmiş birer kültür varlıkları olduğunu görmemiz ve o duyguyla bunlara yaklaşmamız gerektiğini vurgulamak isterim.

Pek çok yerel yönetim bu alanda hızlı hareket etmek, sorunların üzerinden atlamak için aceleci davranmakta, dolayısıyla hata yapmakta, hatalı restorasyonlara göz yumulmaktadır. Bir başka önemli sorun da kültürel mirasımıza sahiplenme kapsamında ortaya çıkmaktadır. Kentlerimizin kültürel mirası değişik katmanlardan oluşmaktadır, bazı yerel yöneticilerimiz ideolojik yaklaşımlarla seçmeci davrandığını görüyoruz. Bazı kültürlerin izlerinin yok olmasına göz yumulmakta, özen gösterilmemekte, diğerleri ise yüceltmeye çalışılmaktadır. Oysa bu topraklardaki her türlü kültür birikimi bizimdir, tüm insanlığındır.

Kültürel mirasa sahiplenme ne yazık ki, toplum katmanlarında bir yaşam biçimi haline gelmemiştir. Koruma bir kalkınma faktörü olarak değil, aksine yatırımları engelleyen, kentlerimizin mekânsal gelişimine olanak sağlamayan bir olgu olarak görülmektedir. Şüphesiz ki bu anlayışın arkasında hızlı kentleşme, kent merkezlerindeki rantın giderek artması, kültürel varlıkların günümüz yaşamına uyarlanarak kullanılabilmesi ilkesinin benimsenmemesi gibi hususlar bulunmaktadır.

Kentsel sit alanlarının müzecilik anlayışıyla korunması, her yapının müzeye dönüştürülmesi mümkün değildir. Böyle bir dokunun korunması, ancak içindeki hayatın sürmesiyle mümkün olabilir. Yönetimlerin sosyal içerikli proje desteği vermeleri, katılımı özendirmelelerini böylesi alanların sağlıklılaştırılarak yaşatılması için vazgeçilmez olarak görüyoruz. Farklı kullanım amaçlarıyla yapıların yeniden gündeme gelmesi önümüze bambaşka ufuklar açmakta, yeni seçenekler, yeni olanaklar sunmaktadır. Yeni işlev kazandırılarak toplum hayatına katılması sağlanan yapılardaki restorasyonların, yeni fonksiyonların gerekliliğini ve çağdaş konforu sağlamasıyla, ayrıca da yapının orijinal halinin okunabilmesini olanaklı kılmasıyla başarıya ulaşabileceğini düşünüyorum. Meslektaşlarımıza bu konuda da önemli görevler düştüğüne inanıyorum.

Bu konuda aşılması gereken çok yol olduğunu görüyoruz. Bunca çabaya rağmen tarihî mimari mirasın bir zenginlik olarak içselleştirilmesini sağlayamamışsak; tarihî yapı stokunun korunması alanında çok mesafe alınmasına rağmen, hâlâ daha bu yapıların içerisine çağdaş konforun nasıl konabileceğinin kolay bir yolunu gösterememişsek; üstelik bu yapıların yanına onlarla barışık, dokuya uyumlu olabilecek çağdaş yapılar yapılması konusunda da gerekli özeni gösterememiş ve eskinin yıkılmasını neredeyse teşvik eden bir yaklaşım sergilemişsek işimiz çok daha zor olacaktır. Elbette uğraşacağız...

Güney Mimarlık bölgemizdeki başarılı koruma örneklerini yayımlamaktan büyük mutluluk duyacaktır; katkılarınızı bekliyoruz. Yeni sayılarda buluşmak üzere...

H. Bülend Tuna

İÇİNDEKİLER

- 3 GÖRÜŞ
3 – Şafak Eren: "Plan Uygulanabilir Olduğu Ölçüde Önem Kazanır" / Erkan Karakaya
- 12 DOSYA
Kültürel Miras ve Koruma
13 – Kültürel Miras ve Koruma Üzerine Yasal Çelişkiler ve Tarihi Çevrede Yeni Yapı / F. Duygu Saban Ökesli
19 – Kültürel Varlıklarımızın Korunması Süresinde İki Anıtsal Yasa / Cevat Erder
21 – Modern Mimarlık Mirasının Korunması Sorunsalında Türkiye Gündemi ve "Devirleşmemiş Tarihsellik Kavramı" / Emel Kayın
25 – Korumada İki Eski / Yeni Kavram: Bakım ve Basit Onarım / Emre Madran
28 – Kültürel Mirasın Korunmasındaki Uygulama Sorunları / Tefik Yıldırım
31 – Kültür Mirasının Korunmasında Koruma Kurulları Ne Yapabilir, Ne Yapamaz? / Tamer Gök
34 – Selam Sana Tepebağ Özledik... Birlikte Hatırlayalım İstedik Seni... / Güniz Baykam
39 – Mimar Semih Rüstem İş Merkezi / F. Duygu Saban Ökesli
45 – Adana Halkevi / Oğuz ERGEÇ
51 – Adana Gazipaşa İlkokulu / Murat Ulaş
54 – Adana Hükümet Konağı / Murat Ulaş
57 – Ulucami Külliyesi İçinde Ramazanoğlu Konağı: Yeniden İşlevlendirme / Gözde Ramazanoğlu
62 – Adana Belediyesi Mezbahası / Tuba Akar
66 – Yeşiloba Şehitliği / Bora Işık
70 – Adana ve İlçelerindeki Kültürel Miras İle İlgili Yapılmış Akademik Çalışmalar
71 – Adana'da Dokuma Sanayi Yapıları (1999-1960) / Ayça Aslıhan Özudoğru - Onur Erman
76 – Bağdat Demiryolunun Toprakkale'deki İzleri... / Feride Önal
- 81 İNCELEME
81 – Modernizmle Yerellik Arasında Bir Uzlaşma Süreci Olarak Seyfi Arkan Mimarlığı / C. Abdi Güzer
- 84 PROJE/PROFİL
84 – TMMOB Mimarlar Odası Kahramanmaraş Temsilcilik Binası
- 89 ADANA'DA CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARISI
89 – Adana'da Mimarlık Ortamı ve Mimarlar (1940-1980) Röportajlar Serisi 2 / F. Duygu Saban Ökesli
- 94 KÜTÜPHANE
- 95 ESKİ VE YENİ ADANA'DAN

8

17

29

41

46

58

79

Şafak Eren: “PLAN UYGULANABİLİR OLDUĞU ÖLÇÜDE ÖNEM KAZANIR”

Erkan KARAKAYA

TMMOB Mimarlar Odası
Genel Başkan Yardımcısı

“Adana kentinin geleceği, Adana’nın tarımı, Adana’nın sanayisi, Adana’nın ekonomisi ile ilgilenmek, sorunları ve çözümlerini doğru saptamak ve buna göre proje üretmek ve uygulamakla yeniden şekillenebilir. Başta Belediye Başkanı olmak üzere Belediye Meclisi’nin, Sanayi ve Ticaret Odalarının, sivil toplum örgütlerinin, akla gelebilecek tüm dinamiklerin, özetle bu kentte yaşayan her kişinin en başta gelen sorumluluğu ve görevi bu olmalıdır. Yoksa bir Belediye Başkanı, şuraya asfalt döktüm, şu yolu açtım, bu kanalizasyonu yaptım, kenti şu makyajla güzelleştirdim, şu sosyal ya da kültürel aktiviteyi gerçekleştirdim diyerek kendini aklayamaz. Gerçek belediyecilik bunlar değildir.”

Uzun yıllar Adana’da mimar ve Adana Belediyesi’nde yönetici olarak çalışan; Mimarlar Odası’nın Adana Şubesi’nin kuruluş çalışmalarında aktif rol üstlenen ve Şube Başkanlığı’ndan Mimarlar Odası Genel Başkanlığı’na kadar çeşitli kademelerde görev yapan değerli meslektaşımız Şafak Eren’le gerçekleştirdiğimiz söyleşi sunuyoruz.

ERKAN KARAKAYA- Sayın Eren Adana’da uzun yıllar gerek belediye bürokrasisinde gerekse de Mimarlar Odası şube çalışmalarının çeşitli kademelerinde uzun yıllar görev yaptınız ve Adana’da izler bıraktınız. Hatıralarınızdaki Adana’yı nasıl tanımlarsınız.

ŞAFAK EREN- Ben Tarsus doğumluyum, Tarsus’ta doğup büyüdüm, Tarsus’ta okudum, liseye bitirene kadarda Tarsus’ta yaşadım, ondan sonra Ankara’ya geldim. Günün birinde de tekrar Adana’ya döndüm.

Tarsus’un ve Adana’nın çocukluğumdan kalmış izlenimlerine önce kısaca değinmeye çalışayım. O yıllar, yani 1940-1950 arası Tarsus Adana’dan da daha gelişmiş bir kent idi, Mersin’den de iyiydi, çok gelişmiş bir kentti. O gelişmişliğin içinde hem sosyal hayatı açısından, hem yaşam tarzı açısından enteresan bir yerd Tarsus. Tarsuslular Adana’yı köy gibi görürlerdi, Tarsus’tan kalkıp Adana’ya Adana kebabı yemeğe gidilirdi, özellikle Asmaaltı’na, en güzel kebabçı Asmaaltı’yı o yıllarda.

Bir de Taş Mağaza vardı. Taş Mağaza’dan kumaş almaya gidilirdi.

Babam Tarsus’ta eczacıydı, o da Tarsus’a sonradan yerleşmiş, yani biz köken olarak Tarsuslu değiliz. O yıllarda Tarsus’tan Adana’ya ecza deposundan ilaç almaya giderdi babam, annem de ben de peşinden Asmaaltı’nda kebab yemeğe, Taş Mağaza’dan kumaş almaya giderdik. Yani, bizim için Adana, Büyüksaat ile KüçükSaat arasında, Ali Münif Caddesi’nden ibaret imiş gibiydi.

Adana ile Tarsus arası tozlu bir şoseydi; burunlu otobüsler işlerdi, ama pek tercih edilmezdi, trenle giderdik. Adana Garı çocukluğumda çok hoşuma giden, bence Adana’nın en güzel yapısıydı, gerçi hâlâ yerinde duruyor, hâlâ güzel. Ondandır da çocukluğumdan aklımda kalan yerler, tabii ki eski baraj, eski barajın yanındaki ağaçlıklar, istasyondan faytonla gider piknik yapardık, sonra büyük ve güzel bir park, Atatürk Parkı, içinde yüzme havuzu, o zaman ortasından Ziya Paşa Bulvarı geçmiyordu. Dar bir caddedi şimdiki Atatürk Bulvarı, o caddeden batıya doğru sonradan kurulan Amerikan Pazarı’nın olduğu yeri ve yüzme havuzunu da içine alan bir şekilde devam ederdi park. Sonra Ziya Paşa Bulvarı açıldı, park ortadan bölündü, yüzme havuzu da öbür tarafta kaldı.

Bunların dışında, Adana’da gençlik yıllarımda yapılan Alsaray Sineması, Adana’ya yepyeni bir çehre getirdi, 50’li yıllarda bir simge olan bu si-

nemanın yapılmasıyla kentte de bir modernleşme hissedilmeye başlandı...

Adana'yla bu ilk tanışıklığım benim 19 yaşlarıma, yani 59'lara kadar sürdü, sonra da Ankara'ya okumaya gittim. 59'lara kadar olan süreçte Adana'daki gelişim, çocukluğum zamanındaki o köyün, daha modern bir kentte dönüşmeye başlaması idi. Eski mahallelerin dışında, şimdiki belediyenin olduğu bina-
dan ya da daha doğrusu İnönü Caddesi'nden tren hattına kadar olan bölgede, bahçeler içinde köşklerin yer aldığı dönem, Sabancı'ların, Sütçü'nün, Sapmaz'ların, Has'ların evleri... Tren hattının orada da Gülek Köprüsü ile DSI arasında Öğretmen Evleri Mahallesi kurulmuştu, çoğunlukla yüksek yapılaşmaya dönüşmüş olmakla birlikte hâlâ varlığını sürdürmektedir ve bu saydığım yerlerde artık yeni bir Adana doğuyordu. Bu bölgeden sonrası da bağlardı zaten. 1960'lara kadar olan dönemde Adana aşağı yukarı buydu.

E.K.- Peki çizdiğiniz tablodaki dönem içerisinde Adana'da sanayinin konumu ne durumdaydı, sanıyorum Adana'nın sanayi ile tanıştığı yıllar da bu yıllar içerisine denk gelmektedir.

Ş.E.- 50'lerden itibaren Menderes Hükümeti döneminde başlayan Marshall yardımıyla birlikte Adana'da ilk ciddi ve modern sanayi yatırımları Sabancı'larla başladı, BOSSA kurulmuştu. Benim sınıf arkadaşımı rahmetli Özdemir Sabancı, o büyük bir şevkle babasının yeni fabrikasını anlatırdı. Tabii ki Sabancı'lardan önce de Adana'da güçlü olmasa da bir sanayi vardı. Örneğin Döşe-

me Mahallesi'nde, Millî Mensucat Fabrikası. Orhan Kemal'in meşhur Cemile'sinin geçtiği, birçok kitabına konu olan meşhur Millî Mensucat Fabrikası vardı.

E.K.- Sanıyorum o yıllarda Adana'daki sanayi daha çok yörenin özelliği itibarıyla tarıma dayalı bir sanayi olarak geliyordu.

Ş.E.- Evet ona geleceğim. Çünkü Adana pamuk diyarıydı. Pamuk diyarı olduğu için de sanayi hep dokuma üzerine geliyordu. Adana'da çıtır fabrikalarıyla başlayan, arkasından dokumaya dönüşen bütün o sanayileşmenin hammad-
desi pamuktu, sanayi pamuğa bağlıydı. Sanayi şehrin içindeydi ve etrafında da yerleşim alanlarının oluşması kaçınılmazdı. Sonra sanayinin Adana'daki asıl macerası 60'lardan sonra başlıyor ki benim tanık olmadığım bir dönem, o yıllar benim Ankara'ya okumaya gittiğim yıllara denk geliyor, Adana'ya tekrar dönüşüm 1973 yılıdır.

E.K.- Herhalde Adana'ya geri dönüşünüz okul sonrası mimar olarak olmuştur, Adana Belediyesi'ndeki çalışma yaşamınız nasıl başladı?

Ş.E.- Talebeliğim döneminde rahmetli Şevki Vanlı'nın bürosunda, 3. sınıftan itibaren çalışmaya başladım. 1971 yılında askere gidinceye kadar da Şevki Vanlı'yla beraberdik. Onun için, benim mimarlık birikimim, okulun verdiklerinin yanında daha fazlasıyla Vanlı Bürosunda geliştirdim. Askerden döndüğümde, babam eczanesini Adana'ya Kışla Caddesi'ne taşımıştı, pederin rahatsızlığı nedeniyle Ankara'ya döneme-

dim, Adana'da kaldım. O zamanlar da cep telefonları yok, Şevki Ağabey arada bir ulaşabilir, ne zaman döneceğimi sorardı. Ben de yaşadığım ikilemin çıkmazında ne diyeceğimi bilemez, bir gün döneceğimi gevelerdim. Ama dönemedim ve bir daha beraber çalışmak şansını yakalayamadım. O günlerde neredeyse hiç çevresi olmayan tam bir aylak adam yaşıntısı içerisinde sağda solda boş boş dolaşıp Adana'nın yaya yaşıntısını keşfederken bir gün aile dostu rahmetli Mustafa Piyale elimden tutup beni o zamanın Belediye Başkanı Erdoğan Özüşen'e gönderdi, "Orta Doğu Teknik Üniversiteliymiş bu delikanlı, mimar, bundan faydalanın" dedi. Ertesi gün Fen İşleri Müdürü olarak göreve başladım.

O yıllarda Fen İşleri Müdürlüğü ile İmar Müdürlüğü müşterek tek bir müdürlüktü ve böylece belediyecilik maceram 1973 yılında başlamış oldu.

E.K.- Adana'ya ikinci gelişinizde artık bir mimardınız, belediyede yetkili bir mimar olarak nasıl bir Adana ile karşılaştınız?

Ş.E.- Rahmetli Bülent Berkman ve Mehmet Ali Topaloğlu'nun yapmış oldukları imar planı yeni bitmişti o yıllarda. Artık Adana'nın kapsamlı bir imar planı var. Ayrıldığımdan beri aradan geçen 13-14 yıl içinde, artık yollar eski tozlu yollar değil, asfaltlanmış, duble olmasa bile tek şeritli yollar ve o yollar üzerinde gelişmiş sanayi, SASA kurulmuş, PILSA kurulmuş, bir sürü irili ufaklı fabrika Ceyhan istikametine, Mersin istikametine doğru karayolu üzerinde gelişmiş, ancak aynı zamanda da tarım arazileri üzerine kurulmuş bir sanayi.

E.K.- Peki, bizler Adana'da ilk imar planının Jansen tarafından yapıldığını duyarız. Siz belediyeye geldiğinizde, böyle bir planla karşılaştınız mı? Bu plan notları arasında olduğu söylenen kentin gelişiminin kuzeye, dağlara doğru kaydırılmasını ön gören bir plan notu var mıydı?

Ş.E.- Evet bir Jansen Planı vardı, ancak Jansen'in hem Adana, hem de meşhur Ankara planları, sadece bugünkü merkezi ele alan, hızlı nüfus artışına uygun esnekliğe sahip olmayan planlardır. Ankara'da da öyle, Jansen'in planı diye baktığınız zaman, yani güney-kuzey aksında Çankaya ile Ulus arasını, batı-doğu aksında Maltepe ile Dikimevi arasını ele alan bir öngörü planıdır, çevreyi tamamen kapsayan ayrıntılı bir şekilde geleceği gören planlar değildir. Ayrıca Adana'da "Şehrin kuzeye kaydırılmasını" öngören bir plan notunu da hatırlamıyorum, gözümde kaçmış olabilir. Ancak, Jansen'in Adana Planı'nda kentin kuzeye gelişmesi olarak tanımlanan planlama bölgesi, güneydeki eski yerleşim bölgesi olarak tanımlayabileceğimiz Alidede, Hanedan, Karasofu, Tepebeğ, Kuruköprü'nün kuzeyinde kalan ve tren hattı ile birinci sulama kanalına kadar olan bölgeden ibarettir ve bugünkü tanımıyla kastedilen Baraj Gölü tarafındaki Kuzey Adana ile ilgisi yoktur. Ben Belediye'de çalışmaya başladığımda yeni bir plan yapılmış ve uygulamaya konulmuştu.

Adı	: Mustafa Şafak EREN
Doğum Yeri	: Tarsus
Doğum Tarihi	: 05.06.1940
1947-1952 / Tarsus	: Sadık Eliyeşil İlkokulu
1952-1959 / Tarsus	: Tarsus Amerikan Koleji
1959-1961 / Ankara	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
1960-1967 / Ankara	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
1963-1967 / Ankara	: Şevki Vanlı Mimarlık Bürosu
1967-1971 / Ankara	: Şevki Vanlı Mimarlık Bürosu / Büro Şefi
1971-1972 / Ankara	: Mamak - Muhabere Okulu / Yedek Subay Öğrencisi
1972-1973 / Diyarbakır	: 7. Kolordu / Yedek Subay
1973-1975 / Adana	: Adana Belediyesi / Fen İşleri ve İmar Müdürü
1975-1978 / Adana	: Baysan İnşaat A.Ş. / Genel Müdür
1978-1980 / Adana	: Adana Belediyesi / Teknik Başkan Yardımcısı
1980-1984 / Adn-Ank	: Aksalan & Hanıfioğulları Şirketleri / Koordinatör
1984-1986 / Adana	: Serbest Mühendislik
1986-1987 / Adana	: Organize Sanayi Bölgesi / Müdür
1987-1989 / Adana	: Gülbahçesi Projesi / Koordinatör
1988-1992 / Adana	: Mimarlar Odası Temsilciliği ve Şube Başkanlığı
1989-1994 / Adana	: Büyükşehir Belediyesi / Genel Sekreter
1992-1994 / Ankara	: Mimarlar Odası / Onur Kurulu Üyesi
1994-1996 / Ankara	: Mimarlar Odası / 2'nci Başkan - Genel Başkan
1994-1998 / İstanbul	: Çolakoğlu İnşaat A.Ş. / Ortak ve Koordinatör
1996-2003 / İstanbul	: Vorteks Makina San. Ve Tic. Ltd. Şti. / Ortak ve Şirket Md.
1998-2001 / Ankara	: Çolakoğlu-İndet-Ukrnaftogazbud İş Ortaklığı / Kayseri-Konya-Seydişehir Doğal Gaz Boru Hattı / Proje Md.
2001- / Ank-İst	: Çolakoğlu İnşaat A.Ş. / Genel Koordinatör

E.K.- Bülent Berkkan'ın hazırladığını söylediğiniz imar planını söylüyorsunuz herhalde.

Ş.E.- Evet Bülent Berkkan'ın bir ortağı vardı, Mehmet Ali Topaloğlu, imar planının müellifi her ikisi idi. Ama biz ilk olarak Berkkan'ı tanıdık. Bülent Bey, planın sadece müellifi değildi, aynı zamanda sözleşmesi gereği de her ay Adana'ya gelip, birkaç gün kalıp uygulama sürecini de takip ediyordu. Hatta meşhur siyah ciltli bir defteri vardı, ben Fen İşleri Müdürü olduğumda gördüm; sorular, talepler hakkında deftere kendi görüşünü yazar ve imzalardı. Hatta Meclis'e giden imar tadilatı dosyalarında, görüşü olmadan Meclis karar vermezdi. Sözleşme gereği idi bu zaten, daha doğrusu müelliflik hakları içinde tanımlanmış olan bir uygulamaydı. O zamanlar plan müellifinin görüşü olmadan, o onaylamadan bir değişiklik söz konusu olamıyordu, ancak 1980 darbesinden sonra bu uygulama gündemden kalkmış.

Buradan bir noktaya gelmek istiyorum: İmar Planı her şey değildir. Plan, uygulanabilir olduğu ve uygulanabildiği ölçüde önem kazanır. Bu ikisi çok farklı şeylerdir; çizilip onaylanan plan ayrı bir konu, planın uygulanabilirliği ayrı bir konudur. O dönemlerde Türkiye'de uygulanmaya başlanan o günkü İmar Yasası'nın 42. maddesi, şimdiki 18. maddesi çerçevesinde imar düzenlemesi yapılarak kadastro parsellerinin, yani kadastral mülkiyetin imar parseline dönüşmesi pilot uygulama olarak yeni yeni ele alınıyordu. Tabii bu düzenlemeden bahsederken, onun da kulağını çınlatalım, benim ikinci belediye başkanlığı dönemin diye nitelediğim, yani 1980 öncesi Sayın Selahattin Çolak dönemindeki Belediye Başkan Yardımcılığımda, daha sonra uzun yıllar Adana'ya Belediye Başkanlığı yapan Sayın Aytaç Durak da Belediye Meclis Üyesi olarak gelip "Nedir bu uygulama?" diye 3-4 gün boyunca bana sorular sorarak konuyu öğrenmeye çalışmıştı. Keşke ona bu konuyu o kadar iyi anlatmasaydım, çünkü sonradan belediye başkanlığı sırasında imar uygulamasını kendi lehine olmak üzere çok kötü olarak kullandığına şahit oldum.

E.K.- Yani bir plan vardı ama uygulanacak imar parselleri yoktu diyorsunuz. Bunun temel nedenlerini neye bağlıyorsunuz? Bu sorunu aşabilmek için nasıl çalışma yapıyordunuz?

Ş.E.- Evet, tekrar geriye dönersek, Adana'nın bir imar planı vardı, ama bu planın düzenlemesi yoktu ve Adana'nın en büyük sorunlarından biriydi bu; Adana'da yasal anlamıyla gecekondular yoktu, ancak ruhsatsız kaçak yapı çoktu. Düzensiz gelişigüzel yapılaşma vardı. O zaman birçok yetkili bu iki kavramı birbirine karıştırıyordu. Çünkü gecekondular başkasının mülkünde yapılan kaçak yapılaşma iken düzensiz yapılaşma kendi mülkü üzerinde ruhsat almadan ya da ruhsat alamadan yapılan kaçak yapılaşmayı tanımlıyordu. İmar parseli oluşmadan ruhsat almak mümkün olmadığından, kendi mülkünde de yapılsa düzensiz yapılaşma almış başını yürümüştü. Adana'da çarpık yapılaşmanın en temel sorunu, üzerinde imar planı olsa da em-

lakçilerin plana uygun imar parseli oluşturmadan kafalarına göre parsellediği ve hisseli satışla oluşturduğu hisseli mülk üzerine kişilerin "Şu nokta benim" diyerek oraya ruhsatsız kaçak bina yapmasıydı. Bu hem İmar Yasası'na, hem imar planına, hem de düzenli kentleşmeye aykırı idi. Bir kere böyle bir bölge gelişmiş ise zaten tümü yıkılmadıkça imar planını uygulamak olanaksızlaşıyordu.

Bu durumda nerede imar planını uygulayabiliyorsunuz ya da imar uygulaması yapabiliyorsunuz ve ruhsatlı yapılaşmayı sağlayabiliyorsunuz; kısmen tren hattıyla E-5 Karayolu ve Mücahitler Caddesi ile Fuzuli Caddesi arasındaki dar bir bölgede... Elinizdeki imar planına göre kenti kuzeye Baraj Gölü'ne doğru kaydırabilirsiniz. Ancak bunu topyekûn başarmak için önce bu bölgede imar düzenlemesi yapılması, imar parsellerinin oluşturulması, yol, kanalizasyon, su, elektrik gibi alt-yapının gerçekleştirilmesi, tren hattı, birinci ve bilahare ikinci sulama kanalının mevcudiyetinin ortaya çıkardığı engebeleri aşacak üst yapının sağlanması gerekli idi. O günlerin bir başka sorunu da Adana'nın kuzeyinde, özellikle ikinci sulama kanalı bölgesinde ve Karaisalı yolu boyunca tüm kadastro parsellerinin kaymış olmasıydı ve Adana'da imar düzenlemesi yapabilecek bir kadro bulunmamasıydı. Yani plana göre imar düzenlemesi yapmanın önünde ciddi engeller bulunuyordu. İşte o günlerin Adanası böyle bir Adana. Bu Adana'ya Bülent Berkkan tarafından bir imar planı çizilmiş ama planın uygulanmasının önünde böyle ciddi sorunlar var; bu ortamda da imar planını uygulamaktan ve ruhsatlı bina yaptırmaktan sorumlu müdür olarak ben görev yapıyorum...

E.K.- İmar planının ve imar uygulamalarının önemini henüz tam anlaşılmadığı bir dönemde yapılaşmadan sorumlu bir bürokrat olarak görev yapmanızın zorlukları yanında yine de sanıyorum bu konularda Adana'da ilk ciddi adımlar da bu yıllarda atılmıştı. O yıllardaki Adana'daki imkânsızlıklarınızın yanında görev yapan belediye başkanlarının yaklaşımı nasıldı.

Ş.E.- İlk çalıştığım Belediye Başkanı Sayın Erdoğan Özlüoğlu idi, tabii çok kısa bir dönemdi benim için. Seçim yakındı, sanırım 6 ay sonra seçim oldu, iyi niyetli bir insandı, mesleği mühendisti. Zaten Başkan olmadan önce de o zamanlar Belediye'ye bağlı olan elektrik işletmesinin müdürüymüş. Müspet düşünen birisiydi. Ancak, o zamanın imkânları içerisinde Belediye Başkanlığı yapmış. Benden önceki dönemini bilemiyorum, ancak son 6 ayı gözleyebildim.

Daha sonra Sayın Ege Bağatur'un başkanlık dönemi başladı. Sayın Bağatur çok dürüst, çok vakur, sesi de öyle gür bir Belediye Başkanıydı, ama talihsizdi. Başkan olduktan bir müddet sonra vuruldu. Tedavi sürecinde uzun bir dönem Belediye'de işler vekâletle yürütüldü. Sayın Bağatur iyileşip göreve döndükten bir

müddet sonra da ben Belediye'den ayrıldım. Bu dönemde hem belediye yasası hem de belediye bütçesi çok yetersizdi, Başkan'ın kafasında yapmak istediği çok şey vardı, ama yasal ve maddi açıdan yapılabilecek fazla bir şey yoktu. Gerçi bir belediye başkanının yasal ve mali açıdan eli kolu bağlı olduğunda da yapacağı şeyler yok mudur; vardır. Vardır, ama bunun içinde çok yasaların arkasında değil önünde yürümek gerekir. Dönemine göre çok işler yapan ancak bir türlü mahkeme koridorlarından kurtulamayan rahmetli Haşim İşcan bu durumun en çarpıcı örneklerinden biridir. Rahmetli Bağatur ise yasalara sonuna kadar bağlı bir insandı, zaten kendisi de hukukçuydu. Dolayısıyla yasaları aşarak hizmet vermeyi hiçbir zaman düşünmedi, bunun için de planladıklarını yaşama geçiremedi.

Sayın Bağatur uzun bir müddet sağlık problemiyle uğraştığı için, Bağatur dönemi Adana için talihsiz bir dönem olmuştur. Şu anda geriye dönüp baktığımda modern bir ekmek fabrikası kurulması dışında o dönemde yapılmış önemli bir belediye başkanlığı atılımı da hatırlayamıyorum.

E.K.- Ama, nedense Adana'da o dönemi yaşamış kişiler arasında Ege Bağatur döneminin ayrı bir yeri olduğu söylenir. Bunun da nedeni herhalde az önce bahsettiğiniz kendisinin dürüstlüğü ve yasalara saygılı bir Belediye Başkanı olması diye düşünüyorum, siz ne dersiniz?

Ş.E.- Bir kere şu vardı; despot değildi, gür ve otoriter sesli ancak gür sesini, "Benim dediğim olacak" gibi bir tavır için kullanmayan bir başkandı, kişilik olarak demokrat bir insandı. Demokrat bir insan olduğundan da, konuları görüşür, tartışır ve deneyimiyle değerlendirirdi. O zamanki belediye meclis üyeleri de, sonrakileri küçümsemek için söylemiyorum ama belki de Adana'nın gelmiş geçmiş en iyi belediye meclis üyeleriydi. Hem Sayın Özlüoğlu'nun, hem de Sayın Bağatur'un dönemindeki meclis üyelerinin

tamamına yakını kültürlüydü ve düzeyi yüksek bir belediye meclisi vardı. Ege Bağıtatur dönemi ni değerlendirirken bunu da göz ardı etmemek gerekir.

Sayın Bağıtatur Başkan olduktan sonra yapılan çalışmalar hakkında kendisine bilgi aktardığımda bana, "Bunları okunabilecek ölçekte bir rapor haline getir, bakalım neler yapabiliriz" demişti. Elimdeki şu raporda o gün benden isteyip de kendisine hazırlayıp sunduğum "Adana Raporu"nın bir kopyası, teksir kâğıdından çoğaltılmış, tesadüfen bir nüshası elimde kalmış. Bu raporda, Adana'nın o dönemki ortamını, durumunu ve nasıl bir Belediye'ye sahip olduğunu gözler önüne sermek istemiştım. Bu rapora kısaca göz attığımızda;

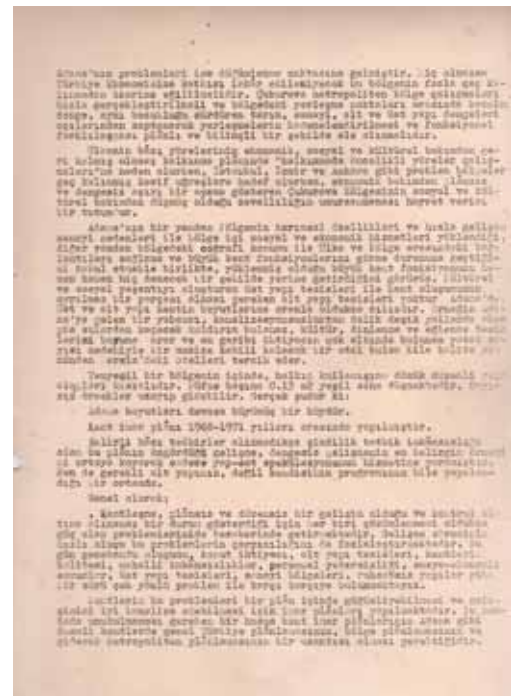
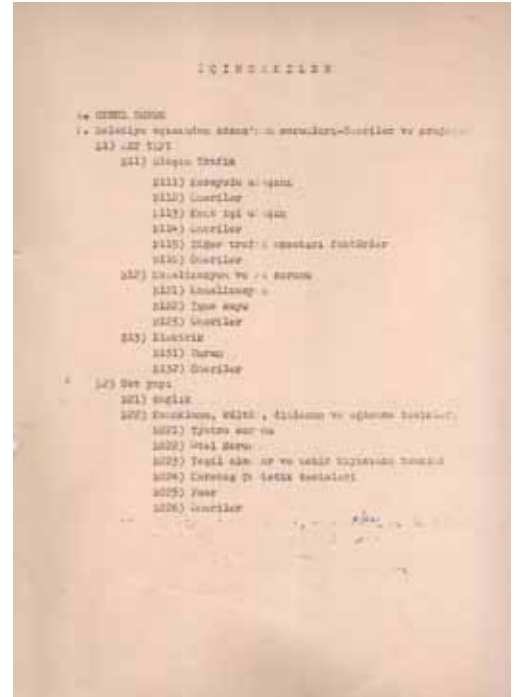
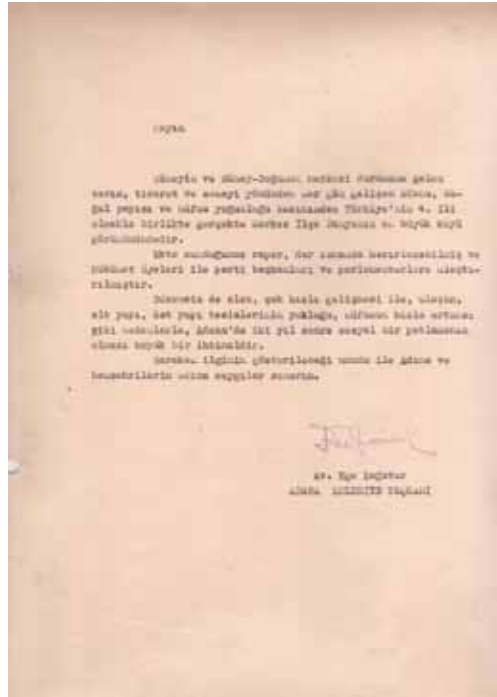
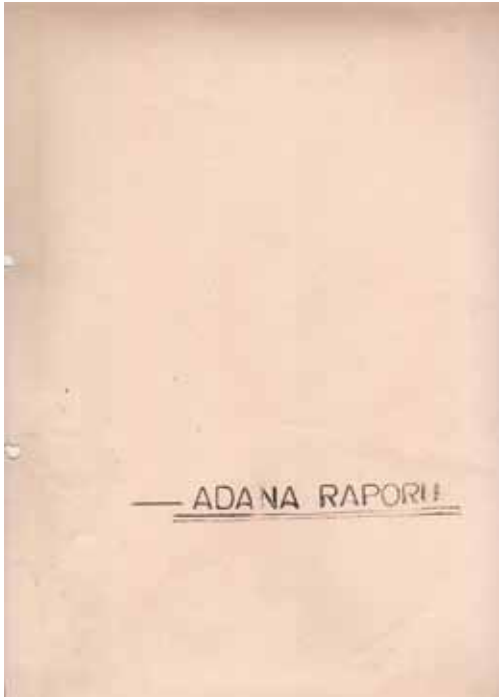
Ön yazıda; "Dar zamanda hazırlanabilmiş ve hükümet üyeleriyle parti başkanları ve parlamen-

terlere ulaştırılmıştır. Düzensiz de olsa, çok hızlı bir gelişmesiyle ulaşım, altyapı, üstyapı tesislerinin yokluğu, nüfusun hızla artması gibi nedenlerle Adana'da 2 yıl sonra sosyal bir patlamanın olması büyük bir ihtimaldir" diyerek 1974 yılında Adana'ya dikkat çekmek için konuyu bir nevi ajite etmişiz.

Yine raporun içinde altyapıyı, üstyapıyı ele almışız. Altyapıda ulaşım ve trafik, kanalizasyon, su ve elektrik; üstyapıda sağlık, konaklama, kültür, sosyal konulara değinmişiz. Arkasından teknik ve sosyal hizmetler, ticaret, sanayi, tarım ve ulaşım konularını ele alarak raporu 27 sayfada tamamlamışız.

Size bu rapordan bir saptamamı aktarırsam o günlerdeki Belediye'nin durumunu ve bizim çalışma koşullarını daha iyi anlatabilirim; Raporda şöyle demişiz, "Yol yapım ve bakım hiz-

meti için Belediyemizin elinde bulunan iş makinelerinin listesi, durumlarıyla birlikte aşağıdadır: Yatay gelişmiş yarım milyonluk bir kentin yol yapım ve bakım hizmetlerini karşılayacak çoğu eski model araçlar bir yanda, piyasaya olan borç yüzünden yedek parça ve lastik bulamayan belediye, öbür yanda acınacak bir durum... 44 model 3 adet dozer, 45 model 1 adet greyder, 63 model 2 adet greyder, bir de küçük 64 model greyder, yani, 4 tane greyder, 3 tane dozer, 1 tane paletli 64 model loder, biri dizel, biri benzinli basit 2 adet lastikli loder, 3 tane silindir, bir tane 63 model asfalt serme makinesi..." Türkiye'nin 4'üncü büyük kenti ve tüm makine parkımız bundan ibaret. Fen İşleri Müdürü olduğum bir kentte belediye teşkilatı ve imkânlar köy veya kasaba belediyesinin gibi, şimdilerde bu kısıtlı imkânlara sahip kasaba belediyeleri bile kalmadı, anlayacağınız o

dönemde bizler tam anlamıyla yokluklar içerisinde belediyeçilik yaptık.

E.K.- O gün hazırladığınız Adana raporunuza şöyle göz ucuyla baktığımda içerisinde bahsedilen sorunlara pek de yabancı olmadığımı görebiliyorum. Aynı raporu bugün yazsanız farklı nelerden bahsederdiniz?

Ş.E.- Aslında al bu raporu, verileri güncelle ve al sana bugünkü Adana raporu olur. Sorunlar aynı. Gerçi İmar uygulamaları konularında şimdilerde işi saptırdılar ama. O zamanlara dönersek, raporda Adana'da bir imar uygulaması çalışması yapılması gerektiğini söyledik ve İller Bankası kanalıyla ilk pilot uygulamayı yaptırдық. Sonra Sayın Selahattin Çolak zamanında da imar uygulama çalışmalarını devam ettirdik. Bizden sonra Kuzey Adana'da bu uygulamayı yapanlar 18. Madde uygulaması yapıyoruz diyerek kendi yararlarına arsa rantını arttırıp gayrimenkul spekülatoörlüğüne soyundular.

E.K.- Bu raporda bir şey dikkatimi çekti: 66-71 yıllarında *"1 milyonluk bir Adana'nın gelecekteki kentsel yapısının muhtemel durumu göz önünde tutularak, gerekli olan yerleşme düzenini kanaliz edecek imar planı yapılmıştır"* deniliyor. Oysa şu anda 2 milyonluk bir Adana var bugünkü nüfus o tarihlerde ön görülemiyor muydu?

Ş.E.- Tabii o günlerde hızlı nüfus artışı ön görülemiyordu, zaten zaman içerisinde sürekli eklemeler yapılarak plan geliştirildi. 1966'lardan önce, yani benim Adana'da olmadığım süreçte, Türkiye'de pilot uygulama olarak Devlet Planlama Teşkilatı'nın yerel bacağı olan bölge planlama müdürlükleri kurulmuştu, bunlardan bir tanesi de Adana'da çalışıyordu. Daha sonraları bu düşünceden vazgeçildi; yine o eski hastalık nüksetti, Ankara'dan bütün Türkiye'yi planlamaya kalktılar. Halbuki, o yararlı uygulama devam etse idi, belki çok farklı bir Adana gelişebilirdi.

Adana Türkiye'nin 4'ncü büyük kenti idi. Aynı zamanda, Çukurova Bölgesinde bulunan Türkiye çapındaki tekstil, plastik, yağ, un, çimento gibi sanayi faaliyetlerinin büyük ağırlığı Adana merkez ilçe sınırları içinde toplanmıştı. Adana'da kentleşme hızı çok yüksekti. Türkiye'de nüfus artışı ortalama yüzde 16 iken, Çukurova'da bu nispet yüzde 21'e çıkmıştı, Adana'da ise yüzde 40 dolaylarında bulunmaktaydı. Adana Raporu'nda, *"Bakın, Türkiye'de alışlagelmiş bir tutum vardır; bir sorun içinden çıkılmaz boyutlara erişmedikçe ele alınmaz. İş işten geçtikten sonra ele alınan İstanbul, Ankara, İzmir örnekleri önümüzde durmaktadır. Artan hızlı nüfus karşısında Çukurova ve Adana'nın problemleriye düğümleme noktasına gelmiştir. Hiç olmazsa Türkiye ekonomisine katkısı inkâr edilemeyecek bir bölgenin fazla geç kalınmadan üzerine eğilmelidir"* diyorduk ama kimseye dinletemiyorduk.

Şimdi buradan gelelim bir başka noktaya; Sayın Selahattin Çolak'ın ilk Belediye Başkanlığından sonra, 1980 darbesinde görevi bıraktıktan sonra yaşanan ara dönemi takiben Sayın Aytaç Durak Belediye Başkanı oldu. Kuzey Adana Projesi diye bilinen projesini başlatıp da seçim kaybettikten sonra, tekrar biz göreve geldiğimizde, kucağı-

mızda sorunlu olan Kuzey Adana Projesini bulduk. İmar düzenlemesi yapılmış ve apartmanlar dikilmişti, ancak altyapı yoktur; ne kanalizasyon vardır, ne doğru dürüst su şebekesi vardır. Ortada bir imar düzenlemesi var ama düzenleme şartnamelerine aykırı; birilerinin dere içlerindeki, çukurdaki arsaları uzaktaki göl manzaralı yerlere taşınmış; tam bir rant oluşturma tezgâhi halinde; ayrıca ortada binalar var, ama altyapı yok; bazı yollar yapılmış, ama kanalizasyon yok, doğru dürüst su şebekesi yok. Dünyanın neresinde olursa olsun, sıfırdan geliştirilen yerleşim bölgelerinde önce altyapı yapılır. Yani, yolunu açarsın, yolu açmadan önce kanalizasyonu geçirirsin, elektrik şebekeni döşersin, su şebekeni döşersin, ondan sonra ruhsatı verir, inşaatı başlatırsın. Kısaca karşımızda tam anlamıyla spekülasyon, devasa bir kent parçası yapılaşıyordu.

E.K.- O zaman şöyle diyebilir miyiz? Hızlı ve plansız yapılaşan kentte göç baskısıyla yeni alanlar imara açılırken, eski ve kimlikli Adana'yı terk edip, yeni adına spekülasyon bir Adana planlandı ve kuzeyde betonlaşmış kimliksiz ve alt yapıdan yoksun bir kent parçası yaratıldı.

Ş.E.- Evet aynen öyle oldu. Adana'nın belli bir bölgesinin tümünü yoğun yapılaşmaya açmak kadar saçma bir şey olamaz. Nüfusu yerleştireceğiz diyorsunuz ama bunu dev gibi bir alanda sadece yoğun konut alanlarını yan yana dizerek ancak bir otel kent yaratabilirsiniz, kuzey Adana'da da yapılan aynen buydu. İmar uygulaması adı altında yasalara aykırı mülkiyet düzenlemeleriyle yaratılan yüksek imar rantları ise birilerinin cebine gitti. Burası bakir bir bölge idi ve şehircilik açısından düzgün planlama yapılabilirken en uygun alandı, ancak bu imkân kentin yararına değil de birilerinin aşırı rant kaygılarına feda edildi. Biz ikinci defa göreve geldiğimizde bu bölgede betonlaşma başlamış, imar uygulama aşamaları bitirilmişti, yapabileceğimiz pek

bir şey kalmamıştı. Alt yapıdan yoksun bir şekilde yapılaşan bu bölgede bize yol, su, kanalizasyon gibi hizmetleri yapmak kalmıştı.

Buradaki temel hatalardan birisi de şehirlerarası otoyolun Adana'nın kuzeyinde başlayan bu yeni yapılaşmayı tam ortadan keserek doğu-batı istikametinde geçirilmesidir. Kentin kuzeyindeki yeni yerleşim bölgesini güneydeki eski yerleşim bölgelerine bağlayacak güney-kuzey arterleri, zaten E-5 karayolu, demiryolu ve iki sulama kanalı ile kesilerek sorun yaratırken bir beşinci engel daha ortaya çıkarıldı. Nereye yol yaparsan yap, ne kadar kontrollü yaparsan yap, etrafı zaten yoğun bir şekilde yapılaşır. Oysa otoyolun kentin güneyinden geçirilmesi daha doğru olacaktı. Burası da verimli tarım arazisi, buradan da yol geçirmek yapılaşmayı teşvik etmez mi diyebilirsiniz ama kentin kuzeyinde otoyol boyunca gerçekleştirmeniz mümkün olmayan geniş yeşil kuşaklama bandını güneydeki tarım alanlarında gerçekleştirme olanağına sahipsiniz. Kentin güneyindeki yerleşim alanlarına teğet geçecek bir otoyolun güney tarafının geniş bir yeşil bantla kuşaklanarak bir sınır hattı oluşturulması hem yapılaşmanın daha aşağılara yayılmasını durdurabilirdi, hem de otoyolun kuzey tarafında yapılacak olan bir yan yol güney yerleşim bölgelerindeki trafik sıkışıklığının rahatlamasını sağlayabilirdi. Bu nedenle Adana'da sürekli gündemde olan güney kuşak yolu tartışılmalıdır.

Sayın Bağatur döneminde, Adana'da en önemli ulaşım sorunlarından bir tanesi de kentin mevcut tüm ulaşım arterlerinin şehri kuzey-güney istikametinde kat etmesi idi. Bu nedenle de kentin ulaşımındaki temel ihtiyacı doğu-batı istikametinde ulaşımın sağlanması idi. Şehirlerarası ulaşım, hatta uluslararası ulaşım ve kentin doğu-batı ulaşımı aynı yoldan olmak üzere Kuruköprü ve dar İnönü Caddesi üzerinden E-5 karayolunu kullanıyordu. Talep etmemize rağmen

Adana Şube Kurucu Yönetim Kurulu 1990 (Soldan Sağa) Haluk Gökçen - Erkan Karakaya - Yasemin Kaptan - Abdulkadir Özcan - Şafak Eren

Mimar Sinan Heykeli Açılış Töreni 1993 (Soldan Sağa Ön Sıra) Şafak Eren -?- Odil Erarslan Çincaner - Yusuf Serin, Şube Dönem Başkanı -?-. M. Selahattin Çolak, Belediye Başkanı - Nurdoğan Özkaya, Mimarlar Odası Başkanı - Nusret Baş

Devlet Demiryolları Ankara'da, İstanbul'da olduğu gibi banliyö hizmeti sunmadığı için sorun kısmen de çözüleliyordu. Bu aşamada Devlet şimdiki E-5 karayolu geçişini açmak üzere çalışmalara başladı. Tabii yapılacak bu yeni yol da kuzey-güney istikametindeki arterleri keseceğinden, yeni kesişme yeni bir kavşak sorunları yaratacağından ve Belediye'nin bu yeni sorunları çözecek mali gücü olamadığından, Adana Raporu'nda kavşak sorunlarının Karayollarınca üst-geçit yapılarak çözümlenmesini önerdik. Bunu niye önermişiz, demin bahsettiğim sorun, merkezi yönetim tarafından yapılmış olan doğu-batı yönündeki demiryolu ve sulama ka-

nalları durmadan, hep kentin kuzey-güney ulaşımını kesiyor, bu da yeni bir merkezi yönetim engeli, yeni bir kesişim.

E.K.- Yeni bir yol daha, yeni bir kesiş...

Ş.E.- Madem yatırım yapıyorsun, bu kadar da kamulaştırma ve yapım parası harcıyorsun; Karayolları yatırımı kavşakları ile birlikte doğru dü-rüst yapsaydı, Ziya Paşa Bulvarı üzerinde Sayın Aytaç Durak'ın bir hilkat garibesi olarak yaptırdığı, bilahare yıktırılan üstgeçit rezaletini çekmezdi Adana yıllarca, Atatürk Bulvarı üzerindeki gö-bekteki trafik sıkışıklığı da çekilmezdi.

E.K.- Kent içi ulaşımından bahsederken sizin görev yaptığınız yıllarda kent içi ulaşım ile ilgi-

li herhangi bir bilimsel çalışma veya bir ulaşım mastır planı var mıydı?

Ş.E.- Hayır yoktu. Bildiğim kadarıyla tüm Adana'yı kapsayan bilimsel anlamda hazırlanmış bir ulaşım mastır planı halen yapılmadı. Sayın Çolak'ın ikinci döneminde hem kent merkezinin trafik çözümü için bir planlama ve uygulama çalışması başlatmıştık, hem de raylı sistem için bir ulaşım planlama çalışması yapılmıştı ama bizden sonra göreve gelenlerin devam ettirmediklerini zannediyorum. Aslında, bir kentin ulaşım mastır planı çok önemlidir, her büyük kent öncelikle bir ulaşım mastır planına sahip olmalıdır.

E.K.- Sayın Selahattin Çolak'ın Belediye Başkanlığı döneminde de uzun yıllar birlikte çalıştınız, bu dönemde nasıl bir belediyecilik yaptınız?

Ş.E.- Sayın Bağatur döneminde Fen İşleri ve İmar Müdürü'yüdüm, bu makamlar suiistimal yapmaya çok müsait makamlardır. Belediyenin en temel yatırım hizmetleri ve rant sağlama olanakları bu müdürlükler eliyle yapılır. Görev yaptığım bu yıllarda pek çok kişinin de tezgâhını engellemiştim, dolayısıyla bazılarınca istenmeyen adam olmuştum. Başka bir nedeni var mıydı bilmiyorum ama Sayın Bağatur'un iyileşip görevinin başına döndüğünde tahmin ediyorum bu kişilerin de etkisiyle bana soğuk davrandığını fark ettim ve 1975 yılında istifa ederek ayrıldım. Ancak Ankara'ya dönmedim, Adana'dan kopamadım. Belediye'den ayrıldıktan sonra yakınlarda rahmetli olan, bir baba gibi, gerçek bir ağabey gibi sevdiğim Dr. Selim Baysan'ın inşaat şirketinde çalışmaya başladım. Askerlik arkadaşım mimar Arif Çetinkaya ile birlikte hem proje üretiyorduk hem de bu projelerin inşaatını gerçekleştiriyorduk. Zevkli ve verimli bir dönemdi. Ama serbest çalışma yaşamımda bir türlü unutamadığım ve özlemine duyduğum dönem Şevki Vanlı Mimarlık Bürosu'nda geçirdiğim yıllardır. Şevki Ağabey'in bürosunda çalıştığım yıllarda çok nitelikli projelere yaptığım katkılardan ve verdiğim emeklerden aldığım hazzı unutmak mümkün değildir.

Sayın Ege Bağatur döneminde, Sayın Selahattin Çolak'ın kardeşi kimya mühendisi Hüseyin Çolak Belediye Meclis Üyesi idi, aramızda çok iyi dostluk kurulmuştu. Yeni seçim dönemi gelmişti ve Sayın Selahattin Çolak da Belediye Başkanlığına adaydı. Benim bu dönemde Sayın Selahattin Çolak ile tanışmam Hüseyin Çolak vasıtasıyla oldu. Sayın Selahattin Çolak'ın seçim kampanyasında aktif olarak yer aldım ve 1977 yılında Belediye Başkanı olduktan kısa bir süre sonra da Teknik Başkan Yardımcısı olarak göreve başladım. Daha sonra Adana'da uzun yıllar Belediye Başkanlığı yapan Sayın Aytaç Durak da bu dönemde Belediye Meclis Üyesi seçildi.

Sayın Selahattin Çolak'ın 1980 darbesi nedeniyle sadece 3 yıl sürebilen bu ilk döneminde Adana Belediyesi'nin ilk ciddi çalışma programını yaparak çok ciddi projeleri ve yatırımları başlattık ve bazılarını bitirdik.

Dar bir cadde olan Atatürk Caddesi genişletilerek bulvar haline getirildi. Adana'nın ilk kanalizasyon toplama kolektörü, içine araba girebilecek büyüklükte bu bulvarın altında inşa edildi. Bir taraftan da arıtma tesisi projeleri için çalışmalar başlatıldı. Diğer taraftan yeni içme suyu su kuyuları yaptırıldı. Adana'da su kuyuları hep yatay pompalı idi ve su kirleniyordu o zamanlar da. Hatta içme suyuna pis-su karışmaya başlamıştı. İçme suyu sistemi bu dönemde yatay pompalı sistemden derin kuyulu sisteme dönüştürüldü. Yeni su şebekeleri inşa edildi. Üstü kapandıktan sonra insanların hatırlamadığı alt yapı hizmetleri gerçekleştirildi.

Akkapı Yolu genişletildi, Debboy Caddesi genişletilerek doğu-batı yönünde ilk arter hizmete açıldı, Küçük Saat Meydanı tanzim edildi.

Sonra, eski kentin göbeğindeki eski Adana Halini ve Girne Köprüsü yanındaki eski şehirlerarası Otagarı hatırlarsınız. Her ikisinin de şehir dışına, imar planındaki yeni yerlerine taşınması için proje çalışmaları başlatıldı. Projeleri eski Ankara Belediye Başkanı mimar rahmetli Vedat Dalokay çizdi. Seyhan Nehrinin doğu sahilinde bulunan derme çatma yol şantiyesi Üniversite'nin kuzeyine taşınarak modern bir tesis durumuna getirildi ve yeni iş makineleri ve kamyonlarla donatıldı. Otobüs işletmesi baştan organize edilerek dışarıdan ithal edilen İkarus marka yeni otobüslerle bir filo kuruldu. Bütün bunlar köy olmaktan çıkışın ve kent olmanın gereği idi. Hatta daha sonra Sayın Aytaç Durak'ın sahiplendiği Seyhan nehri iç göl çalışmaları da bizim bu kısa dönemimizde projelendirilmişti.

Yine Sayın Selahattin Çolak'ın bu döneminde ilk imar uygulama çalışmaları başlatıldı. Türkiye çapında yaygınlaşmış bir uygulama deneyimi yoktu. İller Bankası'ndan gelen elemanlarla ilk pilot uygulamayı başlattık, bizim haritacılar ve teknikerler işi öğrendi, sonrasında bu çalışmalar geliştirilerek devam etti. Bu dönemde Belediye'de konunun uzmanı teknik bir kadro oluşturuldu. Unutmuş olduklarımız olabilir ama hatırlayabildiğim bu hizmetler üç yıl içerisinde gerçekleştirildi. Belediye'nin gelirleri hâlâ kısıtlı il belediyesi gelirleriydi ama yerel kaynak yaratılarak Belediye artık çalışmaya başlamıştı. Bu dönem ilk önemli projelerinin yapıldığı, ilk temellerin atıldığı ilk hizmetlerin sunulduğu bir dönemdir.

Bizler bu çalışmalara odaklanmışken bir sabah 12 Eylül geldi ve Belediye'de asker başkanlar dönemi başladı. Kısa bir süre sonra ben de görevimden affımı istedim. Tekrar bir serbest çalışma dönemi başladı, 1984 yılına kadar Hüseyin Çolak'ın şirketlerinde Adana, Ankara, İstanbul, Gaziantep ve İslahiye arasında geçti zaman. 80 darbesi ve sonraki birkaç yıl Sayın Selahattin Çolak için zor günler getirdiği gibi Sayın Hüseyin Çolak için de, benim için de kolay geçmedi. Gittikçe kötüleşen bir süreç sonunda 1984'de şirketler dağıldı. 1984-1987 arasında, Marsa'da Sasa'da ve Sapeksa'da inşaatlar yaptım. Sayın Hüseyin Çolak ile ayakta durmak gayretlerindeki kader birliğimiz de bu sürede hep devam etti. 1987-1989 yıllarında Adana Organize Sana-

yi Bölgesi müdürlüğü ve Gülbahçesi Projesi koordinatörlüğü görevlerinde bulundum.

1989 yılıydı, mimarlığı bir sevgili olarak tanımlayan Sayın Şevki Vanlı ideali olan, heyecanla yaklaştığı bir projeyi hayata geçirmesinde yardımcı olmam için beni çağırmış, hatta bürosunda hazırladığı odada çalışmaya bile başlamıştım. Adana'dan bir telefon geldi, Sayın Selahattin Çolak beni çağırıyordu. Seçim dönemi gelmişti ve kendisi yine aday olmuştu. Gelemeyeceğimi anlatabilmek ve kendisini ikna etmek için Şevki Ağabey'den izin alıp Adana'ya gittim. Ancak Sayın Çolak beni ikna etti. Böylece çalışma programı ve seçim bildirisi oluşturma çalışmalarına başladık. Seçim alındı ve benim için de 5 yıl süren üçüncü belediye başkanlığı dönemi başlamış oldu. Bu dönemde Büyükşehir Belediyesi'nde Genel Sekreterlik görevini sürdürdüm. Bu süreçte Sayın Hüseyin Çolak da kendi gayretleriyle eskisinden daha güçlü olarak küllerinden yeniden doğmayı başardı.

Şevki Ağabey'e gelince, biliyorum, onu kırmıştım ama bunu bana hiçbir zaman hissettirmedim. Dostluğumuz hep devam etti. Vefatından kısa bir süre önce, hastalığı epeyce ilerlemiş olduğu halde bile, hiç dinmeyen o heyecanı ile kendisinin projesini çizmeyi arzuladığı ve her ikisi de mimar olan oğullarının da katılımını düşündüğü yeni bir yatırımda birlikte çalışmamızın planlarını yapıyordum. Tekrar beraber çalışmak arzusu ikimiz için de bir özlem idi. Ancak maalesef mümkün olmadı.

E.K.- Sizin üçüncü belediye başkanlığı döneminiz başlamadan önce herhalde bu arada Mimarlar Odası'ndaki ilk yöneticilik görevinizi yapmıştınız. Mimarlar Odası'ndaki bu ilk görev alışıncınız öyküsünden de bahseder misiniz?

Ş.E.- Ben bu arada Erol Kulaksızoğlu'nun mimarı olduğu ve Dr. Selim Baysan'ın önemli bir hissesi bulunan Atatürk Caddesi'ndeki Gülbahçesi projesinde mal sahipleri adına koordinatörlük yapıyordum. Yanılmıyorsam 1988 yılıydı, bir gün şantiyede proje üzerinde çalışıyordum sen ve sevgili Kadir Ateşok bana geldiniz ve Mimarlar Odası yönetiminde birlikte çalışmak istediğinizi söylediniz, Oda serüvenim böylece başlamış oldu. Hatırlıyoursundur o dönemde Adana 4'üncü büyük kent olduğu halde Oda daha kurumsallaşmamıştı, temsilcilikti. Seçimi aldık, beni yönetime Başkan yaptınız ve birlikte yoğun bir kurumsallaşma çalışması başlattık, ilk Merkez Genel Kurulu'nda Mimarlar Odası bünyesinde de bir Adana birimi olduğuna hissettirdik ve bir dönem sonra da temsilciliğin şube olmasını sağladık. Şubenin ilk kurucu Yönetim Kurulu Başkanı oldum. Ben Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreteri olduktan sonra da ilk yaptığımız iş Oda'nın proje tescil sorumluluğunu sağlayarak gelirini artırmak oldu ve bu sorumluluğu da sevgili Yusuf Serin'in Şube Başkanı olduğu yıllarda Oda yönetimi ile birlikte hazırladığımız Adana İmar Yönetmeliği'ne hüküm olarak koyarak pekiştirdik. Sonraki yıllarda odacılık çalışmalarım Genel Merkez'de Onur Kurulu üyeliği, Merkez Yö-

netim Kurulu'nda 32. Dönem Genel Başkan yardımcılığı ve Genel Başkanlık, bilahare de TMMOB Yüksek Onur Kurulu üyeliği çalışmaları ile sürdü. O dönemlerde de Oda'nın çözüme çalıştığı en önemli sorunlarının başında belediyelerin bir türlü uygulamaya yanaşmadığı proje tescili ve onun uzantısı olan mali yetersizlik geliyordu. Şu anda önemi kaldı mı bilmiyorum ama o dönemde beraber çalıştığımız arkadaşlarla kurumsallaşmanın en önemli unsuru saydığımız Mimarlık Yasası'nın hayata geçirilmesi de ana uğraşlarımızın başında geliyordu. Artık 70 yaşına geldim ama odacılık çalışmalarına tekrar sıfırdan başla deseler, bir an için bile tereddüt etmem, unutamadığım, her saniyesinde şevkle çalıştığım dolu dolu yıllar geçti odacılık yaşamımda.

E.K.- Sonralarda Oda'daki Şube Başkanlığı göreviniz devam ederken, Belediye'ye tekrar döndünüz ve Sayın Selahattin Çolak ile ikinci belediye başkanlığı döneminiz başladı. Bu dönemdeki belediye çalışmalarınızı da kısaca özetler misiniz?

Ş.E.- Evet, biraz önce de değindiğim gibi tekrar Belediye'ye dönmüştüm. Adana Belediyesi, yeni oluşturulan Seyhan ve Yüreğir ilçe belediyeleri ile birlikte artık Büyükşehir Belediyesi olmuştu. Sayın Aytaç Durak kısa bir dönem için ilk Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı yapmıştı ama ilçe belediyesi başkanları, meclisleri oluşturulmadan ve tüzel kişiliği tam kurulmadan. Tüm ilk uygulamalarda yaşanan aksaklıkları biz de ilçe belediyeleri ile olan çalışmalarımızda beş yıl süresince yoğun bir şekilde yaşadık.

Bulduğumuz Adana'da, Kuzey Adana projesi başlatılmış, bazılarının yararına olmak üzere imar düzenlemesi yapılmış, yüksek ve yoğun yapılaşma almış başını yürümüşü. Daha önce de dediğim gibi altyapı geliştirilmeden binalar yapılıyordu. Bazı yollar açılmıştı, Özal Bulvarı, Kenan Evren Bulvarı gibi. Tüm kuzeyde olmak üzere, bazı yatırımlar geliştirilmişti. Bu hizmetleri de unutmamak gerekir. Baraj Gölü kenarında Menderes Bulvarı açılmış ve kentlinin nefes aldığı mesire yeri gibi alanlar oluşturulmuştu. Ancak hizmetlerin tümü Kuzey Adana'ya dönükü ve bazı kişilerin rant kaygısını gidermek üzere gerçekleştirilmişti. Seyhan Nehri, Güney Adana ve Yüreğir adeta unutulmuştu. Sadece Seyhan Nehri üzerinde Taşköprü'nün güneyindeki Regülatör Köprü'nün ve Toptancı Hal'i'nin inşaatına başlanmıştı.

Belediye başkanlığı adına Adana'da yapılan en önemli atılım ve yatırımların büyük bir bölümü tüm Adana'ya dönük olmak üzere Selahattin Bey'in ikinci döneminde yapıldı. Bunlardan bazılarına değinmek istiyorum.

Yatırımlar bakımından geri kalmış Yüreğir ilçesinin kuzey-güney ulaşımını sağlamak için ilk çalışma olarak hisseli arsaların kamulaştırma sorunları çözülerek Kozan Bulvarı açıldı. Bunu Üniversite Bulvarı'nın yapımı takip etti.

Yüreğir ilçesi ile Seyhan ilçesinin bütünleşmesini gerçekleştirmek, Üniversite ulaşımını kolaylaştırmak ve kentin doğu-batı yönündeki trafik aksını oluşturmak için Karaisalı yolundan Ko-

zan Bulvarı'na uzanan Mustafa Kemal Paşa Bulvarı açıldı. Bu bulvarı Seyhan Nehri üzerinden geçirebilmek için Demirköprü kuzeyindeki köprü inşa ettirildi. Doğu-batı aksı ulaşımını takviye etmek için önceki dönemde başlamış olan Regülatör Köprü'nün inşaatı bitirildi ve bağlantıları yapıldı.

Seyhan Nehri üzerinde bir iç göl oluşturmak için nehir boyunca beton set duvarları inşa ettirildi ve üzerinde rekreasyon alanı oluşturulmak üzere arka dolguları yapıldı. Bu alanın düzenlemesini yaparak yeşillendirmek ve park haline getirmek, yani makyajını tamamlamak, süre yetmediği için maalesef bizden sonraki yönetime kaldı. Ancak yatırım maliyetinin ağırlığını teşkil eden ve rekreasyon alanının iki nüvesini oluşturan 5.000 oturma ve 10.000 ayakta olmak üzere 15.000 kişilik Mimar Sinan Açık Hava Tiyatrosu ile alış-veriş merkezi olan Galleria bu dönemde inşa edildi ve Toros Caddesi düzenlenerek Fuzuli Caddesi altından kent merkezine bağlandı. Sayın Aytaç Durak'ın Kuzey Adana Projesi sadece alım gücü bulunan kişilere dönüktü, dar gelirli unutulmuştu. Bunun üzerine, Belediye bünyesinde bir toplu konut şirketi kurarak Seyhan ilçesinde Karaisalı yolu tarafında ve Yüreğir ilçesinde Mustafa Kemal Bulvarı civarında eski tuğla ocaklarının bulunduğu bölgede dar gelirli için konut inşa etmeye başladık. 2700 üniteye yakın toplu konut üretildi ve hak sahiplerine teslim edildi.

Kuzey Adana'daki toplu konut bölgesinin ulaşımını sağlamak üzere ileride kurulacak olan raylı sistemin de geçirilebileceği genişlikte olmak üzere dar Karaisalı yolu genişletilerek bulvar haline getirildi.

Hatırlayabildiğim kadarıyla 1000 km.'nin üzerinde yol beton asfalt ile kaplandı, 400 km.'nin üzerinde kanalizasyon döşendi ve su şebekesi için 700 km.'nin üzerinde yeni su hattı ger-

çekleştirildi.

Toptancı Hali inşaatı bitirildi, şehirlerarası otobüs terminali inşa ettirildi ve her ikisi de hizmete açıldı. Ayrıca Yüreğir ilçesinde, civar kasaba ve köyler için ikinci bir yerel ulaşım terminali ve ikinci bir hal tesisi yaptırıldı.

Su sorununu kökünden çözmek üzere ele aldığımız ancak başlatamadığımız bir konu da Körkün'den getirmeyi planladığımız su projesidir.

1 milyon nüfusu geçen büyük kentlerde trafik sorununu önleyebilmek için kaçınılmaz olan raylı sistemi projelendirdik, ancak hep dediğim gibi yine sosyal demokrat hastalığımızı tuttu, seçim yakın diye ihalesini yapmadık. Seçimden sonra Sayın Durak tarafından hem keşfi değiştirildi, hem de projeye ekler yapıldı. Biz avan projesini yapmış uygulama projesi ile yapımını ihaleyi alacak olan firmanın kendi know-how'ı çerçevesinde gerçekleştirmesini planlamıştık. Genelde bu tür hizmet projelerine bir ucundan başlarsınız ve süreçte sürekli proje geliştirilir ve yenilenir. Dünyanın her tarafında raylı sistemlerin tümü birden tek seferde yapılmamıştır. Aslında raylı sistemin sürece içerisinde üniversiteye bağlanması muhakkak gerekliydi. Ayrıca Devlet Demiryollarıyla görüşmüştük; doğu-batı yönündeki ulaşım sistemi için demiryolunda oluşturulacak bir banliyö sistemiyle raylı sistemi entegre etmeyi planlıyorduk. Oysa şu anda raylı sistemin bir dolmuş ya da otobüs sistemi gibi tek hat üzerinde verimsiz çalışmakta olduğunu duy-maktayım.

E.K.- Adana için çok büyük bir borçlanmaya neden oldu. Adana'da raylı sistem çalışıyor ama ve hâlâ tartışmaları sürüyor. Aksaklıkların suçlusu olarak da bazen Selahattin Bey'in, yani sizin döneminizin projeleri neden olarak gösteriliyor; bu konuda neler söylemek istersiniz?

Ş.E.- Raylı sistemin en büyük sorununun, bitiminde ortaya çıkan büyük borç miktarı olduğunun söylendiğini belirtiyorsunuz. Bu sorunun neden kaynaklandığını, proje ile proje keşfi ile ve ihale ile oynayan Sayın Aytaç Durak'a sormak gerek. Biz projeyi bu kadar pahalandırmayı ve bu kadar bir borçlanmayı planlamamıştık. Kapalı kapıların arkasında neler döndüğünü bilemeyiz. Raylı sistemin başarısızlıklarını bizim dönemimize fatura etmeye çalışmak yerine Adana'nın bugün, bu gerilemiş konuma neden geldiğini, sanayinin niçin Adana'dan kaçtığını irdelemek gerekli.

E.K.- Evet Adana'nın en temel sorunlarının birisi de nüfus olarak büyüyor ama ekonomik olarak küçülüyor olması. Nitelikli nüfusunun başka illere göç olarak veriyor; taşradan sürekli nitelsiz göç alıyor, kent fakirleşiyor dolayısı ile de kentte refah seviyesi düşüyor, bu konularda Belediye bir şeyler yapabilir miydi?

Ş.E.- Adana Belediyesi ne yapıp edip, sanayiye Adana'da tutmak zorundaydı. Sanayinin kaçışı neden oluştu, bu kaçışın altında yatan gerçekler nelerdir, sorgulanmalıydı. Örneğin Sabancı'lar neden kaçmaya başladı? Böyle bir göçü akılcı tedbirler almadan durdurmaya kimsenin gücü yetmez. Bu soruna planlı ve programlı bir belediyecilik yaklaşımıyla ve valilik ile birlikte çözümler aranmalıydı. Çözüm esas itibarıyla, sanayinin problemlerine çözüm üretmekte yatar. Sayın Selahattin Çolak'ın ikinci döneminde önümüzde bulduğumuz konulardan birisi de, organize sanayi bölgesidir. Organize sanayi bölgeleri şehir-cilik açısından önemli ama bu bölgeye şehir içerisinde kalmış sanayiye de taşımak gerekli, bunu sağlayabilmek için de bu bölge cazip hale getirilmeli. Bunların ulaşım sorununu çözeceksin, su sorununu çözeceksin, arıtma sorununu çözeceksin, aksi takdirde yatırımcı bu bölgelere gitmek istemiyor. Belediyecilik sadece halka hizmet götürmek değil aynı zamanda kentin ekonomisinin önünü açmak, yatırımın önündeki sorunlara çözüm üretmektir. Ne yazık ki bizden sonra göreve gelen Sayın Aytaç Durak o partiden bu partiye geçmekle uğraşırken bu konuyu pek aklına getirmede. Onun döneminde kent ekonomisi hızla küçüldü, kentin alım gücü zayıfladı, o pek öğündüğü kuzey Adana'daki inşaat enflasyonundan gayrimenkul değerleri Türkiye'nin ortalamasının çok altına indi. Kenti yönlendirmesi ve kent ekonomisini ayakta tutması gereken bir Belediye Başkanı için bu durum içler acısı bir sonuçtur. Aslına bakarsanız, Sayın Aytaç Durak'ın kentin ekonomik sorunları karşısında çözüm üretmek gibi bir kaygısı hiç olmadı; onun için varsa yoksa imar rantını yönetmek, buna bağlı olarak imar planlarını rant dağıtım planlarına haline getirmek kaygısı vardı. Oysa üretimin, Adana özelinde ise, başka bir kaynak ya da hammadde bulunmadığı için tarıma dayalı sanayi üretiminin olmadığı yerde ne arsa rantı kalır ne de çağdaş bir kent yaratma ola-

nağı. Kendisi bu kısır döngüyü maalesef algılayamadı. Bir kentin gelişmesi ekonomisine bağlıdır, ekonomideki tökezlemeler kentin gelişimini, kültürünü, sosyal alt yapısını olumsuz etkiler. Belediye Başkanı'nın ve hatta Belediye Meclisi'nin görevlerinin başında, yasalarda yazan rutin belediye hizmetlerinin yanı sıra ve de daha önemli olmak üzere kent ekonomisinin önünü açacak stratejik kararların ve tedbirlerin alınması bulunmalıdır. Kent adına Belediye Başkanı ve Belediye Meclisi, kentlinin de görüşünü alarak ve eğilimini tespit ederek, o kentin üretim şeklini ve ekonomisini yönlendirecek, canlandıracak ve ayakta tutacak kent dinamiğinin tarım merkezi, sanayi merkezi, ticaret merkezi, turizm merkezi, eğitim merkezi, kültür merkezi olmakta mı ya da bunların bir birleşimini oluşturmakta mı yattığına karar vermeli ve gereğini buna göre yapmalıdır.

Dışarıda, bazı yabancı ülkelerde, belediye meclisi toplanıyor, "Bu kent bir turizm kenti mi olsun, bu kent bir sanayi kenti mi olsun ya da bu kent üniversiteleri ile bir eğitim merkezi mi olsun" seçeneklerinden birisine karar veriyor. Sonra dönüyor, diyelim ki sanayi kenti olma çabası gösterilecek, sanayiciye diyor ki, "beyler bu kente kuracağınız her fabrikaya şu olanakları, şu teşvikleri sağlayacağım ya da kendi gücümle şu katkıda bulunacağım."

Gerçi Türkiye'de yerel yönetimlerin yetkileri kısıtlı, ancak bu durum hiçbir şey yapılamaz anlamına gelmez. Bizim mevzuatımızla da bazı şeyler yapılabilir, ülkemizde tüm engellemelelere rağmen bunu yapabilmeyi becermiş kentlerimiz var; örneğin çağdaş bir üniversite kenti olmayı başarmış olan Eskişehir, bazı şehircilik sorunları olsa da bir turizm merkezi olmuş olan Antalya ya da güçlü bir sanayi kenti konumunu kazanmış olan Bursa ve kendi kararı ve belediye başkanının çabaları ile uluslararası "Yavaş Şehir" statüsünü kazanmış olan Sefirhisar...

Adana örneğinde ise, tanık olduğum 1973-1994 döneminde Adana kenti pamuk tarımına dayalı bir sanayi merkezi idi. Pek hissedilmez gibi görünse de Üniversitenin etkisi yadsınamazdı. Sonraları, önce pamuk yerini mısıra bırakmaya başladı, mısıra dayalı sanayi kısıtlı olduğundan ve yeni olanaklar da yaratılmadığından, Adana etkili bir sanayi kenti olma vasfını kaybetmeğe başladı ve ekonomisi de gittikçe zayıfladı. Adana artık 4'ncü büyük kent değil... Kebabı hâlâ ünlü ama sırf kebabla da ekonomi ayakta duramıyor tabiiyle...

E.K.- Bugünkü Adana'ya baktığınızda nasıl bir Adana görüyorsunuz; sizce neler yapılmalı, neler yapılmamalı? Son olarak da bu konudaki görüşlerinizi almak istiyorum.

Ş.E.- Aslında aradan geçen uzun yıllara rağmen Adana benim için aynı Adana, ilkbaharda sokaklarında narenciye çiçeklerinin mis gibi kokularının yayıldığı Adana. Şu anda ben artık Ankara'da yaşıyorum, Adana'ya ancak arada sı-

Adana Büyükşehir Belediyesi Başkan ve Yardımcılarının Odayı Ziyareti 1992 (Oturandar Soldan Sağa) -? Sabriye Nilgün Serin - M. Şafak Eren - M. Selahattin Çolak, Belediye Başkanı - Yusuf Serin, Şube Dönem Başkanı

rada işlerim olduğunda gidebiliyorum. O nedenle Adana benim için hâlâ aynı Adana diyorum, yoksa kent sürekli büyüyor ve sorunları da artarak karmaşılaşıyor. Sorunların önemli bir bölümünün de belediyecilik maceram süresince karşılaştığım sorunlardan çok farklı olduğunu da tahmin edebiliyorum.

Şu anda bildiğim kadarıyla kentin Belediye Başkanlığı makamı Belediye Meclisi'nce seçilen bir vekil tarafından yürütülüyor. Bu bir kent için önemli bir sorun. Adana bunu aşmak zorundadır. Seçimle gelmiş bir Belediye Başkanı'nın görevde olmaması belediye gücünün yarısının kaybı demektir. Ancak Adana'nın sorumlusu sadece Belediye, Belediye Meclisi veya Belediye Başkanı değildir. Kentin sivil örgütleri başta olmak üzere pek çok dinamiği vardır, bunlar da bu kente sahip çıkmak ve bir araya gelip kent sorunlarına çözüm aramak zorundadır.

Bu hususu biraz daha açmak gerekirse; Adana kentinin geleceği, Adana'nın tarımı, Adana'nın sanayisi, Adana'nın ekonomisi ile ilgilenmek, sorunları ve çözümlerini doğru saptamak ve buna göre proje üretmek ve uygulamakla yeniden şekillenebilir. Başta Belediye Başkanı olmak üzere Belediye Meclisi'nin, Sanayi ve Ticaret Odalarının, sivil toplum örgütlerinin, akla gelebilecek tüm dinamiklerin, özetle bu kentte yaşayan her kişinin en başta gelen sorumluluğu ve görevi bu olmalıdır. Yoksa bir Belediye Başkanı, şuraya asfalt döktüm, şu yolu açtım, bu kanalizasyonu yaptım, kenti şu makyajla güzelleştirdim, şu sosyal ya da kültürel aktiviteyi gerçekleştirdim diyerek kendini aklamaz. Gerçek belediyecilik bunlar değildir. Önce kentin ekonomisi düzeltilmeli ve işsizlik sorunu ortadan kaldırılmalı, kent zenginleştirilmeli ve kentlinin refahı yükseltilmelidir. Son-

ra, ekonomisi düzelen kentin belediyesinin geliri de doğru orantılı olarak artacağından biraz akıllı ve düzgün her belediye başkanı da, ekonominin dizginlerini elinde tutmak koşuluyla, kaçınılmaz olarak hizmet götürmek durumunda kalacaktır.

Bana gelince, ben Sayın Selahattin Çolak'ın Belediye Başkanlığı'nın bittiğinin ertesi günü genel sekreterlik görevimden istifa ettim ve Adana'dan ayrıldım. O günden sonra da Adana'da uzun süreli hiç kalmadım, dolayısıyla da Adana'nın sonraki yıllardaki durumunu irdelemeden neler yapılmalı ya da yapılmamalı sorusunu detaylı olarak değerlendirmem doğru olmaz. Ancak şunu eklemek isterim; Adana hâlâ özlediğim, hâlâ burnumda tüten, sadece kent olarak değil, insanlarıyla, dostluklarıyla, arkadaşlıklarıyla, yaşamıyla özlediğim, sevdiğim bir kent. Adana'dan ayrıldığım 1994 yılından beri 16 yıldır, aslında 1973 yılından beri tam 37 yıldır, adeta kardeş olduğumuz Hüseyin Çolak ile beraberiz. Bu yıllar zarfında, know-how dahil anahtar teslimi sanayi tesislerinden, 1000 km'ye yakın doğal-gaz iletim hatlarına, barajlara, sulama tesislerine, arıtma tesislerine, depolama tesislerine, toplu konut yapılarına, hastane, okul, yatılı okul, yurt ve üniversite yapılarına yayılan geniş bir yelpazede sayısız taahhüt işinin gerçekleştirilmesinde bulundum. Hâlâ da beraber çalışmaya devam ediyoruz.

E.K.- Sayın Eren zaman ayırdınız, sorularıma cevap verdiniz, sanıyorum iyi bir söyleşi oldu teşekkür ederim.

Ş.E.- Ben teşekkür ederim. Bazen sorularınızın sınırları dışına taşmakla birlikte bu sayede hayatımın Adana, Ankara ve Mimarlar Odası'nda geçen önemli bir kesimi gözlerimin önünde tekrar canlanmış oldu. ■

KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA

F. Duygu SABAN ÖKESLİ

Editör

Kültürel miras ve koruma hem teorik altyapısı hem de koruma uygulamalarıyla sürekli gündemde olan ve farklı yaklaşımların gözlendiği alanlar. Bu sayıdaki dosyamızda kavramları tartışmaya açmak ve farklı yaklaşımları hem teori hem de uygulama bağlamında irdelemek amaçlandı. Bu amaçla tek yapı ölçeğinde ve kentsel ölçekte değişen ve sürdürülebilirlik bağlamında yeniden yorumlanan koruma kavramı ile modern mimarlık mirası, sanayi yapıları, kentsel arkeoloji vb. konuları kapsayan kültürel miras kavramı tartışmaya açılıyor. Koruma uygulamaları ise Adana özelinde son yıllarda gerçekleştirilen restorasyon - restitüsyon projeleri ve yapılan akademik çalışmalar üzerinden irdeleniyor. Bu dosyada özellikle uygulama aşamasında yaşanan süreç ve bu süreçlerden çıkarılacak derslerle teorik yaklaşımlardaki değişim arasında bir ilişki kurulmaya, uygulamalar üzerinden teori tartışılmaya çalışılıyor.

Fotoğraf: Mehmet Pehlivan, Tetirbe
Kentsel Kimlik Fotoğraf Yarışması Sergileme Ödülü

Kültürel Miras ve Koruma Üzerine YASAL ÇELİŞKİLER VE TARİHÎ ÇEVREDE YENİ YAPI

F. Duygu SABAN ÖKESLİ

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Öğretim Üyesi

"Geniş bir araştırma ve uygulama alanı olan kültürel miras ve koruma konusu üzerine bu yazıda iki başlık halinde düşünceler aktarılmaya çalışılacaktır. İlk başlık olan yasal düzenlemeler kapsamında yakın geçmişteki yasal düzenlemelerdeki çelişkilerden bir kısmı, ikinci başlık olan tarihî çevrede yeni yapı kapsamında ise tarihî çevrede yeni yapı uygulamalarından örnekler verilerek tasarım yaklaşımları tartışılacaktır."

Resim 1a. Valideçeşme İş Merkezi (www.validecesmeismerkezi.com)

On yıl kadar önce İngiltere'de koruma alanları planlaması üzerine düzenlenmiş, benim de katıldığım bir kongrede Avustralyalı bir mimar "neden kentlerin belirli bölümlerini korumak için çaba harcanıyor, seçilen birkaç yapı korunsun yeter, böylece kentlerin gelişmesine de engel olunmaz" demiş ve salondaki herkesi şaşırtmıştı. Kısa bir sessizlik sonrasında kongreye katılan akademisyenler tepki göstermiş, bu kişiyi kültür mirası tanımını kavrayamamış olmakla itham etmiş, korunacak yapıların hangi kriterler esas alınarak seçileceğine dair önerisi olup olmadığını sormuşlardı. Avustralyalı katılımcının önerisi yoktu, kültürel mirasın ve koruma aktivitelerinin kentlerin gelişimine engel teşkil ettiğini düşünüyordu ve kentsel ölçekte korumanın gerekli olmadığına inanıyordu. Bu düşüncesinde yalnız değil kuşkusuz, tek yapı ölçeğinde başlayan ve kentsel ölçekte korumaya doğru evrim gösteren Avrupa kıtası kökenli koruma aktivitesi dünya üzerinde her ülkede, her kültürde, her uygarlıkta taraftar bulduğu gibi muhalif de bulmaktadır. Her iki grup içinde de mimarlar bulunmaktadır, üstelik söylemlerinde ne kadar taraftar görünseler de uygulamada söylemlerini gerçekleştiremeyenlerin çoğunlukta olduğunu söylemek de mümkündür. Kısacası kültürel mirasın korunması taraftardan çok muhalifi olan bir eylem görünümündedir.

Doğan Kuban "tarihî kent ve tarihî yapı koruma etkinliğinin geleceğinin karanlık olduğunu" ifade

Resim 1b. Valideçeşme İş Merkezi gece görünümü (Fotoğraf: Duygu Saban Ökesli)

ederken nedenlerini "Osmanlı Döneminden bu yana var olan bir tarih bilinci yoksulluğu, gelişmemiş bir kültür düzeni, az okumuşluk, kentli olamama ve kente sahip çıkmama gibi genel toplumsal özelliklerle bağlantılı bir davranış sorunu, başka bir deyişle, özümsememiş bir eğitim sorunu" olarak tanımlamaktadır.¹ Yıllardır devam eden bu sorunun kısa bir süre içerisinde çözüme ka-

Resim 2. Antakya'da taş sokak döşemelerinin betonla kaplanması (Fotoğraf: Duygu Saban Ökesli)

Resim 3. Eskişehir Odunpazarı Belediyesi'nin tarihi evlerine benzeterek inşa ettiği yeni yapılar (Fotoğraf: Duygu Saban Ökesli)

Resim 4a. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilen Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi (Fotoğraf: Duygu Saban Ökesli)

Resim 4b. Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi'nin her ziyaretçinin aşamayacağı merdivenli girişi (Fotoğraf: Duygu Saban Ökesli)

Resim 5. Kula'nın geleneksel sokak dokusu (Fotoğraf: Duygu Saban Ökesli)

vuşması beklenmemektedir. Kentlerimizde hızlı değişim sürecine, insan hareketliliğine ve rant yaratma çabasına bağlı olarak yaşanan kontrolsüz evrim çoğunlukla kültürel mirası dikkate almamakta, onu bir arka fon ya da üzerinden gelir elde edilebilecek bir meta olarak görmektedir. Bilinçli olarak yapılan bazı müdahalelerle birlikte bilgi eksikliğinden ya da sonuçlarını kavrayamamaktan kaynaklanan yanlış müdahaleler de geri dönüşü zor yıpranmalara neden olmaktadır. Hatta kimi zaman yanlış müdahalelerde bulunanlar kültürel miras konusunda en bilgili, en donanımlı, yasalarla sorumluluklar verilmiş kurumlar olabilmektedir.

Kentleşme baskısı yaşamayan ya da kentleşme oranla daha az yapılaşma baskısı hissedilen,

gerçekte kaderlerine terk edilmiş bazı yerleşmelerde ise kültürel miras günlük yaşamın bir parçası, insanların kuşaklar boyunca doğayla uyumlu ve doğadaki malzemeleri kullanarak yarattıkları çevreler olduğu için eğitime gerek kalmadığı görülmektedir. Kültürel miras onlar için özümsemiş, tanıdık, bilindik yaşam mekânı, kültürlerinin doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Resim 5 ve 6) Kuşkusuz yaşam kültürünü özgün mekânlarda ve özgün fonksiyonlarla devam ettiren nice yerleşme yasa zoruyla sürdürmemektedir yaşam tarzlarını, hatta yasalara rağmen devam ettirdikleri bile söylenebilir.

Geniş bir araştırma ve uygulama alanı olan kültürel miras ve koruma konusu üzerine bu yazıda

iki başlık halinde düşünceler aktarılmaya çalışılacaktır. İlk başlık olan yasal düzenlemeler kapsamında yakın geçmişteki yasal düzenlemelerdeki çelişkilerden bir kısmı, ikinci başlık olan tarihî çevrede yeni yapı kapsamında ise tarihî çevrede yeni yapı uygulamalarından örnekler verilerek tasarım yaklaşımları tartışılacaktır.

Yasal Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e kalan 1906 tarihli *Asar-ı Atika Nizamnamesi* ile başlayarak ülkemizde kültürel miras ve koruma ile ilgili çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır ve yapılmaktadır². Yasa yapımcılar 1983'te yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nı dokuz defa değiştirmiş, konuyla il-

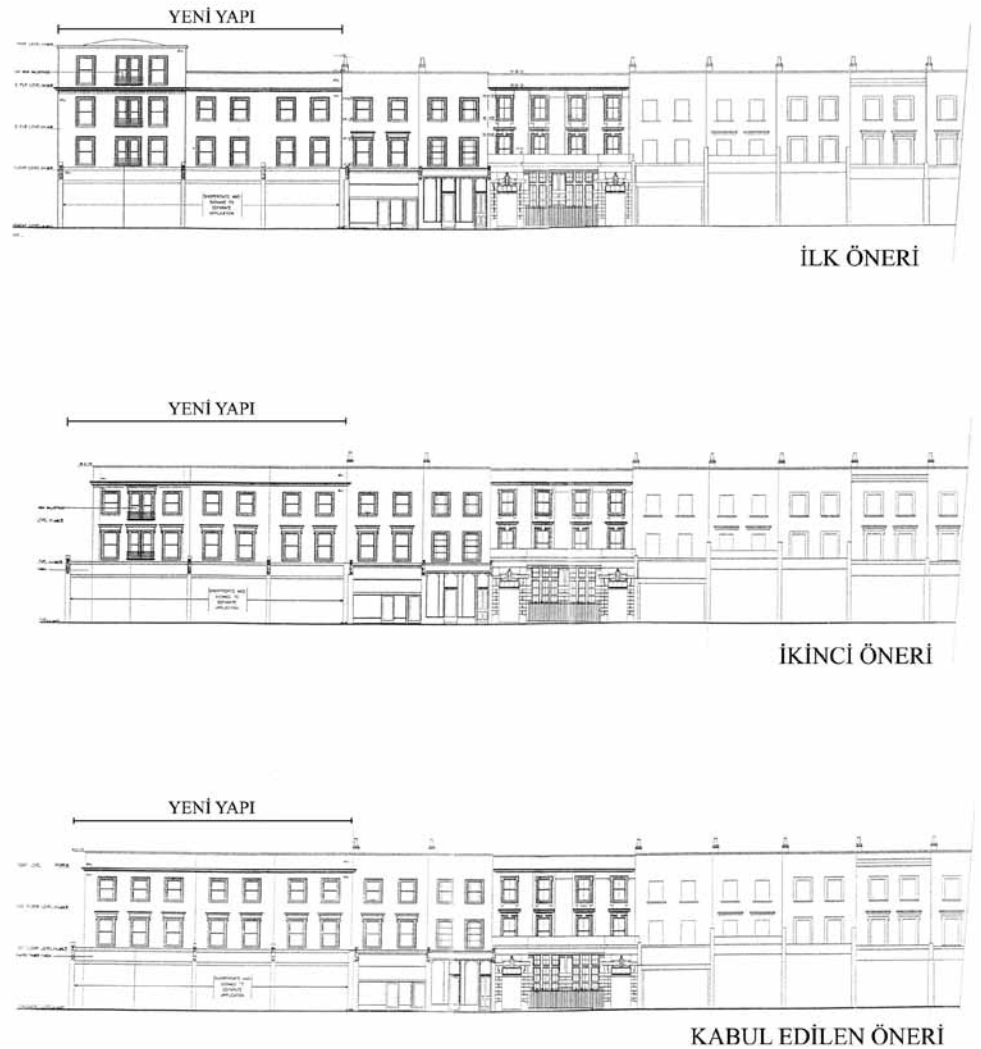
gili 20 adet yönetmelik üretmiş, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 780 adet ilke kararı alınmıştır. Yasaların çok sayıda olması kültürel mirasın etkin bir şekilde korunduğunu göstermediği gibi, sadece yasal düzenlemeler yapmanın kültürel mirasın korunması için yeterli olmadığı da yaygın bir şekilde kabul edilmektedir. Bu yazıda kültürel miras ile ilgili yasaların detaylı bir şekilde tartışılması amaçlanmamaktadır, ancak tartışmaya açık bazı güncel kararlar ve yüksek mahkeme tarafından iptal edilen kararlara dikkat çekmek gerekmektedir.

29.01.2010 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 760 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararı ile *koruma amaçlı imar planları yargıda iptal edilen sit alanlarında, planlar yeniden yapılandırılacak kadar Koruma Bölge Kurulu kararıyla uygulama yapılmasının önü açılmış*, Şehir Plancıları Odası tarafından bu kararın Ulus’ta Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin hukuksuz uygulamalarına yasal dayanak oluşturmak amacıyla alındığı iddia edilerek karar aleyhine dava açılmış ve Danıştay Altıncı dairesi tarafından alınan 26.10.2010 tarihli kararla İlke Kararı’nın yürütmesi durdurulmuştur. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 760 sayılı ilke kararını iptal eden 06.01.2011 tarihli 774 sayılı kararında “*Koruma amaçlı imar planlarının onaylanmamış olmasının 2863 sayılı Kanunla koruma bölge kurullarına yüklenen koruma görevini ortadan kaldırmadığı hususlarını göz önüne alarak; Koruma amaçlı imar planının yasal süresi içinde onaylanmadığı ve geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının ortadan kalktığı kentsel sit alanlarında; Koruma amaçlı imar planı yapıp ilgili koruma bölge kurulunca uygun bulunana kadar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parseli ve diğer parsellerdeki; zorunlu alt yapı uygulamalarının koruma bölge kurulu kararları doğrultusunda yapılabileceğine*” karar vermiştir. Kısaca Kurul 760 sayılı ilke kararının kanuna aykırı olduğunu itiraf etmiş ve Koruma Bölge Kurulları’na kanunla verilen yetkinin geri alınamayacağını kabul etmiştir.

Dikkat çekici bir başka yasal düzenleme 22.05.2010 tarih ve 27588 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan “*Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik*”tir. Bu yönetmelikle devlet sit alanlarında ilgili yasalar kapsamında yapılacak uygulamalar belirlenmiş olmasına rağmen sonucun başarısız olduğunu kabul etmekte ve şartları sağlayan *isteklilere içinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bulunması nedeniyle sit alanı ilan edilen ve kesin inşaat ya-sağı getirilen taşınmazlarını Hazine taşınmazları ile takas etmeyi* önermektedir. Yönetmeliğin 7. Maddesi 2. fıkrasında *Sit alanında kalan ger-çek ve özel hukuk tüzel kişilerine ait taşınmazların bedellerinin tespitinde, sit alanı ilan edilme-*

Resim 6. Kocamustafapaşa (Sinasos) (Fotoğraf: Duygu Saban Ökesli)

Resim 7. Pembridge Koruma Alanında 230 Westbourne Grove projesi, Kensington & Chelsea, Londra (Kaynak: Saban, D. 2004, s: 231)

den önceki fiili ve hukuki durumları dikkate alınır ifadesi yer almaktadır. Bir anlamda devlet sit alanı içindeki yapılarına sahip çıkmayan ya da çıkamayanlara yapıların değerinin düştüğünü kabul ederek sit alanından kaçış fırsatı tanımaktadır. Bu yolla Hazine mülkiyetine geç-

cek yapıların fazla sayıda olmasının 05.07.2005 tarihli ve 25866 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun* kapsamında Belediyelere ve İl Özel İdarelerine

sit alanlarında yenileme projelerini gerçekleştirmek için kolaylık sağlayacağı düşünülebilir.

Koruma uygulamalarının esasını teşkil eden yasal düzenlemeler bu iki örnekte görüldüğü gibi kendi içinde zaman zaman çelişkiler barındırmaktadır. Son yıllarda yapılan düzenlemelerle kültürel mirasın restorasyonu, yasal sorumlulukların genişletilmesi ve koruma eylemlerine yönelik finansal düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte yasaların yetersiz ve problemlili olduğu fikri genel olarak kabul görmektedir.

Tarihî Çevrede Yeni Yapı

Yasalar çerçevesinde kültürel mirasın korunmasına ve hatta tescilli yapıya komşu parsellerdeki yapılara yapılacak müdahalelere dair hükümler bulunmasına rağmen, tarihî çevrelerde inşa edilecek yeni yapılar tasarlanırken dikkat edilecek hususlara dair bir hüküm bulunmamaktadır. Şüphesiz tarihî çevrede yeni yapı tasarımı yasal düzenlemeyle belirlenebilecek bir eylem değildir, zira yasal düzenlemeler mimarın yaratıcılığına ve tasarım sürecine müdahale anlamı taşıyacaktır. Ancak tarihî çevrede yer alan kültürel mirasın korunamaması problemine, özellikle kentsel sit alanlarının iyi yönetilememesi ve parsellerin boşalması sebepleriyle son yıllarda tarihî çevrede yeni yapı tasarımı önemli bir problem olarak dâhil olmuştur.

Tarihî çevrede yeni yapı tasarımı kültürel mirasın restorasyonu, yaşatılması ve korunması çalışmalarından farklı bir boyut barındırmaktadır. Bu yazıda iki boyut üzerinde durulacaktır, birincisi yeni yapının tarihî bir çevrede yer alması ve dolayısıyla kentsel tasarım ölçeğinde konuya yaklaşılması gerekliliği, diğeri ise yeni yapıyı tasarlayacak mimarın hangi kriterleri esas alacağıdır. Bu iki boyut da tasarımcının bakış açısına, tarihî çevreyi iyi tanımasına ve yeni yapı tasarlarlarken içinde bulunduğu tarihî çevreyle uyum gözetmesine bağlıdır. Bu sebeplerle *"tarihî çevrede inşa edilecek yeni yapının sıradan bir mimarın bakış açısından daha geniş bir düşünce tarzı gerektirdiği"* iddia edilmiş³, çeşitli araştırmalarla tarihî çevrede yeni yapı tasarımına temel oluşturacak kavramlar ve tanımlar geliştirilmeye çalışılmıştır⁴.

Genel olarak tarihî çevrede yeni yapı tasarımı konusunda üç ana yaklaşım bulunmaktadır; dokusal bütünlük, dokusal zıtlık ve dokusal süreklilik⁵. Dokusal bütünlük yeni yapının içinde bulunduğu tarihî çevreyi kopyalayan, tarihî yapıların geleneksel özelliklerini ve malzemelerini taklit eden, *facadism* olarak tanımlanan modern yapılara geleneksel cephelerin giydirilmesi eylemini benimseyen bir yaklaşımdır. Muhafazakâr olarak tanımlanabilecek bu tür yaklaşımlar genellikle homojen bir tarihî çevre barındıran ve/veya geleneklerine aşırı bağlı toplumlarda gözlenmektedir. Örneğin belediye yüzölçümünün % 90'ı sit alanı olarak ilan edilmiş

Resim 8. Abbots Cottages Konutları, Dorset, İngiltere (Kaynak: Golding, F., 2001, s: 7)

Resim 9. Pompidou Kültür Merkezi, Paris (Kaynak: Richard Rogers + Architects, 1985, s: 107)

olan Londra'nın Kensington and Chelsea Belediyesi, Pembroke Koruma Alanı içerisinde inşa edilecek bir yeni yapı için proje müellifleri Dean Smith ve Frederike Van Ellen'a baskı uygulayarak yeni yapının inşa edileceği yapı adasındaki diğer yapıların yüksekliğini ve cephe oranlarını birebir taklit etmesini sağlamıştır.⁶ İngiltere'nin Dorset ilinin Corfe Castle köyünde de köy sakin-

leri ancak kendi evlerini taklit eden bir yeni yapıya müsaade etmiş, sonuç olarak proje müellifi Ken Morgan dokuz konuttan oluşan Abbots Cottages projesinde köydeki eski konutların malzemelerini, cephe oranlarını ve yüksekliklerini taklit etmiştir⁷. Dokusal bütünlük yaklaşımı çevreye artı değer katmadığı, yaratıcılık yoksunu olduğu ve monoton çevrelerin oluşmasına

sebepler vermesi nedenleriyle eleştirilmiş olmakla birlikte⁸, özellikle İngiltere’de 1980 ve 1990larda halkın desteğini almış bir yaklaşımdır⁹.

Dokusal zıtlık yaklaşımı, bahsedilen üç yaklaşımdan en yaratıcı, tasarlaması ve kabul ettirmesi en zor, ancak tarihî çevreye *bugünün ruhunu* aşmak için tercih edilen bir yöntemdir. *Modern yapıların başarıyla tarihî çevrelere monte edilebileceğini*¹⁰ savunan bu yaklaşımın taraftarları *eski ile yeni arasındaki zıtlığın zaman içinde hiçbir dönemin gerçekleştiremediği derinlikte bir çevre oluşturacağına* inanmaktadır¹¹. Son on yılda örnekleri çoğalan bu yaklaşımın en çarpıcı ve erken örneklerinden birisi Paris’te 1971-1977 yılları arasında Richard Rogers tarafından tasarlanan Pompidou Kültür Merkezidir. Dışa vurumcu mimari tasarım anlayışının en çığırn temsilcisi olarak değerlendirilebilecek yapının *en önemli başarısının kültürü eğlenceli hale getirmek* olduğu ifade edilmiş, *tasarımcısı yaşlı ile genci, mavi yakalı ile beyaz yakalı, yerel sakinlerle turistleri farklı aktiviteler için esnek, etkileşime izin veren ve kanuni sınırları aşan bir mekânda buluşturmayı amaçladığını* belirtmiştir¹². Son yıllarda ise Daniel Libeskind’in tarihî çevrelerde kendisini çağdaş malzemesi ve strüktürü ile gösteren yapıları öne çıkmaktadır.

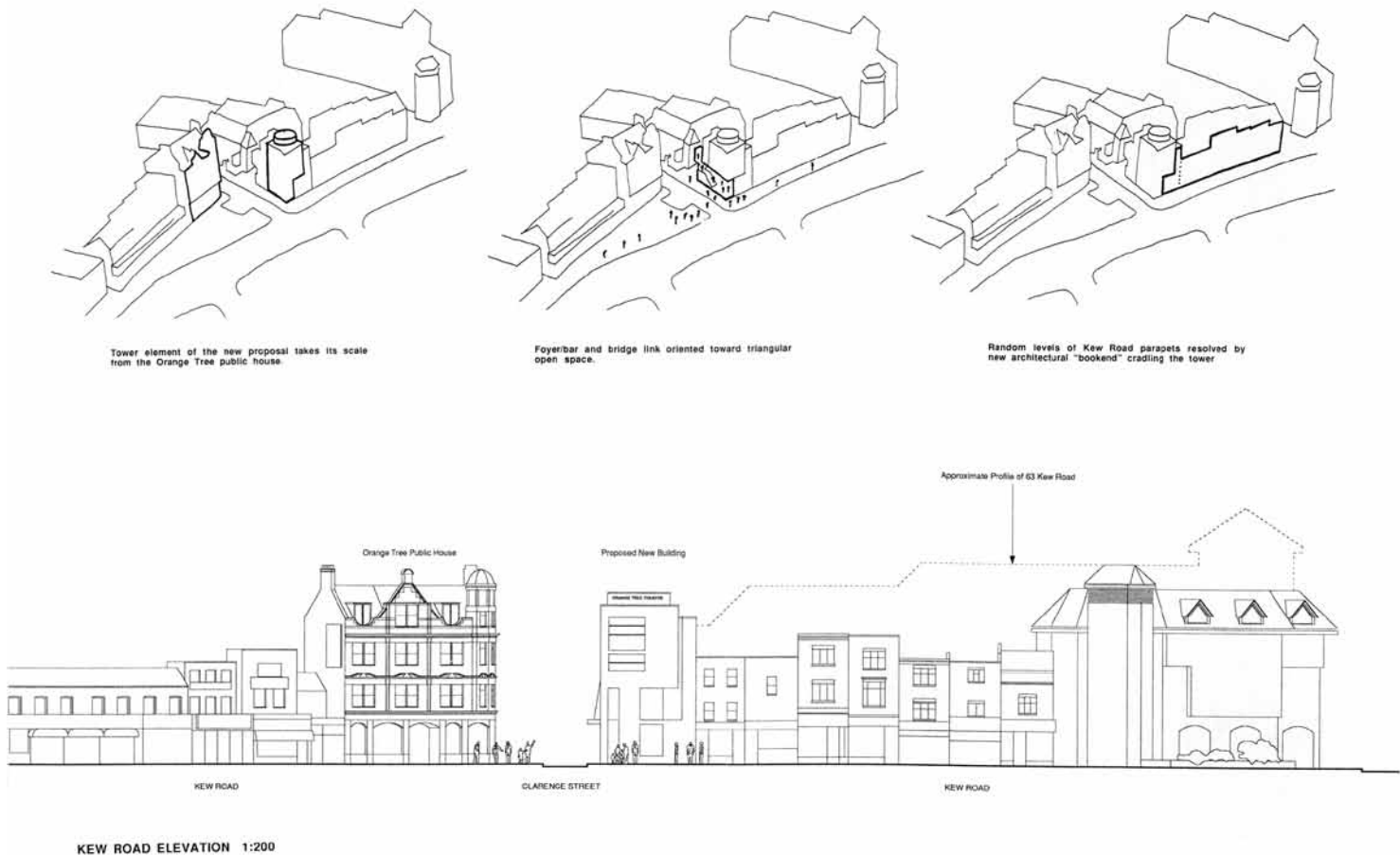
Dokusal bütünlük ve dokusal zıtlık yaklaşımlarının tarihî çevrede inşa edilecek yeni yapılar için uç öneriler olduğu ve üçüncü yaklaşım olan dokusal süreklilik yaklaşımının *daha kolay üre-*

tilebilir ve uygulanabilir bir yaklaşım olduğu savunulmaktadır¹³. Bununla birlikte, *post-modern bir tavır*¹⁴ olduğu düşünülen bu yaklaşımda mimarların kendi estetik değerlerini çevredeki yapılara uygun hale getirme konusunda istekli olmadıkları da ifade edilmektedir¹⁵. Çağdaş tek-

noloji ve malzemeler kullanarak tarihî çevreyle uyumlu yeni yapılar inşa etmek mimarlar açısından detaylı bir kentsel analiz ve tasarım alternatifleri süreci gerektirmekte, özenle yapılmadığı zaman sıradan, çevre kalitesini düşüren ya da eklektik ürünler ortaya çıkarabilmek-

Resim 10. Royal Ontario Müzesi Ek Binası- Michael Lee-Chin Crystal
(Kaynak: <http://www.daniel-libeskind.com/projects/show-all/royal-ontario-museum>)

Resim 11. Orange Tree Tiyatrosu Ek Binası için hazırlanan kentsel analiz paftası (Kaynak: Saban, D., 2004, s: 259)

Resim 12. Orange Tree Tiyatrosu Ek Binası için önerilen perspektif (Kaynak: Saban, D., 2004, s: 259)

Resim 13. Orange Tree Tiyatrosu Ek Binasının uygulanmış hali (Kaynak: www.keithwilliamsarchitects.com)

tedir. Pawson Williams Mimarlık tarafından tasarlanan Richmond upon Thames Belediyesi (Londra) sınırları içerisindeki Orange Tree Tiyatrosu Ek Binası¹⁶, inşa edileceği çevredeki yapıların mimari özelliklerini, cephedüzenlerini, yüksekliklerini ve birbirleriyle ilişkilerini analiz ederek (Resim 11), o çevreye nasıl bir katkı sağlayacağı düşünülerek tasarlanmıştır. (Resim 12) Yerel sivil toplum kuruluşları ve belediyenin koruma uzmanları ile ortak çalışma yürütülerek geliştirilen proje, müellifi tarafından değiştirilerek uygulanmıştır. (Resim 13) Bir diğer örnek ise Le-witt Bernstein tarafından İngiltere'nin Hanley kentinde tescilli Victoria Hall binasına ek olarak tasarlanmış olan bilet satış, toplantı, ofis ve servis birimlerini barındıran yapıdır. (Resim 14) Ana cephesi Victoria Hall cephesinden geride oluşturulmuş olan yapı, metal ve cam gibi modern malzemelerin kullanımı ile dikkat çekmekteyse de cephesinin pişmiş toprak panellerle kaplanmış olmasıyla yanındaki tescilli yapıyı referans almaktadır¹⁷.

Son Söz

Güncel yasal düzenlemeler ve tarihî çevrede yeni yapı tasarımına kısaca değinen bu yazıda vurgulanmak istenen nokta kültürel mirasın korunması düşüncesi ve eylemine muhalif değil, taraftar olma gerekliliği ve yasal düzenlemeler ile korumadan sorumlu kurumlar bünyesinde henüz yerini bulmamış olan tarihî çevrede yeni yapı tasarımının gelecek yıllarda tarihî çevrelerin yıpratılmasında önemli bir etken olacağıdır. ■

1. Kuban, D. (2010) "Çağdaş Bir Gelecek için Türkiye'nin Bağımsızlık Savaşı", Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, s: 45.
2. Yasal düzenlemeler için Bkz. Madran, E. ve Tağmat, T.S. (2007) "Kültürel ve Doğal Miras Uluslararası Kurumlar ve Belgeler", TMMOB Mimarlar Odası, Ankara; Madran, E. ve Özgönül, N. (2005) "Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması", TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.

Resim 14. Victoria Hall Ek Binası, Hanley, İngiltere (Kaynak: Golding, F., 2001, s: 35)

3. Stamp, G. ve Hopkins, M. (1993) "New Buildings in Historic Contexts", RIBA Journal, February, ss: 36-38.
4. Smith, P.F. (1977) "The Syntax of Cities", London, Hutchinson.; Brolin, B. C. (1980), "Architecture in Context: Fitting New Buildings With Old", New York: Van Nostrand Reinhold.; Tugnut, A. and Robertson, M. (1987) "Making Townscape: A Contextual Approach to Building in an Urban setting", London, Batsford.; Larkham, P. J. (1996) "Conservation and the City", London, Routledge.; Tiesdell, S., Oc, T., Heath, T. (1996) "Revitalizing Historic Urban Quarters", Oxford, Architectural Press.; Warren, J. et al. (1998) "Context: New Buildings in Historic Settings", Oxford, Architectural Press.
5. Saban, D. (2004) "The Effective Management of the Historic Urban Context: An Assessment of Local Conservation Practice", Yayınlanmamış doktora tezi, Bartlett School of Planning, University College London.
6. Saban, D. (2004) a.g.e., s: 231
7. Golding, F. (2001) "Building in Context", English Heritage / C.A.B.E, Westerham Press, London, s: 6-7.

8. Brolin, B. C. (1980), "Architecture in Context: Fitting New Buildings With Old", New York: Van Nostrand Reinhold.
9. Smith Morris, E. (1997) "British Town Planning and Urban Design", London, Longman.
10. MacCormac, J. (1991) "The Pursuit of Quality", RIBA Journal, September, p.33-41.
11. LYNCH, K. (1972) "What Time Is This Place?", The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
12. Richard Rogers + Architects (1985) Ed. Frank Russell, St Martin's Press, New York, s: 11.
13. Smith, P.F. (1977) "The Syntax of Cities", London, Hutchinson, s: 241.
14. Tiesdell, S., Oc, T., Heath, T. (1996) "Revitalizing Historic Urban Quarters", Oxford, Architectural Press, s: 194.
15. Brolin, B. C. (1980) a.g.e., s: 142.
16. Saban, D. (2004) a.g.e., s: 259.
17. Golding, F. (2001) a.g.e., s: 34-35.

KÜLTÜREL VARLIKLARIMIZIN KORUNMASI SÜRESİNDE İKİ ANITSAL YASA

Cevat ERDER

Prof. Dr.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi

Öğretim Üyesi

"Avrupa'da eski eserler hukuku ve kavramının Rönesans'tan bu yana, yani on beş - on altıncı yüzyıllardan itibaren yerleşmekte olduğu görülüyor. Oysa bizde demokrasileşmenin ilk adımı sayılan Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanından sonra eski eserler hukukundan bahsedildiğini düşünürsek farkının büyük olduğu ortaya çıkar. Toplumsal düşünce ve kavram farkı aşılmadan kültürel girdisi çok olan bir alana farklı kültürden gelen bir ilkenin hazminin, akılcı, sağduyulu olsa bile, kolay olmayacağı ortadadır."

Her zaman örnekler olarak değerlendirme alışkanlığında olduğumuz batı ülkelerindeki yasalar ve uygulamalar ile ülkemizdekiler arasında en önemli fark zaman ve gelişme sürecindedir. Batıda yasalar ve koruma kavramı hayli uzun bir anlayış ve değerlendirme sürecinden geçmiştir.

Belki Roma devrinde görülen ve çok ilginç bulduğumuz yasalarda, yasalardaki dağınıklık sonucu, genel bir koruma hukuku düzeni bulamayabiliriz. Ama Avrupa'da özellikle büyük değişikliklerin gerçekleştiği on dördüncü yüzyıl başlarından bu yana belirgin bir düzen izlenebilmektedir. On yedinci yüzyılda ise adeta bugünkü kavrama benzer bir anlayışla, sadece politik, din ve benzeri nedenlere bağlı eserlerin korunmasının öncelik kazandığı süreçler aşarak, tarihin her devrine ait eserlerin de önemsendiğini gösteren örnekler çoğalmıştır. Eski eserler hukukunun bugünkü anlayışa yakın oluşunu bu yüzyıl içinde açıkça izliyoruz. Bu gelişmenin en iyi örneklerini de İtalya'da Papalar tarafından çıkarılan yasalarda görmekteyiz.

Bu tutumun en kapsamlı örneğine İsveç'te Kral Gustav Adolf'un 1666 yılında çıkarmış olduğu kararda tanık oluyoruz. Kral, arazisi içindeki eski kalelerin, sarayların ve benzeri yapıların belgelenmesini, kralın özel malı gibi işlem görülmesini, yani bir nevi kamulaştırılmasını buyurur. Bu buyruğa dini yapılar ve kiliselerin içindeki tarihî eşyaların saptanması da eklenir.

Buna benzer, bir sıra eski eserlerin korunması ile ilgili hayli önemli ilkelerin on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru arttığını, özellikle İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya gibi Avrupa ülkelerinde izlemekteyiz. Genelde 1800'lerin ortasından sonra özellikle taşınmaz eski eserlerin üzerinde devletin koruyuculuğunun egemen olduğunu görmekteyiz.

En ilginç örneklerden birini Yunanistan verir. 1834 yılında çıkardığı Eski Eserler Yasası ile devlet taşınır veya taşınmaz bütün eski eserler üzerinde hak iddia eder, bunda egemendir, karar kurumsallaşır. Kamusal bir kurum, özellikle kararların uygulanmasından sorumludur.

Batıda böyle bir süreç yaşanırken Osmanlı devletinin son iki yüzyılında kültürel varlığımızın korunmasıyla ilgili ciddi bir girişim görülmez. Görülebilenler de kişisel girişimlerdir. Nitekim 1846 yılında ele geçen her türlü eski eserin toplanmasına başlanarak Aya İrini Kilisesi'nde biriktirilmesi, ki bu bazı kişiler tarafından Türk müzeciliğinin başlangıcı sayılır, Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa'nın gayretidir.

Bu tür ilginin artması, gene de kişisel gayretlerin sonucu 1869 yılında ilk Asar-ı Atika Nizamnamemizin yapılmasına öncü olmuştur diyebiliriz. 1874'te çıkarılan Nizamname ise bir düzen arayışıdır. Bu arayışa yanıt 1884 yılında, bugünkü eski eserler yasalarımıza da temel olacak Nizamname yürürlüğe konur. Böylece eski eserlerin kayıtsız şartsız devlete ait olduğu hükmü, Yunanistan'dan yaklaşık elli yıl sonra yürürlüğe girer.

Bir değişiklik de 1906 yılında görülür. Taşınmaz eski eserlerin, anıtların korunması ile ilgili ilkeler ise 1912 yılında "Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi" ile belirtilir. 1917 yılında kurulan "Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümen-i Dairesi" anıtların korunmasının kurumsallaşması yönünde, Cumhuriyet döneminde de devam etmesi bakımından çok önemli bir girişim olarak kabul edilir. Ama bu "encümenin" çalışmalarının da tartışma götürür olduğu gözlenir.

Seksen yılı aşkın bir sürede "Eski Eser Yasası" olarak etkinliğini sürdürmüş olan 1884 tarihli Nizamname, Türkiye'de eski eser anlayışındaki gelişmenin bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu eseri, arkeoloji, sanat tarihi, resim, eski eserleri koruma ve müzecilik tarihimizde yer etmiş olan Osman Hamdi Bey'e (1842-1910) borçluyuz. Bunu kişisel bir girişim olarak kabul etmemek güçtür. Kişiliğinin oluşumundaki etkenleri anımsarsak bunu görebiliriz.

Osman Hamdi Bey, yaşamının en önemli sayacağı 12 yılını hukuk okumak amacıyla gittiği Paris'te geçirmiştir. Ancak bu zamanın çoğunu resim yapmaya ayırmış olduğunu da görüyoruz. Böylece gelişmiş estetik algısı, doğruyu aramayı öğrendiği hukukla birleşmiş görülmektedir. O sıralar Avrupa, tarihî mimari eserlerin korunması, onarımı konusunda yoğun tartışma ve yazışmalar sürecindeydi. Fransa'da E.E. Violect le Duc'un, İngiltere'de John Ruskin, William Morris gibi kişilerin etkileri duyuluyor ve bunlar uygulamaları ve yasaları etkiliyordu. Konuya hassas Osman Hamdi Bey'in bu ortamdan etkilenmediğini söylemek güç.

Batı ile ilişkilerini kaybetmeden sürdüren Osman Hamdi Bey'in 1881 yılında "Müze-i Hümayun Müdürü" olarak sorumluluğunu yüklendiği eski eserler ilgili 1883-1884 yasasında, Avrupa'da edindiği bilgiyi ve gözlediği eğilimi yansıtmadığını söylemek zor olur sanırım.

Avrupa'da tarihî eserlerin korunması ile ilgili uğraşların, özellikle taşınmazların korunmasında artışın, tartışmaların yoğun oluşu arkasında dünya savaşlarının da etkisinin olduğunu görmekteyiz. Nitekim

Birinci Dünya Savaşı sonrası koruma ilkelerinin irdelenerek, arandığını gösteren toplantıların sayısı buna işaret olarak alınabilir. Atina'da üst üste yapılan iki toplantıdan biri 1931'de yapılan "Atina Konferansı Toplantı Sonuçları" diğeri 1933 yılında yapılan "Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi" sonucu çıkan "Atina Anlaşması"nı örnek verebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sonucunda yapılan toplantıların (1957 Paris, 1964 Venedik) özellikle eski eserlerin korunmasına ayrılmış toplantılar olup bunların sonuçları halen geçerli olan bugünkü koruma ilkelerinin çoğunu oluşturmuştur. Doğal olarak savaşın ortaya koyduğu ortamın yanı sıra nüfus artışı, toplumsal değişimler ve ekonomideki oluşum gibi olguları da gelişmeler içinde göz önünde tutmak gerekir. Zira koruma da toplumun bir parçasıdır.

Bu arada kayıtsız şartsız yükümlülüğünü 1884 yılındaki yasayla üstüne alan devletin eski eserlerin korunmasıyla ilgili önlemleri aldığı, hatta ciddi olarak ilgilendiği bile söylenemez. Ortada devletin, hayali olarak, hukuki desteği bulunmasına rağmen, kendisine ait eserleri korumadığı gibi özel elerde olanlara da ulaşamadığı, Vakıf mallarının korunmasında ise ilkeleri Vakıf yetkililerinin saptadığı, hatta belediyelere dahi yetki verildiği hayli karışık bir durum mevcuttur.

Böyle bir ortam içinde hiç beklenmedik şaşırtıcı bir olay gibi 2 Temmuz 1951 günü 5805 sayılı Kanun'la "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu"nun (GEEYAK) kuruluşu kutlandı diyebiliriz. Bu yasanın oluş nedenini kestirmek güç değilse de nasıl olduğunun araştırılması yararlı olabilir.

Böylece Türkiye'deki taşınmaz eski eser ve anıtların korunması GEEYAK'a verilmiştir. "Yurt içinde korunması gerekli tarihî anıtların korunma, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve bunlarla ilgili programları saptamak, uygulanmasını genel olarak izlemek ve denetlemek, anıtlarla ilgili kendisine sunulacak veya kendi vasıtasıyla ve incelemeleriyle bilgi edineceği her türlü konu ve uyumsuzluklar üzerinde bilimsel görüş bildirmek" görevleri, GEEYAK'a yetki olarak tanımlanmıştır.

Bu yetkileri kullanacak kurul üyelerinin tarih, arkeoloji; sanat tarihi, mimarlık, estetik ve şehircilik alanlarının birinde veya bir kaçında tanınmış ve bu alanlarda eser ve incelemeler yapmış kişiler arasından seçilmesi şartı konmuştu. (Sonradan bu sıralamadan estetik çıkarılmış ve mimarlık tarihi bir de restorasyon alanları eklenmiştir.)

Bu kurulun üyeleri, o zaman mevcut üç üniversite ve Güzel Sanatlar Akademisi'nden birer üye, Bayındırlık, İçişleri, Milli Eğitim Bakanlıkları ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden seçilen birer üye ve bu üyelerin toplanıp seçeceği dört üyeden oluşur. Buna katılan Vakıflar Genel Müdürü ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü kurulun doğal üyeleri olurlar. İlerde kurulacak üniversitelerden de seçilecek birer üyenin katılımı da öngörülmüştür. Üyelik, süresiz ve kalıcıdır. Ancak ölüm, istifa ve mazeretsiz olarak arka arkaya üç toplantıya gelmeme durumunda üyelik sona etmektedir. Ayrıca kurul üçte iki çoklukla, üyenin çekilmiş sayılmasına karar verebilmektedir.

Yasanın 5. maddesinin "hükümet teşkilleri ve tesis-

leri ile bütün hakikî ve hükmi şahıslar, kurulun kararlarına uymak zorunluluğu"nu getirmesi de kurula büyük yetkiler vermiştir. Böylece herhangi bir makama bağlılığı da kalkmış ve kararları kesinlik kazanmıştır. Bu yasayı düzenleyen Talimatname 1959, 1962 ve 1974 yıllarında yeniden düzenlenerek güncel gereksinmelere uygun kılınmıştır. Bu arada üyelerin nitelik ve niceliklerinin de etkilendiği görülür. Zaman zaman politik iktidarın baskısı da etkileyici olmuştur.

1951 yılından 1983 yılına kadar geçen 30 yıllık süreçte nüfus yaklaşık 21 milyondan 45 milyona çıkmış, hızlı kentleşme, imar iskân yasaları, eski eserle ilgili koruma sorunlarının çeşitliliği, kültürel varlığın kavramındaki değişim, çözüm ve denetleme için geniş yetkisine rağmen bunları yürütecek, uygulayacak yardımcı alt yapısı ve örgütsel bir kuruluşu olmaması, yetkisindeki eylem alanını çok daraltmıştır.

Toplantılarının büyük bir kısmını, her ayın belirli cuma, cumartesi ve hatta pazar günlerini özveri ile karşılıksız buna ayıran kurul, bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kabataş Yerleşkesi içinde kalan, 1755 yılında Zevk-i kadın Sıbyan Mektebi olarak yapılmış olan binanın üst katındaki salonda gerçekleştirilmekteydi. Güzel bir yapı olmasına rağmen (ebadı) büyüklüğü, bu kurulun kuruluşunda düşünülen koruma anlayışının çapının da ölçüsü olarak alınabilir.

Genelde kurula hâkim olan eğilim mevcut Türk Akademik ortamının ünlü üyelerinin bilimsel eğilimiydi ve bu yasanın verdiği olanakla ödün vermeden devam etmiştir. Bu durum 1983 yılında Kültür Bakanı'nın kurul üyelerin gönderdiği üç satırlık bir teşekkür mektubu ile son bulmuştur. Her şeye rağmen kültürel varlıkların korunması alanında ve sorumsuz yapılaşmaya karşı koyan tek kurum olarak Türkiye koruma tarihinde en önemli kuruluş olmuştur.

Böylece kısaca kuruluş tarihçelerini vererek anımsatmakta yarar gördüğümüz iki yasmız 1884 yılında kabul edilen 1973 yılına kadar yürürlükte kalan "Asar-ı Atika Nizamnamesi" ile 1951 yılında çıkan ve 1989 yılına kadar yürürlükte kalan 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun"ların çıkış süreçlerindeki durumu yansıtan daha karmaşık gibi gözükmemekte birlikte, bugünkü örtüşen durumlarda dolu olan bir süreç görüntüsünün izlenmesidir.

Osman Hamdi Bey zamanında da izlenen eski eserler hukuku anlayışının eksikliği ve politik iradenin istek ve uygulamalarında açıkça görülmektedir; kültür başkentimiz bu örneklerle doludur. Çok kısa aralıklarda çıkarılan koruma ilkeleri, tutarsızlıkları; 5366 sayılı yasa gibi yasalar, hele kurul karmaşası, koruma kurulların yenileme kurulları; bir torba yasadaki çıkan özel kurullar ve bunlardaki yetki çatışması gibi gelişmelere bakınca bunlara bir yerde sağduyunun gerekli bir çıkış yapması beklentisi içine girmek mümkün değil.

Eğer bu sağduyu gerçekleşecek gibiyse bu yasaların oluşumdan ve sonraki artı ve eksilerinden yararlanmanın bütüncül bir koruma politikasının saptanabilmesi için gerekli olacağı kanısındayım. Her ne kadar daha çetrefilli bir süreç içindeyse

de, iyi bir araştırma yapılabilir. Bu iki yasanın uygulanış süreci için hayli yoğun bir ilgi alanı ve hakkın da yazılar, araştırmalar bulunmaktadır. Önemli değerlendirmeler yapılmıştır. İzlenimim şu ki başarılı olduğu su götürmez olan bu iki yasanın belki pek vurgulanmayan yanı, başarısız olan yönlerinin öne çıkarılmaması ve eksilerinin zaman içinde değerlendirilip irdelenmemesi gibime geliyor.

Bence bunlardan biri, zaman zaman vurgulansa bile pek ciddiye alınmayan Avrupalı olan yönüdür. Büyük bir enerji ile Avrupalı olmaya çalıştığımız ve onların yaptığı her şeyin bize de iyi geleceği kanısıyla dolu olduğumuz süreçte, koruma eğilim ve yasalarını da aktarmakta zarar görülmemiştir. Ancak bu yasaların toplumla, kültürüyle doğrudan doğruya ilişkisi olduğunu unutmamak lazım.

Başta belirttiğimiz gibi Avrupa'da eski eserler hukuku ve kavramının Rönesans'tan bu yana, yani on beş - on altıncı yüzyıllardan itibaren yerleşmekte olduğu görülüyor. Oysa bizde demokratikleşmenin ilk adımı sayılan Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanından sonra eski eserler hukukundan bahsedildiğini düşünürsek zaman farkının büyük olduğu ortaya çıkar. Toplumsal düşünce ve kavram farkı aşılmadan kültürel girdisi çok olan bir alana farklı kültürden gelen bir ilkenin hazminin, akılcı, sağduyulu olsa bile, kolay olmayacağı ortadadır.

Nitekim Avrupa kültürü ile haşır neşir olmuş Osman Hamdi Bey'in eski eser hukuku kavramının yerleşmiş olduğu ülkelerden, özellikle Fransa'dan etkilanmemiş olduğuna inanmak zor. Aynı şekilde GEEYAK kararlarında bunun izleri mevcuttur. Hatta 5805 sayılı yasada bulunan ve hâlâ ne olduğu tartışılan "restorasyon" kelimesinin kullanılması ve bunun üyelerde bulunması istenen nitelikler içinde yer alması ve tekrar "restorasyon alanları" şeklinde vurgulanması, yasanın Avrupa'ya dayanan yönünün gösterdiği kanısı hemen akla gelir. Bu eğilimin açık belgesi, kurulun 1967 yılında kabul ederek, ünlü "1964 Venedik Tüzüğü"nü yasalaştırmasıdır. Sonradan "1975 Amsterdam Bildirgesi" gibi Avrupa Konseyi'nce çıkarılan birçok bildirge görece olarak kabul edilmiştir. Bu tür yüklenilmiş olan sorumlulukların çoğunlukla ciddiye alınmamış olması da ayrı bir konudur. Ancak kurulun dünyadaki gelişmeleri izlediğine de tanık olabiliyoruz.

Bu gelişmelerdeki sonuçlara uymak istiyorsak aradaki zaman farkını göz önüne almak zorundayız. Belki ilk önce bu açığı kapatacak önlemleri saptamalıyız. Ancak beklenen istikrarı o zaman elde ederiz gibime geliyor.

Bu zaman farkının bazen gözlenmiş olduğuna da tanık oluyoruz. Örneğin 1983 yılında gerçekleştirilmiş "Koruma Planlama Semineri"nde saptanan temel önerilerin birinde "Uluslararası kurum ve kavramlar benimsenmeli, ancak bu hususlar, Türkiye'nin kendine özgü değer ve koşullarına uyarlanmalıdır" der. Altı öneriden biri olan bu öneri nasıl değerlendirilmiştir bilemiyorum. Ancak "Türkiye'nin kendine özgü değerleri" nelerdir acaba diye sorgulamadan edemiyorum. Eğer bu açığı kapatmazsak ve o ilkenin ve yasaların uygulanmasında ısrar edersek hüsrana hep bizimle olacaktır. ■

Modern Mimarlık Mirasının
Korunması Sorunsalında

Türkiye Gündemi ve

“DEVİRLEŞMEMİŞ TARİHSELLİK KAVRAMI”

Emel KAYIN

Yrd. Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

“Türkiye’de modernleşme sürecinin sorunlu yaşanmasındaki en önemli unsurlardan biri de, modernlik kurumsallaştırılırken bu coğrafyadaki etkenlerin varlığının göz ardı edilmiş olması; bir başka anlatımla “yere ait” olanın “evrensel” olanla ilişkisinin sağlıklı biçimde kurgulanamamış olmasıdır. Aynı sorun, modern mimarlık mirası konusunun ülkedeki içselleştirilme sürecinde de karşımıza çıkmaktadır. Modern olan her şey bu coğrafyada nasıl bir üst varoluş şeklinde ortaya çıkmış ya da bir bakış açısından nasıl elitist bir dünyaya ait kalmışsa, şimdi modern mimarlık mirası da aynı serüveni yaşamaktadır.”

Koruma politikasının 19. yüzyıldan başlayarak Batı dünyasından ithal edilmiş bir bilgi ve kurum temeli üzerinde şekillendirilmeye çalışıldığı Türkiye’de bu kapsamda yüz yüze gelinen çelişkiler, yoksunluklar ve dirençler, modern mimarlık mirasının korunması sorunsalının ortaya atılmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Koruma nesnesinin eskilik ve tarihe ait olma kavramlarıyla, eskilik ve tarihe ait olma kavramlarının da 19. yüzyıla sınırlı bir zaman tarifi içinde belirlendiği toplumsal, bilimsel ve yasal bir mecrada bu yeni sorunsal ile yüzleşebilmek çok yönlü tartışmaları gerektirmektedir. Modern mimarlık mirası konusuna ilişkin bilgi, kendisini çevreleyen modernite, modern mimarlık gibi kavramlarla birlikte ortaya çıktığı merkezlerden bir kez daha ithal edilir ve belirli bir oranda da benimsenirken bu sorunsalın kültürler arasında bir geçiş alanını oluşturan Türkiye’de nasıl gündeme geldiği ve ne şekilde içselleştirileceği önemli bir tartışma eksenini oluşturmaktadır. Bu makale, modern mimarlık mirasının korunması sorunsalına yönelik olarak bu coğrafyada üretilen bilgi-eylem çerçevesini ortaya koyarken, geleceğe yönelik izlekler konusunda da birkaç açılım yapmayı deneyecek ve koruma alanının modern miras kavramını toplum-yönetim kesimlerine anlatabilmek için ihtiyaç duyduğu “devirleşmemiş tarihsellik” kavramını düşünmeye açacaktır.

Modern Mimarlık Mirası Gündeminin Dünyada ve Türkiye’deki Kısa Tarihi

Modern mimarlık mirası kavramının başlangıcı tartışılabilir olmakla birlikte, bu kavramın kabaca birbirlerini hem içererek hem de zıtlaşarak geliştikleri düşünülen modernite-postmodernite döngüsünde ortaya çıktığını kabullenmek mümkündür. Polat ve Can, Wright’ın Imperial Oteli, Perret’in Esder Fabrikası, Mendelsohn’un Kaufhaus Schoken binası, Kahn’ın Philadelphia Sağlık Müdürlüğü gibi yapılarının 1960’lı ve 1970’li yıllarda gerçekleştirilen yıkımlarını da vurgulayarak, Jenks’in modernizmin sonu olarak nitelediği Pruitt-Igoe konut kompleksinin 1972’de dinamitle yıkılmasını modern mimarlığın kültür mirası olarak tanımlanması meselesinin başlangıcı olarak nitelerler. (Polat, Can, 2008, s.178-186) Modern mimarlık hareketine dahil olan birikimin yitirilme tehlikesi Avrupa’da 1980’lerde daha kapsamlı biçimde dillendirilmiş; 1988’lerde başlatılan örgütlenme

düşüncesi Documentation and Conservation of Modern Movement - DoCoMoMo (Modern Hareketin Korunması ve Belgelenmesi) adıyla 1990 tarihli Eindhoven Bildirgesi’yle somutlaştırılmıştır. Modern mimarlık mirasının belgelenmesi, mirası tehdit eden faktörlerin tespit edilmesi, korumaya ve tahribatı durdurmaya yönelik stratejiler geliştirilmesi gibi konularda çalışmalar yapan örgüt, bu yeni miras kavramının ve bu alandaki eylemlerin dünyanın farklı bölgelerinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. (www.docomomo.com) Avrupa Konseyi’nin 1991 tarihli ve “Yirminci Yüzyıl Mimari Mirasının Korunması Hakkındaki Tavsiye Kararı” başlıklı belgesi, 20. yüzyıl mimarisinin Avrupa tarihî mirasının dahi bir parçası olduğunu ortaya koymuş; mirasın korunması ve değerinin artırılması için bu konuda üretilecek bilgiyi teşvik etmek, sistematik listeler yapmak, yasal mülkiyet konusunu ele almak, uzmanlık eğitimi, kamu bilinci ve işbirliği konularında çalışmak gibi konuları karara bağlamıştır. (Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı Cilt: 2, 2007, s. 400-405) International Council on Monuments and Sites - ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) de 20. yüzyıl mirasını çalışma konuları arasına almış; 1990’ların ortasından itibaren gerçekleştirdiği seminerlerde bu konudaki açılımlarını belirlemiş ve konuya ilişkin kurumsal yapısını oluşturmuştur. (www.international.icomos.org) Modern mimarlığın Le Corbusier, Mies van der Rohe, Frank Lloyd Wright gibi ikonik figürleri tarafından inşa edilmiş örneklerinin koruma altına alınması ve restorasyonu konularının gündemde yer alması da, bu yeni miras düşüncesinin ortamda yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Merkezden periferiye yayılma sürecinde ulaştığı her coğrafyada olduğu gibi Türkiye’de de özgün sorularıyla gelişen modern mimarlığın kavramsal ve maddi varlığı gibi, kimi örneklerinin bir miras haline geldiği günümüzdeki sorunsallaştırılma biçimi de henüz dinginleşmemiş bir çerçevede yol almaktadır. Geç 19. yüzyılda başlayarak günümüze kadar süren ve mimarlığın çağının özgül anlayışını etik-teknik-estetik vb. parametreler açısından yansıtan dürüst bir anlayışla şekillenmesini savunan modern mimarlığın, temellendiği düşünsel arka plan çerçevesinde gelişen farklı davranış, akım, yönelimlerle çeşitlendiğine ilişkin kavramsal çerçeve (Tan-yeli, 1997, s.1286-1287), miras üzerindeki irde-

lemelerin de “çeşitlilik” vurgusunu dikkate alan çok yönlü bir çizgide ilerlemesi gerektiği konusunda önemli bir açılımı içinde barındırmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin mimarlığa yansıtılması, etik-teknik bir alt yapı üzerine oturan estetik değerlerin benimsenmesi, tarihsel referanslardan ve bezemeden uzak, rasyonel bir tavır izlenmesi gibi paradigmlar modern mimarlık açısından bir üst çerçeve olarak varlıklarını sürdürürlerken, ortadan kalkmış bulunan davranış, akım ve yönelimlerin yaşayan mimari temsilleri bir tür tarihselliğe sahip olmuş ve onların bir bölümü de miras potansiyeli kazanmıştır. Bu çerçevede koruma alanı da yeni bir sorumlulukla karşılaşmıştır: Modern mimarlığa ilişkin temel arka plan dönüşerek de olsa varlığını sürdürürken, bu kapsamdaki davranış, akım ve yönelimlerden hangilerinin tarihe mal olduğunun tespit edilmesi ve ortadan kalkan yönelimleri yansıtan yapı birikimi içerisinde korunmaya değer olanların hangilerinin olduğuna karar verilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de modern mimarlık mirası tartışmasında en önemli gündem yaratıcılarından birini 2002 yılında kurulmuş olan DoCoMoMo Türkiye Ulusal Çalışma Grubu oluşturmaktadır. Grubun envanter oluşturmak amacıyla 2004 yılından beri sürdürdüğü poster sunuşlar, ülkedeki 20. yüzyıla ait mimarlık ürünlerinin özelliklerini ortaya koyarken, bu yapıtların üretim süreci ve mimari dil bağlamındaki benzerliklerini - farklılaşmalarını ya da uluslararası - ulusal eksenlerdeki ayrışmalarını da sergilemektedir. Sözü edilen sunuşların belge oluşturma dışında miras gündemi açısından önemli bir katkısı da çoğu akademisyen olan uzmanları bu yeni çalışma alanı için içine çekme yönünde yarattığı ivmedir.

DoCoMoMo’nun çizgisi “ülkedeki modern mimarlığın karakteristiklerini tespit etme” ve “bu kapsamdaki ürünlerin uluslararası gelişmelere ne şekilde eklemlendiği” konusuna odaklanırken; modern mimarlık mirası konusunda önemli bir gündem yapıcı olan Mimarlar Odası çalışmalarını “20. Yüzyılın Mimarlık Mirası” ve “Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirası” kavramı üzerinden geliştirmiştir. Çalışmaları daha çok akademik temelli bir uzmanlığa oturan DoCoMoMo yönelimine karşılık Mimarlar Odası hedefini meslek örgütüne ve örgüt dolayısıyla ulaşmayı ümit ettiği toplumsal katmanlara yönlendirmiş durumdadır. Mimarlar Odası tarafından bu konuda gerçekleştirilen ve tartışma sürecinin başında gündeme derli toplu bir katkı koyan bir çalışma, Mimarlar Odası Bursa Şubesi’nin düzenlediği Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi’nin 2001 yılında gerçekleştirdiği 20. Yüzyılın Mimari Mirası temalı bilimsel toplantıdır.

Mimarlar Odası’nın yeni koruma gündemi konusunda geliştirdiği en kapsamlı çalışma, “Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirasının Belgelenmesi, Korunması ve Değerlendirilmesi Projesi”dir. Konuya ilişkin çağrı metinlerin-

de, Cumhuriyet dönemi içinde gelişen mimarlığın kültürel miras olma niteliğinin yeterince irdelenememiş olduğu; bu alanda ihtiyaç duyulan kuram, ilke, mevzuat vb. konularda boşluklar olduğu ve mirasa ilişkin toplumsal mutabakat ve yasal statü tesis edilemediği için dönem yapılarının yok olduğu konusuna dikkat çekilerek mimarlık ortamı bu mirasa ilişkin duyarlılığa ve çalışmaya davet edilmektedir. Aynı çağrıda, Mimarlar Odası Genel Merkezi tarafından kurulmuş olan Kültürel Mirasın Korunması ve Geliştirilmesi Komitesi’nin desteğiyle Mimarlık dergisinde bir bölüm oluşturulduğu ve “Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı” başlıklı bu bölümde, dönem mimarlığının miras statüsünü belirlemeye ışık tutabilecek kuramsal tartışmalara, ürünleri tanıtan ve karakteristiklerini irdelleyen çalışmalara, strateji oluşturmaya yönelik görüşlere yer verileceği duyurulmaktadır. (Kayın, 2007, s.16-17) Mimarlık dergisi çağrının hemen ardından yer verdiği “Koruma Alanına Yeniden Bakış” adlı dosyada, korumanın paradigma ve eylem alanında gerçekleşen devinimlere yönelik bir sorgu açmaktadır. Dosyada modern mimarlık mirası ve geleneksel mimarlık mirasına yönelik konular birlikte sergilenirken miras kavramının bütünlüğüne ve dönüşebilirliğine vurgu yapılmakta; modern mimarlık mirasının bu kapsamdaki kuramsal ve teknolojik sorunsalları irdelenmektedir. (Kayın, 2007, s.25-29; Özkaban, 2007, s.36-40) Mimarlık dergisi bu konudaki yayınlarını günümüze kadar kesintisiz biçimde sürdürmüş ve konuya ilişkin bilgiyi meslek örgütüne ulaştırırken, ülkenin farklı bölgelerindeki potansiyel miras yapılarının öznel sorunlarıyla gündeme gelmesini sağlamıştır. Modern mimarlık mirasına yönelik yasal süreçlerden (Polat, 2008, s.49), Cumhuriyet’in kamusal mekân modellerine (Aritan, 2008, s.49-56), 1960’lı yılların otel mimarisinden (Savaşır, Ultav, 2009, s. 56-60), unutulmuş mimar-ürün profillerine (Tuna, 2006, s.40-46) değişen konularda çok sayıda nitelikli çalışma dergide yer almıştır.

Mimarlar Odası Kültürel Mirasın Korunması ve Geliştirilmesi Komitesi çalışmaları kapsamında 2007 yılında Kastamonu’da düzenlenen “Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunması” konulu atölye de, örgütün yeni miras meselesi konusundaki önemli eylemlerinden biridir. Atölye odağını, ilke oluşturmak ve mevcut gerçekliği tespit etmek konusuna yönlendirmiştir. Bu kapsamda Cumhuriyet modernleşmesi üzerinde durulmuş, modern miras olma potansiyeli taşıyan bazı örneklerden söz edilmiş; korumaya yönelik olarak “belge, kimlik, anı, simge değerlerine sahip olma, süreklilik ve özgünlük içermesi, mimari, çevresel, teknolojik değerler taşıma” gibi parametreler saptanmış ve bu çalışma daha sonra tüm örgüte dağıtılan bir yayına dönüştürülmüştür. (Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunması, 2009)

Ülke kapsamında bilgi ve strateji oluşturmaya yönelik kurumsal çalışmaların yanı sıra uzman-

lar tarafından ortaya konulan kuram ya da yapı odaklı literatür de, modern mimarlık mirası konusunu çeşitli boyutlarıyla tartışmaktadır. Bu kapsamdaki ana izlekleri, tarih yazımı, modern mimarlık mirası konusunun kuramsal, yasal, teknolojik zemini, miras kapsamında değerlendirilebilecek modern mimarlık ürünlerinin tanıtılması gibi konular oluşturmaktadır. Gündeme katkı koyan en önemli odaklardan biri de, yayın tavrını her zaman modern olandan yana belirlemiş olan Arredamento Mimarlık dergisidir. Dergi konunun Avrupa merkezli gelişimini örneklerle sergilerken, tartışmanın doğru yönlenebilmesine katkıda bulunacak olan tarih yazımı problemini de gündeminde tutmuştur.

Modern Mimarlık Mirasına Yönelik Söylemin Geliştirilmesi Yönünde Olası İzlekler ve “Devirleşmemiş Tarihsellik” Kavramı

Modern mimarlık mirasının korunmasına ilişkin ilke belirleme ve mevzuat geliştirme çalışmaları sürdürülürken, konunun toplum-yönetim-uzmanlık üçgeninde güçlü biçimde gereklendirilmesini ve içselleştirilmesini sağlayacak argümanların daha net biçimde ortaya konulması gerekmektedir. “Modern mimarlık” konusundaki bilginin “modern mimarlık mirasının korunması” konusundaki bilgi-eylem alanına transferinin nasıl olacağı ciddi bir sorgulamanın konusudur. Bu transferin koruma alanının ihtiyaç ve yöntemleri çerçevesinde biçimlendirilecek bir temele oturtulması ve toplumla birlikte hareket edilmesini sağlayacak bir strateji ile desteklenmesi gerekmektedir.

Genel geçerli bir çerçevede bakıldığında koruma alanının söylemini oluşturmada ve onu toplumla buluşturmada kullandığı temel argümanın “neyin neden korunduğu” konusuna odaklandığı söylenebilir. Modern mimarlık mirasının korunmasına dayanak teşkil edebilecek değer sistemleri üzerinde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Tüm çalışmalara rağmen modern mimarlık alanında, korunması istenen nesnenin eskisinden daha yakın bir zaman döngüsüne karşılık gelen tarihe ve sosyal yaşama mal olmuşluğunu açıklayan söylemin topluma mal edilebilmesi mümkün olamamıştır. Bu buluşmayı gerçekleştirebilmek için “miras söylemini içinde yer aldığı coğrafyanın içinden ve buraya ait gerçekliklerle birlikte düşünerek geliştirmek” ve “mirasın kimliğini ve tarihselliğini, bu öğelerin merkezi - periferik kapsamdaki etkileşim kanallarını daha net biçimde ortaya koyarak açıklamak” gerekmektedir. Sözü edilen kapsamda tartışmanın üç soru üzerinden geliştirilebileceği düşünülmektedir:

1. Modern mimarlık mirasının kimliğini tespit edebilmek için miras nesnesinin ulusal - uluslararası, merkezi - periferik gelişmelere eklemlenme sürecini ve eklemlenme biçimini açıkla-

yacak sistematik bir sorgulama gerçekleştirilebilir mi?

2. Modern mimarlık mirasının tarihselliğini tespit edebilmek için modern mimarlığın gelişme sürecindeki kırılma noktaları üzerinden kapsamlı bir irdeleme yapılabilir mi?

3. Modern mimarlık mirasının modern mimarlığın gelişme serüvenindeki yeri, çeşitliliği, bu kapsamda içerdiği özgünlük, toplum ve karar alma mekanizmalarındaki kesimlerle de paylaşılacak bir netlikte açıklanabilir mi?

Yukarıda ortaya konulan soruların çok geniş kapsamlı ve disiplinler arası tartışılması gereken bir çerçeveyi işaret etmesi dolayısıyla, bu makale soruları cevaplamak yerine, konuya sınırlı bir katkı yapmakla yetinecektir. Türkiye için henüz yeni sayılabilecek modern mimarlık mirası gündeminde uzun vadeli sorular üretmenin çabuk cevaplar üretmekten daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamdaki değerlendirmelerin tasarım, mimarlık tarihi, koruma, planlama vb. disiplinlerin işbirliğiyle gerçekleştirilmesi, yeni koruma stratejisinin oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır.

Basit bir ifadeyle ortaya koymak gerekirse koruma alanı, modern mimarlık mirasının korunması gerektiğini topluma anlatabilmek için açıklamalara ihtiyaç duymaktadır. "Mimarlık ürününün niteliği" ve "ulusal - uluslararası bağlamının" yanı sıra ihtiyaç duyulan en önemli açıklama "tarihsellik" konusundadır. 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'da "kültür varlığı" kavramı, "tarih öncesi ve tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmak" kriteri ile açıklanmaktadır. Bu kriter "tarihî devir" kavramı açısından sorunlu olmakla birlikte, "sosyal yaşama konu olmak" ifadesi açısından modern mimarlık mirası örneklerini anlamlı kılacak bir başlangıç içermektedir. (5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 2004, s.1) Ne yazık ki bu başlangıcın modern mimarlık mirasını korumak için yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye'nin modern mirasına yönelik olarak "devirleşmemiş tarihselliklerin" yazılıp yazılamayacağı konusu koruma alanı açısından en ivedi tartışma konusudur. "Devirleşmemiş tarihsellik" korumayı gerektelendirirken nihayetlenmiş bir zaman - uygarlık fikrinden vazgeçerek, "sosyo-kültürel, ekonomik, politik, mekânsal vb. alanlarda bir üst bağlamı paylaşan ve zamanın akışında birbirini var etmekte olan bir gelişmeler zincirinin halkalarını netleştirebilecek tarihsel bir çerçeve kurabilmek" anlamında kullanılmaktadır.

Modern Mimarlık Mirasının Ulusal ve Uluslararası Yönelimlere Eklemlenme Sürecinin Değerlendirilmesi

Bir mimarlık ürününün miras olma potansiyeli sahip olduğu değer sistemleri ile ilişkili olarak

açıklandığına göre, ürünün ulusal ve uluslararası gelişmelere ne şekilde eklemlendiğini ortaya koymak, bu alandaki değer belirleme sistemlerinden birini oluşturabilir. Türkiye'de gelişen modern mimarlık temelde, ulusal bir dil oluşturma çabaları ile uluslararası modern yaklaşımlara eklemlenmek olarak açıklanabilecek iki eksen-de yol almış; uluslararası eklemlenme süreçleri de bu coğrafyadaki girdilere bağlı olarak biçimlenen çeşitlenmeleri içermiştir.

Ulusal bir dil oluşturma çabaları, Cumhuriyet dönemi içindeki varlıklarını Birinci ve İkinci Ulusal Mimarlık akımları bünyesinde gerçekleştirmiş; yerel-geleneksel olandan yararlanan yeni bir tutum yaratmak isteyen bu arayışlar, kimi zaman öykünmecî ya da biçimci olmakla suçlanırken, kimi zaman da özgün bir modern arayış olarak nitelenmiştir. Bunlardan hangisi doğru olursa olsun Birinci ve İkinci Ulusal Mimarlık akımları, kendi çağlarının sosyo-kültürel, politik vb. koşulları doğrultusunda biçimlenmiş ve dönemleri bittiği için de tarihe mal olmuşlardır. Selçuklu-Osmanlı anıtsal mimarisinden yola çıkan ve cephe tasarımının öne çıktığı Birinci Ulusal Mimarlık akımı, anıtsal girişler, kubbeli köşe vurguları, çini, taş, madeni bezemeler, kemerli açıklıklar, çıkma yorumları gibi öğelerle kendi dilini yaratmıştır. Aslanoğlu, 1923-1932 yılları arasına tarihlediği Cumhuriyet'in ilk ulusalcı arayış dönemini Osmanlı'nın Meşrutiyet evresi ile ilişkilendirirken, Sözen de benzer ilişkiler üzerinde durur (Aslanoğlu, 2001, s.14-15, Sözen, 1984, s.41). Köksal ise, Osmanlı'nın son yirmi yılında varlık gösteren bu hareketin yeni bir gelenek icadının peşinde olduğu için Türkiye mimarlığının ilk gerçek modern hareketi niteliğini taşıdığına işaret ederek Cumhuriyet dönemindeki farklılaşmalara ve bu hareketin ulusalcı bir mimarlık olarak tanımlanmasının tarih yazımında içerdiği sorunlara işaret eder (Köksal, 2002, s.89-91). 1940 ve 1950 yılları arasındaki İkinci Ulusal Mimarlık akımı ise, geleneksel sivil mimarlıktan esinlenmiş, geleneksel mimarlığın kütle dengesi, açıklık oranları, saçak kullanımları, kesme taş kullanımı gibi detaylar kamusal yapılarda yeni yorumlarla ortaya çıkmıştır.

Türkiye'deki varlığını 1930'lardan sonra ortaya koyan ve yabancı mimarların daha çok anıtsal ölçekte, Türk mimarların ise daha çok küçük ölçeklerde gerçekleştirdikleri uygulamalarla gelişen modernist akım ithal olsa da, Cumhuriyet'in modernleşme ideolojisine yaslanarak çeşitlenmiş ve yaygınlaşmıştır. Aslanoğlu "yeni" ya da "asri" olarak değerlendirdiği modern mimarlığın kuramsal dayanaklarına soru koyarken, erken dönemin ilginç örnekler içerdiğini belirtir. (Aslanoğlu, 2001, s.15) Tasarımlarda kübik küteler, geniş açıklıklar, düz çatılar ve ünlü yabancı mimarların çalışmaları ile benzeşimler gözlenmektedir. 1950'lerde Enternasyonal Akım ya da Uluslararası Stil olarak anılan evrensel çizgiye eklemlenen modern mimarlık, bu dönemin ar-

dından evrensel ve ulusal girdilerin çeşitli ağırlıklarda etkilediği bir yapıda gelişme çizgisini sürdürmüştür. Modern mimarlık tek bir biçimci çizgiyi göstermediğinden, her modern yapı kendi ait olduğu alt evrenin karakteristikleri paralelinde değerlendirilmelidir.

Türkiye'de modern mimarlık konusundaki arayışlar ikili bir çizgi izlediğinden miras potansiyeli taşıyan yapılara yönelik değer algısı da kaçınılmaz biçimde ikili bir çizgi içermektedir. Ulusal Mimarlık akımları paralelinde inşa edilmiş yapıların miras olma potansiyeli daha yüksek görünmekte, mimarlık dili itibarıyla ülkenin tarihi ile ya da yerel - geleneksel olanla ilişki kuran yapıtlar, korunacak ürün olarak daha çok benimsenmektedir. Bu yapıtlar hem geçmişle kurdukları ilişki, hem de ortadan kalkmış bir mimarlık dilinin temsilcileri olduğu için eski ya da tarihe ait olarak algılanmaktadır. Modern bir arayışın ürünü oldukları bilgisi ise genel farkındalığın dışındadır. Uluslararası kanallarla ilişkilenen modernist yönelim paralelinde inşa edilmiş yapıların miras olma potansiyeli ise daha zayıf görünmekte; mimarlık dili itibarıyla evrensele eklemlenen yapıtlar korunacak ürün olarak benimsenmemektedir. Toplumsal algıda, uzak zamana ait olduğu varsayılan tarih fikrinin dışında ve yenedirler.

Modern Mimarlık Mirasının Tarihselliğini Açıklayabilecek Kırılma Noktalarının Belirlenmesi

Modern mimarlık mirası söz konusu olduğunda, koruma alanının elinde "tasarlanmış, söylemi olan, dönüşerek de olsa varlığını sürdüren bir yaklaşımı içeren, birçok örnekte işlevi henüz sona ermemiş, toplumsal bakış açısından tarihe mal olmamış" farklı bir ürün potansiyeli bulunduğundan bu mirasın tarihselliğini modern mimarlık içindeki dönüşümlerin tarihi ile açıklamak gerekmektedir. Ancak tarih yazımı konusundaki irdelemeler, bu çerçeveyi oturtmanın kolay olmayacağını ipuçlarını vermektedir. Geç modernleşmiş toplumlarda modernleşmeyi var eden dönüşüm ve başkalaşmaların tarihinin kolay yazılamayacağını öne süren Tanyeli gibi, Cengizkan da, yakın tarihin mimarları, yapıları, üretim süreçleri hakkındaki çalışmaların ihmal edildiğine ve tarih yazımının belleğin bıraktığı boşlukları doldurmakta zorlandığına işaret eder. (Tanyeli, 2002, s.7, Cengizkan, 2002, s.9)

Türkiye'nin sosyo-ekonomik, politik gelişme süreçlerinden mimarlık alanına atanabilecek kırılma noktalarının ya da "devirleşmemiş tarihselliklerin" var edilip edilemeyeceği konusunda kuşkusuz en önemli sözü tarih yazıcıları söyleyecektir. Onlar bu sözü oluşturana kadar, farklı disiplinlerin bu yöndeki açılımlarına bakmak, bir düşünce sistematizi oluşturmaya yardımcı olabilir. Politik literatürde, İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilanına uzanan

dönemi içeren 1908-1923, Cumhuriyet'in kuruluşu ile Demokrat Parti dönemi arasındaki zaman olan 1923-1950, Demokrat Parti dönemi içeren 1950-1960 ve 27 Mayıs - 12 Eylül askeri müdahaleleriyle belirlenen 1960-1980 aralıkları, ülke tarihinin farklı evreleri olarak belirlenmektedir. (Akşin, 2005, s.27-123, 215-224; Koçak, 2005, s.127-213; Özdemir, 2005, s.227-293) Ekonomi alanında ise ülke tarihi, devrim ve savaş yıllarını kapsayan 1908-1922, açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi olarak nitelenen 1923-1929, korumacı-devletçi sanayileşme dönemi olan 1930-1939, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı 1940-1945, dünya ekonomisi ile eklemlenilmeye çalışılan 1946-1953, tıkanıklıkların ve yeniden uyumlanma çabalarının görüldüğü 1954-1961, içe dönük - dışa bağımlı genişleme süreci olan 1962-1967 ve yeni bunalım dönemi olarak anılan 1977-1979 dönemleri gibi aralıklarla incelemektedir. (Boratav, 2005, s.297) Konuya modernleşme - kentleşme ilişkisinden bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya kapitalizmine eklemlendiği ve 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'in ilanına kadar olan "sıkışkan modernleşme"; Cumhuriyet'in başlangıcından İkinci Dünya Savaşı sonuna uzanan ve tek partili rejim içinde kentleşme hızının düşük olduğu, kentsel gelişme için yeni bir kurumsal çerçevenin oluşturulduğu "köktenci modernleşme"; İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lara kadar giden "popülist modernleşme"; 1960-1980 arasındaki "hızlı kentleşme - planlı ekonomi" gibi evrelerden söz edilmekte ve 1980 sonrasında modernleşme projesinin aşındığına, kentleşme hızının yavaşladığına ve küreselleşmenin etkilerinin görüldüğüne işaret edilmektedir. (Teke- li, 1998, s.1-2) Mimarlık alanında kırılma noktalarının okunabilmesinin gerçek anlamda mümkün olamayacağını düşünenler olduğu gibi, Birinci-İkinci Ulusal Mimarlık dönemleri ve onların aralıkları üzerinden evrenmeler kurarak 20. yüzyılın ikinci yarısının tek bir dönem olarak görülebileceğini öne sürenler de mevcuttur. (Sözen, 1984, s.243-285)

Koruma alanının modern mimarlık mirası konusunu toplum ve yönetim kesimlerine anlatabilmek için ihtiyaç duyduğu "devirleşmemiş tarihsellik" hangi kırılma noktaları üzerinden açıklanacak? Sosyo-ekonomik, politik, kentsel dönüşümlerin mimarlıktaki yansımaları üzerinden mi? Mimarlık dilinin ve teknolojisinin dönüşümü üzerinden mi? Mimarlığın ulusal ve uluslararası akımlar, davranışlar, yönelimler karşısında aldığı tavrın değişimi üzerinden mi? Belki de bunların tümünü dikkate alan kapsamlı bir açıklama dizgesi oluşturmak gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye'de modernleşme sürecinin sorunlu yaşanmasındaki en önemli unsurlardan biri de, modernlik kurumsallaştırılırken bu coğrafyadaki etkenlerin varlığının göz ardı edilmiş ol-

ması; bir başka anlatımla "yere ait" olanın "evrensel" olanla ilişkisinin sağlıklı biçimde kurgulanamamış olmasıdır. Aynı sorun, modern mimarlık mirası konusunun ülkedeki içselleştirilme sürecinde de karşımıza çıkmaktadır. Modern olan her şey bu coğrafyada nasıl bir üst varoluş şeklinde ortaya çıkmış ya da bir bakış açısından nasıl elitist bir dünyaya ait kalmışsa, şimdi modern mimarlık mirası da aynı serüveni yaşamaktadır. Bu mirasın toplumsal ve kurumsal alanlarda sahiplenilememesine ilişkin sorunların, sosyo-kültürel, politik, tarihsel vb. arka planlar açısından irdelenmesi ve "devirleşmemiş tarihselliklerin" tanımlanması gerektiği gibi, bu mirasa ilişkin söylemin miras coğrafyasına ilişkin girdilerle gereğince ilişkilendirilemeyen bir "üst-ithal söylem" olarak gelişip gelişmediği konusu da ivedilikle tartışılmalıdır. ■

KAYNAKLAR

- **AB Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı-Cilt 2**, 2007, Ed. A.K. Öz, S. Güner, KUMİD ve DEÜ Yayını, İstanbul
- Akşin, Sina, 2005, "Siyasal Tarih (1908-1923)", **Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Ed. S. Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, s.25-123.
- Arıtan, Özlem, 2008, "Modernleşme ve Cumhuriyet'in Kamusal Mekân Modelleri", **Mimarlık**, Sayı: 342, s.49-56.
- Aslanoğlu, İnci, 2001, **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Boratav, Korkut, 2005, "Siyasal Tarih (1908-1980)", **Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Ed. S. Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, s.297-380.
- Cengizkan, Ali, 2002, **Modernin Saati**, Mimarlar Derneği-Boyut Yayın, Ankara.
- **Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunması**, 2009, Ed. E. Madran, E.A. Ergut, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.
- Kayın, Emel, 2007a, "Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirasının Belge- lenmesi, Korunması ve Değerlendirilmesi Projesi İçin Çağrı", **Mimarlık**, Sayı: 334, s. 16-17.
- Kayın, Emel, 2007b, "Modern Bir Kurgu Olarak Koruma Paradigma- sının Dönüşümü ve Modern Mimarlık Mirası", **Mimarlık**, Sayı: 338, s. 25-29.
- Koçak, Cemil, 2005, "Siyasal Tarih (1923-1950)" **Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Ed. S. Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, s. 125-211.
- Köksal, Aykut, 2002, "Türkiye Mimarlığında Modernleşme ve Ulusal- cılık", **Arredamento Mimarlık**, Sayı: 149, s. 89-91.
- Özdemir, Hikmet, 2005, "Siyasal Tarih (1960-1980)", **Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Ed. S. Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, s. 225-293.
- Özkaban, Feyzal, 2007, "Korumada Güncel Bir Teknolojik Sorun: Betonarmenin Mirası", **Mimarlık**, Sayı: 338, s. 36-40.
- Polat, Elvan Ebru; Can, Cengiz, 2008, "Modern Mimarlık Mirası Kavramı: Tanım ve Kavram", **Megaron**, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 177-186.
- Polat, Ebru, 2008, "Modern Mimarlık Mirasını Onaylamak: Yasal Sü- reç ve Tescil Kararlarına Bakış", **Mimarlık**, Sayı: 340, s. 49-53.
- Savaşır, Gökçeççek; Ultav, Zeynep, 2009, "1960'ların Modern Mi- marlık Mirasına İki Örnek: Bergama Tusan Motel ve Selçuk Tusan Mo- tel", **Mimarlık**, Sayı: 350, s. 56-60.
- Sözen, Metin, 1984, **Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Tanyeli, Uğur, 1997, "Modern Mimarlık", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklo- pedisi 2**, Ed. Z. Rona, M. Beykan, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İs- tanbul, s. 1286-1289.
- Tanyeli, Uğur, 2002, "Önsöz", **Modernin Saati**, Yaz. A. Cengizkan, Mi- marlar Derneği-Boyut Yayın, Ankara.
- Tuna, Doğan, "Unutulan Bir Mimar: Can Egeli (1927-1969)", **Mimar- lık**, Sayı: 330, s. 40-46.
- 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşit- li Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 2004, **T.C. Resmi Gazete**.
- www.docomomo.com
- www.international.icomos.org

Korumada

İki Eski / Yeni Kavram:

BAKIM VE BASİT ONARIM

Emre MADRAN

Doç. Dr.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

"Bakım ve basit onarım izinlerinin alınmasında daha az bürokratik işleme gerek duyulmaktadır. KUDEB yerel bir kuruluş olduğu için başvuruları kısa sürede değerlendirmekte, ayrıca vatandaşa teknik hizmet de sunabilmektedir. Korumanın yerleşmesinin kamuoyunun korumaya bakış açısını olumlu yönde değiştirdiği görülmektedir. Bu husus korumanın benimsenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Koruma Bölge Kurulları ile KUDEB'in görevleri arasında çakışmalar olduğu savı ise KUDEB'in görevlerinin sıralanması ve değerlendirilmesi ile yanıtlanabilir."

Giriş

Taşınmaz kültür varlıklarının onarımı ve gereken hallerde yeniden işlevlendirilmesi süreçlerinde uygulanan yöntemler ve tanımlanan müdahale biçimleri için tek tip bir belge üretmek neredeyse olanaksızdır. Her yapının kendine özgü sorun ve potansiyellerinin olması, evrensel ve ulusal bazı temel kurallara ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararlarına bağlı olmak koşuluyla tekil kararların onarım uzmanı tarafından verilmesini öngörür. Bu süreçte uzmanın koruma anlayışı, restitüsyon / restorasyon kavramlarının ilişkilerini nasıl yorumladığı, yaptığı müdahalelerde kullandığı malzeme ve tekniklerin niteliği vb. bir çok değişken, kararların yönlendiricisi olmaktadır.

Bakım ve Basit Onarımın Tanımları

Bu süreç bazı ana müdahale başlıklarının oluşmasına neden olmuştur. Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik onarım uygulamalarında iki temel pratikten bahsetmek olasıdır. Bunların ilki "bakım-basit onarım", diğeri ise "esaslı onarım" olarak tanımlanabilir. Bunlardan ilki, genellikle çok kapsamlı bir etüt ve projelendirmeye gerek göstermeyen, yapının yaşamının uzatılması ve onu kullanan kişilerin gereksinme duyduğu çağdaş yaşam ve konfor koşullarının sağlanmasını amaçlayan müdahaleleri içerir.

Koruma mevzuatında bakım ve basit onarımın 2 ayrı tanımı bulunmaktadır:

a. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 660 sayılı ilke kararı:

Bakım: Sadece yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde, mimari öğelerde değişiklik gerektirmeyen müdahalelerdir. (Çatı aktarımı, oluk onarımı, boyabadana vb.)

Basit Onarım: Yapıların; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerinin, özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi bu kapsamda tanımlanmıştır.

b. 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21. maddesi:

a) Ruhsata tabi olmayan; derz, iç ve dış sıva, boya, badana, oluk, dere, doğrama, döşeme ile mimari öge olarak ve sanat tarihi açısından özellik arz etmeyen tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması ve yörenin özelliğine göre belediyelerce hazırlanacak imar yönetmeliklerinde belirtilecek taşıyıcı unsuru etkilemeyen müdahaleleri;

b) (a) bendinde belirtilen müdahaleler sırasında yapıdaki ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş gibi çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesini, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesini kapsar.

Bakım ve basit onarım ile esaslı onarım arasındaki kesin ayrımı tanımlamak oldukça zordur. Kültür varlığının tipolojik özellikleri, değişmişlik durumu, yıpranmışlık derecesi, kullanılan geleneksel malzemenin niteliği, seçilen geleneksel yapı tekniğinin türü, yapıda olumsuz etkiler yapan dış koşulların çeşitliliği, kullanımdan kaynaklanan olumsuzluklar vb. birçok parametre yapılacak müdahalenin ölçek ve niteliğini belirleyecektir.

Bakım ve Basit Onarım Kapsamına Giren / Girmeyen Müdahaleler

Tüm bu karmaşık mekanizmaya karşın, mevzuattaki tanımların da yardımıyla **bakım ve basit onarım kapsamına giren / girmeyen** kimi müdahaleleri tanımlamak olasıdır:

Bakım kapsamına girmeyen müdahaleler şunlardır²:

1. Kültür varlığı yapının mimari özelliklerinde, plan şeması ve cephelerinde değişiklik yapılmayacak, herhangi yeni bir öge yani duvar, pencere ya da kapı gibi eklenmeyecek ya da yapıda var olan bu tür mimari öğeler çıkartılmayacaktır.

Burada amaçlanan husus, yapıyı kültür varlığı yapan değerlerin bozulmamasıdır. Bu değerlerin arasında en önemlilerinden bir tanesi "özgün" olmaktır. Bir başka deyişle, yapının yapıldı-

ğı dönemdeki ya da değişik dönemlerde yapılan müdahalelerle oluşan dönemin özgün özellikleridir. Bu özellikler arasında, yapının planı ve cephe görünüşleri en önemli iki mimari özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle örneğin mevcut bir pencerenin kapatılması ya da yeni bir kapı açılması, yapının mimari özelliği ile ilgili olduğu için bu müdahaleler sadece basit bozulmaların düzeltilmesini hedef alan bakım ve basit onarım uygulamaları kapsamı dışındadır.

Burada bir başka hususun da değerlendirilmesi gerekmektedir. Geleneksel yapılar, yapımından itibaren değişik tarihlerde, kullanıcının değişmesi, yapıya başka bir fonksiyon verilmesi, çeşitli onarımlar geçirmesi vb. nedenlerle değişikliklere uğramış olabilirler. Örneğin, eskiden banyo olarak kullanılan ve "gusülhane" olarak adlandırılan dolapçık ögesi, yıkanma eylemi ayrı bir banyoda tasarlandığı dönemlerden itibaren kullanılmaz hale gelip dolaba çevrilmiş olabilir. Anadolu'nun birçok yerleşmesinde görüldüğü gibi geleneksel yapılardaki dar ve yüksek olan pencere boyutları, yaşam biçiminin değişmesi, ısınma araçlarının gelişmesi, daha çok ışık almak vb. amaçlarla değiştirilmiş olabilir. Ya da yapı yapıldıktan belli bir süre sonra sahibi ya da kullanıcısı, odalardan bir tanesini bölüp yeni bir kapı takarak iki ayrı oda elde edebilir. Bu tür değişikliklerin bazıları yapıldığı dönemin malzeme kullanımını ve yapım tekniğini anlatmakta, o dönemin mekân kullanım anlayışını yansıtmaktadır. Bu müdahaleler, bu nitelikleriyle önemli birer tarihî belge sayılırlar ve ayrıntılı araştırmalar yapılmıyacak kadar saklanmaları gerekir. Bu nedenle bakım ve basit onarım sırasında, bu tür eklemeleri de korumak gerekmektedir.

2. Kullanılan özgün malzemeler (ahşap, kerpiç, taş vb.) değiştirilmeyecektir.

Bakım ve basit onarım işlemi yapının malzeme ve strüktürünün sağlam olması halinde gerçekleştirilen bir uygulamadır. Aksi takdirde **esaslı onarım** müdahalesinin yapılması gerekecektir. Bu nedenle bakım gerektiren yerlerde yeni bir malzemenin kullanılması söz konusu değildir. Burada amaç, mevcut yapı malzemelerinin daha fazla yıpranmasını önleyecek önlemlerin alınmasıdır.

3. Yapının taşıyıcı elemanlarında (dikmeler, kirişler vb.) değişiklik yapılmayacaktır.

Yukarıda yapılan açıklamalar bu bölüm için de geçerlidir. Çünkü bakım çok ayrıntılı bir işlem olmadığı için yapının sağlamlığını sağlayan ana duvarları, dikmeleri, tavan ve döşeme kirişleri vb. taşıyıcı öğelerin değiştirilmesi bu kapsamda ele alınamaz.

4. Kapı, pencere, dolap, saçak, gusülhane vb. mimari öğeler değiştirilmeyecektir.

Yapının orijinal parçaları olan bu tür öğelerin değişmesi bakım kapsamı dışındadır. Ancak bu öğelerdeki bazı elemanların bozulması ya da daha fazla yıpranmasını önleyecek önlemler bakım kapsamında ele alınabilir.

Bakım kapsamına giren müdahaleler ise şunlardır:

Bakımın herhangi bir kapsamlı müdahaleyi gerektirmeyen, herhangi bir yapı malzemesinin ya da elemanının değişmesi yerine, yerinde yapılacak basit müdahalelerle yapının sorunlarının çözülebileceği düşünüldüğünde şu müdahalelerin yapılabileceği görülmektedir.

1. Yapının Nem Almamasını Sağlayan Önlemler:

Başta geleneksel konutlar olmak üzere, tüm eski yapıların en büyük sorunları arasında, zeminden ve üst örtüden gelen suyun akışının düzenlenememesi bulunmaktadır. Zeminden gelen su, duvarlarının rutubet almasına ve giderek sıva ve badanaların bozulmalarına; üstten gelen su ise, çatının tavanlarının ve hatta döşemelerin bozulmasına yol açmaktadır. Bu sorunun kaynağının ortadan kaldırılmaması ise kimi hallerde ciddi yapısal sorunlara neden olabilmektedir. Bu durumda yapının mimari özelliklerinde değişiklik yaratmayacak bu tür sorunlar için müdahaleler gerekmektedir.

2. Boya ve Badanaların Yenilenmesi: Bakım ve basit onarım uygulamalarında, herhangi bir elemanın yenilenmesi halinde aynı malzemenin kullanılması ilke olarak benimsenmiş bulunmaktadır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki eski ve yeni malzemenin niteliklerinin çok farklı olması halinde birbirleriyle uyusmamaları ve daha sonra özgün malzemede çatlak ve deformasyonlara neden olmalarıdır. Bu durumda boya ve badanaların yenilenmesinde olabildiğince bu ilkeye uyulmasında yarar vardır.

3. Niteliğini Yitirmiş Kapı ve Pencere Gibi Elemanların Sağlamaştırılması: Bu tanım, deform olmuş çerçevelerin düzeltilmesine, sarkmış kapı ve pencerelerin düzeltilerek kullanılır duruma getirilmesine, birbirinden ayrılmış öğelerin çivi, tutkal vb. araçlarla sağlamaştırılmasına olanak sağlamaktadır.

Basit onarım kapsamına girmeyen müdahaleler aşağıda sıralanmıştır:

1. Yapının plan şemasında ve cephelerinde değişiklik yapılmayacaktır, herhangi bir yeni duvar, pencere ya da kapı gibi elemanlar eklenmeyecek ya da çıkartılmayacaktır. "Bakım" bölümünde bu başlık altında açıklanan hususlar basit onarım için de geçerlidir.

2. Kullanılan özgün malzemeler (ahşap, kerpiç, taş vb.) değiştirilmeyecektir. "Bakım" bölümünde bu başlık altında açıklanan hususlar basit onarım için de geçerlidir.

Basit Onarım kapsamında şu müdahaleler yapılabilecektir:

1. Duvarların bozulmuş bölümleri aynı malzeme ve teknik kullanılarak yenilenebilir: Geleneksel konutlarda hangi malzemeden yapılmış olursa olsun, çeşitli nedenlere dayalı olarak duvarlarda bozulmalar ve deformasyonlar görülmektedir. Bu bozulmaların bir bölümü ivedilikle onarılmadığı takdirde daha ciddi sorunlara yol açacağı için gerekli müdahalelerin yapılmasında yarar vardır.

2. Kapı, pencere, döşeme, tavan ve çatıların ni-

teliğini ve taşıma gücünü yitirmiş olan bölümleri yine aynı boyut ve biçimde ahşap kullanılarak yenilenebilir.

- İç ve dış sıvaların ve badanaların bozulmuş olan bölümleri aynı renk ve malzeme kullanılarak yenilenebilir.
- Sihhi tesisat ve elektrik tesisatı çağdaş gereçler kullanılarak değiştirilebilir.

Bakım / Basit Onarım Süreçlerinin Denetimi

Bakım ve basit onarım müdahalelerini böylece tanımladıktan sonra, son 1-2 yıldır başlayan bir tartışmaya da değinmek gerekmektedir. Bu tartışmanın özünde 2 sav yatmaktadır:

- Bakım ve basit onarım uygulamaları kendi tanımları içinde kalmamakta, mevzuata göre izin alanlar çoğunlukla esaslı onarıma yönelmektedirler. Böylece rölöve - restitüsyon - restorasyon proje hazırlanmamakta ve Koruma Bölge Kurulları "by-pass" edilmektedir.
- İlgili mevzuatta, Koruma Bölge Kurulları ile, 5226 sayılı yasa uyarınca yerel yönetimler bünyesinde kurulmuş olan KUDEB (Koruma Uygulama, Denetim Büroları) arasında yetki çatışması vardır ve bu çatışma KUDEB lehine olmaktadır.

Bir diğer deyişle bakım ve basit onarım izinleri ile, sit alanlarındaki yeni yapılaşmaya koruma amaçlı imar plan kararları doğrultusunda izin verebilen KUDEB'lerin misyonları ve bugünkü uygulamaların mevzuata uygunluğu tartışılmaktadır. Bu bağlamda genellikle şu sorular gündeme getirilmektedir:

- Uygulamalarda bakım ve basit onarım tanımlarının sınırları dışına çıkılmaktadır,
- Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri olmadan yapılan uygulamalarla tescilli kültür varlıklarında ciddi tahribatlara yol açılmaktadır,
- Esaslı onarım gerektiren bir yapıda uygulamanın basit bir tadilat tamirat kapsamında ele alınmaması gerektiği, henüz yeterli ve nitelikli kadroların olmadığı KUDEB'den nasıl beklenebilir?
- KUDEB'ler yetki alanlarının dışına çıkmakta, adeta Koruma Bölge Kurulu'nun yetkilerini almış gibi çalıştıkları görülmektedir.
- KUDEB ile Koruma Bölge Kurullarının görev ve yetkilerini belirleyen mevzuat hükümleri arasında çelişki bulunmaktadır.

Bu savları değerlendirilirken öncelikle KUDEB'e neden gerek duyulduğu tartışılmalıdır. Her şeyden önce şu savı kabul etmek durumunda-yız: *"Türkiye sadece Ankara'dan yönetilemeyecek kadar büyümüştür."* 1960'lı yılların sonunda, Anadolu'daki hemen tüm kamusal onarımların Ankara ve İstanbul'da kümelenmiş teknik elemanlar tarafından yürütülmeye çalışıldığı günlerde koruma ortamıyla resmen tanışmış bir kişi olarak korumanın yerelleşmesini savunmayı öncelikli bir misyon olarak görüyorum. Ülkenin konuları, sadece Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıt-

lar Yüksek Kurulu ile çözülemeyecek kadar çoğalmış ve zenginleşmiştir³. Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında mimarların yanı sıra birçok başka mesleğe mensup uzmanın da görev alması gerektiği kabul görmüş ve modeller oluşturulmaya başlanmıştır. Koruma konularının önemli bir bölümü ivedi müdahale gerektirmektedir. Bu müdahalenin zamanında yapılması halinde kültür varlığının tümünün yitirilmesi gündeme gelebilmektedir.

Bu bağlamda bakım ve basit onarım, koruma gündeminde hangi yönleriyle yer almaktadır:

1. Bir yapıda sürekli ve/ya da periyodik bakım ve basit onarım uygulamalarının, pahalı ve zahmetli olan esaslı onarım süreçlerini büyük oranda azaltacağı bilinmektedir. Bir diğer deyişle basit uygulamalar, yapıların esaslı onarım gereksinimlerini sürekli erteleyecektir.
2. Bakım ve basit onarım eylemleri yerel ölçekte ve yerel aktörlerle çözümlenebilecek niteliktedir. Bu mal sahipleri ya da kullanıcıları için önemli kolaylıklar sağlar. Aslında Anadolu'nun birçok yerinde özellikle geleneksel konutlar gerekli görülen zaman aralıklarıyla bakım ve basit onarım eylemlerine tabi tutulmaktadır. Çatı onarımı, bozuk kiremitlerin değişmesi, kapı ve pencere doğramalarının boyanması vb. eylemler yaşamın ayrılmaz parçası haline gelmiştir.
3. Bakım ve basit onarım izinlerinin alınmasında daha az bürokratik işleme gerek duyulmaktadır. KUDEB yerel bir kuruluş olduğu için başvuruları kısa sürede değerlendirmekte, ayrıca vatandaşa teknik hizmet de sunabilmektedir.
4. Korumanın yerelleşmesinin kamuoyunun korumaya bakış açısını olumlu yönde değiştirdiği görülmektedir. Bu husus korumanın benimsenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Koruma Bölge Kurulları ile KUDEB'in görevleri arasında çakışmalar olduğu savı ise KUDEB'in görevlerinin sıralanması ve değerlendirilmesi ile yanıtlanabilir. Yönetmeliğe göre KUDEB'in şu görev ve yetkileri bulunmaktadır:⁴

- a) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek.
- KUDEB, tescilli I. grup yapıların tadilat ve tamiratlarına izin vermeden önce Koruma Bölge Kurulu'ndan bilimsel görüş alır. Alınan görüşe uyulması zorunludur.
- Bir alanda sadece taşınmaz kültür varlığı bulunmaz. Bu yapıların yanı sıra, KUDEB'ler Tescilli Kültür Varlığı niteliğinde olmasa da; Taşınmaz kültür varlığı parseline bitişik parsellerde; Tescilli kültür varlıklarının koruma alanlarında; Sit alanlarında yer alan ve yürürlükteki mevzuata göre ruhsatı bulunan yapılarda gerçekleştirilecek tamirat ve tadilatlarla da ilgilenmek durumundadır. Bu durumda, tescilli yapılarda izlenen süreç bu yapılar için de izlenecektir.

- Koruma amaçlı imar planı bulunmayan sit alanlarında tadilat ve tamiratlar dışında tüm uygulamalar için koruma bölge kurulundan izin alınması zorunludur.

- b) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, tadilat ve tamiratların özgün biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek.
- c) Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan onarımlarda esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgelerile Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne iletmek.
- d) Taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşullarını da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek, Bu bölümde özel durumlar ele alınmaktadır. Buna göre;

- a. Tescilli kültür varlığı parseline bitişik parselde yer alan,
- b. Tescilli kültür varlığı parselinin koruma alanında yer alan parsellerde bulunan,
- c. Ruhsatlı ancak tescilsiz taşınmazlarda gerekli görülen tadilat ve tamiratlar KUDEB'in yetki alanı içindedir.
- e) Koruma Bölge Kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek.
- f) Koruma Bölge Kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek,
- g) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında⁵ Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları, Koruma Bölge Kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarını aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgelerile koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek.
- h) Tescilli kültür varlıklarının mail-i inhidam olmaları halinde can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemleri yaparak durumu Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne iletmek,
- i) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek. Bilindiği gibi, maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan kişilere, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilki kredi, diğer ise hibe olmak üzere iki parasal katkı, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından ise kredi niteliğinde bir katkı sağlanmaktadır. Mevzuatta bu mali katkılara ilişkin değişik süreçler tanımlanmıştır. KUDEB bu süreçlerde vatandaşa yardımcı olmakla görevlendirilmiştir.
- j) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak teknik ele-

man yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek.

- k) 10.7.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesi ile 7.12.2004 tarihli ve 5272 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesine göre belediyenin görevleri arasında yer alan kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasına yönelik programları hazırlamak, bu amaçla yapılacak uygulamalara ilişkin işlemleri yürütmek. Bu maddeler kapsamında KUDEB'in görevleri şunlardır:
- Belediyenin görevleri arasında yer alan kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasına yönelik programları hazırlamak.
- Bu amaçla yapılacak uygulamalara ilişkin işlemleri yürütmek.
- Mevzuatta öngörülen parasal kaynakların edinilmesini ve kullanımını sağlamak.

Bu maddelerin ayrıştırılması KUDEB'in şu 3 ana misyonunun ortaya koymaktadır:

1. Koruma Bölge Kurullarına uygulamada yardımcı olmak, onların yerel bilgileri edinmesini sağlamak.
2. Bakım ve basit onarım uygulamalarını yürütmek.
3. Yerel yönetimlerin koruma program ve eylemlerini düzenlemek ve yürütmek.
4. Vatandaşa teknik danışmanlık hizmeti vermek.

Bu maddelerin Koruma Bölge Kurullarının görev ve yetkileri ile çakıştığını / çatıştığını söylemek olası değildir. Özellikle "i", "j" ve "k" maddelerindeki görevlerin korumanın yerelleşmesi bağlamında büyük önem taşıdığı ortadadır.

KUDEB'lerde nitelikli kadroların olmadığı ve önemli hatalar yapıldığı da ileri sürülen savlar arasındadır. Yeni gelişen her kurumda bu sıkıntı yaşanmakta ancak hızla aşılmaya çalışılmaktadır. Kökeni 60 yıl öncesine dayanan⁶, bugünkü şeklini 25 sene önce alan⁷ Koruma Bölge Kurullarının istenen düzeye ulaştığı söylenebilir mi? ■

1. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda önemli değişiklikler yapan 5226 sayılı yasa ile bu sözcüklerin yerine, 3194 sayılı İmar Yasası'nın 21. maddesinde tanımlanan "tadilat" ve "tamirat" sözcükleri kullanılmaya başlanmıştır.

2. Madran, Emre – Özgönl, Nimet; Yasal Düzenlemelerde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Ve Yerel Yönetimler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi ortak yayını, Ankara 2007. s. 55 vd.

3. 1974-80 yılları arasında zaman zaman rapörtörlük yaptığım ve yakından tanıdığım bu kurumun ülkenin koruma politika ve uygulamalarına yaptığı saygıdeğer katkı unutulamaz. Bazı konularda günümüzde alınan kararların ve izlenen politikaların Yüksek Kurul'un karar ve politikalarının gerisine düştüğünü söylemek ise abartı olmayacaktır.

4. KUDEB'in çalışmasına ilişkin usul ve esaslar, 11.06.2005 gün ve 25482 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik"de yer almaktadır.

5. 2863 sayılı yasanın 3. maddesinde koruma alanı "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır." Sözcükleri ile tanımlanmıştır.

6. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kuruluşu 1951 yılında çıkan 5805 sayılı yasa ile sağlanmıştır.

7. Koruma Bölge Kurullarının bugünkü misyonu 1986 yılında çıkan ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma yasasında değişiklik yapan 3386 sayılı yasa ile tanımlanmıştır.

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDAKİ UYGULAMA SORUNLARI

Tevfik YILDIRIM

Uzman Şehir ve Bölge Plancısı
Adana 1996 Koruma Amaçlı Uygulama
İmar Planı Kontrolör Mühendisi

"Kültürel mirasın korunması planlamayla başlamakta, yasalarla devam etmekte ve uygulamalarla da ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras dendiğinde sadece yerüstü yapı / yapı gruplarından ziyade yerin altındaki eserlerin de değerlendirilmesinin esas olduğunu belirtmek isterim. Çünkü biz teknik insanlar hep gördüğümüz üst tabakayla daha çok ilgilenmekte veya göremediklerimizi zamanla unutmaktayız. Günümüzde arkeoloji ve arkeometri gibi bilim dallarından yeteri kadar faydalanamamaktayız. Bu yazıda koruma aktivitesinin planlama, mevzuat, finansman, uygulama, denetim ve kamuoyu oluşturulması boyutları anlatılmaya çalışılacaktır. Sonuç olarak da çözüm önerileri ele alınacaktır."

Gerek 1710 gerekse 2863 sayılı yasalarda "Koruma İmar Planı" tanımının olması, bu tanımın gerektirdiği değişik teknik ve süreçlerin kullanılması anlamına gelmemiştir. Öyle ki, "Koruma Amaçlı İmar Planları"nın yapımına ilişkin ilk teknik şartname Kültür Bakanlığı tarafından 1990 yılında hazırlanabilmiş yine salt bu amaca yönelik planların Bakanlık eliyle yaptırılması da yine aynı yıl sağlanabilmiştir. Yasal süreç 20 yıl önce başlamış, uygulamaya geçirilmesi yönetmeliklerinin hazırlanıp uygulanması birimlerin oluşturulması ile geçmiştir. Çok yeni ve henüz kurumsallaşamamış bir süreçten bahsettiğimi zi belirtmek isterim.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda, "Koruma amaçlı imar planı; bu kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır." diye tarif edilmiştir.

Genel olarak imar planları; insan, toplum ve çevre münasebetlerinde kişi ve aile mutluluğu ile toplum hayatını yakından etkileyen fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, yatırımların yer seçimlerini ve gelişme eğilimlerini yönlendirmek ve toprağın koruma - kullanma dengesini en rasyonel biçimde belirlemek amacıyla hazırlanır. Buradan da göreceğimiz gibi nazım imar planından kopuk ve bağımsız bir koruma amaçlı planlama önerilmektedir. Kültürel mirası korurken genel imar planı şartlarına aykırı duru-

ma geldiğimizde dava süreçleri ve uygulamalar beklenmekte, mirasımız korunamamakta, heyecanlar, istekler soğutulmaktadır. Özellikle koruma imar planlarının onay süreçlerinin uzunluğu da mirasın korunmasının uygulanmasında büyük sorun oluşturmaktadır. Böylece ilgili kamuoyu olaydan soğutulmakta ya hep ya hiç mantığı gündeme gelmektedir. Koruma Amaçlı İmar Planı'nın uygulanma oranına baktığımızda yaklaşık % 15 oranında olduğu görülmektedir. Bu 1996-2010 yılları arasındaki 14 yıllık bir süre için çok düşük bir orandır. Daha uygulanabilir ama ranta hizmet etmeyen bir planlama arayışına gidilmelidir. Bunun da başlangıç noktası Adana Büyükşehir Belediyesi, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası ve Ç.Ü. Mimarlık Fakültesi'nin ortak çalışması olmalıdır. Acilen uygulamaya yönelik mekânla çalışabilecek çoğulcu bir kamuoyu katılımı ile plan hazırlanmalıdır.

Gene mevzuatta, bölge kurullarının iş yükünü hafifletmek, denetim mekanizmasını daha işlevsel hale getirmek amacıyla il özel idareleri ve belediyeler bünyesinde kırk adet koruma ve uygulama denetim bürosu (KUDEB) kurulması sağlanmıştır. (11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik") Ancak uygulamada bu büroların çalışma alanı ve ilgili kurumlar içerisindeki çalışma ortamları henüz kurumsallaşamamıştır. Kurumlardaki teknik personel yetersizliğinden, bakanlığın bu bürolara yetki tanımı ve eğitim seminerleri ile pekiştirmemesi sonucu kültürel mirasımız yine sahihsiz kalmaktadır. Uygulamadaki sorunlardan biri hâlâ bir birimin kurulmaması, KUDEB'lerin çalıştırılmamasıdır.

Finansman olarak baktığımızda kültürel mirasın korunması için son 10 yılda çok ciddi düzenlemeler yapılmıştır. Vergi, SGK borçları, elektrik, su faturalarında avantajlar, teknik eleman desteği, Maliye hazinesi arazileriyle takas imkânı, yıpranan tarihî dokularla ilgili yerel yönetimlere büyük maddi kaynaklar oluşturulması sağlanmıştır. Ancak bu kaynakların anlatılması, yerele yaygınlaştırılması henüz sağlanamamıştır. Hali hazırda bir çok yerel yönetim bu imkânların çoğunu yasa da, Resmî Gazete'de olmasına rağmen bilememekte ve uygulayamamaktadır.

Ülkemizde kent merkezlerine olan yoğun kullanım talepleri sonucu metro, yeraltı otoparkı, kentsel altyapı, çok katlı iş merkezleri, vb. projelerin hayata geçirilmesi toprakaltı kullanım planlamasını, dolayısıyla arkeolojik potansiyel dolgu alanlarının belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Son yıllarda başta İstanbul Tarihî Yarımada olmak üzere, İzmir, Ankara, Konya, Antakya, Kayseri gibi kentlerde uygulanmak istenen kentsel altyapı ve benzeri büyük projelerin ortaya çıkardığı olağanüstü arkeolojik veriler kent arkeolojisinin önemini ortaya koymuştur.

Uluslararası raporlar ve toplantılarda, Türkiye'deki arkeolojik ve kentsel arkeolojik mirasın şehir planları ve arkeologlar arasındaki işbirliği yetersizliği nedeniyle kentsel gelişmenin yoğun baskısı altında olduğu belirtilmektedir (Tuna, 1999). Kısaca, koruma kültürünün ve anlayışının tam anlamıyla yer edemediği günümüz Türkiye'sinde, "kentsel arkeoloji" bir disiplinler arası çalışma kültürü olarak özümselenmiştir. Finansal ve yönetsel sorunlarla beraber, tarihî kent merkezlerindeki arkeolojik değerler / katmanlar, kültürel öğeler olarak algılanmak yerine, kentsel gelişmeyi kısıtlayan engeller olarak görülmüş ve bu bakış açısı nedeniyle tarihî kent merkezlerimiz, kültürel birikimi yansıtmaktan uzak; modern gereksinimlere yanıt veremeyen ve kentsel olanaklardan yararlanamayan sorun alanları haline almıştır. Bu sorunun en somut ve güncel örneklerini İstanbul Tarihî Yarımada, Ankara Ulus Tarihî Kent Merkezi, İzmir Agora çevresi veya yaşadığımız kentin tarihî merkezinde çok rahatlıkla gözlemleyebiliriz.

Uygulama açısından baktığımızda, en fazla 110 m² zemin oturumlu bir parselde bazen bu zorunluluktan dolayı 2 ayrı yapı yapılmakta bahçe düzenlemeleri zora girmektedir. Etrafındaki olası çevreye duyarlı yapı veya tescilli yapıların ortaya çıkması algılanabilir olmasını zorlamaktadır. Zemin oturumunu bu bölgede m² ile kısıtlanmamalı, yakın çevresiyle ortaya çıkarabileceği kültür varlıklarıyla uyumu sağlanmalıdır diye düşünüyorum. Mevcut parsellerin tevhit yoluyla yapı inşa edilebilecek boyutlara getirilmesi amaçlanmıştır, ancak hissedarlık fazla olduğundan uygulamak zor olmuştur.

1892 yılındaki halihazır haritadan başlayarak tüm halihazır haritalarda ve Jansen planlarında Adana'nın yoğun kültürel mirasının bulunduğu alana pek dokunulmamış olup sadece arkeolojik saha ya da 2 katlı yapılaşma denmiştir. Uzun yıllardır alan koruma altında olup 1861 belediye hizmetleriyle birlikte alanın talep gördüğü ve kısmen yapılaşmaya açıldığı anlaşılmaktadır.

Koruma Amaçlı İmar Planı'ndan önce yürürlükte olan imar planı kararları, öncelikle çalışma alanında çok fazla plan değişikliği olmadığı ve getirilen plan kararlarının talep olmamasından dolayı aynen kaldığı, kimsenin dikkatini çekmediği gözlenmiştir. Yeni Adana Projesi'yle meş-

Fotoğraf: İbrahim Yılmaz, "Eşitsizlik" Sergileme - Çarpık Kentleşme Fotoğraf Yarışması Mansiyon Ödülü

gul olan yatırımcılar bu bölgeyle ilgilenmemiş ve alanımız özgün yapısıyla ama koruma bilincinin gelişmemesinden ötürü de yıkıntılarla dolu bir çöküntü alanı olmaktan da kurtulamamıştır.

2000'li yılların başında kültürel mirasa duyulan özlem ve oluşturulan finansman kaynaklarıyla en yoğun halini almıştır. Yıpranan tarihî dokularla ilgili yasa ve yönetmelikler çerçevesinde yerel yönetimlerin bir kısmı çok ciddi çalışmalar başlatmıştır. Uygulamada en çok ortaya çıkan sorunlardan biri de uygun usta ve malzemenin bulunamayışdır.

Bir diğer önemli konu, Özel Proje Alanları, içerdikleri kültürel değerler, dokusal özellikler ve planda öngörülen yeni düzenlemelerin özel nitelikte olmasından dolayı 1/5000 ve 1/1000 ölçeklerle çözümlenemeyen, daha sonra geliştirilecek daha alt ölçekli tasarımlar gerektiren bölgelerdir. Planda iki ayrı grupta toplanan toplam 25 adet alanın 11 adedi Özel Proje Alanı, diğer 14 alan ise bu alanların alt bölgeleri olarak belirlenmiştir. Bunların çevre düzenleme projelerinin hala hazırlanıp onaylanamaması yüzünden hem bu alanlarda hem de yakın çevre alanlarda uygulamalar yapılamamaktadır.

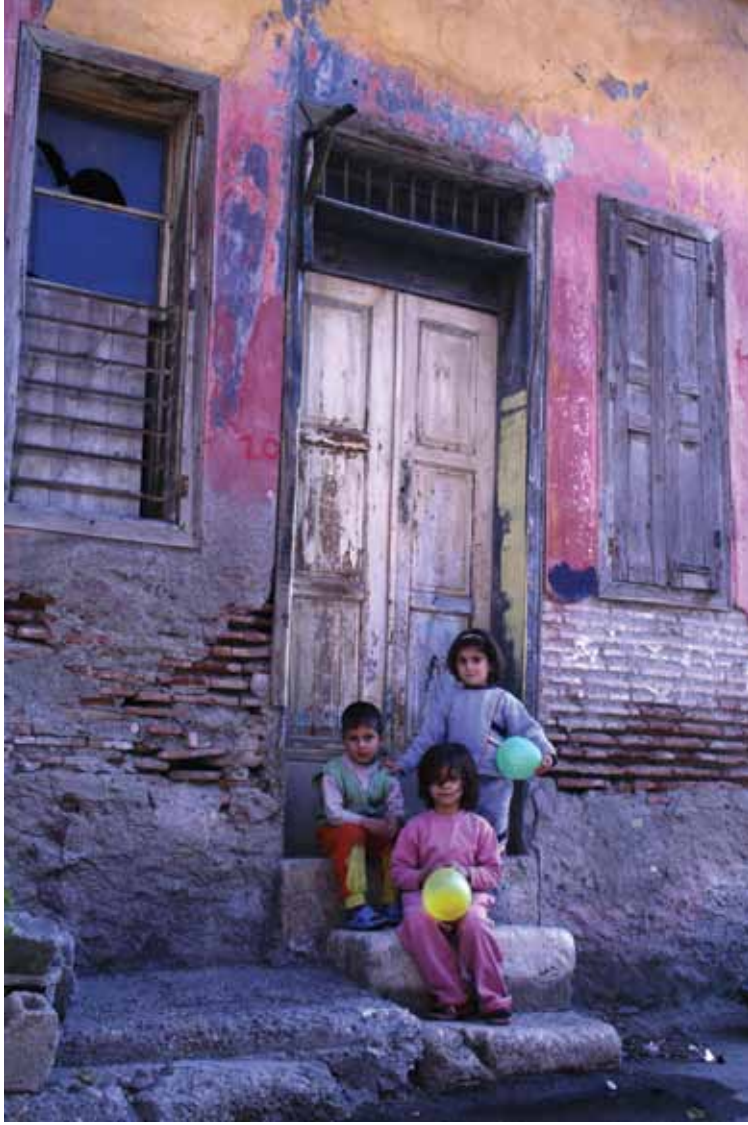
Sit alanı çok geç tescil edildiği için tescilli yapıların çoğu yıkık parsel tescili konumuna gelmiştir. Yeni yapı yapılırken de eski yapıya ait tescil fişleri yetersiz olduğundan mimar karar verirken çok zorlanmakta, birkaç defa Kurul'a girip çıkmaktadır. Yeterli eski envanter çalışması yapıp toplanamadığından günümüz imkânları ile yeni bir çizim yapıp uygulamaya geçilmektedir.

Koruma Amaçlı İmar Planı'nın onayından sonrası için; planda öngörülen hususların hayata geçirilebilir olmasına, geleneksel yapıların herhangi bir yönetmeliğe bağlı kalınmadan oluş-

tuğu göz önünde tutularak olabildiğince az sayıda temel yapılaşma kuralı konmuş, mimar/müellifin bu temel kurallar ışığında kendi etüdünü geliştirmesi istenmiş, yeni yapılaşma için verilen hakların mülk sahiplerini bir yenileme eylemi içerisine çekebilecek unsurlar içermesine, yerel yönetimin planın uygulanması için gerekli düzenlemeleri en az maliyetle gerçekleştirebilmesine, alanın tercih edilmesini sağlayacak yeni sosyal, yönetsel ve kültürel donatılar oluşturulmasına ve mevcut yapı stokunun belirli yatırımlarla kullanılmasının sağlanmasına özen gösterilmiştir (Yıldırım, 2003). Ancak bu iyi niyetler raporlara ve detaya inildikçe kaybolmuş, mevzuat ve bürokrasi çerçevesinde genel amaçtan uzaklaşmıştır. Bu durumda da çok serbest piyasa koşullarında her mimarın alanın özelliğine bakmaksızın yapı tasarlayabilmesi gibi bir durum oluşmuştur. En azından Adana evleri tipolojisi belirlenmeliydi diye düşünmekteyim. Daha önce Ç.Ü. öğretim görevlisi Figen Karaman'ın yaptığı çalışma derlenip toparlanmalı ilke kararları gibi koruma kurulunda görüşülerek alana özgü genel bir karar alınmalıdır.

Sondaj raporları daha derinlere inmeli diye düşünmekteyim. Bugüne kadarki tüm sondaj raporları dökümünden anlaşıldığı üzere 2,2 m. ortalama kazı yapılmıştır.

Denetim ve kamuoyu oluşturulması açısından; birçok tescilli yapı yıkılmış, yağmalanmış ve amacı dışında kullanımdan dolayı tanınamayacak hale gelmiştir. Boş durmasını diye zorla ticaret mekânına dönüştürülen yapılarda herhangi bir kazanç olmamakla birlikte, yapı da ciddi zarar görmektedir. Bu zorla doldurulan yapıları saymadığımız halde alandaki yapıların yaklaşık % 25'i ya boş durumdadır ya da depo olarak kullanılmaktadır. Böylece gece yoğunluğu ne-

Fotoğraf: Sakine Gökdoğan, "İsimsiz" Sergileme - Çarpık Kentleşme Fotoğraf Yarışması Mansiyon Ödülü

redeyse olmayan bölge suç unsurları için bulunmaz bir fırsat alanı haline gelmektedir. Bölgede yeterli aydınlatmanın olmamasıyla akşamları hava kararınca tüm yaşamsal faaliyetler durmaktadır. Özellikle Büyük Saat civarında 2 saniyede bir araç geçiyor olması ile yaya- ların sadece trafiği kontrol etmesinden dolayı alanın algılanma oranı da azalmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere alan sahiplenilmekte, kültürel mirasımız kendi haline bırakılmakta, doğru dürüst araştırma bile yapılabilmek imkânı kalmamaktadır. Kültürel mirasın korunmasında en temel iş belgeleme ve araştırmanın her boyutta sürdürülmesidir. Son yıllarda İl Özel İdaresi imkânlarıyla Valiliğimizin bilgisi dâhilinde kültür envanteri çalışmaları yapılmış ve kitap halinde dağıtımı yapılmıştır. Ancak devamını sağlayacak sivil toplum örgütleri bu çalışmaları daha ileri boyutlara götürememiştir. Konuyla ilgili bir derneğin bu kültürel miras alanında şube, toplantı salonu veya irtibat ofisi oluşturması bile alana sahip çıkmanın en basit göstergesidir diye düşünüyorum. Her gün bu mekâna gidip gelirken alanla ilgili daha farklı bilgi edinilecek ve olası bilinçsiz müdahalelere anında cevap verilebilecek alanın sahipsiz olmadığı anlatılmış olacaktır.

Alana özel bir birim oluşturulmalıdır. 2001 yılında Seyhan Belediyesi böyle bir şube kurmak üzere yazışmalara başlamıştı; ancak sonraları vazgeçildi.

Sürekli yazılı ve görsel basında alanın olumlu-olumsuz yönleri hakkında konuşulup, yerinde çalıştaylar yapılamadığı için kamuoyu oluşturulamamaktadır. Sadece ilk ve tek olarak Büyükşehir Belediye Başkan Danışmanı Sn. Uğur Tuncel Tepebağ Mahallesi sakinleriyle bir bilgilendirme toplantısını yerinde yaparak kamuoyu oluşturma çabalarını başlatmıştır. Mahalleli de kendilerine değer verilip bilgiler sunulmasından gayet memnun kalarak projenin geliştirilmesi için çaba harcamaya karar vermiştir.

Neler Yapılabilir?

Öncelikle üniversitemiz, İl Özel İdaremiz ve Koruma Bölge Kurulu'nun değerli bürokratları sayesinde kültürel mirasımızın envanter çalışmaları daha ileri seviyelere taşınmalı diğer kurumlarca desteklenmelidir.

Koruma amaçlı uygulama imar planı acilen rant amaçlı olmamak üzere revize edilmeli, Korum-

ma Bölge Kurulu'ndaki onay süreçleri daha iyi değerlendirilmeli ve özellikle halkın katılımının sağlandığı bir planlama çalışması yapılmalıdır.

Adana ilimizde İl Özel İdaremizin ve Büyükşehir Belediyemizin KUDEB'leri vardır. Bunların iyi bir eğitim sürecinden sonra ulusal ve uluslararası deneyimleri gözden geçirmesi sağlanmalıdır. Bu bürolarda çalışanlar tüm yerel yönetimlere konuları hakkında bilgilendirme toplantıları yapmalı ciddi bir hareket başlatılmalıdır.

Vergi, SGK borçları, elektrik, su faturalarından sağlanan avantajlar, teknik eleman desteği, Maliye hazinesi arazileriyle takas imkânı, yıpranan tarihî dokularla ilgili yerel yönetimlere aktarılan büyük maddi kaynaklar hakkında bilgilendirmeler sonrası tüm proje başvurularının altyapısı hep birlikte hazırlanmalıdır. Böylece kültürel mirasımızın korunması ve projelerinin uygulanması için önemli bir finansman sağlanabilecektir.

Kentsel arkeoloji kavramını artık günlük hayatımızda vazgeçilmez yapmalıyız. Sadece yerin üstüyle uğraşmak kültürel mirasımızın bir kısmını korumayı gerektirecektir. Yerin altındaki değerlerimizi de koruyup onunla birlikte oryantasyon yaparak üstündeki yapılarımızı tasarlamalıyız. Yerin altındaki eserlerin de üstündeki tescilli yapıların da belgelendiği bir alt yapı haritası oluşturulmalıdır.

Uygun usta ve malzemenin bulunabilmesi için kurslar ve teknik liselerde birimler oluşturmalıyız.

Özel Proje Alanları'nın çevre düzenleme projelerinin hızla uzmanlarınca hazırlanıp onaylanma süreci takip edilmelidir. Böylece tek yapı ölçeğindeki diğer çalışmalarla birlikte alansal olarak da çalışmalar yapılmış ve topluca, sürekliliği olan yapılar elde edebileceğimiz özel bölgelerimiz, örnek alanlarımız olacaktır.

Sit alanındaki tüm alt ve üst yapı ile kentsel mobilyalar tasarlanıp, düzenlenmeli ve daha yaşanabilir bir alan oluşturulmalıdır. Bunun için de alana özgü zabıta ve teknik bir birim oluşturulmalıdır. Yerinde ve zamanında müdahalelerle yakın çevremizdeki diğer illerle kültürel mirası koruma ve turizmden yeterli bütçeyi elde etme yarışını da kazanmış olacağımızı düşünmekteyim.

Adanamızın kültürel mirası koruma konusunda hak ettiği yere gelebilmesi için herkesin yapabileceği şeyler olduğunu ve oturup düşünmesi için zamanın çok hızlı geçip gittiğini görmesi dileğiyle. ■

KAYNAKLAR

- TUNA, N., 1999, "Turkey", *Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe* Concil of Europe Publishing, 217-228.
- YILDIRIM, T., 2003, "Uru Adania (Adana) Koruma Amaçlı İmar Planı Gerçekleşme Süreci ve Uygulanmadaki Sorunlar", TMMOB Şehir Plan- cıları Odası Yayını, Ankara, 26/4, 86-92.

KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASINDA KORUMA KURULLARI NE YAPABİLİR, NE YAPAMAZ?

Tamer GÖK

Prof. Dr.

Şehir Plancısı

Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Bölge Kurulu Başkanı

“Türkiye, kültürel mirasın korunmasında dünyadaki önemli ve etkin ülkelerden biridir. Son yıllarda kamuoyunda bilinç düzeyinin artması, tarihî dokunun korunması ve kullanılmasının ekonomik getirilerinin yönetici ve halk tarafından daha iyi algılanması ile koruma sürecinde iyi uygulamaların çoğalması moralleri düzeltmiştir. Eskiden koruma kurullarının gündeminin neredeyse tamamını yıkım ve tescilden düşme talepleri oluştururken şimdi azımsanmayacak sayıda restorasyon, sağlıklılaştırma, canlandırma ve koruma projeleri karara bağlanmaktadır.”

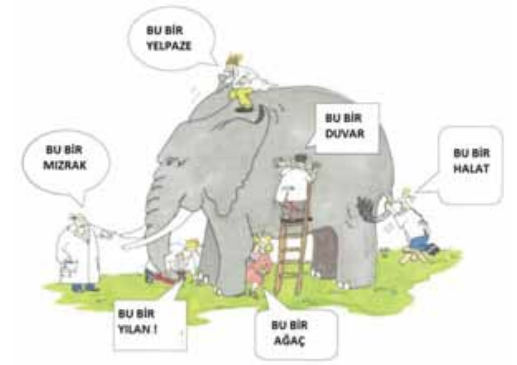
Kısaca “Anıtlar Kurulu” diye adlandırılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu nedir, ne iş yapar, kime hizmet eder, ne ölçüde başarılabilir, bu sorular daha da arttırılabilir. Konuyu tartışmaya başlarken bilinen fil hikâyesini hatırlayalım.

Memleketin birinde hükümdar altı kör adamı almış, bir filin yanına getirmiş ve dokundukları şeyi tanımlamalarını istemiş. Kör adamlar yaklaşmışlar; birincisi dişini tutmuş “bu bir mızrak” demiş, ikincisinin eli filin bacağına dokunmuş, yoklamış “bu bir ağaçtır” demiş, kulağını elleyen “yelpazedir”, gövdesine dokunan “duvardır” gibi, altı görmez de farklı tanımlamalar yapmışlar dokundukları nesne hakkında.

Bu hikâye iki farklı noktayı izah etmek için anlatılır. Birincisi; herkesin bakış açısı ve yorumu farklı olabilir görüşüdür. İkincisi ve doğru olanı ise; bir bütünün tarif etmenin sadece parçaları bilme ile mümkün olamayacağı gerçeğidir. Kültür varlıklarının belirlenmesi ve koruma şartlarının tespiti de çok yönlü ve çok paydaşlı bir süreçtir. Yasal mevzuat bu süreci tanımlamıştır, rol alan kişi ve kurulları da belirlemiştir. Tabii her şeyin doğru ve ayrıntılı tarifi, amaçlanan sonuca ulaşılmasını sağlayamamaktadır. Normatif model ile gerçekleşen sonuç arasında değişen farklılıklar vardır. Organizasyon ve yönetim teorisi bunu bürokratik / rasyonel (Weberci) süreç ve “davranışsal süreç” karşıtlığı ile açıklamaktadır. Bu karşıtlığı veya çelişkiyi tartışmak yazımızın amacı değildir. Koruma sorunlarını başlıklar ve yaşanan bazı örnek olaylarla inceleyelim.

Çıkar (Menfaat)

Kültür Varlığı (geçmişteki adıyla *tarihî* veya *eski eser*) nitelemesinin bir taşınmaza yüklenmesi sahibinin malını kullanmasını sınırlandırır veya engeller, dolayısıyla çıkar kaybı olur. Toplumsal yarar söz konusu olduğu için “bireysel çıkar” geri plana itilir. Yasa koyucu, kısıtın doğurduğu kişisel zararın karşılanması amacıyla tedbirler öngörmesine rağmen, bunlar çeşitli nedenlerle etkili olamamaktadır. Dolayısıyla taşınmazı muhafaza, kullanma ve bakım gereklerini mal sahibi yerine getirememekte veya getirmemektedir. Menfaat-i zedelenen taşınmaz maliki, kültür varlığı taşınmazında bulunan kültürel değeri benimsemekte, inanmamakta ve reddetmektedir.

Resim 1. Fil

Resim 2. Sıra evler Adana

Yıllar önce hekim bir dostum telefon etti; “hocam babadan kalma tarihî evimiz boştu, tiner-ciler bunu yıkıp yaktı, polise şikâyet edince de beni tehdit ettiler, davadan vazgeç diye”... Ne yapması gerektiğini bana soruyor. Hikâyenin gerçekliği, şüpheli... Mal sahipleri yapının ortadan kaldırılması ile tescil kaydının da iptal edileceğini düşünseler de, koruma politikaları çerçevesinde böyle bir uygulama yapılmamaktadır.

Sonuç: Sahibine rağmen bir kültür varlığını koruyamazsınız.

Yetki / Sorumluluk

Koruma bölge kurulu; Kültür Bakanlığı ve YÖK tarafından tayin edilen 7 üye ve temsilcilerden oluşur. Temsilci veya temsilciler konuya bağlı kamu yönetimi ilgisidir. Belediye Başkanı, Vali, Vakıflar Müdürlüğü veya vekilleri oy hakkı olan kurul üyeleridir. Belediye başkanı veya valilerin katılması çok enderdir, istisnai haller dışında. Geçtiğimiz yıl yöresinde yapılan kurul toplantılarının birine belediye başkanı katıldı, tartışma ve karar sürecini izledi. Şehirden ayrılırken veda ziyaretinde; “hocam ben Kurulu böy-

Resim 3. Eski Valilik Adana

le bilmiyordum, toplantı ve müzakere biçimini-ze ve karara alışınıza hayran kaldım" diye övgülerini sundu, kararların bazılarının belediye istemine aykırı olmasına rağmen.

Sonuç: Sürece yöneticinin bizzat katılımı gerekir, temsilci veya vekil katılımı yetersizdir, faydasızdır.

Bir başka geçmiş olay; arkeolojik ören yeri üstünde olan bir kasabanın belediye başkanı "alanın sit tanımlamasına" karşı çıkarken argümanını demokrasi ve yönetimin özerkliğine dayandırdı: "Belediye meclisimiz sit ilanını kabul etmiyor" diyerek. Sayın başkana şunu izah etmeye çalıştım. Sekiz bin nüfusa sahip bir beldenin 5 yıllığına seçilmiş bir yöneticisi olarak, iki bin sene önce on binlerce kişinin yaşadığı ve oluşturduğu bir tarihi değeri, kültür varlığını yok farz etmemiz mümkün değildir. Şimdi yaşamayan o toplumun yarattığı kültürel değerleri, bıraktığı mirası koruma yetki ve sorumluluğunu ülke ve insanlık adına yasa koruyucu koruma kurullarına tevdi etmiştir. Dolayısıyla Koruma Bölge Kurulu "tescil ve muhafaza" kararını verirken zımni / göreceli bir "temsil ve karar erki"ne dayanmaktadır.

Yasal düzenlemeler, kültür ve tabiat varlıklarını koruma görev ve yetkisini Koruma Bölge Müdürlükleri ve Kurullarına vermiştir. Müdürlükte görev alan uzmanlar ve kurulun kompozisyonu, kültür varlıklarının inceleme ve takdire yeterli olsa da "tabiat varlıkları"nın değerlendirilmesinde zaman zaman sıkıntılar doğmaktadır. Flora ve fauna alanındaki doğal özellik ve güzelliklerin değerlendirilmesinde yeterli uzmanlık olmayınca ilgili kurumların "bilimsel" değerlendirme-

leri talep edilmektedir. Dolayısıyla Koruma Kurulu, bir sulak alanın irdelenmesi veya soyu tükenmekte olan canlıların yaşam çevrelerinin korunması şartlarını "güvenilir" kurumların bilimsel raporlarına dayandırmaktadır.

Öte yandan "kültür varlığı" tanımlamasında yeni kavram ve türler de kurulların önüne gelmektedir. Yasal mevzuatta tanımlanmayan veya koruma doktrinde yeterince yer almamış yeni önermeler değerlendirme problemleri yaratmaktadır. "DoCoMoMo" (Documentation and Conservation of Modern Movements / modern mimarlık akımının belgelenmesi ve korunması) mimarlık camiasında da çok iyi bilinen bir kavram değildir, bu konuda yasa ve doktrinde de net ve açık tanımlamalar yoktur. Koruma sürecini yönlendiren İlke Kararları veya yönetmelikler "DoCoMoMo" için henüz kural ve ölçüt belirlememiştir. Modern mimarlık ürünlerinin başarılı örneklerinin muhafazası gündeme gelince ölçütlerin tespiti için ve belki de değerlendirmeler için ilgili bilim ve meslek kuruluşlarına başvurmak uygun olmaktadır. Adana'daki bir yapının değerlendirmesi için, *modern mimarlık akımının kentsel ölçekli ya da tekil örneklerinin belgelenmesini, korumasını, restorasyonunu ve yeniden işlevlendirilmesini amaçlayan uluslararası çalışma grubu* "DoCoMoMo"nun Türkiye'deki temsilciliği ile irtibata geçilmiş ve yazılı görüşleri alınmıştır.

Bilim ve uygulaması meslek süreci, canlı ve sürekli gelişen bir olgudur. Yasa ve yönetmelikler ise, fiziki ve sosyal olguları normatif ilkeler çerçevesinde düzenleyen yönlendiren durağan belgelerdir. Doktrinde yeterli olgunluğa erişildiğinde olguya tekabül eden, karşılık gelen mevzuat elbette kamu tarafından yaratılacaktır. Kül-

Resim 4. Misis Köprüsü Adana

Resim 5. Talip Aksoy evi Adana

tür Bakanlığı konunun hazırlığını yapmaktadır.

Uygulama

Koruma kurullarının eskiden beri çözemediği bir problem, "uygulama aşamasını" karara yansıtamamasıdır. Uygulama olanağı veya olasılığı hiç düşünülmeden çok sayıda karar almıştır şimdiye değin. Ama bundan, "uygulama imkânı olmayan koruma kararı alınmasın" manası veya görevi çıkmamalıdır. Kültürel mirası korumak esastır. Koruma misyonu "uygulama" araçları göz önüne alınarak erişilebilecek bir gerçekliktir. Koruma Bölge Kurulları bilimsel ve mesleki bilgi ve yetkinliği olan organlardır, uygulama gücü ve vasıtası yoktur. Bu gücü taşıyan kişi ve kurumlar, bu nedenle kurulun çok dikkat edeceği ve örnek işbirliği yapacağı birimlerdir. Uygulama ile sağlanan bir diyalog, alınan kararın kaderini belirlemektedir. Bu süreçte mahallinde taraflarla yapılan ortak toplantılar, birlikte arazi ve taşınmazın görülmesi ve incelenmesi, tatbik sonucunu çabuklaştırmakta, kolaylaştırmaktadır. İnanılması halinde uygulama şansı olmayan nice kararlar için ne olanaklar yaratılabildiği, örneklerle sabittir.

Ortak toplantılar, ziyaretler ve artan tanışıklık ile yerel yöneticiler, belediye başkanları konuyu ve korumanın değerini içselleştirebilmektedir. Kül-

Resim 6. Uzunçarşı Antakya

Resim 7. 42. Sokak Tarsus

türel mirasa sahip çıkmanın farkındalığı yükselmekte ve koruma süreci daha gerçekçi bir yolda ilerlemektedir.

Uygulamada bir başka problem, çeşitli idari birimler arasında konunun gerçek hedef ve mecrasından çıkarak çözümsüzlüğe gitmesi ve tıkanmasıdır. Hatay'da bir ören yerinin sit sınırlarının haritadaki ufak bir çizim hatasının yıllarca düzeltilememesinin, 8-10 köyün yapılmak-

ta olan depodan su temin edememesi gibi trajik bir olumsuzluğa neden olması, buna bir örnektir. İletişim bozukluğu nedeniyle iki günde giderilecek bir "yanlışlık" ancak 2 senede halledilebilmiştir.

Kurul'un Yapısı

Tartışılan konular ve kararlar karmaşık bir yapıya sahiptir. Çok yönlü, çok faktörlü ve çok pay-

daşlı bir meselede maksimum sonucu elde etmek mümkün olmamaktadır. İşin sosyal, beşeri ve hukuksal boyutlarda cereyan eden yönleri göz önüne alındığında anlaşma, ancak bir "uzlaş" yani optimum noktasında sağlanabilmektedir. Bu uzlaş"ı "koruma" konseptini zedelemeyen ve hatta esas merkeze koyarak elde etmek, süreçte rol alan kurul üyelerinin bilgi, beceri ve meslekteki yetkinlikleri ile doğru orantılıdır.

Kurul üyelerinin seçim ve atanmasında uyulacak kriterler çokça tartışılan bir sorundur. Daha doğrusu, herkes tarafından kabul edilip benimsenen nesnel kriterlere uygun atama yapılmadığı hallerde sıkıntı belirtmekte ve giderek kararların uygulanabilirliğini azaltmakta ve kurulun meşruiyetini ve hatta saygınlığını örselemektedir.

Son Söz

Türkiye, kültürel mirasın korunmasında dünyadaki önemli ve etkin ülkelerden biridir. Son yıllarda kamuoyunda bilinç düzeyinin artması, tarihî dokunun korunması ve kullanılması'nın ekonomik getirilerinin yönetici ve halk tarafından daha iyi algılanması ile koruma sürecinde iyi uygulamaların çoğalması moralleri düzeltmiştir.

Eskiden koruma kurullarının gündeminin neredeyse tamamını yıkım ve tescilden düşme talepleri oluştururken şimdi azımsanmayacak sayıda restorasyon, sağlıklılaştırma, canlandırma ve koruma projeleri karara bağlanmaktadır.

Belediyelerin emlak vergilerinden yapılan kesintilerin oluşturduğu fon, yerel yönetimlerin bu sahaya daha hassas ve yapıcı yaklaşımlarını sağlamıştır. Artık vali ve belediye başkanları koruma sürecini ciddiye almakta, projelerle bizzat ilgilenmektedir. Valilik ve belediyelerde oluşturulan koruma, uygulama ve denetim büroları (KUDEB), hem kurulların iş yükünü hafifletmekte, hem de uygulamanın yerel düzeyde etkin ve yetkin olarak sürdürülmesini temin etmektedir.

Koruma kurullarının toplantıları ilgililerin katılımına açıktır. Bu amaçla Kültür Bakanlığı yasal düzenlemeler yapmış, mimar ve mühendis odalarına ve diğer meslek örgütlerine konuyu duyurmuştur. Nitekim Adana Koruma Bölge Kurulu'nun bazı toplantılarına oda yetkilileri izleyici olarak katılmaktadır. Meslek odalarının açıklık ve şeffaflık yönünden bu önemli olanağı daha sık ve dikkatle kullanmaları tavsiye edilir. Meslek odalarının bu bilgilenmeye ihtiyacı ve hakkı olduğu kadar, koruma kurullarının da meslek odalarının ve ilgili tarafların katılımından fayda sağlayacağı aşikârdır. ■

SELAM SANA TEPEBAĞ

Özledik... Birlikte Hatırlayalım İstedik Seni...

Güniz BAYKAM

Mimar

"Oysa binlerce yıl denenmiş, çözüme ulaşmış, ustalık şaheseri bu evler bizi yansıtmakta esmerliğimiz gibi başat, İyem tablolarındaki kocaman gözlerimiz kadar güzel ve aşınaydılar. Doymak bilmez bir ticaretin hemen acil iştahı yerine, ev araba insan satmak yerine, daha büyük katma değerli ve üstelik doğru yaratılmış bir üretimi aşılayabilirdik buraya. Merkezinde insan olan, sosyal yaşam / mekân ve ölçeğin dışarıda bir yerde değil, evimizin yanı başında konumlandığı bu bölgede hiç değilse kalanı belgelemek gerekti; gerektiğinde, bizden ve düzgün örnekleri bulabilmek üzere, aşı niyetine."

"Cesur olmak, korkmamak değil; korkuya rağmen içinde sora sora bulduğun bir doğruya sınırsız sarılmaktır."

Selam Sana Tepebağ'a Başlarken

Yıllarca şaka niyetiyle söyler dururdum "bir gün Adana Belgeseli yapacağım" diye. Pek de şaka değilmiş, bu niyeti hep taşımışım. Öte yandan içten içe umarmışım, görevinden biri bu olan, bunun için personel ve bütçe verilmiş olan kurumların; Valilik, Kaymakamlık, Kültür Müdürlüğü, belediyeler, Altınkoza, Odalar ve STK'ların, el ele verip böyle bir konu başlığında, çağın tercih edilen görsel iletişimi belgesel sinemada buluşmalarını. Olmadı tabii!.. Kurumlardan talep gelmedikçe mesleği sinema olan bir profesyonelin ise asla ilgilenmesi beklenemezdi; TV kanalları ancak "yasak"ları delen bir program yaptıklarında, seditatif futbol / yarışır gibi yapma / evelme-geveleme programları yerine "ceza" olarak yayına verilirde belgesel.

Mimar Sinan ile ilgili bir program yapmak üzere Kanal A'ya gittiğimde geldi bu öneri: "Asıl Te-

pebağ ile ilgili bir program yapmalısınız" diye. Bu konu öyle masada konuşulacak şey değildi; Orada, tüm hoyratlığımıza karşın insanın ruhuna iyi gelen özel bir şey vardı, hâlâ insanın saklı kalmış özüne dokunabilen ki bu ancak film olarak anlatılabilirdi. O da benim haddim değildi, kabul etmedim. Gerçi her iki yılda bir tüm koruma bölgesini dolaşıp fotoğraflardık, orada olmak için bahane arayan birkaç meslektaşım. Neydi, nasıl oldu diye; hani bir çocuğa albüm yapar gibi; bir farkla, büyüme değil, ihtiyarlama üzerine. Bu fotoğrafların günün birinde çok önemli belgeler olacağı asla aklımıza gelmemişti. Sadece oradaki dokuyu 10 -15 yıldır tarar dururduk. Suçu önlemek için suçluyu yakalamanın, adaleti sağlamak için yasa çıkarmanın, prosedür gereği plan yapmanın yeterli olmadığını bilirmiş gibi.

İşte tam da bu sırada rutin taramalar yaptığımız iki yıl daha geçmiş, ne olup bitmiş diye yeniden bölgeyi dolaşmaya çıkmıştım. Manzara tam bir faciaydı; insanlar tescilli yapıları yok etmenin yolunu öğrenmişlerdi; çatıyı açmak! Deprem bile bu son iki yıldaki nasıl edinildiği kuşkulu "bilinç" hasarını vermemişti, müthiş bir yıkıma sah-

Meydanın Nehir ilişkisi (Fotoğraf: Güniz Baykam)

Ali Münif Caddesinde Tarihi Doku 2004

Ali Münif Caddesi 2010 Manzarası

ne oluyordu koruMA bölgesi. Ayağını soktuğu yeri müthiş bir hızla deforme eden, durmadan yayılan, denetimsizlikten güç almış, imarsız/mimarsız ama çok bilinçli yeni bir kitle oluşmuştu. Toplam envanterdeki sayının yarısı yoktu, kalanı yok edilmeye hazırlanıyor sanki. Koruma planı ise eksikler ve inançsızlıkla dolu, bir de hevesizlikle. Her birim ya kendini görevden muaf tutup topu başkasına atıyor, ya da hem asabi, hem mazereti var. Neyi koruyacağımızı bilmeden, neden korumamız gerektiği konusunda içtenlikten uzak, zamanı biraz geçirilmiş, kâğıt üzerinde kocaman bir eskiz sanki. Yeterince uzman yok, uzmanlaşmaya da niyet. Yapılan restorasyonlar ise genelde, "keşke ellemeselerdi" dedirtecek kadar özensiz. En iyisinin ise, hafif bir botoks hali geliyor üzerlerine; oranları kaçmış ve cıncık gibi; hiç yaş almamışçasına.

Oysa binlerce yıl denenmiş, çözüme ulaşmış, ustalık şaheseri bu evler bizi yansıtmakta esmerliğimiz gibi başat, İyem tablolarındaki kocaman gözlerimiz kadar güzel ve aşınaydılar. Doyamak bilmez bir ticaretin hemen acil iştahı yerine, ev araba insan satmak yerine, daha büyük katma değerli ve üstelik doğru yaratılmış bir üretimi getirebilirdik buraya. Merkezinde insan olan, sosyal yaşam / mekân ve ölçeğin dışarıda bir yerde değil, evimizin yanı başında konumlandığı bu bölgede hiç değilse kalanı belgelemek gerekti; gerektiğinde, bizden ve düzgün örnekleri bulabilmek üzere, aşı niyetine.

Doğa boşluk bırakmaz ya, artık orada terk edenlerin yerini alan, o koşullara razı olan göç ettirilmiş insanlar vardı. Her türlü göçe sessiz kalan, fark etmemiş gibi davranan resmi kurumların çok iyi bildiği gibi, hatıralarında hiç yer almamış bu mahallelerde, ama kendi mazilerinin gibi yaşıyorlardı. Kimsenin ilgilenmediği, düzenlemeye yanaşmadığı bu kimsesizleştirilmiş alanlarda canlarının istediğini yapma cüreti buldular tıpkı gecekondu mahallerinde olduğu

gibi. Kayıtsız kalarak teşvik ettiğimiz yoksunluk, yoksulluk giderek büyüdü, sayılar büyüdükçe baskısını artırdı, illegalite öncelik ve önem kazandı. Gece ya da gündüz kondular kentlere ulandı bir kanser gibi, kentlerin niteliklerini yedi bitirdi. Varoşlar baskın geldi, bilgiden, bilenden, karşı çıkandan nefret ettik, "ilim / bilim / filim yapma" dedik, "entel" diyerek aşağıladık!

Ettik de ne oldu, daha iyisi mi? Elde edilen sonuç kesindi; gecekonduylaştık, imarsızlaştık, yetmedi, bu durumu kanıksadık, yerleştirdik. Yani uygarlık yolundaki yarışta yaya kaldık; şehirlileşemedik, vatandaş ve hemşehri olamadık, kültürel değerlerimizle birlikte durmadan geriledik. Ha, bir de bilenler ve bilmeyenler yer değiştirdi, birbirine düşman edildi, artık gıpta edilen şey, "cin gibi" olmaktı. Artık sadece hasta olduğumuzda ve sadece kendimiz için "bilgili doktor" bekliyor, sanki kendi düşlerimiz ve amacımız varmış gibi şehirler istiyor, bir çukura düştüğümüzde sadece bize lazım diye hak ve hukuk arıyoruz. Bu erozyon devriminde, kondu ihtilalinde nasıl olacaksa bu?

Marka Nedir, Marka Kent Nedir?

Ötekilerden farklı olmak, yeni bir yol açmak, bu yola kendi ismini verecek kadar o ürünle bütünleşmektir marka. Fridijer, Jakuzi, Vitra biz mimarların malzeme ismi olarak kullandığı markalardır.

Sarayburnu silüetiyle İstanbul bir marka kenttir, tüm sokakları, camileri, saraylarıyla birlikte. Vurgun yemiş sivil dokusu Tarlabası'na rağmen. Anadolu'nun soylu kenti Mardin, doğunun prensesi Antakya, bunlar hep marka kentlerdir. Neden mi, ötekilerin tümünden farklıdır ve bu farklılığı hâlâ yaşatırlar. Özgün yaşam tarzı, coğrafyası, yiyecekleri mekânlarını biçimler. Üretimini ve üreteceklerini de. Mardin deyince aklınızda birden beliren Artuklu yapılarıyla bezenmiş, zirveden eteğe terasmanlarla inen görüntü,

eşi benzeri olmayan türdendir. Bu altyapı görüntüsü, referansı üzerine istediğiniz her şeyi inşa edebilirsiniz. Paris gibi, Barselona, Londra, Amsterdam gibi... Kapatın gözlerinizi ve gözlerinizin önünde beliren imajı seyredin, çünkü vardır ve seyredebilirsiniz. Ülkemizde marka olabilir mi bilemem ama kent olma atılımı içinde olan tek yer Eskişehir. Her ne kadar bizim kanallar enindeki bir Porsuk çayından "Venedik" çağrışımı çıkarmaya kalksa da, niteliği tartışılan heykel savurganlığı yapsa da çaba, takdire şayan.

Marka Değeri Olarak Bugünkü Adana

Peki, Adana deyince nasıl bir görüntü gelir aklınıza? Hadi, çekinmesiz düşünelim. Göçmenlerin adliye önü kavgaları, Yeşilçam'da tonton ağa Vahi Öz, gazetelerde yer alan "dünyanın en büyük köyü" ibaresini haklı çıkaracak bir düzenlenmemişlik, bir de kebab! Öyle sahip çıkılmamış ki bu kente, bırakın Tepebaşı'nı ortaya çıkarılması için büyük emek isteyen güzelim dokusunu, yetmiş sanatçıları fark edemedi. Tek başına, ülkenin her konuda en büyük sanatçıları, neredeyse yarısına yakını yetiştirmiş, ama bunun kıymetini bilmemiş ve duyuramamış, tesadüfe bırakmıştır. Bu denli büyük ve sık sayıda bir rastlantı olabilir mi? Bunca sanatçıya rağmen, sıradan, standart ve uniform olmaktan aklayamadık kendimizi. Dali, Picasso, Gaudi, Ferrater ile bütünleşen Barselona, bu destekle her sattığı malda katma değerini ikiye çarparak çoğalttı; bir isteği varsa da bu güçle oturdu masaya. Final mayetini elektrik+su +işçiliğin üzerine %15 kâr koyarak değil; bu sanatçıları yetiştirebilme iktidarı ve kalitesi içinde güven duyurarak. Neden Çin malını küçümsüyoruz, iyisi yok mu? Ama güvenemezsiniz, neden? Dünyanın coğrafyası ve adı değişmeden kalan en eski birkaç uygarlığından biri olan Çin, maalesef karıncaları çatlatan nüfusunun, binlerce sanatçıdan birkaçını dünyaya lanse ederek anlamlı hale getiremedi; komün mantığının liberalleşmesi bu olsa gerek.

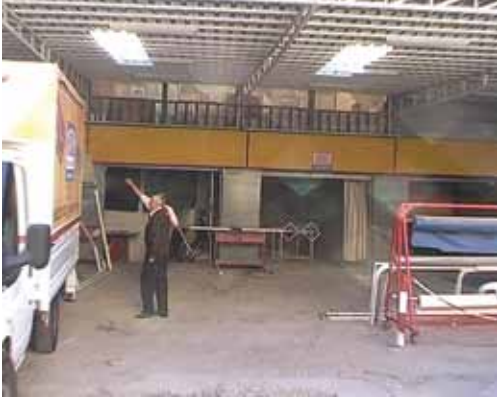
Kapak

Bulut Dede Sokağında Çocuklar

Lüks Otelden Ulucami Külliyesi

Yeni Han 2010 Bir Avlunun Yokoluşu

Şihoğlu Camii Sokağı

Yeni Han 2004 Kabaltının Orjinali

Boş Bir Çerçeve Adana

Madem bir prototip olan “Adana ve Adanalıya” itirazım vardı, zoruma gidiyordu ki bir işi yapmak için sadece samimi bir niyet yeter! Herkes “marka kent” olmak istiyor, medyada seslendiriyor, ama bununla yetiniyor. Beğenmediğiniz varsa, değiştirin o zaman, eksik varsa söyleyin, hatta giderin. Geleneksiz, geçmişle barışmayan, tarihini ve kaynaklarını tanımayan bir kentin marka olması mümkün müdür? Adana deyince akılda bir fotoğraf belirmeden, bomboş bir çerçevenin önünde neyin markası olacağı sorulmaz mı? Hayattan esaslı bir beklenti içinde olmak değil mi marka özlemi?

Vazgeçmememiz gereken tarım olgusu, varlığını bir refüj gibi yolların ortasından geçen kanallarımızla haykırdı; kanalizasyonmuş gibi, o özensizlikte bırakıverdik, kente özgün bir pa-

rametre olarak yine farkına varmadığımız Seyhan nehrine kazandıramadık onları. Üç aylık kış mevsiminde bir cennet, 9 aylık yazda ise tropikal bir cehennem yapan güneşimizi hiç hatırlamadık, petrolden daha kalıcı ve bedava bir enerji olduğu için mi; sadece depolayabilseydik bu enerjiyi, kömür dağıtmaya doğal gaz almaya gerek mi kalırdı? Köfteden ekmeğe, helvadan şekerlemeye dek neredeyse her yiyeceğin içine giren tahinin bu yaygın kullanımını merak etmedik; gerekçesi, dünyanın en eski susam yetiştirme alanı olduğumuzdur. Dut ağaçlarından geçilmeyen bağlarımız vardı ipekçilik yapmak için. Kırk çeşit üzüm ki o zaman sadece pekmez yapılırdı, tahımlar dolu su incir ağacı vardı. Çok sevdiğimiz limon / turunç çiçeklerini, sadece 15 gün koklayabildik, ipele çektiğimiz, dillere destan nisan aylarında; şişileyemedik. Bırakın bunlardan bir şey yapmayı, 1800'lerin pamuğunu bile sürdürme-

dik; doğal malzeme sentetiklere karşı yenildi. Koruma bölgemiz ise hiçbir referansı olmayan zıpçıktı “yeni” şehirlere. Sayılar, metrekareler, hepsinin de adı yatak odası olan 3/5/6 odalar, bunları çoğaltmak için yapılan cambaz imarları vb. Neden sığmıyoruz, eskiden, imar planı filan yokken üstelik nasıl sığardık diye kimse merak etmedi. Önce kendimiz inanmalıydık koruma kavramına, demek inanmamışız. Ya da hatırlansın istemiyoruz.

Kan Kaybından Ölmeden Acil Yardım

Herkes dünyanın düzene girmesini istiyor, ama bu işi başkasından bekliyordu; kendi yaratacağı farkı önemsemeden. Beklemenin, sorunları biriktirip kanıksamaya, böyle de yaşanabileceği düşüncesini pekiştirmek, giderek ortada bir sorun olmadığı kanısını doğurduğunu fark ettim. Ölesiye korkarak, beklemeyi bırakıp nisan ayında kolları sıvadık. Temmuz sonuna kadar Kanal A kameramanlarıyla ana çekimleri ve kaba montajı yaptık. Yani mimarca söylemek gerekirse avan projeyi. Üç büyük eksik vardı. İlki şu, kamerayı kim kullanıyorsa onun duygusu geçiyormuş karşıdakilere. O yapılara, detaylara, onu yapanlara, orada yaşayanlara, yaşananlara duyulan sevgi ve hürmetin duyumsanması için birinci elden çekim yapılmalıymış. Elimize kamera almaya başladık. Sonra mimarların her şeye ölçekler dâhilinde yukarıdan bakma alışkanlığıyla, hava çekimleri yapılması. Ki bu konuda kentin bütün yanlışlarını yalnızca mimarlara mal edip, geriye kalan 30 maddeyi anmayarak bizlere gereğinden çok yüklenen valimiz İlhan Bey, katkısını esirgemedi. Uçuşun gerçekleştiği gün, tam

Yeni Han 2004 Panoramik (Orjinal)

Sarıyakup Mahallesi

Memişpaşa Camii Sokağında Protest Kira

Nehir Külliye

Yeni Han 2010 Plastik Doğramalı Kabaltı

Yeni Han 2010 Mayıs (Deformasyon Başlamış)

bir şanssızlık, sisten helikopterin ayakları görünmüyordu, bırakın yüzlerce metre aşağısını. Bir jesti karşılıksız bırakmama adına kerhen kullandık o görüntüleri.

Asıl önemlisi bir öyküydü, yani senaryo. Çekimler sırasında mahalde bulacağımı ümit ettiğim öyküye rastlayamadım. Kimse kalmamıştı ki. Kurgu bir senaryo içinse vakit çok dardı, yıkımlar giderek çoğalıyordu.

Amacı çok yalın tuttuk, gezmeye bile gidilmeyen bu bölgeyi tembel işi TV aracılığıyla evlere getirmek, hatırdı tutmak. Hani derler ya, dağ sana gelmiyorsa, sen dağa git! Gerisini getirebilirsek, bir de af dilemekti reddedilen bu mirastan... Utandım kişisel ihanetimden, bırakıp gittiğim için. Özür dilemekti, deneyip ama yapmayı başaramadıklarımızdan.

Hayat Bazen De Unutmaktır Geçmişteki Yanlış Şeyleri; Sürebilsin Diye...

Kuşkusuz yaşadığım bir oda bir sofa ev, bu şehirde gittiğim ve unutamadığım bütün okullarım, 17 yaşıma dek yaşadığım mahallelerin yok olduğunu görmek, orada yaşamış herkesle birlikte ilk gençlik anılarımıza mekânlık etmiş bu yerlerin olmaması büyük bir hüznü. Üstelik mimarken. Seyrek gittiğim başka ülkelerdeki 100 yıllık lokantaları, 250 yıllık mobilyacıları, 4 kuşaktır aynı evde doğmuş insanları kısıksam bile, sürebilsin diye hayat, bütün yaptığımız yanlışları unuttum. Ama bir yandan da imar planının ne işe yaradığını, koruyama-

yan koruma planını, bir tek evi 75 kişiye pay eden ve böylelikle sahipsiz bırakan miras hukukunu, Anayasadaki "vatanın bölünmez bütünlüğü" ibaresindeki "bölünmezliğin" arsa, tarla, ev ve hele ki korunacak eseri neden kapsamadığını sorguladım. Ya da bölünce neler olacağını gördüm somut olarak. Çıkamaz sokağın bütün keyfini sürdürdümüz, birbirinin avlusuna bakan, yüz yüze bakılan o komşular ki her biri bir öykü kahramanı olmaya adaydı. Örneğin Başbaba, "Başbaba" nedir bilir misiniz? Başoda kavramı gibi tıpkı, dedeye deniliyor, asıl baba anlamında. Hani başbakan oluyor ya, buradan geliyor işte, neden başbaba olmasın? Vardı ve mahallemizdeydi. O mahallelerse bizim dilimiz, yemeğimiz, yapı ve davranışımızın hafızası. Hafızamızı tümünden kaybetmek üzereydik. Ve bu bir hastalıktır, ister amnezi deyin, ister alzheimer; artık adı her ne idiye. Hani başımıza gelmemişse de filmlerde görmüşüzdür, sokaklarda kaybolursunuz; bırakın evinizin yerini, bir eviniz olduğunu unutursunuz, adınız gibi.

Ya da en ihtiyaç duyduğunuz anda kanınızın ebeveynlerinizle uymadığını öğrenirsiniz, yaşamak için doku uyumu gereklidir. İşte kan, gen, gelenek bu trajik anda ait olduğu önemi kazanır.

Çocukluğunu o kentte geçirmemiş kişilerin, muhtardan ikamet alabiliyor diye o kentten sorumlu olmalarına bir kez daha bozuldum.

Selam Sana Tepebağ'ı Hazırlarken

Bir konuyu öğrenmenin en iyi yolu öğretmeye kalkmakmış. Ne kadar doğru... Yüzlerce, bin-

lerce kez gittiğiniz yeri başkasına anlatmaz iseniz, orası için ne düşündüğünüzü bilemezmişsiniz. Öyle oldu örneğin Lüks Otel'i gezerken, o harikulade ağacın etrafında, bize mikro klima sunan avlulu planlardan vazgeçmememiz gerektiğini düşündüm. Bu tez Yeni Han'da doğrulanıp yükseldi. Memiş Paşa Camisi önündeki sokak kahvesine, unutulmuş insan figürünün kendilerine tek sıra iskemle ve başlarının üzerine kondurdukları tenteye sergiledikleri bu protest tavra bayıldım. "Bu sokak benim, geçen ya da duran arabaların değil" diye en âlâsından bir karşı koyuş vardı. Kendimi bir görevli hissettiğimden mi nedir, bürokrasiyi zorlayıp, hep ertelediğim Ulucami bodrumundaki mezarları görmek için ısrar etme cesaretini gösterdim. Medresenin bahçesi, Konak, inanılmaz güzel ve etkileyiciydi. Oradaki insan profili ise çok değişmişti ve değişmeye de devam edecek. Kabaltıları, arkadları, Kilikya'da örneği olmasa bile eyvanları neden sevdiğimi anladım. Anlamadığım, bu gelenekle neden şeffaf otobüs durakları yapıp, güneşte erimeyi göze aldığımız. Ya da yürüyüş yollarına neden bir gölgelik konulmadığı... Veya Ulus Parkı yapılmışken 100 yıl öncesinden, heykeliyle, platformu, orkestra yeri, kanopisi ile neden artık saçılmış bir avuç çim bile esirgenerek ot üzeri ahşap görünümlü beton bank ve üstünde bir ağaca park dendiğini. Zavallı Taşköprü'yü, kıt kanaat aklımızla ne biçim "hizaya" soktuğumuzu da! Harun Reşit hazinesi kıymetindeki kent kapılarımızı neden yıktığımızı, Cemal Gürsel'deki kolonadlı Roma yolunun nasıl birkaç günde yapıpıverdiğini anımsadım tüm yavaşlığımıza karşın. Mimar olmak bir koridorun iki yanına odalar sıralamak, plancı olmak caddelerin etrafına parseller dizip kullanım katsayısı vermek değilmiş. İnsanlara tarihle sinanmış deneyimlerini eksiltmeden, ama üzerine koyarak, mutlu yaşam senaryoları hazırlamakmış. Bunlar hep öğretilmişti ama artık kitap sayfalarında değil, aklımdaydı. O vakit bildim, anladım, benim oldu.

En çok da kentimizin bugüne gelişinde, dikişlen her anlamlı taşı tutan ele saygılarımı sunabildiğim için mutluyum; Böyle gösterişsiz bir işte, heyecanımı hissedene, yardım ve desteklerini karşılıksız sunan çalışma arkadaşlarımla birlikte.

Ulucaminin Şam'daki Kardeşi Emeviye Camii

Ulucamii

Kimse Söylemeden Var olan Eksikler

Büyük kalabalıklara ulaşamayan Selam Sana Tepebağ -şimdilik-, bir arşiv çalışması, bir envanter özetinin akan fotoğraflarıdır. Doktora tezleri, sempozyum salonlarına kilitli kalmış belge tekelinin kırılması, sokaktaki insanla paylaşıma sunulmasıdır. Sinemasal bir anlatım içinsin hazırlıklarım var. Şimdi, her hafta bir bölüm yetiştirme telaşını atlattıktan sonra, başladığım işi bir sonraki aşamaya geçirme zorunluluğunu hissederek, senaryo/çekim ve montaj konularında ilerlemeye, takım edinmeye çalışıyorum.

Ne bu biziz, ne de hak ettiğimiz yerdeyiz!

Düşlerimdeki Adana'yı anlatmak, daha iyi anlatabilmek, bu rüyayı daha çok insana ulaştırmak için. Çünkü ne bu biziz, ne de hak ettiğimiz yerdeyiz. Bu standart, bize hiç benzemeyen, afet evleri özensizliğindeki kent bizi bir yere götüremeyeceğini, yolumuzu kestiğini aslında hepimiz biliyor, bilmezden geliyoruz. Yapılacakların çokluğu, yeni dengeleri bulma telaşı gözümüzü korkutuyor. Ama korkunun ecele faydası yok. Ya bu kenti var edecek, ya da şikâyet etmeyi keseceğiz, "filan yerde şöyleydi" gibi, "adamlar yapıyor ağbi" türü dedikodularla. Ulucami'yi yapmış, kırk türlü işleviyle, satılacak buğdayın nerede olacağını, nerede hayvanını park edeceğini, nerede yıkanıp ibadet edeceğini, çırağını nerede okutacağını tarif eden, eksiksiz donatılmış Ramazanoğlu Çarşısı'nı

(Kazancılar Çarşısı) yüzyıllar öncesinden düşünebilmiş, Karacaoğlan ve Kemal'leri yetiştirmiş bir topraktan beklenen daha güzeldir. Yapabildiğimiz tarihte kayıtlı yani. Sulandırılmamış, eksiltilmemiş, yalansız kavramlar olarak.

Yani korumacılık bir turizm şaklabanlılığı değil, özgünse elbet merak eden turist de gelir. Ama önce kendimiz için.

Biliyorsunuz, en iyi şehir, sizi en çok baştan çıkaran şehirdir. Tüm yorgunluğunuza karşın sizi eve göndermeyen, sizi çağıran onlarca çekim merkezi olan şehir. "Yüzsek, kanoya binsek, çocuğum kayık yüzdürse" diyebileceğimiz bir Seyhan nehri olsa sözgelimi. Udileri, neyzenleri dinleyerek medresede kömür ateşinde kahve içsek... Örneğin tüm baharatçıların toplandığı Bedesten'de dolaşsak, Yenihan'da kadınlar pazarında içliköfte yiyeceğimiz, Lüks Otel'deki çınarın altında kitap okuyacağımız yerler olsa. Mesela Ulus Parkı'nda tekrar caz orkestrası olsa, dinlesek, dans etsek... Büyüksaat'in huzurunda trafiksiz seksek yürüsek, Konağın etrafında meyve ağaçları olsa, Yavuz Selim'in geçtiği kapıyla birlikte baharda çiçekleri de seyretsek. Olmaz mı? Olamaz mı? En doğru soru, "olmamış mıydı?". Evliya Çelebi yazmamış mıydı o unutulmaz bostanları, Siena'da hâlâ var, sadece bilmek, bilince de istemek yetiyor. Tarih bunun için var. Ben yaptım oldu dersek, Maazallah, diyelim ki Amazon yağmur ormanları da niteliğini kaybetmekte, 1/7'ye düştü eski hacmi yanında, onu da mı B2 kapsamına alacağız. Seli, iklimi, hiç

Ulucamii

değil başımıza gelen felaketlere bakarak, kurulmuş bu büyük dengeli gerçek bir imanla düşünersek, yapılacak şey o denli açık ki; sayıları doğadan yana çoğaltmak!

İnsanın ruhuna iyi gelen bir şeyler var Tepebağ'da, tüm saflığıyla anlamamızı bekleyen. Oralı olan, umursayan, nutuklarla değil, yıkılmasına izin verdikçe kendisinden de bir şeylerin yıkıldığını bilen birilerini bekliyor. Malum, tarih kazanılmış zaferleri değil, kazanılmış yaşam kültürlerini, yaşam kalitesini anlatır. Başka türlü olsaydı, kabarık sayıları ve genetik iştahlarından başka meziyetleri olmayan karınca kolonilerinden ne farkımız kalırdı?

Hayat gibi akıp gidiyor nehir... bütün hayatını biliyor nehir... içindeki su damlası, yalnızca kendisini... biz de sadece kendi ömrümüz kadarını biliyoruz... hayat tarihle birlikte akıp gidiyor... ve biz o hayatı özlüyoruz. ■

MİMAR SEMİH RÜSTEM İŞ MERKEZİ

F. Duygu SABAH ÖKESLİ

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi,

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

"Koruma aktivitesine, hatta genel olarak imar uygulamalarına dair ülkemizdeki ana sıkıntılardan birisi önerilen projelerin sadece imar kanunu ve yönetmelikle belirlenmiş çekme mesafesi ya da emsal değeri açısından incelenmesi, yapıların estetik değeri ya da çevreye etkisi açısından değerlendirilmemesidir. Bu değerlendirmelerin yapılabilmesi için konunun uzmanlarının gerekli kurumlarda görevlendirilmesi gerekir ki belediyelerin bu çeşit bir istihdamı sağlamak açısından istekli oldukları söylenemez. Koruma Kurulu'nun bünyesindeki uzmanlar ise aldıkları kararlardan anlaşıldığı üzere projelerin estetik değeri ya da çevreye katkısı konularında fikir geliştirme çabası harcamamaktadır. Oysa hem sit alanlarındaki hem de tescilli yapıların bulunduğu parsellerdeki proje önerilerinin uzmanlar tarafından tartışmaya açılabilmesi çevre kalitesini artırmada önemli bir adım olarak görülmelidir."

İnşaatı devam etmekte olan Mimar Semih Rüstem İş Merkezi'nin projelendirme ve uygulama süreci Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirasının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması tartışmalarına yeni bir boyut kazandıran son derece çarpıcı ve benzeri olmayan bir örnektir. İş merkezinin konumlandırıldığı parseller Erken Cumhuriyet Dönemi Türk mimarlarından, Güzel Sanatlar Akademisi mezunu ve Türk Yüksek Mimarlar Birliği¹ üyesi Semih Rüstem Temel'in Sait Bey ve kendisi için bir yıl arayla tasarladığı iki konutun yan yana yer aldığı Adana ve Türkiye'deki tek alandır. Atatürk Caddesi'ndeki iki bitişik parsel üzerinde betonarme ve teras çatılı olarak planlanan oldukça mütevazı boyutlara sahip yapılar kısa kenarları doğu ve batıya bakan dik-dörtgen parsellerin batı ucunda konumlanmakta, Atatürk Caddesi'nden giriş almakta, düşey sirkülasyonu merkez olarak güney ve güneybatıda yaşama mekânları barındırmakta, ekspresyonist bir anlayışla yapıların tüm mekânları cephelerde vurgulanmaktadır (Resim 1).

Semih Rüstem'in "asri ihtiyaçlara cevap veren modern bir ev olarak" tasarladığı² 1930 tarihli Sait Bey Evi bodrum katta bir araçlık garaj ve odunluk, zemin katta yemek odası, oturma odası, salon, mutfak, kiler, hizmetçi odası ve

Semih Rüstem İş Merkezi Konum

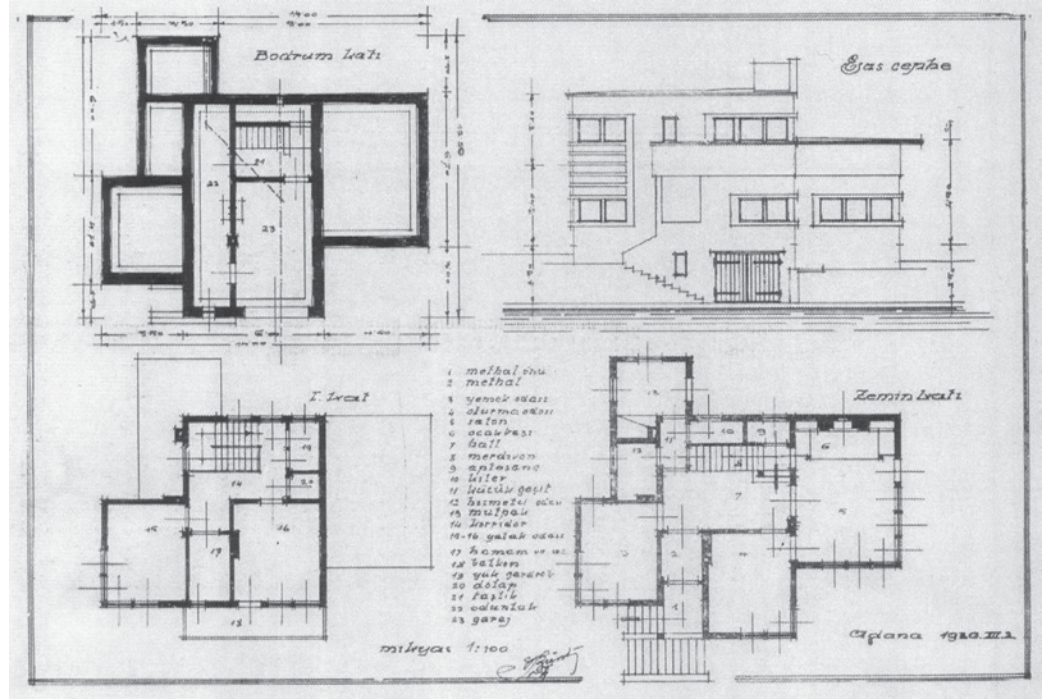

Resim 1. Semih Rüstem İş Merkezi

WC, 1. katta ise yatak odaları, banyo ve depodan oluşmaktadır (Resim 2). Prizmatik formların asimetrik biçimde birleşmelerinden doğan kütle anlayışı, yatay dikey çizgilerle elde edilen cephe oyunları ve köşe pencereleri³ ile öne çıkan yapıya (Resim 3) yeni sahipleri Sabancı ailesi tarafından 1940'larda kiremit kaplı oturtma çatı⁴ ile birlikte doğu cephesinde zemin katta salon ve mutfak, 1. katta dört yatak odası ve bir banyodan oluşan 300 m²'lik ilave yapılır. Sabancı ailesi 1974 yılına kadar 35 yıl boyunca Sait Bey Evi'nde ikamet eder⁵.

1931 yılında Semih Rüstem'in kendisi için inşa ettirdiği Sait Bey Evi'nin güneyinde yer alan ev ise aynı yıl Atatürk'ün Adana'yı ziyareti sırasında orada kalması sebebiyle Atatürk Evi olarak da bilinmektedir⁶. Bodrum katında tek araçlık garaj ve tesisat odaları, zemin katında salon, yemek odası, çalışma odası, misafir odası, mutfak, hizmetçi odası, WC ve kiler, 1. katında ise üç yatak odası ve banyo barındıran yapı (Resim 4), iki tarafında çeyrek dairelerle içe doğru çekilmiş giriş kapısı, batı cephesi boyunca uzanıp güney batı köşede yarım daire formunu alan balkonu ve konsolların altındaki art deco duruşları ile dikkat çekmektedir⁷ (Resim 5). Semih Rüstem "cepheyi mütevazı bir şekilde caddeye bakan" yapısını "istasyon ile şehir arasında yeni teşekkül etmekte olan mahalledeki güzel bir yapı" olarak tariflemiştir⁸. Yapıya 1960'lı yılların başında mimar Ertuğrul Arf tarafından yapılan müdahaleler ile zemin katın doğu cephesinde yer alan mutfak birimi büyütülür ve birinci katta bulunan teras alanına yeni bir yatak odası ilave edilir⁹. Semih Rüstem'in Mersin'e taşınmasıyla yapımından kısa bir süre sonra Adana mebusu İsmail Sefa Özler tarafından satın alınan yapı yakın zamana kadar kullanılmıştır.

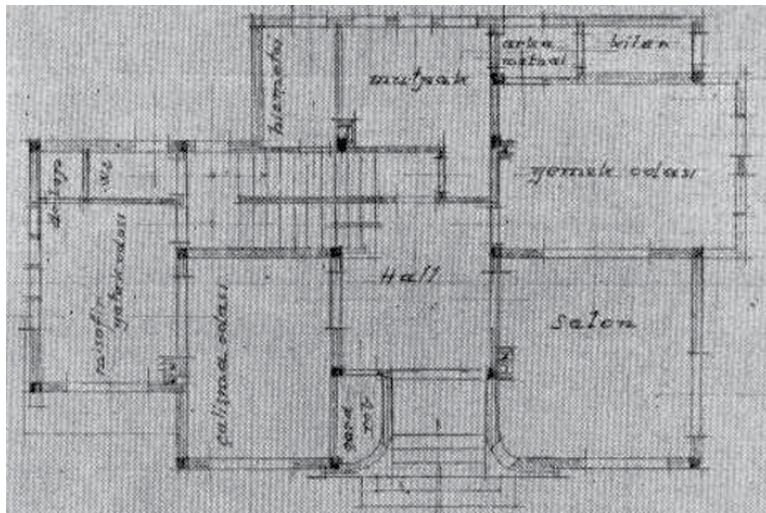
Erken Cumhuriyet Dönemi'nin nitelikli örneklerinden olan bu iki yapının (Resim 6) Mimar Semih Rüstem İş Merkezi (Resim 7) olma süreci hem kanunu, hem kanunları uygulamakla görevli kurumları, hem de proje sorumlularını, kısaca Cumhuriyet dönemi mimarlık mirasını koruma sürecini değerlendirmemiz açısın-

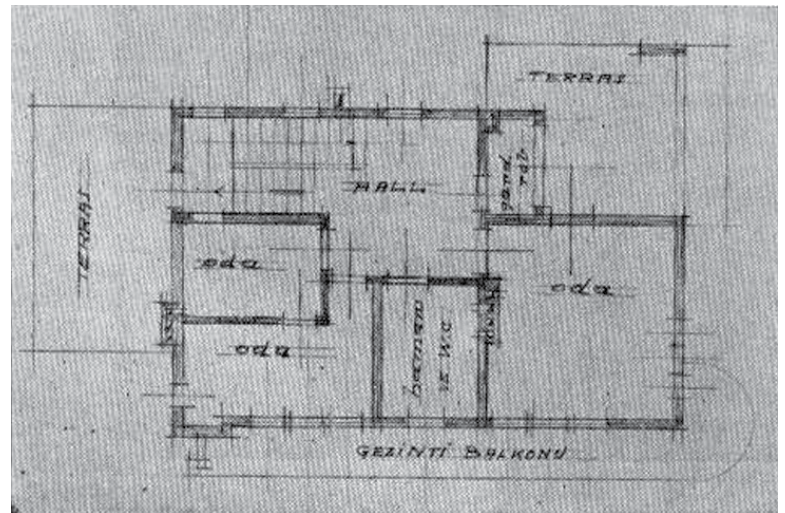
Resim 2. Semih Rüstem İş Merkezi

Resim 3a-b. Semih Rüstem İş Merkezi

Resim 4a-b. Semih Rüstem İş Merkezi

Resim 5a-b-c. Semih Rüstem İş Merkezi

Resim 6a-b. Semih Rüstem İş Merkezi

dan ipuçları vermektedir. Kısaca özetlemek gerekirse:

Reşatbey Mahallesi 1645 ada 56 (454) parseldeki Sait Bey Evi ve 55 parseldeki Semih Rüstem Evi 05.12.2003 tarihinde Do.Co.Mo.Mo tarafından belgelenir, 27.02.2004 tarih ve 5529 sayılı karar ile Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından tescil edilir¹⁰. 2006 yılında yapıların sahibi el değiştirir ve mülkiyet Toprak Mimarlık İnşaat Ltd. Şti'ne geçer. 2007 yılında Sait Bey Evi, Semih Rüstem Evi ve evlerin bahçelerinin yer aldığı 1645 ada 454 ve 55 parseller 484 sayılı parselde dönüştürülür. Aynı yıl Semih Rüstem Evi restitüsyon ve restorasyon uygulama projesi, Sait Bey Evi restitüsyon projesi ve restorasyon ön projesi ile, parseller bütünündeki mevcut ve yeni yapılar kompleksinin ön projesini içeren dosya ve ekler Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na (AKTVKK) sunulur.

27.04.2007/2607 sayılı ilk AKTVKK kararında "hazırlanan rölovenin ve hasar tespit paftasının uy-

Resim 7a-b. Semih Rüstem İş Merkezi

gun olduğuna, kültür varlığı yapının restitüsyon – restorasyon projesinin hazırlanarak değerlendirilmek üzere... iletilmesine, parsel ve çevresindeki yapılaşmaya yönelik olarak yapılan ve yapılacak önerinin ise modern döneme ait kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili kuruluş olan ve her

iki parseldeki mevcut yapıların tesciline imkân veren ilk girişimi başlatan Do.Co.Mo.Mo'nun rol ve konumuna atıf yapılarak, bu konuda yetkin Do.Co.Mo.Mo üyesi uzmanlarca hazırlanan raporun getirilmesinden sonra yeni yapılaşma talebinin değerlendirilebileceğine" karar verilir.

AKTVKK'nun talebi üzerine hazırlanan Do.Co.Mo.Mo raporunda ise "...söz konusu olan parsellerde yer alan tescilli yapıların herhangi bir taşıma ya da rekonstrüksiyon gibi ağır ve tartışmalı müdahalelerden kaçınılarak, yalnızca geç dönem eklerinden arındırılmaları ve restore edilmeleri önerisi beklentiler doğrultusunda ve olumludur. ...Aynı şekilde bu yapıların restorasyonu çerçevesinde dış cephe, özgün malzeme, renk ve doku gibi niteliklerinin değiştirilmeden korunmasına dikkat edilmelidir. Proje kapsamında önerilen yeni yapılaşma ise mevcut imar haklarının tanıdığı sınırlar içinde tescilli binaların arka bahçelerinde yer almaktadır. Bu noktada sunulan dosyada yer alan silüet ve eskizlerin tescilli taşınmaz kültür varlığı yapıların yeni tasarım ile bağlantılandırılmasında kendi özgün yapılarını koruyor olmalarının önemli bir tasarım kriteri olarak öne çıktığı görülmüştür. Restore edilen ve erken modernist dönemin mimarlık yaklaşımını simgeleyen bu yapıların ait olmadıkları bir döneme entegre edilmiyor olması da yaklaşımdaki olumlu ve iyi niyetli tavrın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmeler ışığında yeni yapılaşmaya ilişkin ilk izlenimlerin yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda olumlu yaklaşımlar içerdiği, ancak kesin projenin değerlendirilmesinin yine bu kriterler ışığında kurulunuz tarafından yapılmasının uygun olacağını düşünüyoruz" denilir.

01.08.2007 tarihli toplantıda yapılan değerlendirme sonunda AKTVKK, konuyla ilgili olarak aşağıdaki kararı alır:

"01.08.2007/2987 sayılı kararla restore edilecek Semih Rüstem Evi, rekonstrüksiyonu öngörülen Sait Bey Evi ve yeni parsel bütününde bunlarla eklenen yeni yapılardan oluşan Mimar Semih Rüstem İş Merkezi Kompleksi ön projesi ilke olarak uygun bulunmuş, nihai karar için parsellerin tevhidine ilişkin mülkiyet düzenlemesinin yapılması, yapılaşmayla ilgili belediye görüşünün ve bunlara ilişkin uygulama projesi belgelerinin Kurul'a getirilmesi gereği ve kesin kararın buna göre alınabileceği ifade edilmiştir. Gerek 2987 sayılı karar genelinde, gerekse aynı toplantıda alınan 01.08.2007/2986 sayılı kararla, bu bağlamda yer alan Sait Bey Evi'nin, bina mülkiyet sınırlarına çekilerek rekonstrüksiyon yöntemiyle korunmasına yönelik proje önerisinin, gerek imar ve mülkiyet verileri, gerekse mahkeme kararı ile tescil eden fiziksel bozulmalar gerekçeleriyle ilkece uygunluğu belirtilmiş, sunulan restitüsyon projesi uygun bulunmuş, rekonstrüksiyon öngören restorasyon uygulama projesinin ise 'uygulamaya yönelik detayların' da kurula getirilmesinden sonra değerlendirilebileceği hususları karara bağlanmıştır".

Bu kararların sonucunda oluşturulan yeni parselde inşa edilecek yaklaşık 10.000 m² inşaat alanına sahip Mimar Semih Rüstem İş Merkezi'nin mimari projesi Atilla Yücel ve Mehmet Toprak'a aittir ve yapıda ana hatlarıyla 110 araç kapasiteli otopark içeren iki bodrum kat, zemin kat, asma kat, sekiz normal kat ve bir çatı katı bulunmaktadır (Resim 8). Projede iş merkezinin zemin ve asma katları, rekonstrüksiyon projesi ile konumu ve boyutları değiştirilerek yeniden inşa edilen Sait Bey Evi ile birleştirilir, bodrum katı olan Sait Bey Evi ile yeni yapının döşeme kotlarını dengeleyebilmek için Sait Bey Evi'nin cephe oranları değiştirilir ve projede olmadığı halde inşaatı sırasında uygulanan batı cephesindeki odayı bahçeye bağlayan merdiven iptal edilerek pencereye dönüştürülür (Resim 9).

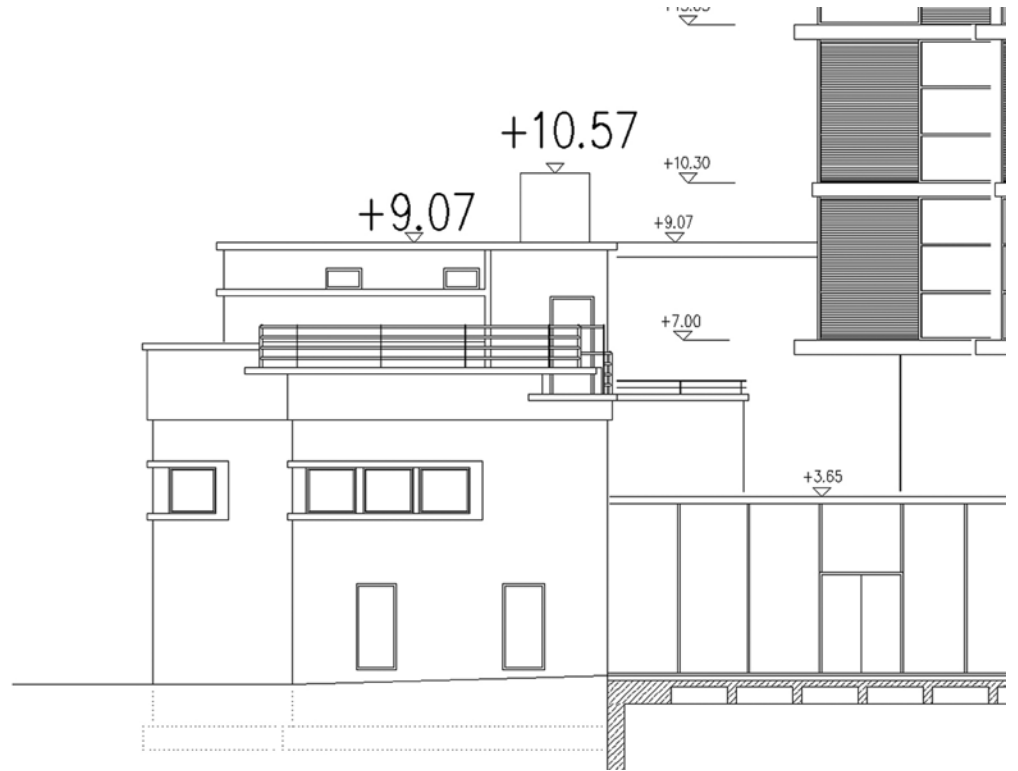
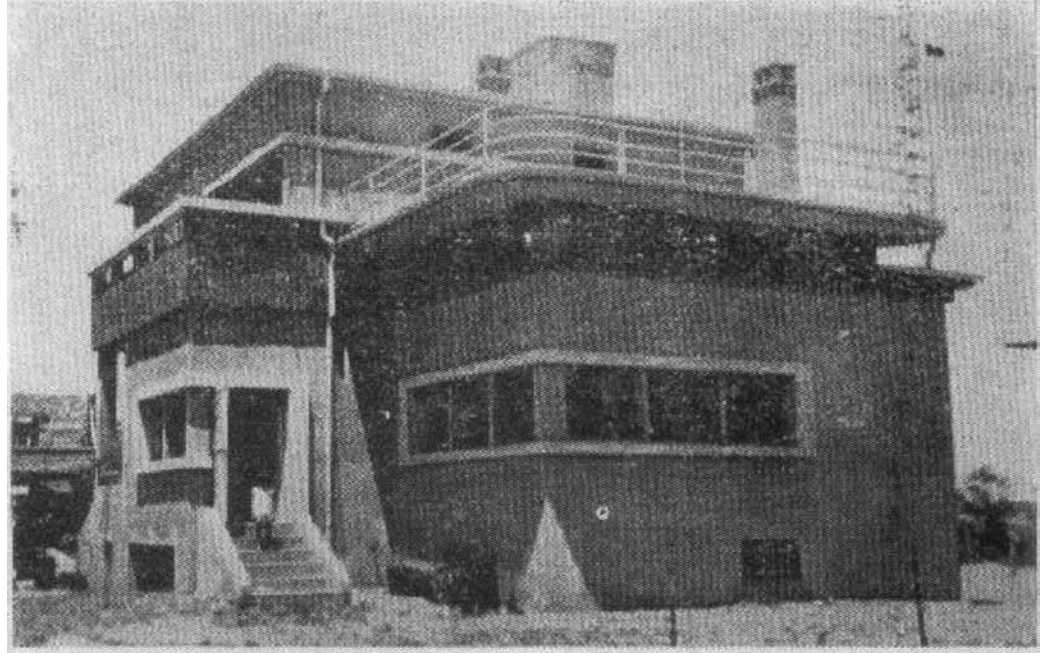
Bu süreçte tartışmaya açık üç nokta var. Birincisi Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirasından olmaları sebebiyle tescil edilen komşu parsellerdeki iki yapının parsellerinin birleştirilmesi, oluşturulan yeni parselde Atatürk Caddesi üzerinde sıradan bir parselmiş gibi yüksek yoğunluklu yapılaşmaya izin verilmesi; ikincisi Sait Bey Evi'nin yıkılıp konumu ve boyutları değiştirilerek yeniden inşa edilmesi; üçüncüsü ise Mimar Semih Rüstem İş Merkezi projesinin tescilli yapılara ve çevresine etkisi.

Resim 8a-b-c. Semih Rüstem İş Merkezi

Öncelikle belirtmek gerekiyor ki 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirasının korunmasına yönelik bir madde bulunmamaktadır, ancak ülke çapında sınırlı da olsa döneminin karakteristik özelliklerini yansıtmaları, eserleri ile mimarlık tarihinde önemli yere sahip bir mimarın ürünlerinden olmaları ya da malzemesi, strüktürü ve mimari formu gibi nitelikleri itibarıyla korunmaya değer bulunarak tescili yapılmış Cumhuriyet Dönemi yapıları mevcuttur. Bu yapılar sit alanı içerisindeyse kanunen farklı yaptırımlara tabi olmaktadır, özellikle de sit alanı için koruma amaçlı imar planı hazırlandıysa. Çünkü koruma amaçlı imar planları vasıtasıyla alınan ve sit alanı bütünü için geçerli olan kararlar sadece yapıları değil yapıların bulunduğu parseldeki ve yapı adasındaki yapılaşmayı da kontrol altına almaktadır. Yani sadece yapı değil parsel de tescillenmektedir. Ancak tescil edilen yapı sit alanı dışındaysa koruma amaçlı imar planı hükümleri geçerli olmadığı için, mevcut imar planlarının yapıların bulunduğu parseller için geçerliliğini koruduğu, kısaca tescil işleminin binayı ilgilendirirken parseli kapsamadığı yorumu yapılabilmektedir. Aynı zamanda sit alanı içerisindeki tescilli parsellerin olabilecek en küçük veya en büyük yüzölçümleri koruma amaçlı imar planlarıyla karar altına alınmışken, sit alanı dışındaki parsellerde böyle bir kısıtlama yoktur. Mimar Semih Rüstem İş Merkezi projesinin tescilli yapıların bulunduğu iki parsel için geliştirilebilmesinin ana sebebi kanundaki işte bu boşluklardır. Parseller birleştirilmeden önce Sait Bey ve Semih Rüstem evlerinin bulunduğu parseller için 1969 tarihli imar planının tanımladığı yapılaşma kuralları çerçevesinde 26.2.1988 tarihli imar durumu belgesinde 10 katlı bir ikiz-bitişik blok öngörülmüştür. Yapılar tescillenmeden önce hazırlanan bu imar durum belgesi Mimar Semih Rüstem İş Merkezi projesi sebebiyle yeniden değerlendirilmiş ve 16.05.2007 tarihinde Seyhan Belediyesi tarafından "tescil sonrasında genel İmar Planı ve İmar Yönetmeliği hükümlerine göre oluşacak yapılaşma, yapılan önerinin Kurul Kararı ile alacağı geçerliğe bağlı olarak belirlenecektir" şeklinde karara bağlanmıştır. Kısaca Belediye bu parsellere 10 katlı bir ikiz-bitişik yapı yapılabilir ama Kurul kararı gerekir demiş, AKTVKK parsellerin birleştirilmesi ve tescilli yapıların arka bahçesine 10 katlı bir yapı yapılmasını "uygun" bulunduğu için Mimar Semih Rüstem İş Merkezi yapılabiliştir.

Peki, AKTVKK parsellerin birleştirilmesine ve yeni parselde 10 katlı bir yapı inşa edilmesine engel olabilir miydi? Bu işleme engel olabilmek için yasal herhangi bir dayanak bulunmadığından ve yetkisinde olduğu halde yorum yapmaktan imtina ettiklerinden Kurul Do.Co.Mo.Mo'nun rol ve konumuna atıf yapı-

Resim 9a-b. Semih Rüstem İş Merkezi

arak, yetkin Do.Co.Mo.Mo üyesi uzmanlarca rapor hazırlanmasını talep etmiştir. Hazırlanan rapor inşa edilecek yapının; yüksekliğine, yoğunluğuna ve tescilli yapılara olan etkisine değinmeden, mevcut imar haklarının tanıdığı sınırlar içinde olduğunu belirttiğinden ve adeta projeyi över nitelikte değerlendirmeler yaparak uygunluğunu "tescil ettiğinden" Kurul'a sadece projenin detaylarını değerlendirmek kalmıştır. Kurul ya da Do.Co.Mo.Mo uzmanları yasal mevzuatta yeri olmadığı için değerlendirme yapmamış olabilirler, ancak bugün gözümüzün önünde yükselmiş olan ve yok olan arka bahçelerinden tescilli yapılara heybetini gösteren yapı hakkında olumlu olarak düşündükleri özellikler yanında olumsuz olarak

gördüklerini de ifade etselerdi kuşkusuz daha objektif ve samimi bir değerlendirme yapmış olurlardı.

İkinci tartışma konusu olan Sait Bey Evi'nin yıkılıp konumu ve boyutları değiştirilerek yeniden inşa edilmesi ise üç nedene bağlanıyor. İlki Atatürk Caddesi genişletildiğinden Sait Bey Evi'nin yola tecavüzlü duruma gelmiş olması, ikincisi yol kotunun zaman içinde yükselmiş olması sebebiyle alt kat girişinin gömülü durumda kalması ve son olarak kullanım ve bakım eksikliğine bağlı olarak, deprem ve dış etkiler nedeniyle ciddi düzeyde fiziksel bozulmaya uğramış bulunması. Açıklanan sebeplerle yapının rekonstrüksiyonu ge-

rekli görünüyor ancak Semih Rüstem'in yapının özgün durumunu anlatan yazısında belirttiği detayların¹¹, örneğin Adana'da üretilmiş alttan yaylı ve sustalı demirden pencerelerin, binanın dışındaki mermer tozu, çimento ve boya karışımı sıvanın ve içindeki renkli ve çiçekli sulu boya desenlerinin inşa edilen yeni yapıda uygulanıp uygulanmadığı tartışma konusudur. Yapının konumunun değiştirilmiş olması ise bahçe içindeki müstakil konut düzeninden uzaklaşan Sait Bey Evi için belki daha az rahatsız edici bir durumdur, zira artık yapının içinde bulunduğu parseli göre konumlanması sorunu ortadan kalkmıştır! Sait Bey ve Semih Rüstem evlerine sonradan yapılan ekler kaldırılarak yapılar özgün hallerine dönüştürülmüştür, ancak bu arada Sait Bey Evi özgün projeye tam olarak uymasa da bodrum katının kullanılabilmesi için yükseltilmiştir. Çizimlerden de anlaşılan bu farklılıklar sonucunda Sait Bey Evi tescil edilen özgün yapı mıdır, tartışılır...

Son tartışma konusu ise diğerlerine oranla daha subjektif ve yoruma açık olan Mimar Semih Rüstem İş Merkezi projesinin tescilli yapılara ve çevresine olan etkisidir. Yüklenici firma tarafından Ekim 2007'de hazırlanan uygulama projesi raporunda¹² yeni yapının ana kurgusu "Önerilen tasarımda eski ve yeni yapıların ölçek, biçim ve teknoloji farklılığının, öndeki daha küçük ölçekli erken - modern deko yapıları daha çok belirgin kılmasıyla; yeni yapı, çevre gabarileri içinde gerekli kentsel sürekliliği sağlarken, 30'lar yapılarının ölçek farkının belirginleşmesiyle; yeni yapıların tarafsız (hatta güneş kırıcı elemanların gündüz ve gece değişen degrade cephe / ışık kurgusu içinde daha da 'solgunlaşan') fonu önünde bu belirginliğin daha okunaklı kılınmaya çalışılmasıyla, bu eklemlenmenin uyum ve farklılaşma gerekleri karşılanmak istenmektedir" olarak tanımlanmıştır. Kuşkusuz bu kurgu doğrultusunda geliştirilebilecek tek proje Kurul'un ve Belediye'nin onayladığı mevcut proje değildir. Koruma aktivitesine, hatta genel olarak imar uygulamalarına dair ülkemizdeki ana sıkıntılardan birisi önerilen projelerin sadece imar kanunu ve yönetmelikle belirlenmiş çekme mesafesi ya da emsal değeri açısından incelenmesi, yapıların estetik değeri ya da çevreye etkisi açılarından değerlendirilmemesidir. Bu değerlendirmelerin yapılabilmesi için konunun uzmanlarının gerekli kurumlarda görevlendirilmesi gerekir ki belediyelerin bu çeşit bir istihdamı sağlamak açısından istekli oldukları söylenemez. Koruma Kurulu'nun bünyesindeki uzmanlar ise aldıkları kararlardan anlaşıldığı üzere projelerin estetik değeri ya da çevreye katkısı konularında fikir geliştirme çabası harcamamaktadır. Oysa hem sit alanlarındaki hem de tescilli yapıların bulunduğu parsellerdeki proje önerilerinin uzmanlar tarafından tartışmaya açılabilmesi çevre ka-

litesini artırmada önemli bir adım olarak görülmelidir.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda Mimar Semih Rüstem İş Merkezi'nin projelendirme ve uygulama sürecinin son değerlendirmesi olarak 19.04.1996 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan ilke kararını hatırlamak gerekiyor. Kararda "Koruma alanı belirlenmemiş sit alanı dışındaki tescilli parsellerde, bu parseli komşu olan veya aralarından yol geçse dahi bu parseli cephe veren parsellerin koruma alanı olarak kabul edilmesine" deniyor. "Tescilli parsel" kavramı Koruma Kanunu'nda yerini bulmamışken, tartışılan uygulamada tescilli iki parsel birleştirilip tek parsel haline getirildiğinde hem Kurul, hem Do.Co.Mo.Mo. uzmanları, hem de Belediye tarafından tescil düşmüş gibi tutum sergilenmişken, o parseller üzerindeki tescilli yapılardan birisi konumu, yüksekliği ve malzemesi değiştirilerek yeniden inşa edilmişken, yapıların arka bahçesine saçak yüksekliği 33,75 m, çatı katının mahya yüksekliği 41,47 m. olan 10 katlı bir yapı inşa edilmişken 484 parseli cephe veren parsellerin koruma alanı olarak kabul edilmesi trajik değil de nedir? Yasada bahsedilen eksiklikler ve tutarsızlıklar, denetimden çok onay merci gibi çalışan kurumlar, yeterli uzman kadrosu bulundurmayan dolayısıyla koruma, sit alanı, tescilli yapı gibi uzmanlık gerektiren konularda fikir üretmekten yoksun belediyeler olduğu sürece sözde koruma altına alınmış olan yapıların gerçekten korunması maalesef bir hayaldir. Görüldüğü gibi Mimar Semih Rüstem İş Merkezi projesi Koruma Kanunu'na, imar mevzuatına ve ilgili yönetmeliklere uygun, yasal olarak doğru, ancak "Semih Rüstem'in başka hiçbir yerde bulunmayan birbirine komşu iki yapısı böylece korunmuş mu oldu?" sorusunu sorduran iç burkan bir örnektir. ■

*Sayın Bilgin Kış'a Mimar Semih Rüstem İş Merkezi projesi ile ilgili bilgi ve belgeleri paylaştığı için teşekkürlerimi sunarım.

1. Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat, 1940, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
2. Sait Bey Evi, Adana, 1932, Mimar, s: 7-8, ss. 205-206.
3. Aslanoğlu, İ. 2001, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, s: 310.
4. Saban, D., Karaman, F., Erman, O. ve Durukan, İ. 2006, Adana Mimarlık Rehberi 1900-2005, TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana, s: 143.
5. Toprak Mimarlık Ltd. Şti. "Adana - Seyhan İlçesi 1645 Ada, Eski 454 ve 55 Parsellerin Birleşmesi Sonucunda Oluşan Yeni 484 Parsel Üzerinde Yer Alan Mimar Semih Rüstem İş Merkezi Projesi: Mimari Ön Proje Bütünü ve Bu Bütün İçindeki Sait Bey Evi Restorasyon - Rekonstrüksiyon Uygulama Projesi Raporu", 31 Ekim 2007
6. Tarihi Fotoğraflarla Adana 1833-1960, Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları, no:36, s: 164.
7. Saban, D., ve ark. 2006, a.g.e., s: 144
8. Bir Mimar İkametgâhi, 1932, Mimar, s. 4, s: 108
9. Toprak Mimarlık Ltd. Şti. "Adana - Seyhan İlçesi 1645 Ada, Eski 454 ve 55 Parsellerin Birleşmesi Sonucunda Oluşan Yeni 484 Parsel Üzerinde Yer Alan Mimar Semih Rüstem İş Merkezi Projesi: Mimari Ön Proje Bütünü ve Bu Bütün İçindeki Sait Bey Evi Restorasyon - Rekonstrüksiyon Uygulama Projesi Raporu", 31 Ekim 2007
10. Adana Valiliği 2006, Adana Kentsel Kültür Envanteri, Adana, s: 362,363.
11. Sait Bey Evi, Adana, 1932, Mimar, s: 7-8, s. 205.
12. Bilgin Kış arşivi

ADANA HALKEVİ

Oğuz ERGEÇ

Mimar

"Restorasyon çalışmaları halen devam etmekte olan Adana Halkevi'nin çalışmalar sonucunda özgün durumuna kavuşturulması ana hedef olmuştur. Adana'nın Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenen en önemli eserlerinden olan T plan şemasına sahip yapının özgün projelerinde her bir kolun ayrı bir girişle parti, halkevi ve konferans biçiminde sınıflandırıldığı görülmektedir. Yapı zemin katta 1000 kişilik salonun açıldığı fuaye, soldaki kuzey kolda kütüphane, gazino ve oyun salonu, sağdaki güney kolda merasim salonu ve yemek salonu, üst katta ise kurs odaları, atölyeler, parti başkanının odaları, bürolar ve hizmet mekânları barındırmaktadır."

Yapının Tarihçesi

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin Adana'daki en önemli sembolü olan Adana Halkevi Mimar Seyfi Arkan tarafından modernist bir anlayışla tasarlanmıştır. 24 Şubat 1933 tarihinde açılan¹ ve 9 komite² ile çalışmaya başlayan ilk Halkevi binası yetersiz kaldığı için şehrin Jansen planı ile imara açılan yeni bölgesinde yeni bir bina yapılmasına karar verilir. 29 Ekim 1940 günü hizmete açılan³ yeni Halkevi'nin (Resim 1) 26 Temmuz 1938 tarihinde yapılan temel atma töreninde

(Resim 2 ve 3) dönemin Adana Valisi ve parti başkanı B. Hadi Baysal ve gençlik adına Taha Toros halka hitap etmiştir⁴. Taha Toros dakikalarca alkışlanan konuşmasında özetle şu cümlelere yer vermiştir:

"Bugün çatısının temeli kurulurken manevi yüksekliliği ve şerefiyle bütün benliğimizi heyecan ve sevinçle üzerine çeken bu müessese bile, o büyük Deha tarafından millete hediye edilen ve her penceresinden hayat ve inkılap fışkıran bir kültür yuvasıdır. Atatürk halkevlerini yaratırken, damarla-

Halkevi'nin Konum

Resim 1. Halkevi'nin 1940lardaki görünümü (Oğuz Ergeç arşivi)

rında zafer kanı dolaşan bu asil milleti böyle yüksek bir kültür yuvasında da birleştirmek suretiyle vatanda sosyal ve kültürel bir devrimi işaretlemiştir. Millete birlik sevgisi veren halkın temiz duygu ve düşüncelerini yükselterek rejime bağlayan bu saray, içerisinde lüzumsuz ziynetlerin, mecnunane maceraların dolaştığı bir imparatorluk sarayı değil, kendi mukadderatı üzerinde kararlar veren, rejimi temelleştirmeye çalışan halkın hayat ve saadet dolu mütevazı bir evidir." diyerek halkevlerinin yapılmaya amacını anlatmıştır.

"Bugün Adana gibi inkılap tarihinde rol oynayan, toprağının verimi ile bereketin timsali ve remzi olan, güneşle en çok baş başa bulunup yoldaşlık ettiği için toprağı ile, havası ile insanları ile birlikte hararetli ve ateşi olan bu yurt köşesi de bu değerler ile ölçülü olarak böyle muazzam bir halkevine malik olmakla cidden mesut ve bahtiyardır. Ruhların kaynaştığı bir yuva olan halkevimiz bugünkü temel atılınca kadar, maddi imkânların ve modern tesisatın eksikliği yüzünden geniş mikyastaki faaliyetine arzu edildiği gibi geçememişti" sözleriyle Adana'nın halkevine olan ihtiyacından bahsetmiştir.

Adana halkının minnet duygularını ise Taha Toros açılışta şu sözlerle ifade eder; "Yarın bu çatı altında memleket vazifesini daha iyi yapabilen, istikbal daha iyi görebilen bir kitle de yaratacaktır. Hepimiz bu mesut günün arifesini yaşarken Adana'nın temiz seması altında bir kültür kalesi gibi yükselecek olan Halkevi ve parti binasının memlekete vereceği maddi zarafetten kazançtan daha üstün, manevi değerini takdir eyleyerek sevinç içerisindeyiz. Bize böyle mesut günler yaşatan ve yurda ölmez eserler kurulmasına yardım eden partimize ve onun kıymetli başkanına sonsuz teşekkürlerimi sunmak Adana gençliğinin hakiki borcudur. Çukurova'nın binlerce gencini kucağına çekecek olan bu evin Adana'nın yakın istikbaline mühim varlıklar yaratmasını ve Kemalizmin takviye ve tealisinde göğüs kabartıcı hizmetlerde bulunmasını candan dileriz."

Taha Toros'un konuşmasından sonra Seyhan Valisi ve CHF başkanı B. Hadi Baysal bina hakkında bilgi veren şu konuşmasını yapar; "Bu vesile ile size kurulacak olan bu muazzam eserin hesabını vermek isterim. Bu binaya 120-150 bin lira sarf edilecektir. Bunun 40 bin lirasını Hususi Muhasebe, 30 bin lirasını Genel sekreterlik ve 13 bin lirasını da fabrikatörler vermiştir. Adana gençliğini 300 kişilik bir halkevi salonundan 1500 kişilik modern bir salona nakledeceğiz. Bu bina bugünün bünyesini değil Adana'nın müstakbel yıllarını da karşılamaya kâfi gelecektir."

Açılış töreninde Belediye Reisi Nevzat Güven yaptığı konuşmada Halkevi'ni "Adana'nın fedakârlık ve yurtseverlik duygusunun muhteşem bir abidesi"⁵ olarak tanımlar (Resim 4). Halkevi ve parti binası olarak inşa edilmiş olan yapı hizmete açıldığı 1940 yılından kapatıldığı 1951 yılına kadar Adana halkının kültür ve sanatla buluşmasına katkıda bulunmuştur. 11 ağustos 1951 tarihinde Demokrat Parti Hükümeti tarafından

Resim 2. Halkevi'nin 26 Temmuz 1938 tarihinde yapılan temel atma töreni (Oğuz Ergeç arşivi)

Resim 3. Halkevi'nin 26 Temmuz 1938 tarihinde yapılan temel atma töreni (Oğuz Ergeç arşivi)

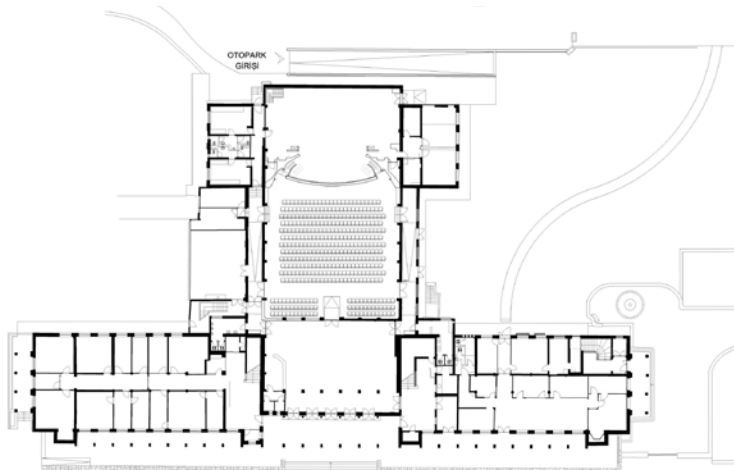
Resim 4. Halkevi'nin 29 Ekim 1940'ta yapılan açılış töreni (Oğuz Ergeç arşivi)

Resim 5. Halkevi'nin restorasyon öncesi durumu (Oğuz Ergeç arşivi)

Resim 6. Bosajlı kesme taş duvar ile çevrelenmiş bir platform üzerinde yükselen yapının fuaye girişindeki 6 adet beton meşale kaidesi (Oğuz Ergeç arşivi)

Resim 7. Halkevi'nin Zemin Kat Rölövesi (Oğuz Ergeç arşivi)

çkarılan 5830 sayılı kanunla halkevleri kapatılır ve halkevlerine ait olan gayrimenkuller ve mallar hazineye devredilmiştir.

Adana Halkevi de bu süreçten etkilenmiş, 1954-55 yılları arasında belediyeye tahsis edilmiş, günümüze kadar da belediye hizmet binası olarak kullanılmıştır. Binanın kuzey kolunun zemin katı 1991 yılında kurulan Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası ile Adana Belediyesi Şehir Tiyatrosu'na tahsis edilmiştir, diğer kısımları ise Büyükşehir Belediyesi birimleri tarafından hizmet amaçlı kullanılmaktadır.

Yapının Mevcut Durumu

Yapı Adana'nın merkezinde, Atatürk Bulvarı'nın doğu tarafında Reşatbey mahallesi, 11 pafta, 1645 ada, 48 nolu parsel üzerinde yer alır. Güneyinde Türk Hava Kurumu binası, batısında Ticaret Borsası binası bulunmaktadır. Günümüzde etrafı yüksek binalarla çevrili olan yapı bodrum kat, zemin kat ve 1. kattan ibarettir ve T plan tipinde yapılmıştır (Resim 5). Caddeye bakan tarafı 79,35 m., derinliği 14,90 m. olan dikdörtgen kütleyle eklenen genişliği 18,50 m., derinliği 32,90 m. boyutlarında tiyatro-sinema sahne birimlerini içeren ikinci bir kütlede oluşur. Bu kütlede kuzey ve güney taraflarına tek katlı sanatçı odaları eklenmiştir.

Adana Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 22.11.2002 tarihinde 4989 sayılı kararla tescil edilen⁶yapıya 1940'lı yıllarda hâkim olan neo-klasik üslubun etkisiyle anıtsal bir anlatım verilmeye çalışılmıştır. Prizmatik kütlelerle oluşturulmuş yapı, düzgün oranlara sahip tiyatro-sinema salonu, bunun önüne yerleştirilmiş ana fuaye ile sergileme holü ve kütüphane ile ofis mekânlarından ibarettir. 6 basamakla çıkılan, bosajlı kesme taş duvar ile çevrelenmiş bir platform üzerinde yükselen yapının ana girişinde 6 beton meşale kaidesi vardır. Yapı bu özellikleriyle devrinin devletle bütünleşen 6 ok ideolojisine bir gönderme yapmaktadır (Resim 6). Yapının ana girişini ve yan yüzlerini tarifleyen, 2 kat boyunca yükselen kolonlarla oluşturulmuş modernist ar-kadlar ve bina ön cephesi boyunca devam eden silmeler binaya zenginlik katan elemanlardır.

Müdahaleler

Yapının hizmete girdiği 1940 yılından bu yana birçok müdahale gördüğü aşikârdır. Halkevlerinin kapatılıp, gayrimenkullerin hazineye devredilmesinden sonra, 1955 yılında binaya verilen yeni belediye hizmet binası işlevi sonucu bir takım müdahalelerin yapılması kaçınılmaz olmuştur. Ancak belediye artan ihtiyaçlar için, yeni binalar yaptıkça yapı belediye fonksiyonundan kısmen de olsa uzaklaşmıştır. Zemin kattaki salonlar ahşap elemanlarla bölünerek Gelir Müdürlüğü, İktisat Müdürlüğü gibi birimler için servisler yapılmıştır (Resim 7). Çukurova

Devlet Senfoni Orkestrası'nın ve Belediye Şehir Tiyatrosu'nun kurulması sonucu yapının zemin katının kuzey tarafı bu birimlere ayrılmıştır. Bu birimlerin kendi gereksinimleri için yapı içerisinde bazı tadilatlar yapılmıştır. Yapıdaki en kapsamlı müdahale 1984 yılında yapılmıştır. Bu dönemde tiyatro salonu sahnesi önündeki orkestra çukuru kaldırılıp sahne büyütülmüş, salon ve sahenin ahşap konstrüksiyon döşeme sistemi kaldırılarak, betonarmeye çevrilmiş, salonun müsait ahşap duvar kaplamaları kaldırılarak, ahşap kaplaması lambri yapılmış, fuayenin mermer döşemesi kaldırılarak pirinç derzli mermer döşeme yapılmış, fuayenin iç duvarları ve kolonlar ahşap kaplama lambri yapılmış, tavanlara taş yünü asma tavan yapılmış, fuayeden cepheye açılan 6 adet çarpma kapı sökülerek yeni kapılar takılmış, kapıların vasistas olan üst kısımları yapılmamış bu kısımlar ahşap ile kapatılmış, salonun iki yanındaki koridorlarda, mermer kaplama ve taş yünü asma tavan yapılmış, duvarlar sentetik boya ile kaplanmıştır.

Ayrıca zemin kattaki tüm kapılar pencereye çevrilerek alüminyum doğrama takılmış, giriş platform döşemesi kaldırılarak traverten döşeme yapılmış, platformun kuzey köşesi açılarak buraya rampa yapılmış, binanın özgün marsilya kiremitli çatı örtüsü kaldırılarak yerine trapez galvaniz saç kaplama yapılmıştır. Birinci kattaki ahşap panjurların tümü kaldırılmış, tiyatro salonunun kuzey tarafına trafo, kafeterya mekânları eklenmiş, Başkanlık girişine çelik konstrüksiyon saçak eklenmiştir.

Sorunlar

Yapı betonarme karkas olarak yapılmış, yapıldığı günden bugüne kadar devamlı olarak kullanılmıştır. Bu süreçte gerekli bakım ve onarımlar yapıldığından yapıda yapısal herhangi bir soruna rastlanmamıştır. Yapının en büyük sorunun uyumsuz malzeme kullanımı ve uyumsuz kütle eklentileri olduğu görülmektedir.

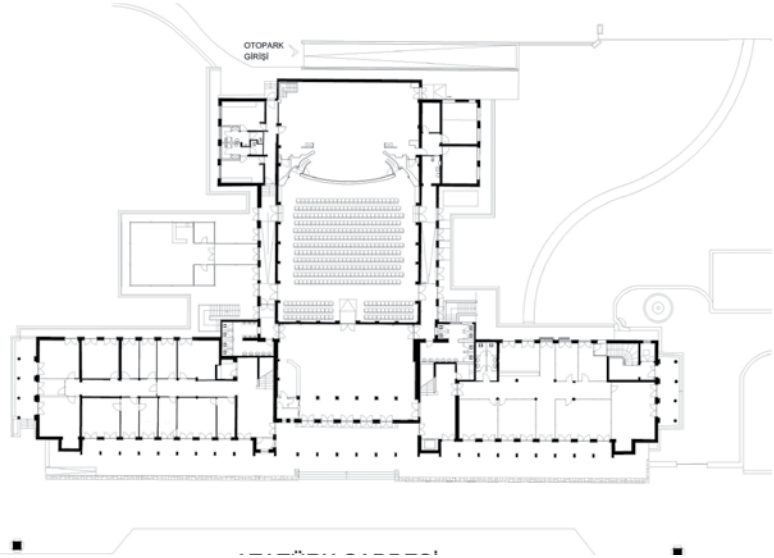
Restorasyon İlkeleri

Yapılan analiz ve incelemeler sonunda Adana Halkevi Binası'nın, döneminin mimari anlayışının sergileyen bir yapı olduğu görülür. Adana Halkevi Binası için hazırlanan restorasyon projesi (Resim 8), öncelikle yapının özgün dönem mimari özelliklerinin kazanılmasını amaçlamaktadır. Buna göre, günümüzde oluşan sorunları çözebilmek için yapıya eklemeler minimal düzeyde, sadece işlevin gerektirdiği kadarıyla yapılabilecektir. Ayrıca tüm tamamlama ve yenilemeler özgün malzeme ve teknikle yapılacaktır.

Restorasyon Müdahaleleri

Adana Halkevi binasının restorasyonunda aşağıdaki müdahale kararları alınmıştır:

- Yapıya sonradan eklenen kafeterya ve sanatçı soyunma odaları kaldırılacaktır,

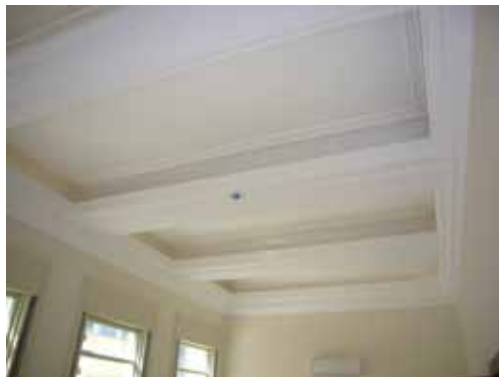
Resim 8. Halkevi'nin Zemin Kat Restorasyon Projesi (Oğuz Ergeç arşivi)

Resim 9a-b. Restore edilen ve özgün mermer küpeşterleri monte edilen merdiven (foto: Oğuz Ergeç)

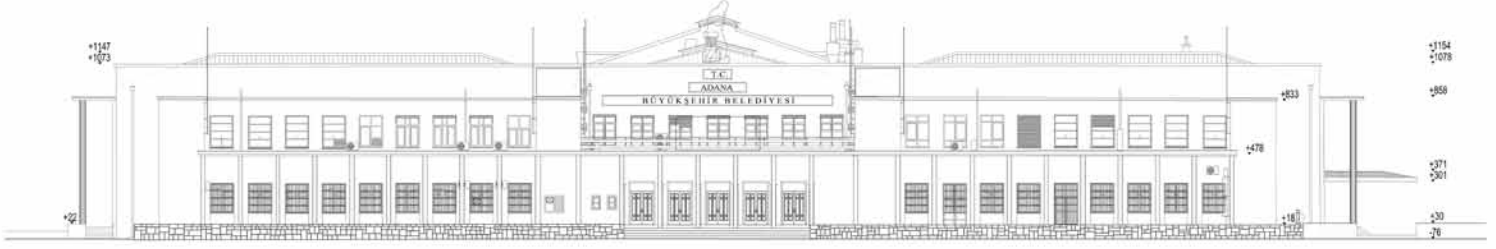
Resim 10a-b. Yapının kuzey cephesine park içerisine yapıdan 6 metre uzakta çelik ve cam malzemeden yapıya bir geçitle bağlanan yeni kafeterya (foto: Oğuz Ergeç)

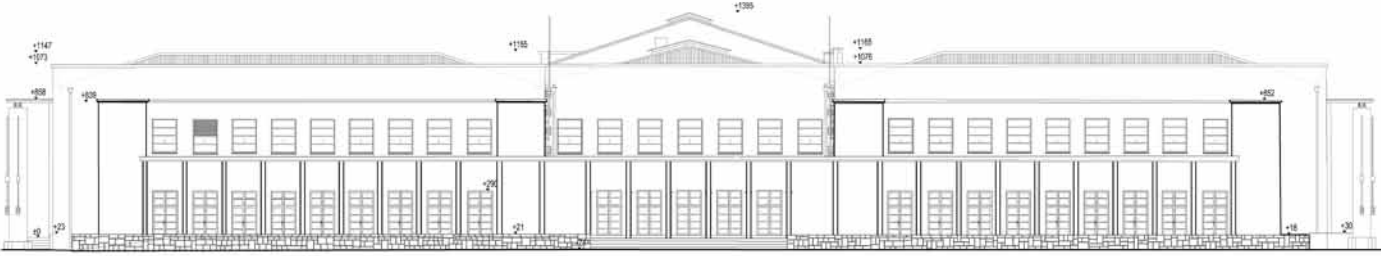
Resim 11. 1. katta yer alan encümen salonunun sonradan yapılan alçı asma tavanı kaldırıldığında altında görülen yerinde dökme profilli özgün alçı tavan (foto: Oğuz Ergeç)

Resim 12. Başkanlık giriş merdivenin doğu tarafındaki duvarda ortaya çıkarılan dışarıdan kapatılmış dairesel pencereler (foto: Oğuz Ergeç)

Resim 13. Atatürk Caddesi Cephesi'nin rölevəsi

Resim 14. Atatürk Caddesi Cephesi'nin Restorasyon Projesi

- Zemin katta duvar örölüp pencere haline getirilen kapılar tekrar eski haline getirilecektir,
- Merdiven korkuluklarına yapılan ahşap kaplamalar kaldırılacak özgün mermer küpeşterler ortaya çıkarılacaktır (Resim 9a ve 9b),
- Tiyatro bölümünde kapatılan kapılar yeniden yapılacaktır,
- Yapının kuzey cephesine park içerisine yapıdan 6 metre uzakta çelik ve cam malzemeden yapıya bir geçitle bağlanan yeni bir kafeterya yapılacaktır (Resim 10a ve 10b),
- Tiyatro salonuna yeni yangın merdiveni yapılacaktır,
- Uyumsuz malzeme kullanımları ortadan kaldırılacaktır,
- İhtiyaç için yapılan yeni mekânlar kaldırılabilir alüminyum+cam gibi malzemelerle yapılacaktır,
- Yapının tümünde klima ve yangın söndürme sistemleri yapılacaktır.

Uygulama Süreci

Restorasyon projesinin uygulama aşamasına geçildiğinde ortaya çıkarılan detaylar ve ihtiyaç programında gerçekleşen değişiklikler sonucunda restorasyon müdahaleleri için alınan kararlar bir miktar revize edildi. Özetlemek gerekirse:

- Yenilenmesi düşünülen dış sivaların yer yer 5-6 cm.ye varan kalınlığı ve mozaik katkılı karışımın betonlaşması nedeniyle kaldırılmasından vazgeçildi, hasarlı kısımları tamir edilerek üzerine eski dokusunu sağlamak için serpm siva atılarak boyandı,
- 1. Katın kuzey ucunda yer alan genel sekreterlik odasında yapılmak istenen tarih odası mekân ihtiyacı dolayısıyla gerçekleştirilemedi,
- 1. Katta yer alan encümen salonunun sonradan yapılan alçı asma tavanı kaldırıldığında altında yerinde dökme profilli özgün alçı tavan olduğu görüldü (Resim 11), tamiratları ya-

- ılarak boyandı ve buradaki asma tavan detayı zemin katta yer alan fuaye ile 1. katta yer alan danışman odalarında da uygulandı,
- Zemin katın pencereye çevrilen kapıları, mekânı kullanan kişilerin ürettiği garip çözüm önerileri ve detaylara (!) rağmen özgün detayına uygun olarak gerçekleştirildi,
- 1. Kat pencerelerinin özgün detayında yer alan ahşap panjurlar şimdilik yapılamadı ancak ileride yapılabileceği düşünülerek detayı ve imalatı buna göre uygulandı, giyotin pencere kanatlarını kolayca hareket ettirebilmek için özgün detayında yer alan kurşun ağırlıklar ise aslına uygun olarak yapıldı,
- Kurumun isteği üzerine engelli kişilerin üst katlara ulaşımında yaşanan sorunlar nedeniyle bir özrürlü asansörü yapılması istendi, protokol girişi içerisindeki duvar çıkıntısı içerisine yapıya yük getirmeyen hidrolik bir özrürlü asansörü koruma kurulu onayı ile yerleştirildi,
- Başkanlık giriş merdivenin doğu tarafındaki duvarda dışarıdan kapatılmış yuvarlak iki adet pencere ortaya çıkarıldı (Resim 12),
- Kafeteryanın bir modülüne iki adet sanatçı soyunma odası yapıldı bu yüzden kafeterya bir aks küçüldü.

Restorasyon çalışmaları halen devam etmekte olan Adana Halkevi'nin çalışmalar sonucunda özgün durumuna kavuşturulması ana he-

def olmuştur. Adana'nın Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenen en önemli eserlerinden olan T plan şemasına sahip yapının özgün projelerinde her bir kolun ayrı bir girişle parti, halkevi ve konferans biçiminde sınıflandırıldığı görülmektedir⁷. Yapı zemin katta 1000 kişilik salonun açıldığı fuaye, soldaki kuzey kolda kütüphane, gazino ve oyun salonu, sağdaki güney kolda merasim salonu ve yemek salonu, üst katta ise kurs odaları, atölyeler, parti başkanının odaları, bürolar ve hizmet mekânları barındırmaktadır⁸. Yapının inşa edildikten sonra geçirdiği yukarıda aktarılan değişiklikler ve Belediye Şehir Tiyatrosu ve hizmet binası olarak kullanımına devam etmesi öngörüldüğünden yapının plan şemasını özgün haline döndürmek mümkün olmamıştır. Yapılan müdahalelerle bağlantısı kesilen, ancak özgün plan şemasında birbirleriyle bağlantılı olan üç kol tekrar birbirleriyle ilişkilendirilmiş, sonradan ilave edilen kısımlar kaldırılarak çağdaş malzeme ve yapım sistemleriyle ihtiyaç duyulan yeni mekânlar önerilmiştir.

Halkevi'nin plan şeması özgün haline tam olarak döndürülemedi olsa da ana cephesi olan Atatürk Caddesi cephesi pencere, kapı oranları, özgün malzeme kullanımı ile büyük ölçüde özgün durumuna kavuşturulmuştur (Resim 13, 14, 15 ve 16). Ayrıca tasarım bütününe bir parçası

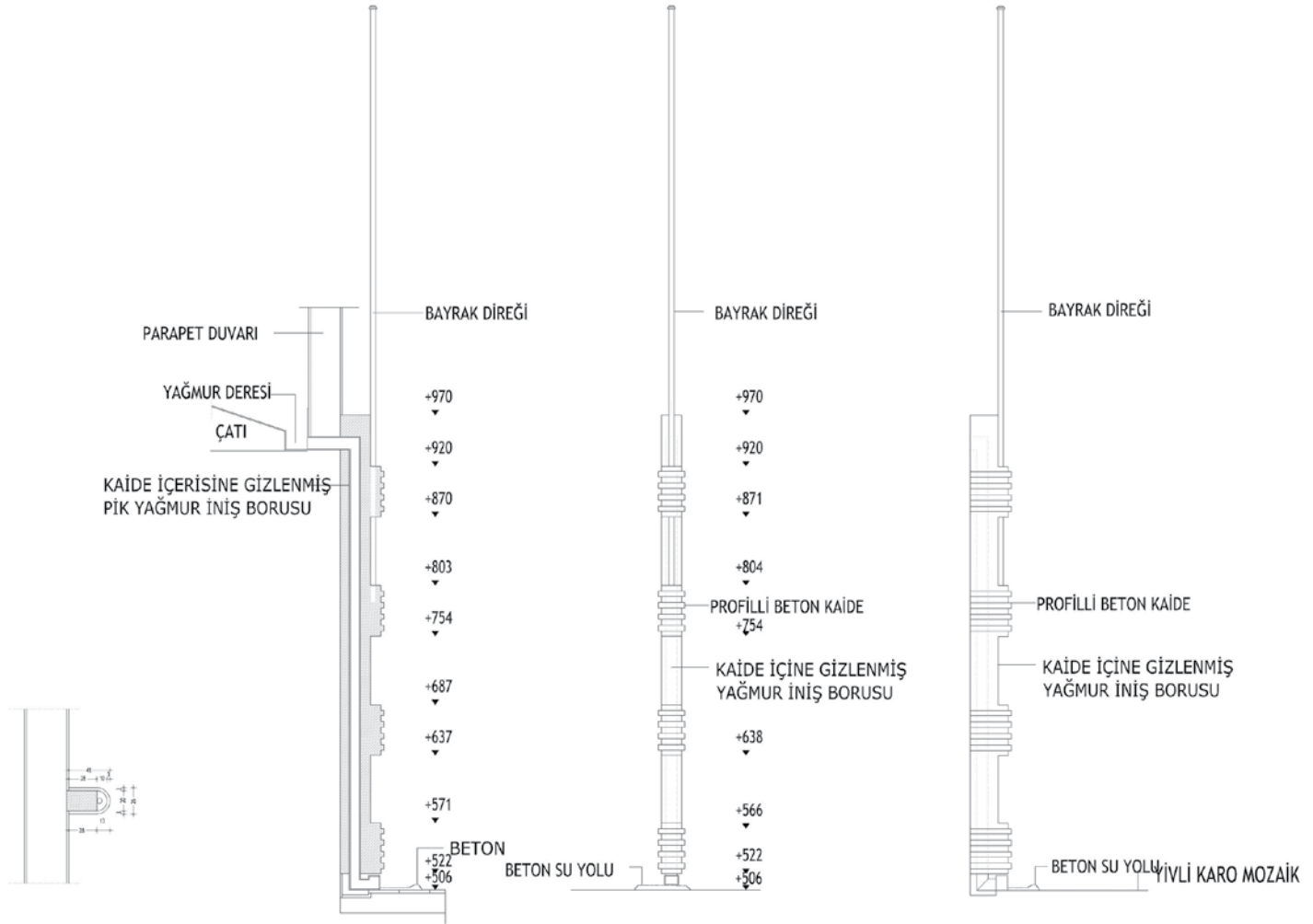

Resim 15 ve 16. Restorasyonu devam eden yapının mevcut ana girişi ve kuzey girişi (foto: Oğuz Ergeç)

olan ve giriş saçağının iki yanında yer alan bayrak direkleri restore edilmiştir (Resim 17 ve 18). Restorasyon çalışmalarının 2011 yılı içerisinde tamamlanması hedeflenmektedir. ■

1. Adana Halkevi Dergisi (1938) "Adana Halkevi", Sayı 15, s: 16.
2. Adana Halkevi Dergisi'nin 1938 tarihli Cumhuriyetin 15. Yıldönümü onuruna hazırlanan Özel Sayısı'nda "Adana Halkevi" başlıklı yazıda (s: 16-73) Adana Halkevinde bulunan komiteler Dil, Tarih ve Edebiyat Komitesi, Ar komitesi, Gösteri komitesi, Sosyal yardım komitesi, Halk dershaneleri ve kurslar komitesi, Kitapsaray ve yayın komitesi, Köycülük komitesi, Müze ve sergi komitesi ve Spor komitesi olarak belirtilmiştir.
3. Cengizkan, A. (2010) "Adana Halkevi: Parti'nin ve Halkın Evi", Güney Mimarlık Dergisi, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Eylül, Sayı 1, s: 54.
4. Yerel basından, 27 Temmuz 1938.
5. GÖRÜŞLER (1940) "Yeni Evimiz Açılırken", 1. Teşrin 1940, Sayı: 29, s: 25.
6. Adana Valiliği (2006) "Adana Kentsel Kültür Envanteri", Adana Valiliği, s: 150.
7. Cengizkan, A. (2010) a.g.e., s: 54.
8. Cengizkan, A. (2010) a.g.e., s: 54

Resim 17 ve 18. Bayrak kaidesinin özgün durumu ve restorasyon projesi

ADANA GAZİPAŞA İLKOKULU

Murat ULAŞ

Mimar

Adana Bayındırlık İl Müdürlüğü'nden Emekli

"Ülkemiz genelinde tescilli binalarla ilgili bir sorun olan güçlendirme çalışmaları burada da yanlış bir uygulamaya yol açmak üzeredir. Yığma yapıların davranış özellikleri dikkate alınmadan en son teknolojik bilgisayar programları ile statik tahliller yapılarak bu binaların adeta betonarme karkas binalar gibi davranış göstermesi beklenmekte, yatay ve düşey betonarme elemanlar ile binaların güçlendirilmesi önerilmektedir. Bu tip güçlendirmeler deprem esnasında yığma binalara daha büyük zarar vermektedir."

Gazipaşa İlkokulu Konumu

Tarihçesi

Adana kentinin ilk yerleşim izlerini taşıyan Tepebağ höyüğü üzerinde Tepebağ Mahallesi 281 adada, tarihî Yeşil Mescidin kuzey doğusunda ve avukat Turan Arun sokak üzerinde bulunan Gazipaşa İlkokulu 1. Ulusal Mimarlık Akımının Adana'daki en güzel örneklerindendir (Resim 1,1a,2a,2b,2c). Gazipaşa İlkokulunun projesi dönemin valisi Cemal Paşa (1909-1911) tarafın-

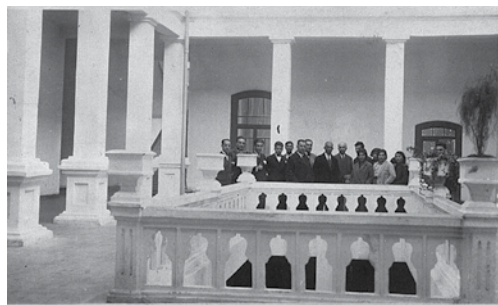
dan hazırlanmış, yapımı ise vali Hilmi Uran tarafından 1923-1925 yılları arasında gerçekleştirilmiştir¹. 1945 yılının Mart ayında meydana gelen deprem neticesinde bina subasman seviyesine kadar yıkılmıştır. Deprem sonrası onarımı yapılırken binanın aslına sadık kalınmadan tüm cephe söveleri ve giriş kapısı üzerindeki kubbe kaldırılmış, ortadaki galeri boşluğu ve koridoru çevreleyen sütun araları doldurularak tamamen farklı bir bina yapılmıştır (Resim 3). 1946-1947

Resim 1. Gazipaşa İlkokulu

Resim 2. Gazipaşa İlkokulu

Resim 3. Gazipaşa İlkokulu

Resim 4. Gazipaşa İlkokulu

ders yılında yeniden öğretime açılan okul binası 27 Haziran 1998 yılında meydana gelen depremde, özellikle galeri boşluğunu çevreleyen sütun aralarındaki duvarların ve sonradan yapılan betonarme döşemelerin binaya olumsuz etkisi nedeniyle hasar görmüş, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından yapılan tespit-te orta hasarlı olarak değerlendirilerek boşaltılmıştır (Resim 4, 5).

Bina Tanıtımı

Okulla ilgili eski fotoğraflar incelendiğinde ve projelendirme tarihi dikkate alındığında binanın 1. Ulusal Mimari Akımının özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Bu akımın özellikleri olan değişik biçimli kemerlerin cephelerde yeni düzenler içinde uygulanması, sütunlar, çini panolarla zenginleştirilmiş cepheler, cephelerde girişin kubbelerle hareketlendirilmesi gibi özellikler binada görülmektedir. Bodrum, zemin ve 1. kattan oluşan binanın en göze çarpan özellikleri geniş taş söveli (siyah beyaz taşlı) giriş kapısı ile üzerinde çini kaplı ve içinde üçlü kemer pencereleri bulunan ve bunların da üzerindeki kare tabanlı sivri kubbesidir. Binanın ana girişindeki dış merdivenleri mermer korkuluklu ve mermer basamaklı olup 2 adet bitki motifli başlıkları bulunan dikdörtgen kesitli sütunlarla taşınmaktadır.

Binanın orta bölümünde bodrum kattan 1. kata kadar devam eden bir galeri boşluğu bulunmakta idi. Bu galeri boşluğu zemin katta boşluğu çevreleyen ikinci bir koridor ve sütunlarla zenginleştirilmiş, sütun araları küçük kemer motifli taş korkuluklarla birbirine bağlanmıştır. 1. katta ise yine aynı tip sütunlarla taşınan yukarıdaki cam kaplı çatıdan gelen ışığın binaya yayılması sağlanmıştır. Binanın çatısı klasik kırma çatı olup Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır. Çatının ahşap saçakları da döneminin diğer örneklerindeki gibi çıtalı ve süslemelidir. Zemin kat pencereleri oldukça geniş taş söveli olmasına karşın 1. kat pencereleri ikili ve üçlü gruplar halinde sivri kemerlidir.

İhale ve Proje Çalışmaları

Adana Valiliğince restorasyon ve onarım amacıyla yapılan ihale kapsamında Adana Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun onayıyla proje çalışmalarına esas olmak üzere binanın iç sıva sökümü yapılmış Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon projeleri Mimar Oğuz Ergeç tarafından hazırlanmıştır (Resim 6, 7, 8). AKTVKK'nun kararları doğrultusunda 1945 depremi öncesindeki asıl durumuna dönüştürülmek üzere binanın restorasyon çalışmaları Adana Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır.

Restorasyon ve Güçlendirme Çalışmaları

Restorasyon çalışmalarında öncelikle bina askıya alınmış (Resim 9) ve ortada bulunan sonra-

Resim 5. Gazipaşa İlkokulu

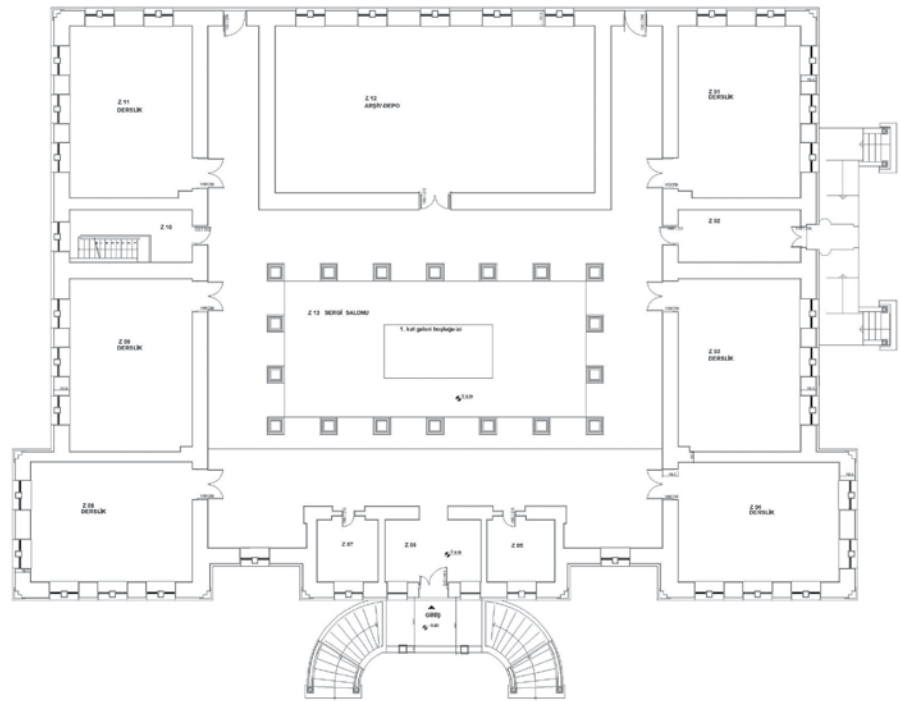
Resim 6. Gazipaşa İlkokulu

Resim 7. Gazipaşa İlkokulu

Resim 8. Gazipaşa İlkokulu

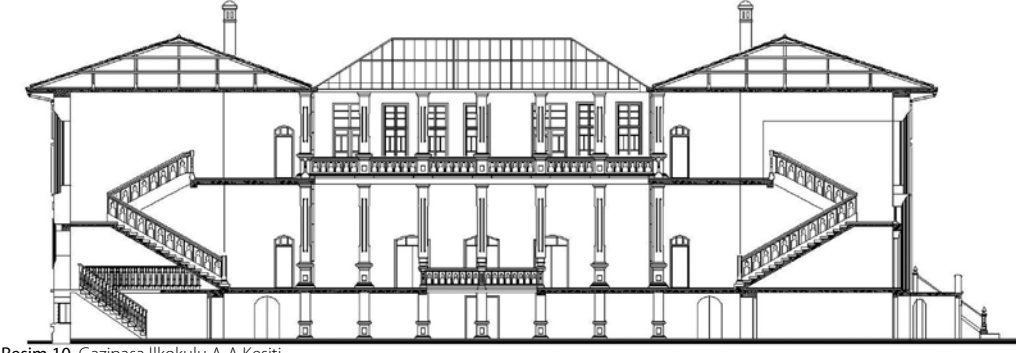
Resim 9. Gazipaşa İlkokulu Zemin Kat Restorasyon Planı

dan eklenmiş döşeme ve duvarları kaldırılmıştır (Resim 10). Bodrum kat döşemesi seviyesinde temel ankrajları yapılmak suretiyle 18 adet kare kesitli kolon sistemi ile galeri boşluğu ve bu boşluğu çevreleyen koridor sistemi oluşturulmuştur. Ayrıca 1. kattaki açık teras da orijinal halindeki gibi yığma tuğla ile örülerek 2 sınıf halinde inşa edilmiştir. Böylece bina aslına uygun planına dönüştürülmüştür (Resim 11, 12, 13).

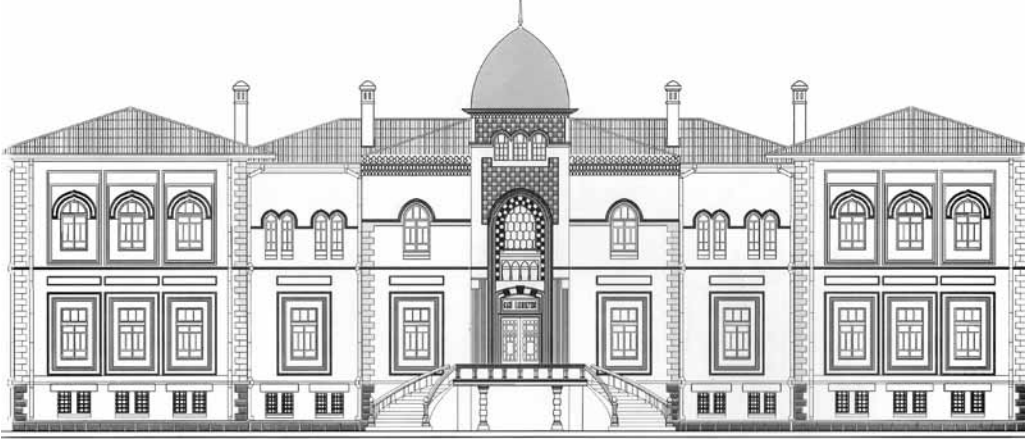
Sonraki aşamada okul binasının dış cepesinde ölçüleri değişmeyen pencere boşluklarının etrafına restitüsyon projesine uygun olarak taş söveler yerleştirilmiş ve ana giriş kapısını çevre-

yen yine taş söveler ve girişin üzerinde yapılacak olan kubbenin kaide duvarı yapılmıştır (Resim 14, 15).

2886 sayılı DİK'na göre emanet usulle ihale edilen okul binası onarımı ödenek yokluğu nedeniyle yarım kalmıştır. 2001 yılından sonra Adana Valiliği ve Seyhan İlçe Belediyesi arasında yapılan protokol uyarınca binanın Seyhan İlçe Belediyesi tarafından tamamlanması kararlaştırılmıştır. O tarihten günümüze kadar bina onarımı ile ilgili ihale çalışmaları yapılmış, birkaç defa ihale açılmış ancak çeşitli gerekçelerle ihaleler iptal edilmiştir.

Resim 10. Gazipaşa İlkokulu A-A Kesiti

Resim 11. Gazipaşa İlkokul

Resim 14. Gazipaşa İlkokulu

Resim 15. Gazipaşa İlkokulu

Resim 12. Gazipaşa İlkokulu

Resim 13. Gazipaşa İlkokulu

Resim 16. Gazipaşa İlkokulu

Resim 17. Gazipaşa İlkokulu

Resim 18. Gazipaşa İlkokulu

2008 yılında binanın güçlendirme gerektirdiği gerekçesiyle Seyhan Belediyesi tarafından bir güçlendirme projesi hazırlanarak 2009 yılından sonra yeniden ihaleye çıkarılmış ve yine bir sonuç alınamamıştır. 2010 yılında Adana Valiliği, Büyükşehir Belediyesi ve Seyhan İlçe Belediyesi arasında imzalanan "Tepebağ ve Kayalıbağ Tarihî Kent Merkezi Protokolü" çerçevesinde okul binası halen ihale edilerek onarılmayı beklemektedir.

Burada şunu belirtmek isterim ki ülkemiz genelinde tescilli binalarla ilgili bir sorun olan güçlendirme çalışmaları burada da yanlış bir uygulamaya yol açmak üzeredir. Yığma yapıların davranış özellikleri dikkate alınmadan en son teknolojik bilgisayar programları ile statik tahliller yapılarak bu binaların adeta betonarme karkas binalar gibi davranış göstermesi beklenmekte, yatay ve düşey betonarme elemanlar ile binaların güçlendirilmesi önerilmektedir. Bu tip güçlendirmeler deprem esnasında yığma binalara daha büyük zarar vermektedir.

2011 yılı içerisinde yeniden ihale edilmesi planlanan Adana Gazipaşa İlkokulu binasında yığma bina özellikleri göz önüne alınarak yukarıda bahsedilen güçlendirme tekniklerinin uygulanmaması hususunu ilgililerin dikkatine sunmak isterim. ■

1. Okul Restorasyonu sırasında arşivlerde bulunan ve Gazipaşa İlkokulu'nda yaklaşık 40 yıl öğretmenlik ve müdürlük yapmış olan Hilmi Özsoy tarafından 1949 yılında hazırlanmış okul tarihçesiyle ilgili yazıdan alınmıştır.

ADANA HÜKÜMET KONAĞI

Murat ULAŞ

Mimar

Adana Bayındırlık İl Müdürlüğü'nden Emekli

"Adana Eski Vilayet Binası mevcut eski tarihî doku içinde simgesel özelliğini koruyarak ve yapım amacına uygun şekilde hizmet vermeye devam ederken devlet kurumlarının koruma ve restorasyon konularındaki görevleri ve örnek olma misyonları daha sonraki yıllarda yapılan restorasyon çalışmalarına da öncülük etmiştir."

Hükümet Konağı Konumu

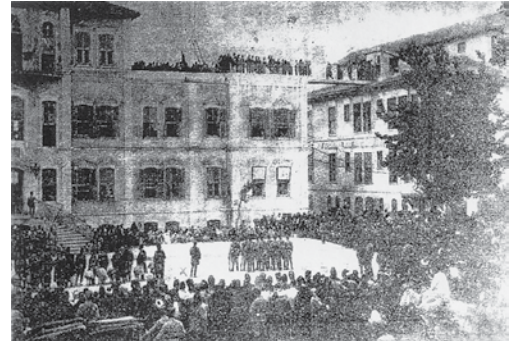
Tarihçesi

Adana tarihî kent merkezinde Türkocağı Mahallesi, 109 numaralı adada, Ali Münif Yeğenağa Caddesi ile Debboy Caddesi'nin köşesinde yer alan Eski Vilayet Binası, Cumhuriyet öncesi dönem mimarlığının Adana'daki önemli örneklerindendir (Resim 1). II. Abdülhamit döneminde Adana Valisi Süleyman Bahri Paşa tarafından yaptırılan bina (Hicri 1318) 1900 yılında tamamlanmıştır (Resim 2). Yapım tarihi ile ilgili en önemli belge şu anda Adana Etnoğrafya Müzesi'nde bulunan kitabesidir. Binanın hemen yanında bulunan ve şu anda Ali Münif Yeğenağa Caddesi'nin doğu köşesindeki Türkmen Eczanesi'nin yerinde olan Vali Konağı da Vali Süleyman Bahri Paşa tarafından yaptırılmış, konağın üst katından Vilayet sarayına bağlanan bir tahta köprü ile valinin özel geçişi sağlanmıştır (Re-

sim 3). Ancak bu yapı daha sonraki yıllarda yol genişletme çalışmaları sırasında yıkılmıştır (Resim 4).

Bina Tanıtımı

Bodrum, zemin, 1.ve 2. katlardan oluşan bina 52 odalı olarak, bodrum kat taş duvar, diğer

Resim 2. Hükümet Konağı

Resim 1. Hükümet Konağı

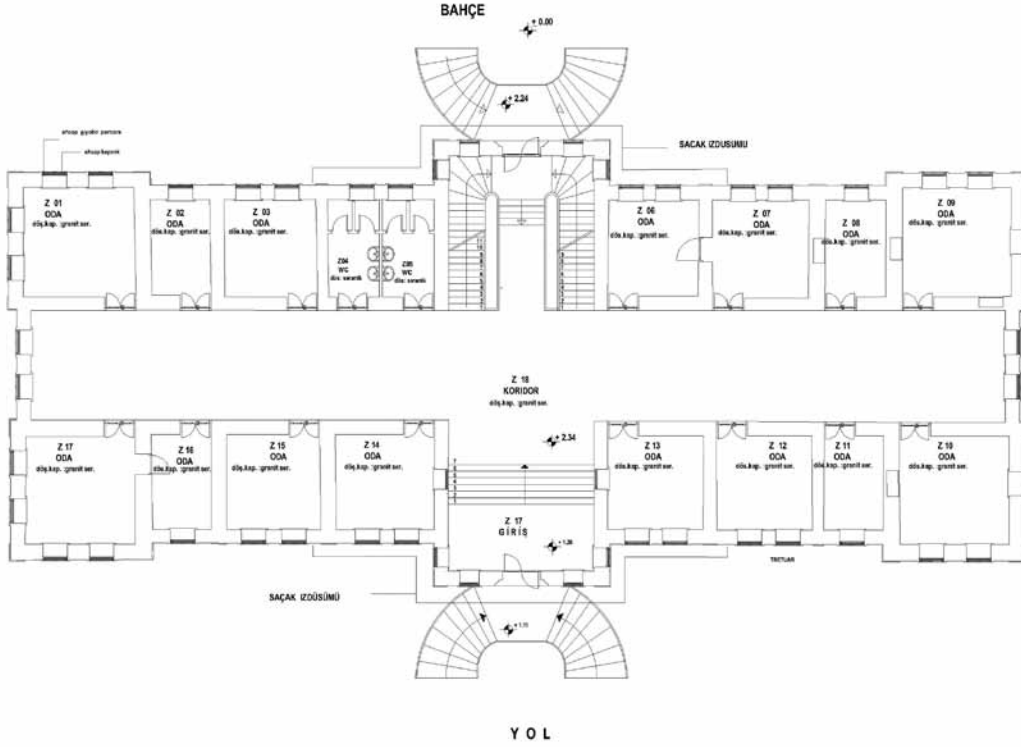
Resim 3. Hükümet Konağı

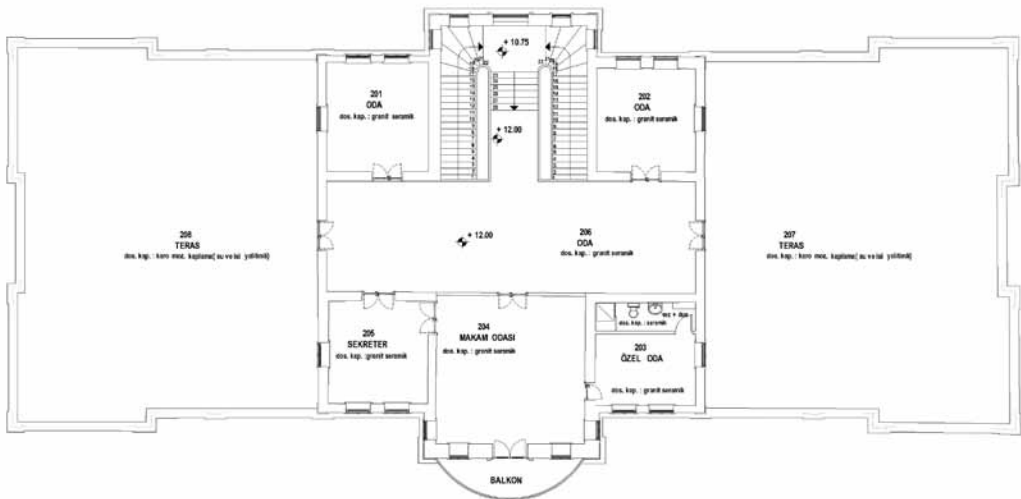
Resim 4. Hükümet Konağı

Resim 5. Hükümet Konağı

Resim 6. Hükümet Konağı Zemin Kat Restorasyonu Planı

Resim 7. Hükümet Konağı 2. Kat Restorasyon Planı

katlar ise tuğladan, yığma sistemle inşa edilmiş olup kat döşemeleri ahşap kirişlidir. İkinci kat kuzey ve güneyinde teraslar bırakılarak orta kısımda inşa edilmiştir. İkinci katın güney terası Fransız işgali sırasında kapatılarak işgal kontrol merkezi olarak kullanılmıştır (Resim 5). Sonraki yıllarda binanın batı kısmı

na bir ilave yapılmış ancak en büyük müdahale 1940-1942 yıllarında yapılarak 2. kat kuzey terası da kapatılmış, batı bölümüne encümen salonu eklenmiş, binanın tüm pencere söveleri sökülerek farklı söveler yapılmış ve ahşap pencere sistemi tümüyle değiştirilmiştir.

İhale ve Proje Çalışmaları

1995 yılından beri Seyhan Kaymakamlığı olarak hizmet veren bina 27 Haziran 1998 yılındaki Adana-Ceyhan depreminde özellikle sonradan yapılan ilaveler nedeniyle büyük hasar görmüş ve boşaltılmıştır.

2000 yılı başlarında onarım yapılmak üzere Adana Valiliği Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü'nce ihalesi yapılmış AKTVKK'nun önerileri doğrultusunda binanın aslına uygun hale dönüştürülmesi ana fikrinden yola çıkılarak binaya sonradan ilave edilen ikinci kat, kuzey ve güney yönündeki ekler ile batı kısmında bulunan iki katlı encümen salonunun kaldırılması kararlaştırılmış ve yüklenici firma Çamlıoğlu İnşaat tarafından mimar Oğuz Ergeç'e, binanın rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri hazırlattırılarak kurula onaylatılmıştır (Resim 6, 7).

Proje çalışmaları sırasında hem binanın siva sökümü sonucunda ortaya çıkan mevcut durumu, hem de proje müellifinin arşivinde bulunan eski fotoğraflardan yararlanılmış, topografik ölçme yönteminden faydalanılarak, binadaki düşey ve yatay sapmalar tespit edilmiştir.

Binanın restorasyonunda kullanılacak statik yöntem ile ilgili olarak, İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyelerince binada yapılan incelemelerde, binanın ahşap döşemelerinin yaklaşık 45 metre boyundaki binayı, doğu-batı (kısa yönde) yönünde yeterince bağlayamadığı tespit edilerek, döşemelerin betonarmeye çevrilmesi önerilmiştir.

Restorasyon ve Güçlendirme Çalışmaları

Güçlendirme çalışmaları için, binanın temel sistemini belirlemek üzere bodrum kat zemininde kazı yapılmış ve yaklaşık 4 m. derinliğinde, 50 cm. genişliğinden başlayarak, aşağı doğru genişleyen bir taş temel sistemine rastlanmıştır. Bu da bize dönemin inşaat sisteminde, mühendislik çalışmalarının olduğunu göstermektedir. Yapılan iki sondajlı zemin etüdü ile de zemin hakkında net bilgilere ulaşılarak temellerin, bina için yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Güçlendirme çalışmaları dâhilinde, uzman görüşleri de dikkate alınarak zemin ve birinci katın ahşap döşeme kaplamaları kaldırılmış ancak, ahşap kirişlerin çok sık (yaklaşık 20 cm. arayla) olması ve koridor ile odalar arasında ahşap kiriş bağlantıları bulunması nedeniyle bu kirişler kaldırıldıklarında binanın yıkılma tehlikesi doğabileceğinden, bina statik sistemini fazla zorlamadan, mevcut ahşap kirişler muhafaza edilerek aralarına nervür kirişler ile bir betonarme döşeme sistemi (bir nevi ahşap asmolen döşeme) yapılması gerektiğine karar verilmiş ve bu

Resim 8. Hükümet Konağı

sistemle zemin ve birinci kat döşemeleri yenilenmiştir (Resim 8).

İkinci kat ise restitüsyon ve restorasyon projelerine göre yeniden inşa edilmiş, kuzey ve güney terasları oluşturulmuştur (Resim 9). İkinci kat çatısı orijinalindeki gibi Marsilya kiremitle kaplanmıştır. Döşemelerdeki işlemler bitirildikten sonra yağma olan binanın, deprem hasarları göz önünde bulundurularak, tüm iç ve dış duvarlar, iki yönden hasır çelikle takviye edilmiş ve birbirlerine ankraj ile bağlanmıştır (Resim 10, 11).

Pencere boşlukları orijinal olan binanın pencere söveleri ile kat hizasındaki silmeleri ve parapet hizasındaki düz kornişleri hafif gaz beton malzeme ile yeniden yapılmış, ahşap doğramaları giyotin pencere olarak yenilenmiş ve pencere ahşap kepenkleri yapılmıştır (Resim 12).

Subasman seviyesindeki taş duvar ve taş söveler temizlenmiş, zemin katta güney yönünden orijinaline uygun olarak bodrum kat giriş kapısı yapılmıştır. Binanın orijinal olan batı yönündeki arka kapısı ile doğu yönündeki giriş kapısı yenilenmiş ve her ikisine de iki yönlü, yarım daire şeklinde giriş merdivenleri eklenmiştir.

Sonuç olarak Adana Eski Vilayet Binası mevcut eski tarihi doku içinde simgesel özelliğini koruyarak ve yapım amacına uygun şekilde hizmet vermeye devam ederken devlet kurumlarının koruma ve restorasyon konularındaki görevleri ve örnek olma misyonları daha sonraki yıllarda yapılan restorasyon çalışmalarına da öncülük etmiştir. ■

Resim 9. Hükümet Konağı

Resim 10. Hükümet Konağı

Resim 11. Hükümet Konağı

Resim 12. Hükümet Konağı

Hükümet Konağı

Ulucami Külliyesi İçinde Ramazanoğlu Konağı: YENİDEN İŞLEVLENDİRME

Gözde RAMAZANOĞLU

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

"Binanın işlevinin belirlenmesi, mevcut çevresel verilerle birlikte ele alınınca; çok geniş kapsamlı olmasa da, söz konusu bölge için alan yönetimi uygulaması mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Çünkü böyle çevresel koşullarda yer alan her bina için yeniden kullanma imkânı, alan yönetiminden geçer. Bu şekilde her biri başlı başına değer taşıyan yapılar ve birlikte oluşturdukları yapılar topluluğunun, bir tarihî çevre olarak ele alınması imkânı doğmuştur. Yapıların bir arada olmalarının değeri vurgulanarak tarihî çevrenin çekiciliğini sergileme fırsatı elde edilmiştir."

Resim 1. Konum

Özet

Bu çalışma restorasyonu ve restorasyon sorunlarını değil, Ramazanoğlu Konağı olarak tanınan yapının onarım sonrası yeniden işlevlendirilmesi sürecini ele almaktadır. Yapının yeniden kullanılması, yapılı çevreyi oluşturan külliyein dönüşümünü de kapsadığından, külliye de yer verilmiştir.

Ramazanoğlu Konağı'nın (Ramazanoğlu Beyliği sarayının selamlık binasının) tarihi, kültürel, simgesel, mimari değerleri yüksektir. Kapsamında bulunduğu Ulucami külliyesi, kentin sosyal, dini, siyasi ve kültürel zenginliğinin hem tanığı, hem belgesidir.

Çukurova Üniversitesi Ramazanoğlu Konağı'nı kültür merkezi olarak işletmeyi üstlenmiştir. "Çukurova Üniversitesi Ramazanoğlu Konağı Kültür Merkezi" olarak adlandırılan bina, işlev verilerek hem koruma altına alınmış, hem tekrar kentin kültür hayatına kazandırılmıştır. Böylece, kentin kültürüne ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine hizmet eden işlev verilmiş olmaktadır.

Külliye kapsamındaki binaların onarımları Vakıflar Adana Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiş; Adana Müftülüğü külliye kapsamın-

daki Ramazanoğlu Medresesi'ni kültür merkezi olarak işletmeyi üstlenmiştir. Sonuçta tarihi çevrenin kimliğinin korunması ve bir bütün olarak çekicilik kazanması sağlanmıştır.

I. Yapıların Tanımı ve Tarihsel Arkaplan

Ulucami Külliyesi:

Adana'nın eski kent merkezinde yer alan ve kentin önemli tarihî eserlerinin başında gelen Ulucami külliyesi, günümüze ulaşan şekliyle, cami, türbe, medrese, çeşme ve "Vakıf Sarayı" olarak adlandırılan Ramazanoğlu Konağı ile oluşan kapsamlı bir yapılar topluluğudur. Ancak, yapıldığı dönemde daha fazla işlevi kapsayan mimari bileşenleri bulunduğu bilinmektedir. Caminin içinde faaliyet gösteren bir sıbyan mektebi ile külliye kapsamında hizmet veren bir Darü'l-hadis (yüksek düzeyde hadis eğitimi veren kurum), külliye civarında bir Darü's-şifa (hastane) ve caminin batısında bir imaret bulunduğu kayıtlıdır. Bunlara ek olarak hamam, çarşı, dükkânlar gibi gelir getirici yapılarla külliye tamamlanır.

Tarihsel sürece bakıldığında, içinde Cuma namazı kılınan büyük caminin şehir merkezi sayılması kadar külliyein oluşturduğu ekono-

mik canlılık, sosyal ve kültürel çekim nedenleriyle, Ulucami külliyesinin, şehir merkezini oluşturduğu açıktır. 19. yüzyıl sonunda inşa edilen Adana Saat Kulesi, Hükümet Konağı gibi simgesel yapıların külliyesinin çevresine eklenmesi, bölgenin önemini ifade eder. Ulucami - Yağ Camii hattı ile tanımlanan aks, 20. yüzyılın ortalarına kadar kentin ekonomik eksenini olma özelliğini korumuştur.

Külliyei oluşturan yapıların en görkemlisi camidir. Medrese ve saray, caminin doğusundaki yolun üzerine sıralanır. Mimari birimlerin farklı tarihlerde yapılması nedeniyle, gerek mimari, gerekse bezeme özelliklerinde farklılıklar görülür. Ancak ortaya çıkan ürün, binaların özgün mimari çekicilikleri kadar, "çeşitlilik içinde bütünlük" duygusunu uyandıran başarılı birleşimi ile dikkati çeker. Anıtsal grup oluşturan binaları ile Ulucami külliyesi, kentin sosyal, dini, siyasi ve kültürel zenginliğinin somut tanığıdır ve tarihî mimari alan niteliği taşır.

Ramazanoğlu Konağı:

"Vakıf Sarayı", "Haremlik" ve "Ramazanoğlu Konağı" olarak adlandırılan yapı, Ramazanoğulları Beyliği'nin sarayının selamlık bölümü, yani beyliğin yönetim merkezidir.

Pirî Paşa Vakfisi'ne ve Adana Evkaf defterindeki kayıtlara göre, saray yüksek ve büyük bir binadır. Bahçe içindeki yapı, kışlık ve yazlık olarak inşa edilmiş olup pek çok odaları vardır. Ayrıca hamam, buğday ve arpa ambarı, bir ekmek fırını, bir dükkân, iki ayrı mutfak ile ahırların yer aldığı kayıtlıdır. Beylik hazinesinin ve arşivlerinin de burada bulunması gerektiği açıktır. Sözü geçen birimlerin büyük kısmı bugüne ulaşmamıştır.

Binanın güney duvarında, Ramazanoğlu Halil Bey tarafından 1495 yılında yaptırıldığını ifade eden bir kitabe bulunur. Ancak yapılan incelemelerde, sarayın ilk kez 1360-1390 yılları arasında inşa edildiği, Osmanlı Memluklu savaşı (1486-1491) sırasında yıkıldığı, şimdiki yapıların savaştan sonra tamir edildiği, kitabenin de restorasyondan sonra konduğu anlaşılmıştır.

Anadolu Beylikleri'nin sarayları hakkında çok sınırlı bilgi olmakla birlikte, Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in (1040-1063), "kendime bir saray yapıp, yanında bir cami inşa etmezsem Allah'tan utanırım" sözü, her iki birimin egemenlikteki ve yönetimdeki simgesel önemini açıklar niteliktedir. Devlet başkanlarının sarayda ağırlanması geleneği nedeniyle Bağdat seferi sırasında Adana'dan geçen Sultan IV. Murat ve "İrakeyn" seferi dönüşünde Kanuni Sultan Süleyman burada ağırlandı. Bina daha sonraki tarihlerde de kullanılmıştır.

Giriş katında, batıdaki tonozlu odanın hem Ziya Paşa'nın hem de daha sonra vali olan Hacı Hasan Efendi'nin (Ramazanoğlu) valilikleri döneminde Valilik kabul salonu olarak değerlendirilmiştir. Girişteki büyük salonun meclis odası- resmî kabul salonu olabileceği düşünülmektedir. 2. kat sahanlık kotundaki gusülhane olarak adlandırılan küçük hamam, binada dikkati çeken özelliklerden biridir.

Külliye Kapsamındaki Binaların Günümüzdeki Kullanımı:

İmaretin yerinde, İnkılap İlköğretim Okulu yer alır. Beyliğin Sarayının büyük kısmı zaman içinde yıktırılmış, yok olan Harem bölümünün temel izleri, son yıllarda tekrar ortaya çıkarılmıştır. Sarayın ayakta kalabilen hamamı kahvehane ocağı; mescit veya tevhid-hane olduğu düşünülen yapı ise kebabçı olarak kullanılmaktadır. Caminin güneyindeki büyük hazire ise, mezar taşları kaldırılarak park haline getirilmiş; kent, Ziya Paşa Parkı adıyla tanınan parka kavuşmuş, fakat

Resim 2. Ulucami Külliyesi

Resim 3. Ulucami Minaresinden

Resim 4. Restorasyon Öncesinde Konak İç Mekan

Resim 5. Restorasyon Öncesinde Konak İç Mekan

Resim 6. Restorasyon Sonrası Konak 1

Resim 7. Restorasyon Sonrası Konak 2

Adana tarihine tanıklık eden eski mezarlık tamamen yok olmuştur.

Ramazanoğlu Medresesi, Adana Müftülüğü tarafından “Ramazanoğlu Medresesi, Türk-İslam Kültür – Sanat Merkezi” adıyla kullanılmaktadır. Adana Müftülüğü, Çukurova Üniversitesi ve Adana Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü işbirliğiyle konferanslar ve dersler gerçekleştirilmekte, Müftülüğe bağlı “Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu” faaliyetlerini burada sürdürmektedir.

Ramazanoğlu Konağı yani Selamlık Dairesi ise Çukurova Üniversitesi’nin, halka açık kültür merkezi olarak hizmet vermektedir. “Çukurova Üniversitesi Ramazanoğlu Konağı Kültür Merkezi” olarak adlandırılan bina, işlev verilerek hem koruma altına alınmış, hem tekrar kentin kültür hayatına kazandırılmıştır. Böylece, kentin kültürüne ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine hizmet eden işlev verilmiş olmaktadır.

II. Ramazanoğlu Konağının Yeniden İşlevlendirilmesi

Vakıflar Bölge Müdürlüğü binanın restorasyonunu tamamlayıp, kullanma konusu gündeme geldiğinde, Çukurova Üniversitesi, hem Adana ve Türkiye tarihi için, hem dünya mimarlık tarihi için önem taşıyan binayı değerlendirmeye talip olmuştur.

Çevre Analizleri:

Her koruma- kullanma çalışmasında olduğu gibi, öncelikle tarih ve mimarlık tarihi araştırmaları ile Ramazanoğlu Konağı’nın ve külliye'deki diğer binaların özellikleri irdelenmiş, enderlik değeri ortaya konmuştur. Konumu, özgünlüğü ve mimari değeri ile hem bölgesel, hem Adana için kentsel, hem Türkiye için ulusal ve Türkiye dışındaki başka ülkeler için de tarihî, teknolojik, mimarlık açılarından dikkat çekicidir. Bu nitelikleriyle “dünya mirası” niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

Adana’nın tarihî merkezinde, kentin iki ana arteri arasında yer alan yapıya ulaşım kolaydır. Hemen bütün toplu taşıma araçları yakınından geçmektedir. Bölgenin nefes alma ve yeşil alan ihtiyacı, Ziya Paşa Parkı ile karşılanmaktadır. Ayrıca medresenin avlusu ve sarayın bahçesi de aynı işlevi görmektedir.

Çevresel verilerin analizi sonunda, çevrede konut alanlarının bulunmadığı; mesai saatleri dışında ıssızlaşarak evsizlerin barınacağı haline geldiği; güvenlik sorunu yaşanan çöküntü bölgesi olma yolunda hızla ilerlediği tespit edilmiştir. Diğer yandan, binaları birbirine bağlayan yolun otopark olarak kullanılmasının getirdiği görüntü kirliliği yanında, binaların algılanmasını engellediği, araçların binalara sürtünerek hasar verdiği, tam kapıya araç park edilmesi nedeniyle binalara giriş-çıkışın zorlaştığı gözlemlenmiştir.

Binanın Yeniden Kullanılması- Yeni İşlev Verilmesi

Binanın tarihî, kültürel, simgesel, mimari değerleri yüksektir. Enderlik değeri üst düzeydedir. Restorasyon müdahaleleri dışında hiçbir müdahaleye gidilmemesi, kullanım sürecinde yeni müdahaleler gerekmemesi benimsenen temel ilkelerdir. Yeniden kullanma sırasında, çoğul katılım sağlayan, kamuya açık kültürel ve sanatsal işlev verilmesi tercih edilmiştir. Öncelikli hedef Adana’ya hizmet etmesi, kentin kültürel gelişmesine katkı sağlaması ve ihtiyaçlarını karşılamasıdır.

Bu ilkeler doğrultusunda, binanın mekânsal kurgusu ile uyumlu işlev verilmesine çalışılmıştır. Akademik araştırma sürecinde,

araştırma merkezi, kütüphane, sanat evi, sanatçı atölyeleri, sergi alanları, vb. gibi seçenekler değerlendirilmiştir. Sonuçta tercih edilen kültür merkezi işlevi, söz konusu işlevlerin hepsini kapsamaktadır. Seçilen yeni işlev, yapıya tam uygundur, diğer deyişle, binayı yeni işleve uyarlamak yerine, işlev binaya göre seçilmiş olmaktadır.

Bina çağdaş yaşamla bütünleşmiştir.

Alan Yönetimi Zorunluluğu

Binanın işlevinin belirlenmesi, mevcut çevresel verilerle birlikte ele alınınca; çok geniş kapsamlı olmasa da, söz konusu bölge için alan yönetimi uygulaması mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Çünkü böyle çevresel koşullarda yer alan her bina için yeniden kullanma imkânı, alan yönetiminden geçer. Bu şekilde her biri başlı başına değer taşıyan yapılar ve birlikte oluşturdukları yapılar topluluğunun, bir tarihî çevre olarak ele alınması imkânı doğmuştur. Yapıların bir arada olmalarının değeri vurgulanarak tarihî çevrenin çekiciliğini sergileme fırsatı elde edilmiştir.

Alanda çalışan öncü kuruluşlar, Vakıflar Adana Bölge Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi ve Adana Müftülüğü'dür. Çeşitli sivil toplum örgütleri de çalışmayı desteklemektedir. Kurumların uzlaşma esası ile ve çözüm odaklı çalışması sonucu sağlanan bilgi paylaşımı ortamı, tutarlı alan yönetimi uygulamasına da imkân vermiştir.

Alan yönetim için gerekli personel ve parasal kaynak olmamasına rağmen, geniş gönüllüler topluluğunun katılımı sağlanmıştır. Alan içindeki paydaşlarla (kebabçı ve çay ocağı işleten işyeri sahipleri ve muhtar) görüşülerek, çevredeki dönüşümün bütün paydaşlar için olumlu sonuç vereceği konusunda uzlaşılmıştır. Böyle bir çalışmada, kamuoyunun bilgilendirilmesi, yapılanların duyurulması ve katılımın sağlanması için basının desteği önemlidir. Adana yerel basını büyük bir istekle çalışmanın parçası haline gelmiştir.

Ramazanoğlu Konağı'nın Yeniden Kullanılması:

Yapının boş hali, yani kendisi bir müze niteliği taşımaktadır. Yeni işleviyle Kültür Merkezi olarak hizmet vermekte; kültürel-sanatsal etkinlikler dışında kalan zamanlarda ziyaretçilere gezdirilmektedir. Yapının karma işlevle kullanılmasıyla, kullanım olanakları çeşitlendirilerek, yaşayan merkez olması sağlanmıştır.

Yapının bir kısmında özgün işlevi halen korunmakta, giriş katındaki Ziya Paşa ve Hacı Hasan Efendi'nin valilikleri sırasında kullandıkları salon, yine salon olarak kullanılmaktadır. Salonun tefrişinde, hatıralara sadık kalınarak mümkün olduğunca yeni işlevin parçası olması sağ-

Resim 8. Restorasyon Sonrası Konak 3

Resim 9. Ç. Ü. Kültür Merkezi Olarak Konak

Resim 10. Ç. Ü. Kültür Merkezi İç Mekân 1

Resim 11. Ç. Ü. Kültür Merkezi İç Mekân 2

Resim 12. Konakta Düzenlenen Konferanslarda

Resim 13. Ç. Ü. Kültür Merkezi İç Mekân 3

Resim 14. Ç. Ü. Kültür Merkezi İç Mekân 4

lanmıştır. Eskiden meclis salonu olarak kullanılan büyük mekân ise etkinliklerin düzenlendiği asıl salon olarak kullanılmaktadır. Oturma elemanları etkinlik sonrasında kaldırılarak ziyaretçilere geniş dolaşma alanı sunulmaktadır. Binanın yapısıyla ilişki kuracak nitelikte, Adana resimleri ile Adana'da giyilmiş giysiler, az sayıda olmakla birlikte halı ve günlük kullanım eşyası sergilenmektedir.

Konserler, sergiler, şiir dinletisi gibi kültürel- sanatsal etkinlikler yapılmakta, "Cumartesi Konferansları" başlığıyla düzenlenen konferanslar ilgiyle izlenmektedir. Kentin önde gelen isimleri, konferanslara katılarak destek vermektedir. Bu durum, bir yandan da, eski zamanlardaki gibi kültürel bilgi üretimi yapılması nedeniyle işlev sürekliliğini sağlamaktadır. Gezmek isteyen ziyaretçilere binanın özellikleri anlatılmaktadır. Bu yöntem görecelik, dinleyerek ve sorular sorarak bilgi edinmeyi ve katılımı sağlamaktadır.

Ayrıca, binanın girişindeki yol trafiğe kapatılarak araçlardan arındırılmıştır. Yayalaştırılan sokak, burada dolaşanların ortak yaşam alanı haline getirilmiştir. Kentlinin dikkati buraya çekilmiş, Kültürel etkinlikler çekim oluşturmıştır. Alan turizme kazandırılmıştır.

3. Gözlemler: Sonuç

Alanın yeni işlevlerle donatılması ve hizmete başlamasından sonra, etkileri gözlenmiştir. Kent halkının, tarihî merkezin çekiciliğini ve tarihi çevrede bulunmanın haz verdiğini fark etmesi en önemli kazanımdır.

Kentin kültürel-sosyal yaşamına olumlu etkileri hemen hissedilmeye başlanmıştır. 60 kişilik salonun haftalık konferanslarda, her defasında tam dolması, durumu özetleyen bir örnek olarak sunulabilir. 16 milyon nüfuslu İstanbul için bile başarı kabul edilebilecek bu durum, kentlinin katılımcı olarak ilgilendiğini gösterir.

Adana'da ikamet eden ziyaretçiler, başkalarının da burayı görmesini ve kendi deneyimlerini paylaşmasını istemektedir. Bu durum, aile bireylerini (kızımı, oğlumu, eşimi, annemi vb. getireyim) veya değer verdikleri yakınlarını (komşuları, arkadaşları, tatile geldiğinde akrabaları vb. getireyim) davet etme arzusu duymaktadır. Ziyaretçilerin, memnuniyetlerinin ifadesi yoğun olarak: "Adana'da da böyle yerler varmış..." cümlesiyle özetlenmektedir. Çünkü artık bu kentte de hoş vakit geçirilebilecek, bir şeyler öğrenilebilecek ve "anı biriktirilebilecek", konuklara gururla gösterilebilecek bir yer vardır. Şehir dışında yaşayan Adanalılar ise daha çok duydukları mutluluğu dile getirmektedir. ■

KAYNAKLAR

- Altay, M. H. 1965, **Adım Adım Çukurova**, Çukurova Turizm Derneği Yayınları, No:1, Adana,
- Aygan, H. 1998, "Osmanlı Toplumunda Sosyal Hayat", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S: 117, s:99-109.
- Bayhan, F. 1998, **Çukurova Vakıf Medeniyeti**, Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yayınları, Adana,
- Çam, N. 1988, **Adana Ulu Câmiî Külliyesi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Danişmend, İ. H. 1991, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C:2, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Kartekin, E. 1979, **Ramazanoğulları Beyliği Tarihi**, İstanbul
- Kurt, ve Erdoğan, 2000, **Çukurova Tarihinin Kaynakları IV Adana Evkaf Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yay., 2000, Ankara, s: XXI, XXXI- XXXII.
- Piri Paşa Vakfiyesi VGMA, Defter No: 646.
- Ramazanoğlu, G. 2006, **Adana'da Tarih, Tarihte Adana**, Doğu Kütüphanesi Yay, İstanbul.
- Taneri, A. 1997, **Türk Devlet Geleneği**, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul,

ADANA BELEDİYESİ MEZBAHASI¹

Tuba AKAR

Dr.

Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Öğretim Görevlisi

“Adana Büyükşehir Belediyesi’ne ait olan mezbahanın yapısal durumunun bugün iyi durumda olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Türkiye’de ve Adana’da mimarlık tarihi ve modern mimarlık adına önemli olan bu yapı, pek tanınmamaktadır. 20. yüzyılın ilk yarısında halkın mesire yeri olarak kullandığı alan ve yapı, bugün birçok Adanalı, hatta Adana’daki mimarlar tarafından bile pek bilinmemekte ve yapı hakkındaki değeri görmemektedir.”

1929 yılında Mimar Semih Rüstem tarafından projelendirilmiş olan Adana Belediyesi Mezbahası, 1930 yılında inşaatına başlanmış ve 1932 yılının Haziran ayında kullanıma açılmıştır. O günden bu güne yapı, halen mezbaha işlevini devam ettirmektedir (Resim 1, 2) Şehrin güneydoğusunda, Seyhan nehri kenarında, şehir merkezine 3 - 4 km. mesafede inşa edilen bu tesisin konumu nehrin akış yönü, hâkim rüzgâr yönü ve kentteki deri sanayi ile irtibatı düşünülerek planlanmıştır¹ (Şekil 1). Buzhane, kesimhane, paçahane, ahırlar, laboratuvar, lokanta, idare yapısı, işçi duş ve dinlenme mekânlarını içeren tesis, hem yapıların mimari dili hem de işlevin gerektirdiği teknolojik koşulları sağlayarak bütünüyle modern bir anlayışla inşa edilmiştir. (Resim 3, 4, 5)

1930'lara değin Adana kentinde mezbaha denilebilecek bir yapı yoktur. Gerçi 1915 yılında şehrin güneyinde Seyhan nehri kenarında bir salhanenin varlığından söz edilir, fakat bu salhanenin çok iptidai olduğu, sıhhi koşulları sağlayamadığı da açıktır. Cumhuriyetle birlikte gelişen modern yaşama biçimi, Adana kentinde de sosyal alanlarda ve fiziki mekânlarda kendini gösterir. Bu durum kentin mezbahası için de söz konusudur. Halka sağlıklı koşullarda gıda temin eden bir kesimhanenin olmaması, kentte yaz mevsiminin uzun ve sıcak geçmesi, buz tüketiminin çok olması ve özel buz fabrikalarının halka yüksek fiyattan buz satması, şehirde modern bir mezbahanın kurulması isteğini ortaya çı-

Resim 1. Mezbaha giriş cephesi (Akar, 2005)

Resim 2. Soğuk hava deposunun içinden (Akar, 2005)

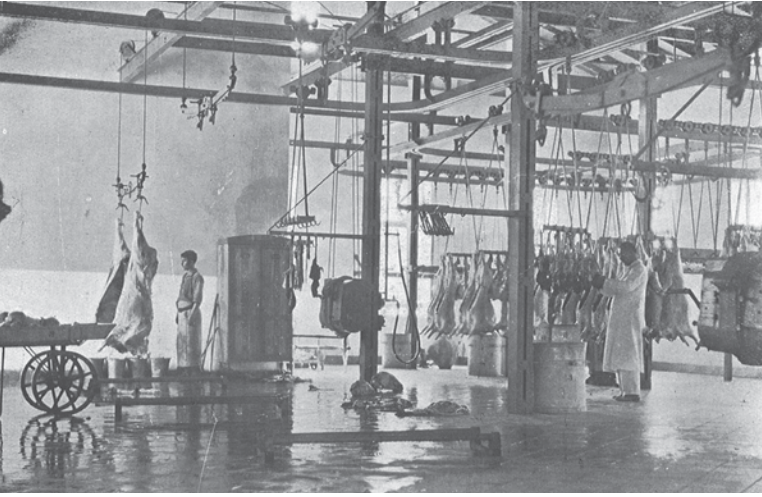
Şekil 1. Adana kenti ve mezbaha (Kaynak: Google Earth)

Resim 3. Mezbanın doğudan görüntüsü (Kaynak: Mezbaşa fotoğraf arşivi)

Resim 4. Mezbanın kuzeybatıdan görüntüsü (Kaynak: Mezbaşa fotoğraf arşivi)

Resim 5. Kesimhane (Kaynak: Anonim, 1938, s.36)

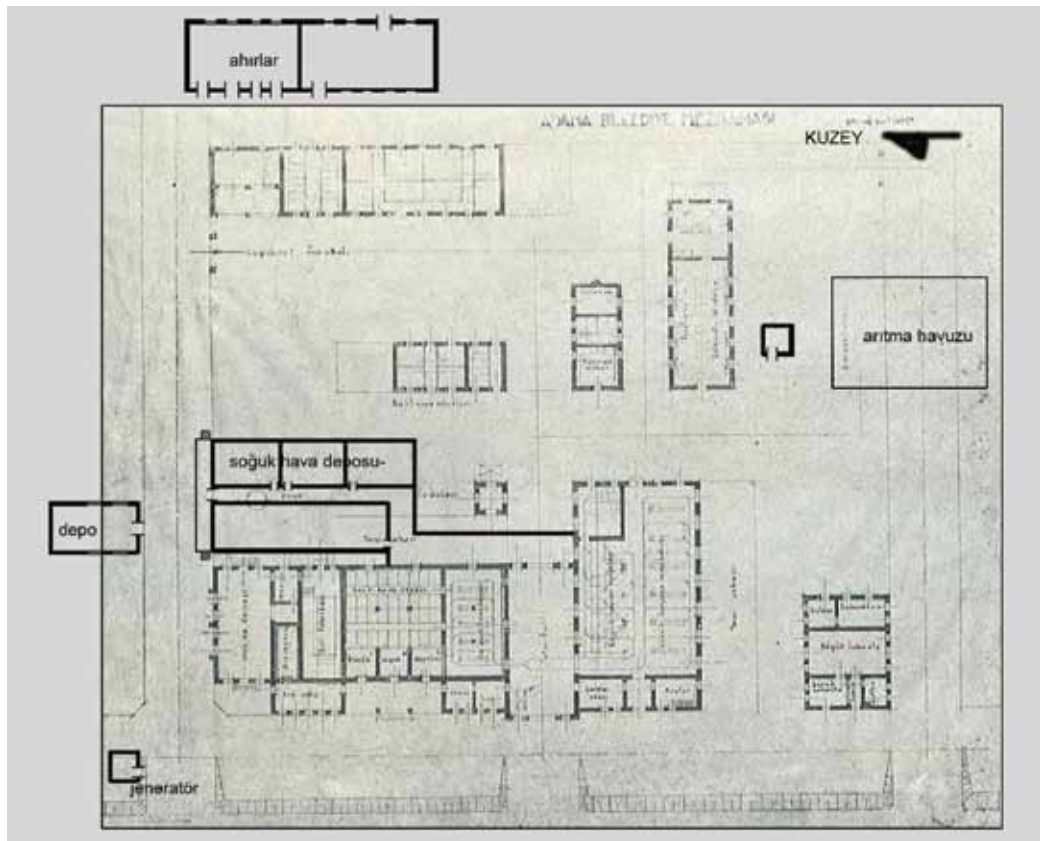

Resim 6. Atatürk'ün mezbahayı ziyareti (Kaynak: Adana Atatürk Evi Müzesi)

karmıştır. Böylece belediye, sağlıklı koşullarda kesim yapan bir mezbaşa, buz fabrikası ve soğuk hava depolarının barındıran bir tesis inşa etme kararı alır.

1930'larda belediyenin kısıtlı bütçesi ile yapılmaya başlanan mezbaşa, bir takım kişiler tarafından uygun bulunmamış, dönemin belediye başkanı Turhan Cemal Beriker mezbahaya çok para aktardığı gerekçesiyle suçlanmıştır. 28 Ocak 1933'de Adana'yı ziyaret eden Atatürk'e Belediye Başkanı şikâyet edilmiş, mezbaşa yapısını gezen Atatürk ise, tesisi çok beğenmiş ve mezbaşa kelimesinin yerine "kanara" kelimesinin kullanılmasını önermiş ve tesis kanara olarak anılmaya başlanmıştır.² (Resim 6)

Nihayet, 1932 senesinin Haziran ayında toplam 274.000 Lira harcanarak inşa ettirilen mezbaşa, buz fabrikası ve soğuk hava mahzenlerinden oluşan tesis hizmete açılmıştır. (Resim 7) Açıldığı sene yıllık masrafı 31.087 lira olan bu tesisin bu yıla ait yıllık geliri 85.698 lira olmuştur. 1935 yılında ise 128.592 liraya ulaşan yıllık geliri ile Adana Belediyesi için kârlı bir kuruluş olmaya başlamıştır. Öyle ki tam kapasite çalışarak günde

Şekil 2. Mezbaşa genel yerleşim (Rüstem, 1933'den geliştirilerek)

Resim 7. Mezbaşa çalışanları (Kaynak: Mezbaşa fotoğraf arşivi)

Resim 8. Kesimhane ve satış holü dışarıdan görünüş (Akar, 2005)

Resim 9. Yeni eklenen soğuk hava deposu (Akar, 2005)

Resim 11. Kesimhane, su kulesi ve soğuk hava deposu (Akar, 2005)

13,5 ton buz üreten buz fabrikası, 1946 yılına gelindiğinde artık halkın ihtiyacını karşılamaya yetmediği günlük gazete haberlerinde görülmektedir.³

Mezbaha tesisi, Adana gibi et ve paça, işkembe, kelle, bağırsak gibi sakatat tüketiminin çok olduğu bir kentte, halka sağlıklı koşullarda kesilip temizlenmiş gıda sunmaktadır. Aynı zamanda şehrin, yakın köy ve kazalarının et, buz ve soğuk hava deposu ihtiyaçlarını karşılanmaya da başlamıştır. Halk bu soğuk hava depolarında peynir, yağ, reçel, portakal gibi gıda maddeleri saklayabildiği gibi, kürk, manto, halı gibi kıymetli eşyalarını da güve tehlikesinden uzakta muhafaza etmektedir. Mezbahanın bir çiçek bahçesinin bulunması, çevresinde okaliptüs ağaçları ile çevrili bir koruluğun olması, nehir kenarında bulunması ve tesis içerisinde gazoz üretimi ve lokantasının bulunmasından ötürü Adana halkı için nefes alacak bir yer haline gelmiştir. Mezbahanın Adana'nın mesire yeri olarak kullanılması, Adana'ya giden Akşam gazetesi muhabiri tarafından şaşkınlıkla karşılanmış, burasını "...Luna Park yahut Hyde Park olmuştur. Çoluk çocuk orada..." şeklinde tanımlayarak, sonuçta hayvan kesimi yapılan bir alanın park gibi kullanılmasını eleştirmiş, modern şehirlerin bir zevk ve mantık esası üzerine gelişmesi gerekliliğini vurgulamıştır.⁴

Mezbaha yapısı aslında mimarının deyimiyle iklimsel koşulları göz önüne alarak, merkezi bir plan yerine pavyonlardan oluşan parçalı bir anlayışla tasarlanmıştır. (Şekil 2) Tesis, parseli içerisinde birbiri ile işlevsel bağlantıları planlanarak konumlanan altı birim ve bir su kulesinden oluşan bir komplekstir. Bu kompleksin ana yapısını, konumu ve büyüklüğü itibarıyla kesimhane, satış holü, soğuk hava depoları ve buz fabrikasının bulunduğu birim oluşturur. (Resim 8) Bu birimin arkasında (doğusunda) ahırlar, depo, yemekhane, işçi dolap ve duşları ile su deposu bulunmaktadır. Ana birimin güneyinde ise lokanta ve laboratuvarı içeren birim bulunmaktadır. Bugün bu birim tamamıyla

Resim 10. Satış holünün cephesini kaplayan yeni eklenen bölüm (Akar, 2005)

Resim 12. Satış holü cephesi ve su kulesi (Akar, 2005)

la idari bina olarak kullanılmaktadır. Alana yeni eklenen soğuk hava deposu, depo ve ahır birimleriyle toplam pavyon sayısı dokuzaya yükselmiştir. Yeni eklenen mekânların 1960'larda eklenmiş olduğu çalışan personel tarafından belirtilirken, binanın mimarı tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Yeni eklenen birimler betonarme karkas olmakla birlikte mimari dili itibarıyla diğer birimlerden çok farklılık göstermese de ana birimin arkasında yer alan kesimhane ile bağlantı kuran yeni soğuk hava deposu, ana birimin doğu cephesini tümüyle kapamıştır. (Resim 9, 10)

Tuğla kâgir olarak inşa edilen özgün birimler betonarme kolonlarla desteklenmiş ve bunların üzeri ahşap veya metal konstrüksiyonlu çatılarla kaplanarak sıcak havanın izole edilmesi de amaçlanmıştır. Birimlerin cepheleri subasman seviyesine kadar taşla kaplanmış, bunun üzerindeki siva yüzeyinde yapılan derzleme ile taş duvar izlenimi verilmiştir. 18 metre yüksekliğe sahip olan su kulesi de betonarme bir yapıdır. (Resim 11) Ayrıca yapının su ihtiyacını karşılamak üzere bahçede nehirden gelen suyun filtre edilerek alındığı bir su kuyusu da inşa edilmiştir. Fakat günümüzde kentin altyapı sistemi yeterli geldiğinden kuyu kapatılmış, su kulesi de kullanılmamaktadır.

Modern bir mimari anlayış ile tasarlanan kompleks, özellikle anıtsal giriş ve su kulesi yapısındaki mimari dili ile halk arasında Ermeni yapısı olarak tanımlanmaktadır. (Resim 12) Yapıya neden böyle bir yakıştırma yapıldığı bilinmemekle birlikte, mimarının ele aldığı makalede inşaat sırasında mahalli usta-

ların ve yeni yetişen Türk ustalarının yapıda çalıştırıldığı belirtilmektedir.⁵ (Resim 13) Yapının müteahhit mimarı olan Semih Rüstem'in 1930'larda Adana'da projesini yapıp, inşa ettiği başka yapıları da bulunmaktadır. Ama mimarın Adanalı olup olmadığı veya mimarlık eğitimi nerde aldığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Semih Rüstem ile ilgili bilgiyi, sadece dönemin mimarlık alanının yayın organı olan "Mimar" dergisinde, yapıları ile ilgili yazılardan kısmi olarak edinmek mümkündür.

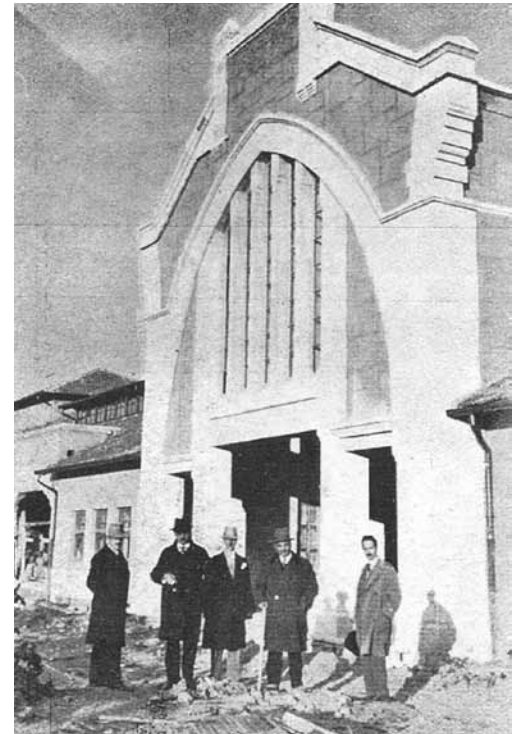
Yapı, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiştir. Tescilin korumaya yönelik salt bir adım olamayacağı açıktır. Fakat, Adana Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan mezbahanın yapısal durumunun bugün iyi durumda olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Türkiye'de ve Adana'da mimarlık tarihi ve modern mimarlık adına önemli olan bu yapı, pek tanınmamaktadır. 20. yüzyılın ilk yarısında halkın mesire yeri olarak kullandığı alan ve yapı, bugün birçok Adanalı, hatta Adana'daki mimarlar tarafından bile pek bilinmemekte ve yapı hak ettiği değeri görmemektedir. ■

1. Rüstem, S. 1933, "Belediye Mezbahası. Adana", Mimar, İstanbul, sy.3, ss.35.
2. Ayhan, Y. 1973, "Turhan Cemal", Çukurova Albümü 1, Kemal Matbaası Adana, ss. 42.
3. Yeni Adana Gazetesi, 25 Mart 1946.
4. Yeni Adana Gazetesi, 8 Mayıs 1946.
5. Rüstem, 1933, ss.41.

KAYNAKLAR

- Akar, T. 2005, "1930'larda Bir Kent Mezbahası: Adana Belediye Mezbahası" Poster Sunuşu, DoCoMoMo_tr Ulusal Çalışma Grubu / Mimarlar Odası İzmir Şubesi - Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları II.

- Anonim, 1938, Adana Cumhuriyetten Evvel ve Sonra.
- Ayhan, Y. 1973, "Turhan Cemal", Çukurova Albümü 1, Kemal Matbaası Adana, ss.41-42.
- Kopuz, A. 1999, Cumhuriyet Döneminde Mimarlık Akımları ve Adana'daki Yansımaları, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.
- Rüstem, S. 1933, "Belediye Mezbahası. Adana", Mimar, İstanbul, sy.3, ss.35-41.
- Saban, D., Karaman, F., Erman, O., Durukan, I. (haz.) 2006. Adana Mimarlık Rehberi 1900-2005, Mimarlar Odası Adana Şubesi Yayını.
- Toros, T. 2006, Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Adana Büyükşehir Belediyesi Altın Koza Yayınları.
- Yeni Adana Gazetesi, 25 Mart 1946.
- Yeni Adana Gazetesi, 8 Mayıs 1946.

Resim 13. Mezbaha inşaatı sırasında (Rüstem, 1933, s.38)

YEŞİLOBA ŞEHİTLİĞİ

Bora IŞIK

Y. Mimar
Restorasyon Uzmanı

“Açık hava müzesi fikri, yapı ve geniş alanı göz önünde bulundurulunca oldukça rasyonel bir işlevdir. Buna göre alan içerisinde küçük ölçekli bir kütüphane ve toplantı/sergi binası önerilmiştir. Her iki yapı yukarıda bahsedilen komisyon tarafından benimsenmiş özellikle yapı ve alanın kullanımının arttırılmasını sağlaması açısından olumlu karşılanmıştır. Alan içerisinde bir de WC yapısı önerilmiştir. Önerilen yapılarda dil birliği olması, mevcut tarihî yapılarla uyumsuzluk göstermeyecek çağdaş yapılar olması bu yapıların temel tasarım sürecinde etkili olmuştur.”

Yeşiloba Şehitliği Konum, Yeşiloba Şehitliği ve Katledilenlerin Mezarlarının Bulunduğu Küçükdikili Şehitliği

Yeşiloba Şehitliği, Adana kent merkezinin yaklaşık 5 km batısında, Adana-Mersin karayoluna oldukça yakın bir konumda yer almaktadır. Şehitlik alanının bulunduğu yerleşim bölgesi, Hipodrom bölgesinde, bir başka anlatımla kentin bir miktar dışında kalmış bir alandır. Bu nedenle olacak ki, şehitlik bugüne kadar yalnızca Adana'nın Kurtuluş Yıldönümü olan 5 Ocak kutlamalarında kullanılmış, diğer günlerde mahalle sakinleri tarafından piknik alanı olarak değerlendirilmiştir.

2008 yılında Adana Valiliği'nin girişimleri ile harekete geçilmiş, şehitlik alanındaki yapının manevi ve duygusal öneminin daha kapsamlı olarak algılanmasına imkân sağlayacak bir projelendirme yaptırılmış ve hemen ardından uygulamaya geçilmiştir.

Söz konusu binanın projelendirilmesinde, Ermeni katliamına kurban gidenlerin anısını yaşatmak ve dünya kamuoyuna bir ibret örneği sunmak üzere, belirlenen tarihî içerikli kültürel amaçlara hizmet edecek şekilde kullanılması temel hedeflerden olmuştur. Yaklaşık 5200 m²'lik bir alana sahip Yeşiloba Şehitliği içerisinde bir adet üç mekânlı, tek katlı, çatısız taş yapı, betonarme bekçi kulübesi ve alanın güneydoğu sınırına yakın bir yerde gönüllü bekçilik hizmeti veren bir aileye ait tek katlı yapı bulunmaktadır.

Alan içerisinde, tarihî yapı dışında sonradan yapılan tüm mimari unsurlar son derece niteliksiz işçilik, malzeme ve tasarıma sahiptir. Yapıyı korumak veya daha güzelleştirmek adına yapılan tüm bu müdahaleler alanda negatif bir etki yaratmıştır. Bu yanlış uygulamalar sadece alan içinde kalmamış, ne yazık ki alan içinde bulunan trajik olayın geçtiği tarihi (tescilli) yapıya da sıçramıştır. Doğu giriş cephesinde yer alan taş duvar üzerine iliştirilen mermer yazı bloğu, her yıl duvarlara sürülen kireç badana yanlış müdahalelerden bazılarıdır.

Ancak tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, alan içerisinde bulunan çok sayıda çam ve servi ağacının¹ gölgesinde kalmış, yarı yıkılmış bir yapı içinde o günkü trajediyi düşünmek insanı hüzünlendirmektedir. Bu nedenle, bu atmosferi bozmayacak bir mimari dönüşüm sağlayabilmek yapının kendi hikâyesini anlatabilmesi bakımında çok önemli olmuştur.

Kahyaoğlu Çiftliği Olayı

Günümüzde Adana kent merkezinin batı güneybatısına isabet eden yerde bugünkü Yeşiloba Mahallesi'nde, eski ismiyle Ermeni Bezdikyan veya Bizdikyan Çiftliği adıyla anılan bir çiftlik bulunmaktaydı. Muhtemelen Cumhuriyet'in ilanından sonra veya hemen öncesinde el de-

Resim 1. Tescilli Yapı

Resim 2. Alan ve Yapı Genel Görünüm

ğıştırmış olmalıdır ki, sonradan Kâhyaoğlu Çiftliği adıyla anılmıştır. Buradaki çiftlik evinde cereyan eden katliam olayından dolayı 1955 yılında Türkiye Kuvva-i Millîye Mücahit ve Gaziler Cemiyeti'nce bir anıt yaptırılmıştır.

"Kâhyaoğlu Faciası" olarak hafızalarda kalan olay, kaynaklarda aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

"Kâhyaoğlu Çiftliği, o dönemde kaydedilen en dehşet verici Ermeni cinayetlerinin işlendiği yerlerden biridir. Kendileri için huzur ve güvenliğin kalmadığını gören ve Adana'nın hemen dışında yaşadıkları için, her an yeni bir Ermeni baskını karşısında kalma endişesi içindeki 150 kadar Türk ailesi, göç etme kararı alarak, 11 Haziran 1920'de Tarsus şosesine çıktılar. Amaçları, Dikili'ye geçmek, oradan da Millî Kuvvetlerin denetimi altında bulunan Karahan yakınlarında uygun ve güvenli bir yere yerleşmekti. Fakat bir Ermeni çetesi, hüviyet kontrolü bahanesiyle Kâhyaoğlu Çiftliği yakınında bu Türk kafilesini durdurdu. Kâhyaoğlu (Şehitlik) İstasyonu karşısında olan Bızdıkyanlar'a ait harap çiftlik binasına getirilen Türkler, kadınlar ve çocuklar bir yana, erkekler bir yana ayrılırken, bir yandan da erkeklerinin, anne ve babalarının önünde soyulan kadın ve kızların ırzına geçildi. Daha sonra, önce erkekleri, ardından kadın ve çocukları elleri bağlı halde demir kırbaçlarla dövüp süngüleyerek, işkence ile hunharca öldüren Ermeni çetecilerin, süngülerin ucuna taktıkları küçük çocukları, analarının gözyaşları ve feryatları arasında, duvara çarpıp parçalayarak katlettikleri öğrenildi. Olay Ramazan ayı sırasında cereyan ettiğinden öldürülenlerin bir kısmı oruç tutuyordu. Henüz öldüremedikleri Türkleri yakalamaya çalışan Ermeni çeteciler, Millî Kuvvetlerin geldiğini sanarak Adana'ya kaçarken öldürdükleri Türklerin para ve değerli eşyalarını da almışlardı. Olay sonrasında cesetler incelendiğinde, kadınların bilezik ve küpeleri alınırken, kollarının ve kulaklarının kesilmiş olduğu görüldü. Kamadan geçirilen Türklerin sayısı 43 erkek, 21 kadındı. Çocukların sayısı ise tespit edilememişti. Ancak, 4 erkek, 18 kadın kendilerine ölü süsü verip, yaralı olarak kurtulmayı başarmışlardı."

Kâhyaoğlu veya diğer ismiyle Yeşiloba'da Ermeni Bezdikyanların çiftlik binasında 11 Haziran

1920 tarihinde gerçekleştirilen toplu katliam, Genelkurmay Harp Tarihi Vesikaları Dergisi sayı 14 (Ankara, 1955)'de yayınlanan 372 numaralı belgede ifade edildiği üzere, TBMM Reisi Mustafa Kemal imzasıyla, Fransız kumandanı General Guro'ya 13 Haziran 1920'de bir telgraf çekilerek şiddetle protesto edilmiştir.

Yeşiloba Şehitliği Çiftlik Binasının Mimari Özellikleri

Yeşiloba Çiftlik Binası halen, yakın çevresi kısmen düzenlenmiş genel hatlarıyla gayri muntazam dörtgen biçimli bir bahçe içinde yer almaktadır. Düzenlenmiş olan yakın çevresi, girişten itibaren Anı Heykeli, Tören Alanı ve asıl Çiftlik binasından oluşmaktadır. Çiftlik binasının kuzey cephesinin batı ucunda bir bayrak direği ve duvara ankastre bir mermer levha üzerinde burada yaşanan olaylar hakkında bilgi verilmektedir. Tören alanı ve binanın ağaçlık bahçesini dolayan gezi yolu beton altıgen plakalarla kaplanmıştır. Bahçenin güneydoğu kesiminde müstemilat yer almakta olup, burada kesme taş oda, briket mutfak-banyo-depo vb. mekânlar ile ayrı bir birim olarak briket hela bulunmaktadır. Gezi yolunun kuzeyinde, köşede bir su kuyusu vardır. Ana yapı, kuyu ve oda, çiftliğin faaliyette olduğu dönemlerde günlük hayatın birer parçası olarak kullanılan birimler olmalıdırlar.

Çiftlik binası, genel hatlarıyla kesme taş malzemeyle yapılmış tek katlı bir yapı görünümündedir. Bugünkü durumuyla çatısı mevcut değildir. Bu bina ile ilgili olarak anlatılan tarihî katliam olayında çiftlik yapısının 1920 yılında bile harap bir bina olduğundan bahsedilmektedir. Üst yapısı ve çatı örtüsünün nasıl olduğu hakkında fikir verecek herhangi bir işarete de rastlanmamaktadır. Duvarların üst kesiminin, mozaikli betondan harpuşa ile sonuçlanması, zaman olarak çok eski olmayan bir dönemde duvarların üst kesiminin dondurularak muhafaza altına alınması maksadıyla harpuşa ile kapatıldığına işaret etmektedir.

Yapının kesme taş olan dış ve iç mekân duvarları belirli bir seviyeden itibaren yassı tuğ-

Resim 3. Sonradan Yapılan Anıt

la ile yapılmıştır. Burada farklı malzeme kullanılmasının sebebi belli değildir. Estetik bir düşüncenin de bir çiftlik binasına uygulanmış olmasına pek ihtimal verilmemektedir. Burada kullanılan yassı tuğlaların imalatının 20. yy'ın başlarına kadar devam ettiği bilinmektedir. Onarımın dönemi de yapının 1920 yılında harap olduğu düşünülürse en geç 19. yy sonları olmalıdır. Tuğlalı kesimin, kesme taş duvarlarla birlikte yapılmadığı kuvvetle muhtemeldir. Çünkü taş duvarların üst kesimleri ile tuğla duvarların başlangıç çizgileri düzgün değildir ve taş duvarların üst kesimi düzgünce bir hiza için tıraşlanmış ve düzeltilmiştir. Orijinalinde iki malzemenin birlikte yapılmış olmaları durumunda taş/tuğla geçişinde çok daha düzgün ve düzenli yapılmış olması gerekirdi. Beton harpuşanın ise, yakın zaman önce bu binanın düzenlenmesi sırasında, daha çok koruma amacıyla yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 4. Batı Cephe Onarım Öncesi

Resim 5. Güney Cephe Onarım Öncesi

Resim 6. Batı Cephe Onarım Sonrası

Resim 7. Güney Cephe Onarım Sonrası

Resim 8. Müştemilat Onarım Öncesi

Resim 9. Müştemilat Onarım Sonrası

Resim 10. Kütüphane

Resim 11. Danışma ve Toplantı Salonu

Çiftlik binası birbiri içinden geçilen üç mekândan ibarettir. Doğu-batı istikametinde uzanan binaya tek giriş yeri, batı kısa kenar üzerindeki, aksın kuzey kesiminde yer alan giriş kapısıdır. Üç basamaklı bir merdivenle çıkılan kapı kemerlidir. Söz konusu yapı, tek girişliyle dışa kapalı özellik gösteren bir yapıdır. İnşa tarihi bilinmemekle birlikte 19. yy olarak tahmin edilebilir. Bu tarihlerde ne türlü bir faaliyet gösterdiği ve yapının hangi amaca göre inşa edildiği belli değildir. Yaklaşık bir asır öncesinin çiftlik evleri hakkında da çok fazla bilgi bulunmamakta, Çukurova'da benzerlerine pek rastlanmamaktadır. Kaldı ki söz konusu yapı, Osmanlı mimarisinden çok Levanten mimarisini andırmaktadır. Planı, mimarisi ve yapı malzemesi itibarıyla en azından gayrimüslimler tarafından inşa edilip kullanılmış olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Bina içinde, mutfak, banyo, hela gibi bölümlerin olmaması, burasının sürekli yaşanan bir ev ortamından ziyade, idari işler için kullanıldığını göstermektedir. Halen bir çatısının olmaması, duvarlardaki de-

rin çatlaklar ve açılmalar, bu binanın uzun süre terk edilmiş ve bakımsız kalmış olduğunu, hatta kendi dönemi de dâhil olmak üzere zaman içinde birkaç defa onarım ve tadilat evreleri geçirdiğini göstermektedir.

Yapının Restitütif Değerlendirmesi

Şehitlik yapısının onarımına yönelik müdahaleleri belirlerken yapının restitüsyonuna yönelik olarak yapılan çalışmaların değerlendirilmesi, restitüsyon projesinden bu müdahalelere altlık olarak gelebilecek verileri ele almak gerekmektedir. Bu doğrultuda restitüsyon projesinin temel yaklaşımı, genel hatları ve kaynaklarının neler olduğuna değinilerek değerlendirilmiştir.

Yeşiloba Şehitlik yapısının geçirdiği tarihsel süreçte bakıldığında; inşa tarihinin (karşılaştırmalı çalışma yardımıyla) 19 yy olduğu, bugün var olan giriş mekânının (yapıdan gelen izler yardımıyla) inşasından sonra yapıya eklendiği, bu aşamada yapının tuğla örgü ile yükseltildiği, 20

yy başında büyük olasılıkla bugünkü durumuna benzer şekilde (tarihî araştırma yardımıyla) harap duruma düştüğü, çatı ya da üst örtüsünün bu dönemde de bulunmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ilk inşa dönemi ve giriş mekânının eklendiği dönem olmak üzere iki farklı inşa dönemi tanımlanmıştır. Ayrıca giriş ve yan mekân zemin döşemelerinde gözlenen farklılaşmalardan döşeme yükseltilmesini gösteren bir üçüncü dönem ortaya konulmuştur.

Aynı şekilde projede kullanılan bilgilerin kaynakları ve yapının restitüsyon projesinde tanımlanan mimari durumu incelendiğinde; yapıdan gelen izler sayesinde zemin döşemelerinin bir kısmının dokuları ve cephelerde yer alan az sayıdaki taş kayıpları tamamlanabilmiş, yapıdan gelen izler ve yapı içi karşılaştırmalı çalışma yardımıyla zemin döşemelerinin kalan kısmının dokuları tanımlanabilmiş, karşılaştırmalı çalışma yardımıyla kapı-pencere doğramaları ile menfez kapakları ve ahşap taşıyıcı dikmeler yapılabilmektedir. Bahsedilen tüm kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgi edilemeyen yapının tavan örtüsü, çatı sistemi ve baca bitişleri ise mimari kurguya dayanılarak hazırlanmıştır. Eksik kalan diğer bir konu olan yapının çevresel ilişkileri ise mimari kurguya dayanak olacak referans içermediğinden yapılmamıştır.

Sonuç olarak taşıyıcı kısımları haricinde (açıklık doğramaları ve çatısı gibi) özgün mimari özelliklerini tamamen kaybetmiş bu yapı için önerilecek restorasyon yaklaşımı, yapısal zorunluluk nedeniyle yapılması gereken tamamlamalar haricinde restitütif bilgiye dayanmamak ve yapının özgün durumunu değiştirecek müdahalelerden kaçınmak durumundadır.

Restorasyon

Yeşiloba Şehitliği ile ilgili restorasyon projesi sürecinde yapılan çeşitli analitik çalışmalar neticesinde yapının özgün durumunun büyük ölçüde korunduğu bu nedenle çok kritik bazı yapısal sorunların çözümü dışında yapıya çok fazla müdahale edilmemesi gerektiği tespit edilmiştir.

Bu sonucun altında yatan nedenler şöyledir:

a) Yukarıda bahsedilen restorasyon yaklaşım ilkelerinden de anlaşılacağı üzere, yapının esas sorunu kullanımla ilgilidir. Onarım öncesi de bu sorun dikkatleri çekmekteydi ve bu nedenle onarım sonrasında da aynı sorunu devam ettirmekten kaçınılmak durumundaydı. Aksi takdirde yapılacak olan tüm onarımlar, yapının kullanılmaması durumunda gerçek bir restorasyon uygulaması olarak değerlendirilemezdi.

b) Yeşiloba şehitliği bugün hiçbir şekilde kullanılmamaktadır. Kullanılmamaktan kasıt, düzenli ve sisteme oturmuş, yapının devamlılığını sağlayan ve duygusal anısını devam ettiren herhangi bir işleve sahip değildir. Maalesef arazi çalışmaları boyunca üzümlere tespit edilen başıboşluk ve sahipsizlik yapının tarihsel ve duygusal hatırasını zedelemektedir.

c) Konuyla ilgili Adana Valiliği'nin oluşturduğu komisyon toplantısında birçok farklı konu, farklı görüşler beyan edilerek tartışılırken, söz konusu kullanım konusu gündeme geldiğinde, yapının gereken saygıyı görebileceği, yaşanan acı olayların tarihsel bir gerçek olarak (hiçbir vatandaşımızı da incitmeden) akıllarda kalmasının sağlanması yönünde ortak bir karar alınmıştır. Bu bağlamda yapının yaşanan acı olayla ilgili bir anıt özelliği taşıması nedeni ile bunu zedeleyecek herhangi bir müdahalede bulunulmaması, alanın ziyarete açık bir açık hava müzesi olması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Açık hava müzesi fikri, yapı ve geniş alanı göz önünde bulundurulunca oldukça rasyonel bir işlemdir. Buna göre alan içerisinde küçük ölçekli bir kütüphane ve toplantı/sergi binası önerilmiştir. Her iki yapı yukarıda bahsedilen komisyon tarafından benimsenmiş özellikle yapı ve alanın kullanımının arttırılmasını sağlaması açısından olumlu karşılanmıştır. Alan içerisinde bir de WC yapısı önerilmiştir. Önerilen yapılarda dil birliği olması, mevcut tarihî yapılarla uyumsuzluk göstermeyecek çağdaş yapılar olması bu yapıların temel tasarım sürecinde etkili olmuştur. ■

1. Bu ağaçların çoğu 40 yaşın üzerindedir.

KAYNAKLAR

- Akıncı, H. 1965, "Millî Mücadele'de Çukurova, Kurtuluş Savaşı Hatıraları", *Kuvva-i Milliye*, Mersin, Sayı: 57.
- Altay, M. H., 1965, *Adım Adım Çukurova*, Adana
- Asaf M, 1982, *1909 Adana Ermeni Olayları ve Anıları*, Haz: İsmet Parmaksızoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Binark, İ., 2001, *Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermeniler'in Türklere*

Yaptıkları Mezalim, Yazılı Arşiv Belgeleri ve Fotoğraflarla, A.T.O. Yayını, No : 16, Ankara.

- Bremond E., 1921, *La Cilicie en 1919-1920*, Paris.
- Ener, K., 1964, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, İstanbul
- Ener, K., 1970, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Ankara.
- Ermeni Komiteleri'nin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyyesi, 1983, (Haz. H. Erdoğan CENGİZ), Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Eskiçi, B., 1997, "Taş Eserlerin Korunması Üzerine Notlar", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 31, Ankara, ss. 383-392.
- Gürün, K., 1983, *Ermeni Dosyası*, Ankara.
- Halaçoğlu, Y., 2001, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Özoğuz, E., 1934, *Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları*, Ülkü Matbaası, İstanbul.
- Runciman, S., 1992, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c.2, (çev. Fikret İŞILTAN), TTK, Ankara.
- Rilem, 1980, "Recommended Tests to Measure the Deterioration of Stone and to Assess the Effectiveness of Treatment Methods", *Commission 25_PEM, Materials and Structures*, 13, s. 175-253.
- Saral, A.H., *Ermeni Meselesi*, (- tarihsiz)
- Sonyel, S. R., 1988, "İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları (1908-1909)" *Belleten*, c. LI, Sayı 201, Ankara.
- Şimşir, B. N., 1986, *Osmanlı Ermenileri*, Türkçesi: Şinasi Orel, Ankara.
- Ünal A. - Girginer K.S., 2007, *Kilikya-Çukurova*, İstanbul
- Uras, E., 1976, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul.

Resim 12. 13. ve 14. Yeşiloba Şehitliği Projesi Modelleri

Adana ve İlçelerindeki Kültürel Miras İle İlgili Yapılmış Akademik Çalışmalar

Kültürel Miras dosyasının bu bölümünde Adana kent merkezi ve ilçelerindeki kültürel miras ile ilgili yapılmış akademik çalışmalara yer vermek istedik. Büyük bölümü yüksek lisans çalışması olan tezlerin bitiş tarihine göre sıralanmış halini sunuyoruz.

1. **Karaman (Durmuş), F.** (1992) "Adana Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Ulucami Çevresi için Koruma Amaçlı Bir Çalışma", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
2. **Saban Ökesli (Oral), F.** (1996) "XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısı", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
3. **Durak, G.** (1998) "Tarihi Dokunun Korunma ve Geliştirme Sorunlarına Bir Çözüm Denemesi: Adana'da Yeni Han Koruma-Geliştirme Projesi", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
4. **Çelik, Ç.** (1999) "XIX. Yüzyıldan Günümüze Adana'da Konut Mimarisinin Gelişimi", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
5. **Durukan Kopuz, A.** (1999) "Cumhuriyet Döneminde Mimarlık Akımları ve Adana'daki Yansımaları", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
6. **Akar, T.** (2002) "The Historical Formation of the Traditional Commercial Center of Adana and a Financial and Institutional Model for Preservation (Adana Geleneksel Ticari Merkezinin Tarihi Oluşumu ve Koruma için Finansal ve Örgütsel Bir Model)", Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
7. **Şenyiğit, Ö.** (2002) "Adana-Mersin Demir Yolu Hattı Üzerindeki İstasyon Binalarının Tarihi ve Mimari Analizi", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
8. **Payaslı Oğuz, G.** (2002) "Adana Tepebağ Bölgesindeki Tarihi Yerleşim Dokusunun 1998 Depremi Sonrası İncelenmesi ve Koruma-Geliştirme Önerisi", Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
9. **Soygün, D.** (2003) "Adana Tarihi Kent Dokusundaki Geleneksel Konutların Yapım Teknikleri", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
10. **Çalışkan, G.** (2005) "Adana-Kozan'da Yaverin Konağı'nın Restorasyon Projesi", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
11. **Gök, N.** (2006) "Adana İli Kozan İlçesinde Tarihi Çevre Koruma Önerisi", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
12. **Reel, N. B.** (2006) "Adana Tepebağ Höyüğü Ve Çevresinin Tarihsel Süreç İçindeki Gelişiminin İncelenmesi ve Bölgenin Günümüze Yeniden Kazandırılması", Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
13. **Gürel, C.** (2006) "Adana-Kozan, Aslanpaşa Mahallesi, Hamam Sokak, No:16 Muhtar Hacı Konağı Restorasyon Önerisi", Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
14. **Düzenoğlu, S.** (2006) "Adana Dr. S. Haluk Uygur Evi Restorasyon Projesi", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
15. **Tülücü, T. A.** (2007) "Adana Kenti Tarihi Endüstri Yapılarının Yapısal Analizi ve Korunmaları İçin Yöntem Araştırması", Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
16. **Yılmaz, D.** (2007) "Adana-Kozan Arastası Restorasyon Önerisi", Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
17. **Yürek, S.** (2007) "20. Yüzyıl Başından Günümüze Adana'da Kent Otellerinin Gelişimi", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
18. **Tantekin, G.** (2008) "Adana'da Kebap Yemeği Kültürünün Yeme İçme Mekânlarına Yansıması", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
19. **Kırkıl, T.** (2008) "Adana Kent Merkezinde Cami Mimarisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
20. **Özudoğru, A.** (2010) "Adana'da Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası Kapsamında İncelenmesi", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. ■

ADANA'DA DOKUMA SANAYİ YAPILARI (1999-1960)

Ayça Aslıhan ÖZÜDOĞRU

Yüksek Mimar

Nevşehir Üniversitesi

Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı

Onur ERMAN

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

"Endüstriyel miras kapsamında ele alınabilecek nitelikte çok sayıda fabrika ya atıl durumdadır ya da yıkılmıştır. Koruma anlayışının özellikle yüzyıl öncesi sivil ve antik yapılara yoğunlaşmış olmasının yanı sıra, karakteri gereği büyük metrekaRELERE sahip olan ve yapıldıkları dönemde kentin çeperlerinde yer alan bu yapıların, günümüzde kent dokusu içerisinde kalarak arazilerinin rant değerinin yükselmesi sanayi yerleşkesi olarak korunmasının zorlaştıran nedenler arasındadır. Gerekli duyarlılığın gösterilmemesi sonucu yok olma süreci hızlanan endüstri yapılarının sadece tescil edilerek korunmaktan daha fazlasına, seçilecek doğru işlevlerle yaşayan mekânlara dönüştürülmesine ihtiyaç vardır."

Adana'da Dokuma Sanayinin Kısa Tarihçesi

Günümüzde Türkiye'nin pamuk üretiminin dörtte birinin sağlandığı Adana'da (Url 1.) 1860–1960 yılları arasında kapasite ve işletme açısından farklı ölçeklerde çok sayıda pamuk işleme tesisi kurulmuştur. 1860'larda çırçır ve prese gibi basit dokuma tesislerinin kurulmasıyla başlayan süreçte daha sonra pamuk çırçırılama fabrikaları açılmış; 1950'lere gelindiğinde ise büyük dokuma fabrikaları sektörde yerini almıştır (Özüdoğru, 2010). İrili ufaklı bu tesisler bölgenin ekonomisine ve pamuklu dokuma endüstrisine önemli katkılar sağlamış, dokuma sektörüne yönelik tesislerin ağırlıkta olduğu çok sayıda fabrika kurulmuş; böylelikle kentin gelişimi açısından yeni bir dönem başlamıştır.

Pamuk üretiminin önem kazanmasıyla başlayan bu dönem 1830'lu yıllara rastlamaktadır. Osmanlı devletine başkaldıran Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın 1833'te Çukurova yöresini ele geçirmesi pamuk üretiminin gelişmesi açısından önemli bir başlangıç noktası olmuş, İbrahim Paşa'nın valiliği sırasında Mısır'daki tarım reformuna paralel olarak Çukurova'daki pamuk tarımı geliştirilmiştir (İslam, 2004).

Çukurova yöresinde hareketlenen pamuk tarımı 1860'lara gelindiğinde daha da önem kazanmıştır. 1861'de Amerika'da başlayan iç savaş nedeni ile yükselen pamuk fiyatları o günün en önemli pamuk alıcısı olan İngiltere'yi yeni ekim yerleri aramaya zorlamıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981). Bu gelişmeler pamuk üretiminin Türkiye'ye, özellikle de Adana'ya kaymasına neden olmuş ve Çukurova'nın pamuk üretiminde ve işlenmesinde önemli bir merkez olmasının yolunu açmıştır.

Bu çalışma kapsamında; Adana'da 1860–1960 yılları arasındaki yüzyıllık dilimde kurulmuş olan dokuma sanayi yapıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespitler sırasında, Adana Büyükşehir Belediyesi, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, İller Bankası, Sanayi ve Ticaret Odalarının arşivlerinden ve işgal yıllarında Fransızlar tarafından hazırlanmış olan, 1918 tarihli Adana haritasından yararlanılmıştır.

Tespitler sonucunda Adana'da dokuma sanayinin gelişiminin izlenmesini de sağlayacak süreç üç dönemde incelenmiştir:

1. Dönem: Amerikan İç Savaşının etkilerinin görülmeye başlaması ile Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönem (1860–1923)
2. Dönem: Cumhuriyetin ilk yıllarından Marshall Planına kadar olan dönem (1923–1950)
3. Dönem: Marshall planının uygulandığı 1950–1960 yılları arasında kalan dönem.

Yukarıda belirtilen tarihsel dönemler içinde Adana'da inşa edilen fabrikalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen fabrikalardan günümüzde mevcut olanlar, sırasıyla işletme dönemi, özgün yapılaşma, yapım sistemi, günümüz ekleri, mevcut durumu ve tescil durumları saptanarak her bir dönem için çizelgeler halinde sunulmuştur.

Dönemlere Göre Adana'da İnşa Edilen Fabrikalar

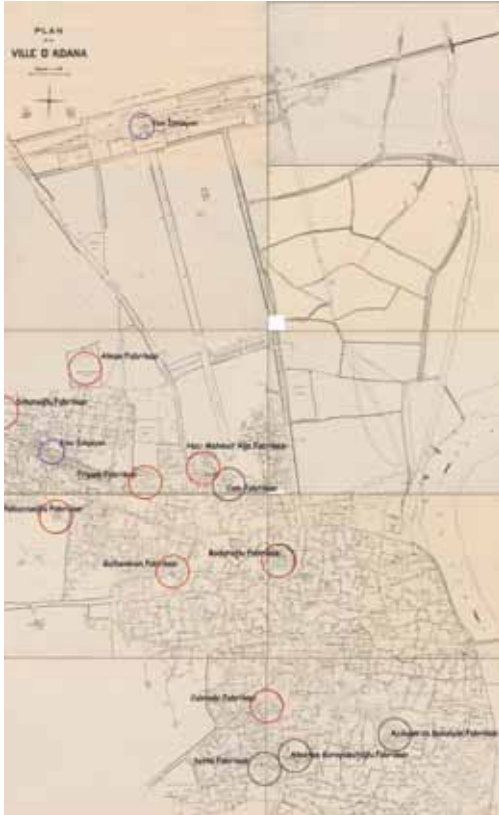
1.Dönem (1860-1923): Adana'nın sanayi faaliyetlerinin hızlı bir gelişim sürecine girmesinin temellerinin atıldığı bu dönem Amerikan İç Savaşının patlak vermesiyle başlamaktadır. Yurtdışında baş gösteren pamuk sıkıntısının yansımalarının etkili biçimde görüldüğü bu dönemde kurulan fabrikaların da büyük çoğunluğu çırçır ve prese işleme üzerinedir. Bu işletmeler, kuruluş alanlarının büyüklükleri ne olursa olsun, yurtdışından gelen yeni makinelerinin ve tekniklerin denendiği tesisler olması adına dönem içerisinde önemli bir yere sahiptirler (Özüdoğru, 2010) (Çizelge 1).

Bulgulara göre 1. Dönemde (1860–1923) 20 adet fabrika tespit edilmiş ve bu fabrikalardan 4 tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Bu dönemde kurulan fabrikaların daha çok dokuma sanayinin yan sektörü olarak geliştiği ve üretimde sanayileşmenin henüz başlamadığı söylenebilir. Bu dönem fabrikaları daha çok küçük ölçekli çırçır, prese fabrikaları olup ek olarak un ve buz üretimi yaptıkları görülmektedir.

1918 yılına ait Adana haritasında dokuma ile ilgili üretim yapan fabrikalar kırmızı daire ile işaretlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu harita incelendiğinde 1. Dönem fabrika yapılarının daha çok kentin günümüzdeki tarihi merkezinde ve çeperlerinde inşa edildiği görülmektedir. Bu dönem fabrikalarının yer seçiminde kentin o dönemki gelişme sınırlarının yanı sıra, demir yolu ulaşımının ağırlıklı olarak kullanılması ne-

Çizelge 1. 1860-1923 Yılları Arasında Adana'daki Dokuma Sanayi Yapıları

Sıra	Fabrika Adı	Kuruluş Tarihi	Sektör	Konum	Mevcut Durum
1	Justin Daudet'in kurduğu fabrika	1864	Çırçır	Tepebağ Mah.	Mevcut değil
2	Gout'un kurduğu fabrika	1864	Çırçır		Mevcut değil
3	Tırpani Fabrikası (Havace)	1885	Çırçır, prese, un	Atakent Mah.	Mevcut değil
4	Mavromati ve şürekâsının kurduğu fabrika	1887	İplik		Mevcut değil
5	Hazar Naşıyan Fabrikası	9 Kasım 1889	Dokuma fabrikası		Mevcut değil
6	Alman Fabrikası-Ulaş Çırçır	1900	Çırçır prese	Döşeme Mah.	Mevcut
7	Tripani Fabrikası	1901	İplik ve dokuma	Döşeme Mah.	Mevcut değil
8	Salih Efendi Fabrikası (BOSSA)	1902	Un, çırçır, buz	Karataş yolu üzeri	Mevcut değil
9	Hacı Yusufzade Mehmed Efendi Evladı Fab	1902	Çırçır ve buz		Mevcut değil
10	Simonoğlu Fabrikası (Milli Mensucat)	1907	İplik	Döşeme Mah.	Mevcut
11	Kanlı Çırçır Fabrikası (Zilanzade Mehmet Fuat Bey Fabrikası)	1912	Çırçır		Mevcut değil
12	Suphi Paşa Fabrikası	1918	Çırçır ve un		Mevcut değil
13	Pabuçcuoğlu Fabrikası	1918 haritası	Çırçır	İstiklal Mah.	
14	Gulbenkian Fabrikası (Sapmazlar Çırçır) 1937	1918 haritası		Kuruköprü Mah.	Depolar mevcut
15	Boduroğlu Fabrikası (Asım Bey ve Muhtar Bey Fab)	1918 haritası	Çırçır ve un	Tepebağ Mah.	Mevcut değil
16	Cokinaki Fabrikası (Habib Efendi Fab)	1918 haritası	Pamuk ve buz	Alidede Mah.	Mevcut değil
17	Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası	1920-1922	Un ve çırçır	Karataş yolu üzeri	Mevcut
18	Hüsnüzadeler ve Şinasi Ailelerinin fabrikası	12 Haziran 1924 temel atma	Çırçır		Mevcut değil
19	Balıkçioğlu Fabrikası	1924'te mevcut	Pamuk ve buz		Mevcut değil
20	Mardikyan Fabrikası	1924'te mevcut	Pamuk ve buz		Mevcut değil

Şekil 1. 1918 Adana'sında Fabrikaları
(http://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de).

deni ile eski istasyonun konumunun etken olduğu düşünülmektedir (Şekil 1).

2. Dönem (1923–1950): İkinci dönem, Cumhuriyet ilanıyla başlamakta ve Marshall Planı'nın uygulandığı döneme kadar devam etmektedir. Bu dönemde savaş yıllarında kapatılan fabrikaların bir kısmı tekrar faaliyete geçerken, çoğunluğu pamuklu dokuma sektörüne hizmet eden yeni fabrikalar da kurulmuştur (Özüdoğru, 2010) (Çizelge 2).

2. Dönemde (1923–1950) 28 adet dokuma sanayi yapısı kurulduğu ve bunların arasından yalnızca Polat Çırçır Fabrikasının günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Bulgulara göre bu dönemde kurulan fabrikaların da 1. Dönemde olduğu gibi çırçır ve prese işlemi üzerine yoğunlaştığı, büyük ölçekli tekstil fabrikalarının henüz kurulmadığı görülmektedir.

3. Dönem (1950–1960): 1950'li yıllardan itibaren traktör sayısının artması tarımsal üretimde makineleşmenin getirdiği kolaylıklar, 1956 yılında Seyhan Barajı'nın açılması ve tarımsal mücadelenin başlaması ile birlikte tarımsal olarak kullanılan arazilerde artış gözlenmiştir (Url 1.). Bu gelişmelere bağlı olarak 1950–1960 yılları ara-

sında Adana'da çok sayıda fabrika kurulmuştur. Sanayi ve İşyerleri Sayımı'na göre 1960'ların ilk yarısında Adana'da faaliyet gösteren 85 büyük işyerinin 43'ü 1950–1959 yılları arasında kurulmuştur (Varlık ve ark., 2008, s.157). Bu rakamlar Adana'da sanayi hamlesinin 1950–1960 yılları arasında gerçekleştiğini gösterir niteliktedir. Ayrıca bu dönemin fabrikalarının büyük çoğunluğu pamuklu dokuma sektörüne yönelik olmakla birlikte (Çizelge 3), diğer sektörlerle hizmet eden fabrikaların kuruluşu da bu tarih aralığında başlamıştır (Özüdoğru, 2010).

3. Dönemde (1950–1960) 10 adet fabrika tespit edilmiş ve bu fabrikalardan 6 tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Bu dönemde, 1. ve 2. dönemlerde kurulan fabrikalara oranlara daha büyük ölçekli tesislerin kurulduğu; bu tesislerde çırçır ve prese ünitelerinin yanı sıra iplik üretimi, dokuma ve boyahane ünitelerinin de yer aldığı görülmektedir. 3. Dönemin Adana'da üretimde sanayileşmenin başladığı dönem olduğu söylenebilir.

Bu dönemin fabrika yapıları kuruldukları dönemde kentin çeperlerinde inşa edildikleri, karayolu taşımacılığının gelişmesiyle şehirler arası otoyol doğrultusunda konumlandırıldıkları görülmüştür. Seyhan yakasındaki fabrikaların

Çizelge 2. 1923-1950 Yılları Arasında Adana'daki Dokuma Sanayi Yapıları

Sıra	Fabrika Adı	Kuruluş Tarihi	Sektör	Konum	Mevcut Durum
1	Adana Mensucat	1925	Çırçır		Mevcut değil
2	Çiftçi Fabrikası	1930 sayımı	Pamuk, un, buz		Mevcut değil
3	Elhadeh Fabrikası	1930 sayımı	Prese		Mevcut değil
4	Halk Fabrikası	1930 sayımı	Pamuk, un		Mevcut değil
5	Kalağzade Fabrikası	1930 sayımı	Pamuk, un, buz		Mevcut değil
6	İş Fabrikası	1930 sayımı	Pamuk		Mevcut değil
7	Doğruluk Fabrikası	1930 sayımı	Pamuk, un		Mevcut değil
8	Mahmut Paşa Fabrikası	1930 sayımı	Prese		Mevcut değil
9	Eski Şinasi Fabrikası	1930 sayımı	Prese		Mevcut değil
10	Eski Belçika Fabrikası	1930 sayımı	Prese		Mevcut değil
11	Metozade Fabrikası	1930 sayımı	Pamuk		Mevcut değil
12	Sagas Fabrikası	1930 sayımı	Prese		Mevcut değil
13	Brazzafole Fabrikası	1930 sayımı	Prese		Mevcut değil
14	Mürşid Efendi Fabrikaları	1930 sayımı	Pamuk		Mevcut değil
15	Polat Çırçır Fabrikası	1940-50 arası	Çırçır	Adana-Mersin yolu üzeri	Mevcut
16	Yeni Çırçır Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
17	Asım Özbilen Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
18	İbrahim Burduloğlu Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
19	Ergirler Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
20	Ahmet Mürşit Görgün Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
21	İsa Şakir Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
22	Nuri Has Fabrikası (İncirlik Köyü)	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
23	İ. Halis Koyutürk Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
24	Aziz Pamukçu Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
25	Ünal Fabrikası	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
26	M. Çulpan Fabrikası (Zeytin Köyü)	1944 sayımı	Çırçır		Mevcut değil
27	Kadıköy Çırçır, Un Değirmeni/Hulusi Torun	1944 sayımı	Çırçır, un		Mevcut değil
28	Katlı Çırçır Fabrikası	1940'lı yıllar	Çırçır	Kurtuluş Mah.	Mevcut değil

Adana-Mersin yolu üzerinde, Yüreğir yakasında-ki fabrikaların ise Adana-Kozan ve Adana Ceyhan yolları üzerinde yoğunlaşmaları, karayolu taşımacılığının fabrikaların yer seçiminde etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Yapılan incelemeler sonucunda 1860'lardan günümüze kadar olan zaman diliminde, özellikle dokuma sanayi ve onun yan sektörlerinde yaşanan gelişimin Adana'nın fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimine önemli katkılarda bulunduğu ancak bu sektörle ilgili sanayi yapılarının pek çoğunun günümüze ulaşamadığı tespit edilmiştir. Var olanların bir kısmının sürekli yenilenen teknolojik gelişmelere adapte edilemediği için terk edildiği ve uzun zamandır kullanılmayan sanayi yapılarının da bakımsızlık nedeniyle

Şekil 2. Adana-Seyhan yakasında yer alan fabrikalar (1. Alman Fabrikası, 2. Milli Mensucat Fabrikası, 3. Gulbenkian Fabrikası, 5. Polat Çırçır Fabrikası, 6. Güney Sanayi) (URL: maps.google.com)

Çizelge 3. 1950-1960 Yılları Arasında Adana'daki Dokuma Sanayi Yapıları

Sıra	Fabrika Adı	Kuruluş Tarihi	Sektör	Konum	Mevcut Durum
1	Aksantaş (Paktaş)	1951	İplik	Yavuzlar Mah.	Mevcut değil
2	BOSSA 1	1951	İplik ve dokuma	Adana-Ceyhan yolu üzeri	Mevcut değil
3	Güney Polgat Tekstil (Güney Sanayi)	1952	İplik	Döşeme Mah.	Mevcut
4	Akdeniz Mensucat Fabrikası	1953	Yağ ve tekstil	Adana-Kozan yolu üzeri	Mevcut
5	Özbucak Tekstil Fabrikası	1953	İplik	Adana-Mersin yolu üzeri	Mevcut değil
6	Taş Mağaza Çırçır Fabrikası	1956 öncesi	Çırçır	Adana-Ceyhan yolu üzeri	Mevcut
7	Çukobirlik Dokuma Fabrikası	1956	Dokuma	Karataş yolu üzeri	Mevcut
8	Pati Çırçır Fabrikası	1950'li yıllar	Çırçır	Adana-Ceyhan yolu üzeri	Mevcut
9	Sadakat Çırçır Fabrikası	1950'li yıllar	Çırçır	Adana-Kozan yolu üzeri	Mevcut
10	Seyhan Çırçır Fabrikası	1950'li yıllar	Çırçır	Adana-Kozan yolu üzeri	Mevcut değil

Şekil 3. Adana-Yüreğir yakasında yer alan fabrikalar (4. Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası, 7. Akdeniz Mensucat Fabrikası, 8. Taş Mağaza Çırçır Fabrikası, 9. Çukobirlik Mihmandar Kooperatifi, 10. Pati Çırçır Fabrikası, 11. Sadakat Çırçır Fabrikası) (URL: maps.google.com)

fiziksel ömrünü tamamlamak üzere olduğu tespit edilmiştir (Özüdoğru, 2010) (Çizelge 4).

İncelenen fabrikalar arasında Çukobirlik (1956) ve Pati Çırçır (1950'ler) fabrikaları, özgün işlev ve mekânsal özellikleriyle günümüze ulaşabilen fabrikalardır. Çukobirlik Fabrikası nitelikli bir sanayi yapısı olmakla birlikte, Pati Çırçır Fabrikası'nın korunmaya değer bir niteliği olmadığı söylenebilir. Taş Mağaza ve Sadakat Çırçır fabrikaları da günümüzde özgün işlevine devam eden ancak geçirdiği değişimler yüzünden özgün mekânsal karakterini kaybeden fabrikalardır. Gulbenkian (1900'ler) ve Polat Çırçır (1940'lar) fabrikalarının günümüze sadece belirli bölümleri ulaşabilmiştir.

1. Dönemde yer alan Millî Mensucat Fabrikası 2006 yılında, Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası da 2009 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından tescil edilmişlerdir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesine göre tescil edilen bu fabrikalar özgün mimari özelliklerini diğer örneklerle göre daha az kaybederek günümüze ulaşabilmiştir. Millî Mensucat Fabrikası'nın günümüzde yeniden işlevlendirilmesi yönünde çalışmalar olduğu bilinmektedir.

Zamana ve teknolojiye yenik düşen bu yapılar her ne kadar kültürel bir miras olsa da kültür varlığı endüstri mirası olarak sadece iki tanesi tescil edilebilmiştir. Tescil edilen bu iki fabrika dışında Alman Fabrikası (1900'ler) ve Akdeniz Men-

sucat (1953) Fabrikasının gün geçtikçe özgün mekânsal özelliklerini kaybetmekte oldukları, bu fabrikaların öncelikli olarak tescil edilip koruma altına alınması gerektiği düşünülmektedir.

Kentin sosyal, ekonomik, kültürel gelişiminde önemli bir yere sahip olan dokuma fabrikaları, tescillenip korunan, restore edilen ve eski-yeni işlevleriyle tekrar hayata döndürülen diğer tarihi yapılar kadar ne yazık ki ilgi görememiştir. Endüstriyel miras kapsamında ele alınabilecek nitelikte çok sayıda fabrika ya atıl durumdadır ya da yıkılmıştır. Koruma anlayışının özellikle yüzyıl öncesi sivil ve antik yapılara yoğunlaşmış olmasının yanı sıra, karakteri gereği büyük metrekarelere sahip olan ve yapıldıkları dönemde kentin çeperlerinde yer alan bu yapıların, günümüzde kent dokusu içerisinde kalarak arazilerinin rant değerinin yükselmesi sanayi yerleşkesi olarak korunmasının zorlaştıran nedenler arasındadır. Gerekli duyarlılığın gösterilmemesi sonucu yok olma süreci hızlanan endüstri yapılarının sadece tescil edilerek korunmaktan daha fazlasına, seçilecek doğru işlevlerle yaşayan mekânlara dönüştürülmesine ihtiyaç vardır. ■

K.Y: Karma Yığma, B.K: Betonarme Karkas, Y.S: Yığma Sistem, Ç.K: Çelik Karkas, K.S: Karmaşık Sistem Ö.D: Özgün Değil, M.D: Mevcut Değil

*Yapı fotoğrafları 2010 yılına ait olup, A. A. Özüdoğru arşivindedir.

KAYNAKLAR

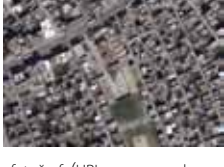
- ANONİM, 1981. "Adana", Yurt Ansiklopedisi. C.1., Anadolu Yayıncılık
- İSLAM, İ., 2004. Kurtuluş Savaşı Yıllarında Çukurova, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 58 cilt XX,
- VARLIK, M.B., EMİROĞLU, K., TÜRKOĞLU, Ö., 2008. Adana Sanayi Tarihi. Yeniden Grup Matbaacılık, Adana, 224 s.
- ÖZÜDOĞRU, A.A., 2010. Adana'da Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası Kapsamında İncelenmesi. Ç.Ü. Yüksek Lisans Tezi, Adana, 197 s. (yayınlanmamış)
- URL 1. <http://adana.gov.tr/?sayfa=8&alt=tarim>
- 1918 Adana Haritası, <http://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de>

Çizelge 4. Adana'daki Mevcut Dokuma Sanayi Yapıları

No	Fabrika Adı	İşletme Dönemi	Orijinal Yapılaşma	Yapım Sistemi			Günümüz Ekleri	Mevcut Durumu	Tescil Durumu
				Üretim	Yardımcı Üretim	Yöne-tim			
1	Alman Fabrikası (Ulaş Çırçır)	1900'ler-1990	Çırçırılama tesisi+ambar yapıları	K.Y	K.Y	Ö.D	Yağ tesisi (1971), Konut	Kullanım dışı	-
2	Simonoğlu Fabrikası (Milli Mensucat Fab.)	1907-	Dokuma-boyahane+ambar yapıları	K.S	Y.S	B.K	Personel Servisi-Hammadde Kontrol Binası	Özgün işlev+Özgün olmayan kullanım (Depo)	2006 yılında tescil edilmiştir
3	Gulbenkian Fabrikası (Sapmazlar Çırçır)	1900'ler-1975	Çırçırılama tesisi+ambar yapıları	M.D	K.Y	K.Y	Dükkanlar	Özgün olmayan kullanım (Otopark)	-
4	Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası	1923-1990'lar	Ana üretim yapısı+ ambar yapıları	B.K	Y.S	B.K	Silo Yapısı (1951), Açık Sundurma Depolar, İdari Bina	Kullanım dışı	2009 yılında tescil edilmiştir
5	Polat Çırçır Fabrikası	1940'lar-1970'ler	Çırçırılama ünitesi	K.Y	M.D	M.D	-	Özgün olmayan kullanım (Depo)	-
6	Güney Sanayi	1951-2010	Ana üretim yapıları	K.Y	B.K	B.K	-	Kullanım dışı	-
7	Akdeniz Mensucat Fabrikası	1953-1990'lar	Ana üretim yapısı+yardımcı üretim birimleri+idari bina	B.K	Y.S	Y.S	Balya Ambarı-Atölyeler	Kullanım dışı	-
8	Taş Mağaza Çırçır Fabrikası	1950'ler-	Çırçırılama tesisi+ambar yapıları	B.K	Y.S	Ö.D	İdare Binası, İplik Tesisi (1990), Konut	Fantezi iplik imalatı	-
9	Çukobirlik Mihmandar Kooperatifi	1956-	Çırçırılama tesisi+ambar yapıları+çığıt silosu	B.K ve Ç.K	Y.S	B.K	İdari ve Sosyal Tesis Binaları, Açık Sundurma Depolar	Özgün işlev	-
10	Pati Çırçır Fabrikası	1950'ler-	Çırçırılama tesisi+ambar yapıları	Y.S	K.Y	Ö.D	İdari Bina	Özgün işlev+Özgün olmayan kullanım (Depo)	-
11	Sadakat Çırçır Fabrikası	1950'ler-	Çırçırılama tesisi+ambar yapıları	K.Y	K.Y	Ö.D	Cami (1974), Güvenlik	Özgün işlev+Özgün olmayan kullanım (Depo)	-

Şekil 4. Adana'daki Mevcut Dokuma Sanayi Yapıları

	Uydu Fotoğrafı	Fabrika Yapısı
1. Alman Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Alman Fabrikası üretim bölümü
2. Milli Mensucat Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Milli Mensucat Fabrikası dokuma ünitesi ve su deposu
3. Gulbenkian Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Gulbenkian Fabrikası ambar yapısı
4. Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası üretim yapısı ve silo
5. Polat Çırçır Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Polat Çırçır Fabrikası çırçırılama ünitesi
6. Güney Sanayi	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Güney Sanayi Fabrikası genel görünüm (Varlık ve ark., 2008 s.164)

7. Akdeniz Mensucat	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Akdeniz Mensucat Fabrikası harman-hallaç yapısı
8. Taş Mağaza Çırçır Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Taş Mağaza Çırçır Fabrikası çırçırılama ünitesi
9. Çukobirlik Mihmandar Koop.	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Çukobirlik Fabrikası çırçırılama ünitesi
10. Pati Çırçır Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Pati Çırçır Fabrikası çırçırılama ünitesi
11. Sadakat Çırçır Fabrikası	 Hava fotoğrafı (URL: maps.google.com)	 Sadakat Çırçır Fabrikası genel görünüm

BAĞDAT DEMİRYOLUNUN TOPRAKKALE'DEKİ İZLERİ...

Feride ÖNAL

Doç. Dr.

Yıldız Teknik Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

"Toprakkale demiryolu binaları ve alanı, sahip olduğu sosyal, tarihsel özellikler ve özgünlüğü nedeniyle ulusal endüstriyel mirasımızın korunması gereken örneklerinden birisidir. Alanda işlevlerini sürdüren binalar dışında, doğru ve sürdürülebilir bir işlevin yüklenebilmesi için öncelikle alanın tamamının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereklidir. İşlevsiz ve atıl durumdaki demiryolu binaları ve makineleri yerleşimin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamı için son derece önemli olup, bu yapılar endüstri arkeolojisi kapsamında korunarak bölgenin gereksinimleri ve planlama kararları doğrultusunda yeniden işlevsel hale getirilmelidir. Korunan endüstri mirası yerleşimin sürekliliğini, yeni işlevler de yaşanabilirliğini sağlayacaktır."

Giriş

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren kullanılmaya başlanan ve keşfiyle yüzyıla adını veren demiryolu teknolojisi, Endüstri Devriminin karadaki en önemli tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir. Demiryolu, ulaşım getirdiği yeni olanaklar sayesinde mal ve insan ulaşımını kolaylaştırmış, ulusal pazarların dünya ekonomisiyle bütünleşme sürecini başlatmış aynı zamanda da endüstriyel gelişimin hız kazanmasına yol açarak, toplumsal ilişkilerde köklü değişimlere neden olmuştur.

Schivelbusch, bu süreci "(Tüm) geçmiş deneyim biçimlerinden devrimci bir kopma" olarak tanımlarken, Sennett "Kitap okuyan ya da sessizce pencereden dışarı bakan sıkış tepiş bedenlerle dolu tren vagonu, 19. yüzyılda ortaya çıkmış büyük bir toplumsal değişikliğe işaret ediyordu" yorumunu yapmaktadır. (Sennett, s. 309)

Endüstri Devrimi sonrasında, Avrupa'nın büyük bir bölümünü kısa bir zaman içinde kaplayan demiryolu ağı, bu kez Osmanlı toprakların-

da Avrupa devletlerinin ekonomik ve sosyal üstünlük sağlaması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte; geçtikleri güzergâhlarda, demiryolu hatları boyunca kentsel alanların kurgusunda rol almış, farklı mimarileri ile belirginleşen istasyonlar ve hizmet binaları inşa edilmiştir. Bu binaların her biri konumu, büyüklüğü ve hatı yapan ülkenin kültürüne göre farklılıklar içerirken yerleşimlerin dış dünyaya açılan birer kapıları olmuştur. Döneminin tarihsel, teknolojik, sosyal ve toplumsal sürecini yansıtan, oluşturdukları mekânsal ve kentsel değişimlerle bir dönemi simgeleyen tarihi demiryolu binaları, endüstri mirasının en önemli temsilcileridir.

Endüstri Devrimi ve Demiryolu

Endüstri devrimiyle birlikte önce Avrupa'da, daha sonra da tüm dünyada birçok alanda değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Tarımdaki ve işlenmiş mallardaki üretim artışları ulaştırma alanındaki gelişmelerle birleşince, iç ticaret büyümüş ve Avrupalılar, fabrikalarının hammadde üretim fazlalıklarına da pazar aramaya başlamışlardır. Böylece Endüstri devrimi; enerji kullanımında ve üretimdeki yenilikler, teknolojik, eko-

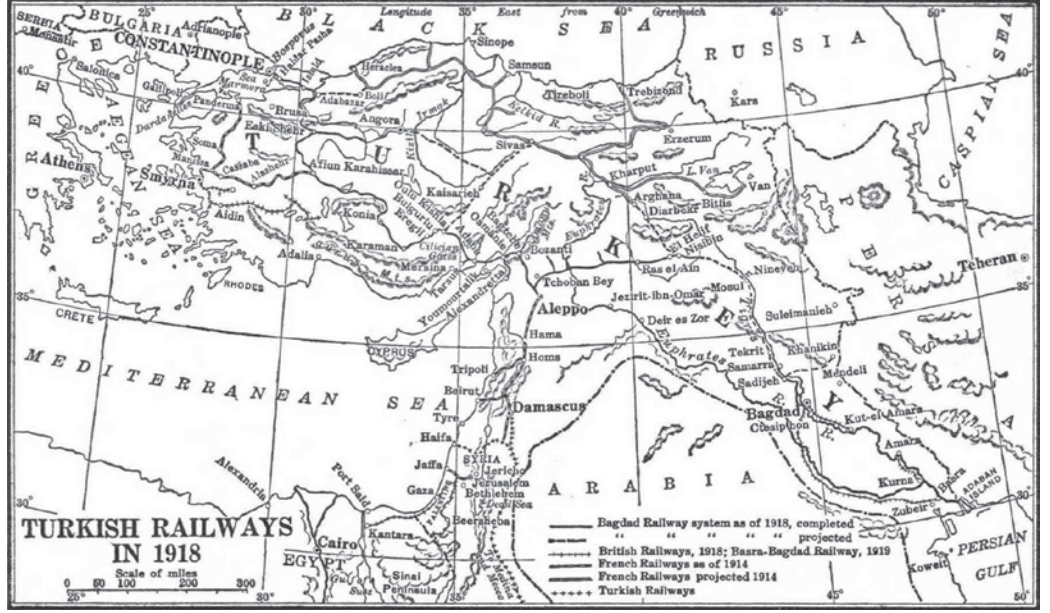
Resim 1. Hangar Binası

Resim 2. Hangar Binası

Resim 3. Hangar Binası

Resim 4. Demiryolu Haritası 1918

nomik ve toplumsal sonuçlarıyla birlikte “demiryolu yüzyılı” da başlatmıştır. Modern anlamdaki ilk demiryolu 1830 yılında İngiltere’de Manchester ile Liverpool kentleri arasında inşa edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk demiryolu, 1851 yılında İskenderiye Kahire arasında ilk imtiyaz hakkını alan İngiliz şirketleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Anadolu topraklarında yapılan ilk demiryolu hattı ise 1856 tarihinde yine bir İngiliz şirketine verilen imtiyazla İzmir-Aydın ve İzmir-Turgutlu arasında inşa edilmiştir. 130 km. uzunluğundaki bu ilk hattın yapımı 1866’da tamamlanmış ve İngilizlere verilen imtiyazla başlayan demiryolları yapım süreci Fransızlar ve Almanlarla devam etmiştir. 1888 yılında Viyana-İstanbul bağlantısının tamamlanması, Osmanlı topraklarında demiryolu yapımının hızlanmasına neden olmuş ve İmparatorluğun en önemli iki demiryolu projesi olan İstanbul-Bağdat ve Hicaz demiryolları yapım kararı alınmıştır. Bu süreçte, imzalanan yeni bir imtiyaz sözleşmesi ile Almanya’nın daha önce işletmeye açılmış bulunan Haydarpaşa-İzmit hattını satın alarak hattın Ankara’ya kadar uzatılma imtiyazını da elde etmesi, o güne kadar sadece askeri alanları kapsayan Osmanlı İmparatorluğu-Almanya ilişkisine yeni bir boyut kazandırmıştır.

İstanbul-İzmit hattının Ankara’ya kadar uzatılması imtiyazı, ulusal birliğini 19. yüzyıl sonlarına kadar kuramayan, diğer Avrupa devletleri gibi geniş sömürgeler elde edememiş, hammadde kaynakları ve ürettiği sanayi ürünlerini sattığı pazarlar sınırlı olan Almanya için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile ticari ilişkilerini güçlendirmek ve yabancı ülkelerde pazar bulabilmek için kıtasal yayılma planını öncelikle Anadolu ve Bağdat demiryolları kanalıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Geleneksel yapısı çözülme sürecine giren Osmanlı yönetiminin de demiryolu politikasını destek-

lediği görülmektedir. Kamu hizmetlerinin devlet tarafından üstlenilmesi olgusu, bu dönemde devletin endüstri etkinliklerini üstlenmesi biçiminde gerçekleştirilirken, demiryolu politikası da bunun başlıca araçlarından birisi haline gelmiştir. Doğu ile batıya birbirine bağlamak fikri ile ortaya çıkan Bağdat demiryolu aynı zamanda, son dönemlerde giderek zayıflamakta olan İmparatorluğun askeri ve siyasi otoritesinin yeniden güçlenmesine katkıda bulunacaktır.

Avrupa yatırımcılarını, Anadolu’da demiryolu yapmaya iten asıl önemli neden; hammadde ve pazar gereksinimleri olmuştur. Yabancı yatırımlar Osmanlı İmparatorluğu’nun sanayi gelişimine pek katkıda bulunmamakta; tersine tarımsal ürünlerin dışarıya gönderilmesini kolaylaştırarak, hammadde sağlayıcısı ve Avrupa’nın işlenmiş maddeleri için pazar olma durumunu daha da ağırlaştırmaktadır. (Matran, s.167) Yatırımcıların, demiryolu hatlarının güzergâhını belirlerken gereksinim duydukları hammaddeyi üreten ya da üretim merkezinin yakında yer alan bölgeleri seçtikleri görülmektedir. Ayrıca demiryolunun geçeceği devlete ait topraklara mülkiyet bedeli ödememe, demiryolu yapımı için gerekli tüm malzemeleri, taş ve maden ocaklarını bedelsiz kullanma, arkeolojik kazı yapma vb. imtiyazlarını da almışlardır. Bu nedenle, güzergâhların belirlenmesinde demiryolu hattını yapacak ülkenin beklentisinin belirleyici olduğunu da söylemek mümkündür.

1903 yılında Bağdat Demiryolları ayrıcalığı adı ile bilinen Konya-Bağdat demiryolunun yapım ve işletme hakkının Almanlara verilmesinden kısa bir süre sonra, ilerde bu hat ile birleşecek olan Adana-Mersin demiryolu da Almanlar tarafından satın alınmıştır. Bu hattın yapılma nedeni ve önemi; Çukurova’nın, başta pamuk olmak üzere, tarım ürünlerinin Mersin limanına ulaştırılmasıydı. 1911 yılında Adana-Mersin hattının Bağdat hattı ile birleşmesiyle Alman-

Resim 5. Toprakkale Hattı

Resim 6. Toprakkale

lar Akdeniz’de bir limana ulaşmış oldular. Aynı yıl imzalanan Toprakkale-İskenderun hattının imtiyaz anlaşması sayesinde 1913 yılında Akdeniz ile ikinci bağlantıyı da kurmuş oldular. Demiryolunun yanı sıra, İskenderun’da bir liman inşa ve işletme imtiyazı da alarak ve bölgenin ithalat ve ihracat potansiyelini artırma hedeflemişlerdir. I.Dünya Savaşı başladığında Bağdat hattı tamamlanamamış ve planlananlar da gerçekleştirilememiştir. Savaş sırasında Toprakkale - İskenderun hattının bir bölümü İtilaf Devletleri tarafından tahrip edilmiş, bölge İngiltere ve Fransa tarafından işgal edilmiştir. Bağdat demiryolu Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1928 yılında devletleştirilmiş,

Resim 7. Toprakkale

Resim 8. Toprakkale Yerleşim

Resim 9. Toprakkale Konum ve Doku (Çizim: Seda Eşkazan)

Toprakkale - Iskenderun hattı ise 1937 yılında satın alınmıştır.

Toprakkale ve Demiryolu

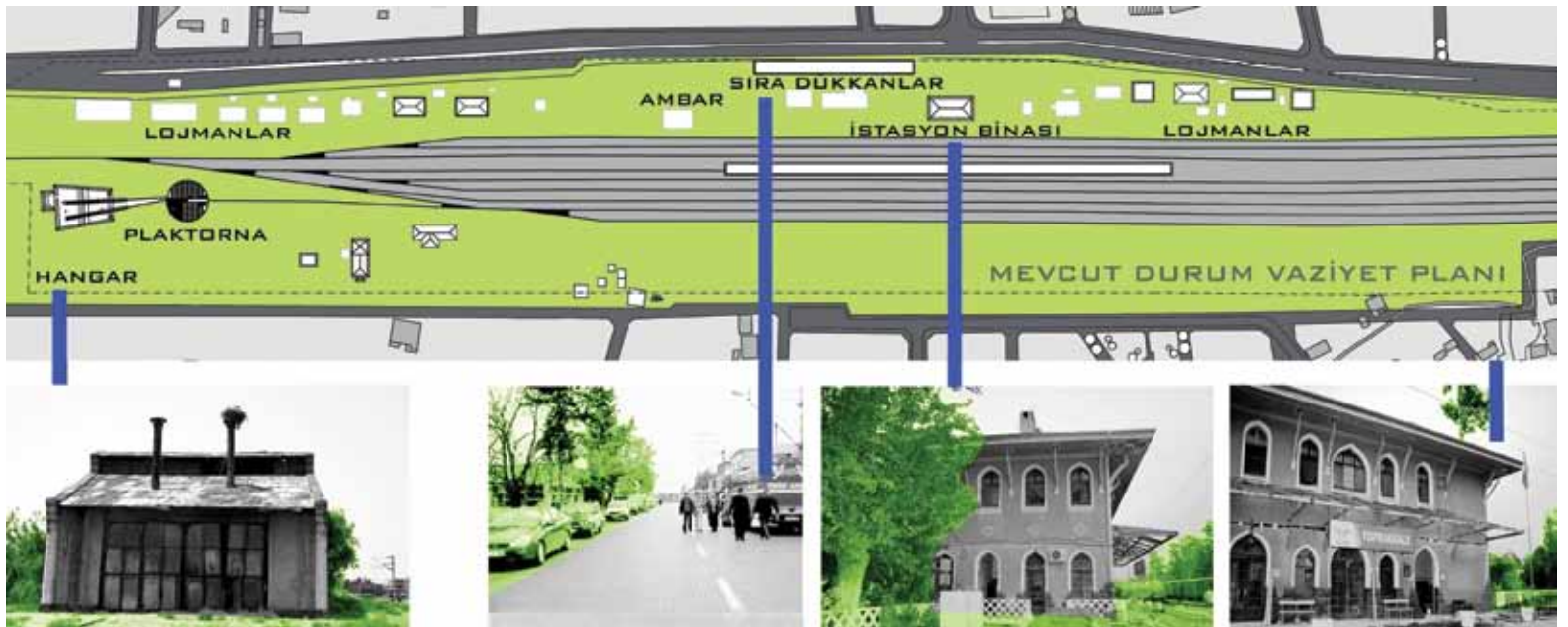
I. Dünya savaşı sonrasında İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'na dayanarak güvenliklerini tehdit ettiği gerekçesiyle stratejik konumundan dolayı bölgeyi işgal etmişlerdir. Toprakkale'yi önce İngilizler, sonra da Fransızlar karargâh olarak kullanmışlar ve 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile bölgeyi terk etmişlerdir.

Adını kendi sınırları içinde bulunan bir kaleden alan Toprakkale, Türkiye'nin en önemli kara ve demiryollarının kesişme noktasında yer al-

maktadır. Adana, Osmaniye ve Iskenderun üçgeninin ortasında kalan ilçe, bu illeri birbirine bağlayan Toprakkale demiryolu istasyonunun yanı sıra, denize ve havaalanlarına yakınlığı ile de stratejik bir noktada bulunmaktadır. Amanos dağlarından güneye akarak Ceyhan nehrine karışan Karaçay nehri de yerleşimin içinden geçmektedir. Doğu ve batıdan volkanik tepelerle sınırlanmış olan Toprakkale'de, nüfusun büyük bölümü tarım sektöründe çalışmaktadır. Konumunun getirdiği önemli ulaşım potansiyelinin dışında, Çukurova'nın bereketli tarım toprakları ve çok eski çağlara dayanan uygarlıkların yaşamış olduğu alanda yer alan Toprakkale, yakın çevresi ile birlikte oldukça önemli bir "Kültür Turizmi" potansiyeline sahiptir.

Toprakkale ilçe yerleşimi demiryolu binalarının çevresinde oluşmuştur. Demiryolu hattı ve hatta paralel uzanan karayolu Toprakkale'yi iki bölgeye ayırmaktadır. Bunlar; daha düzenli yerleşimlerden oluşan merkez-çarşı bölgesi ve organik bir yapı karakteri gösteren Karaçay Bölgesi'dir. Demiryolu binaları bu iki bölge arasında neredeyse tüm yerleşim boyunca lineer bir biçimde uzanmakta ve merkezde parçaları birbirinden iyice koparmaktadır. 1997 yılına kadar karayolu ve demiryolu istasyonu çevresinde gelişen yerleşimin daha sonra Karaçay'da aşarak D-400 karayoluna kadar genişlediği görülmektedir.

Bağdat demiryolu üzerinde yer alan Toprakkale demiryolu yerleşiminde, demiryolu hattı üzerinde yapılmış bir istasyon binası, lojmanlar, de-

Resim 9. Toprakkale Demiryolu Yerleşimi (Çizim: Pınal Işcan)

Resim 10. Demiryolu Hattı (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

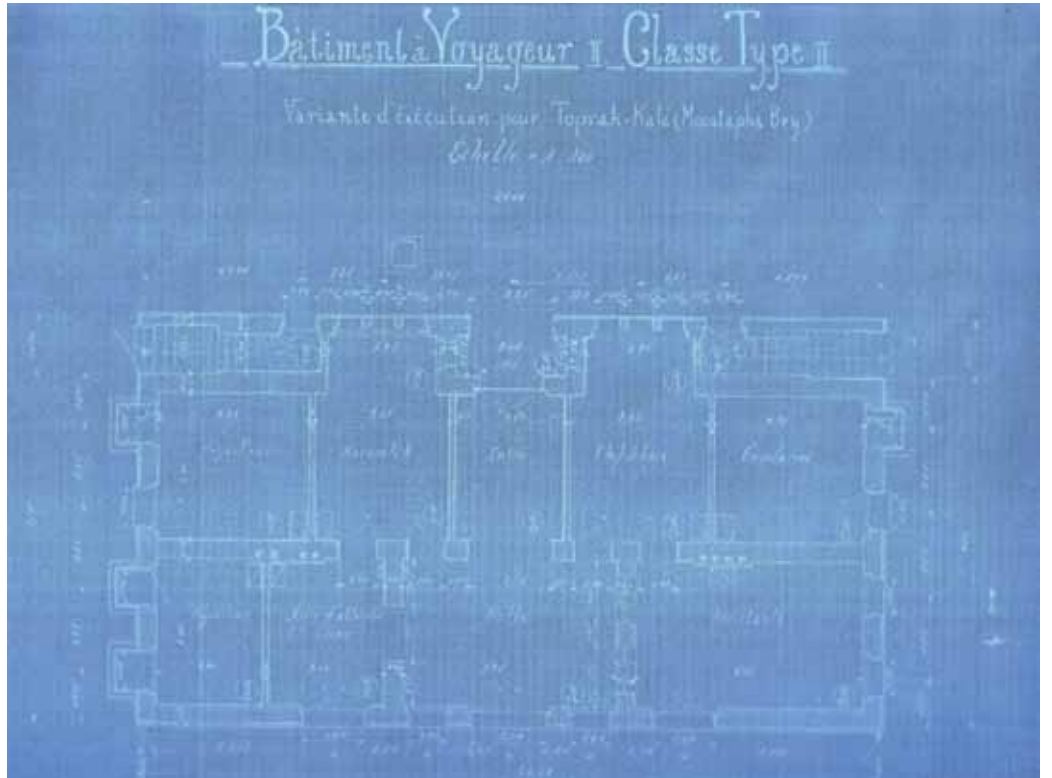

Resim 11. İstasyon Binası (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

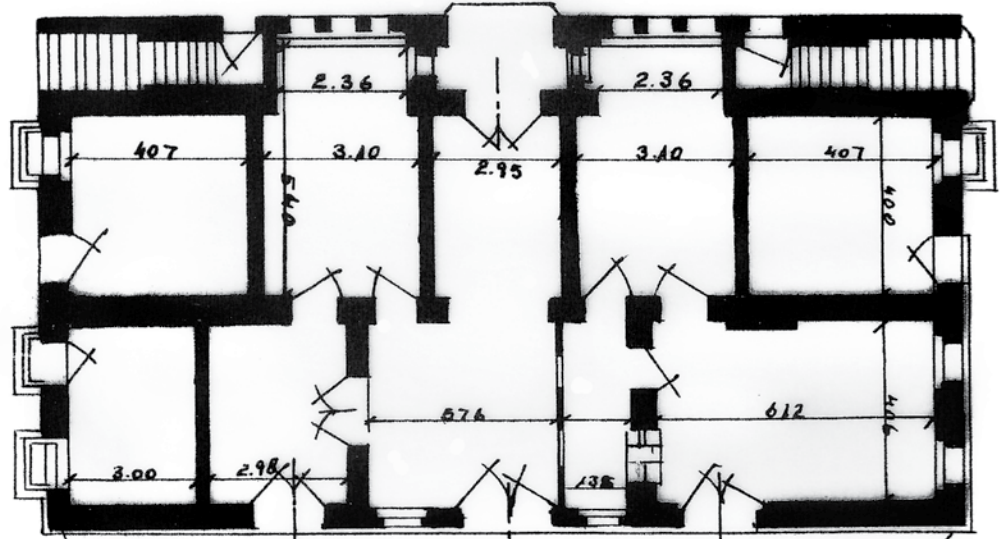
polar, amele barakası, bakım ve tamir atölyelerinden oluşmaktadır. Toprakkale yerleşiminde oldukça geniş bir alana yayılan demiryolu arazi sınırları içinde kullanılmayan hatlar, yoğun okaliptüs ağaçları ile birlikte kültür varlığı özellikleri gösteren, çok sayıda araç gereç bulunmaktadır. 1908 yılında Almanlar tarafından yapılan istasyon binası ve hangara 1913 yılında Toprakkale-İskenderun hattının açılması ile yeni ek binalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşimde lojman binaları olmasına rağmen 1955 tarihli bir tadilat projesinde bazı depo binaları ve hangarın makine dairesinin de barınma için önerilmesi, alanda lojman ve yatakhane gereksinimi olduğu sonucunu çıkarmaktadır (TCDD 6.Bölge arşivi). Diğer bir ihtimal ise, o yıllarda henüz köy olan Toprakkale'de demiryolunun da etkisi ile başka kentlerden gelenlerin geçici ya da kalıcı barınma gereksinimini karşılayabilmek içindir.

Konumu, mimarisi, açık ve kapalı kamusal alanları ile merkez - çarşı bölgesinin odak noktası olan istasyon binası, çatalı geometrik motiflerle süslenmiş geniş saçakları destekleyen ahşap payandaları ile işlevini sürdürmektedir. Yakın zamanda yenileme çalışması yapılan dikdörtgen planlı, simetrik ve iki katlı binada demiryollarının o dönemdeki hiyerarşik düzenin izlerini bulmak mümkündür. Bir bölümü müze köşesi olarak kullanılan bina, demiryolu hattına bakan cephesi boyunca uzanan saçığı ile kamusal dış mekân görevini de sürdürmektedir.

Trenlerin bakım ve tamiratının yapıldığı hangar binası ise günümüzde her türlü bakımsızlığa rağmen tüm strüktürü ile halen ayakta. Tamir ve bakım için trenlerin Hangar Binası'na girmesini sağlayan plaktorna (dönüş paneli) da alanda bulunan diğer kayda değer tarihî demiryolu miraslarından sadece birisidir. 19. yüzyıldan bu yana benzer yapıların birçoğu değişen teknolojiye paralel olarak, işlevini yitirmiş ya da terk edilmiştir. Bu nedenle, bir dönemin yapım tekniği ve teknolojisinin ürünü olan bu yapıların korunması ve geleceğe taşınması, kültürel bir zorunluluktur.

Resim 12. İstasyon Binası Fransızların Yapmış Olduğu Röleve

Resim 13. İstasyon Binası Cumhuriyet Dönemi Röleve

Resim 14. İstasyon Binası (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

Resim 15. İstasyon Binası Cumhuriyet Dönemi Röleve (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

Toprakkale demiryolu binaları ve alanı, sahip olduğu sosyal, tarihsel özellikler ve özgünlüğü nedeniyle ulusal endüstriyel mirasımızın korunması gereken örneklerinden birisidir. Alanda işlevlerini sürdüren binalar dışında, doğru ve sürdürülebilir bir işlevin yüklenebilmesi için öncelikle alanın tamamının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereklidir. İşlevsiz ve atıl durumdaki demiryolu binaları ve makineleri yerleşimin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamı için son derece önemli olup, bu yapılar endüstri

arkeolojisi kapsamında korunarak bölgenin gereksinimleri ve planlama kararları doğrultusunda yeniden işlevsel hale getirilmelidir. Korunan endüstri mirası yerleşimin sürekliliğini, yeni işlevler de yaşanabilirliğini sağlayacaktır. ■

KAYNAKLAR

Barillari, D. ve Godoli, E., İstanbul 1900 - Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları, YEM Yayınları, 1997, İstanbul.

Matran, R., Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, Cem Yayınevi, 1995, İstanbul.

Özyüksel M., Osmanlı Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Ana-

dolu ve Bağdat Demiryolları, Arba Yayınları, 1988, İstanbul.

Rathmann, R., Berlin - Bağdat Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi, Belge Yayınları, 1982, İstanbul.

Sennett, R., Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, Metis Yayınları, 2002, İstanbul.

Schivelbusch, W., The Railway Journey: The Industrialization of Time and Space in the Nineteenth Century. The University of California Press: Berkeley, 1986, CA.

Yerasimos, S., Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye 2, Belge Yayınları, 2001.

6.Bölge Müdürlüğü arşivi

<http://www.tcdd.gov.tr/>

<http://www.toprakkale.gov.tr>

Resim 16. Hangar Binası (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

Resim 17. Hangar Binası (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

Resim 16. Hangar Binası (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

Resim 17. Hangar Binası (Fotoğraf: T. Hakan Önal)

Modernizmle Yerellik Arasında Bir Uzlaşma Süreci Olarak SEYFİ ARKAN MİMARLIĞI

C. Abdi GÜZER

Doç. Dr.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

"Arkan'ın gerek erken Cumhuriyet, gerekse sonrasında sürdürdüğü mimarlık anlayışının altı çizilerek tartışılması gereken yanı yerellik kavramının, bazı çağdaşlarında görüldüğü gibi, modern yaklaşımın aslı ile çatışan, onu dönüştürmeye ya da bastırmaya çalışan, eklemlenmiş ve yapıştırma bir değer olarak ele alınmamış olması, bir çatışma unsuru olarak görülmemesidir. Birçok yerli çağdaşında görülenin aksine Arkan, uluslararası ortamda ürün veren ve mimarlık tarihi içinde öne çıkarılan çağdaşları ile ilginç bir benzerlik sergilemekte, onlardan hiç de geri kalmayacak bir araştırma zeminini temsil etmekte, bu anlamda özgün bir birikim sunmaktadır."

Yıllar sonra Seyfi Arkan ve mimarlığının yeniden anlaşılmaya çalışılması ve tartışılması birden fazla nedenle önemli. Öncelikle Arkan mimarlığı Türkiye mimarlığının erken Cumhuriyet döneminden başlayarak uluslararası ortam ve modernizmle bütünleşme, süreklilik oluşturma çabalarının özgün bir örneğini oluşturuyor ve Arkan'ın yapıları kendi dönemindeki örneklerden belirgin farklarla ayrılıyor. Bu anlamda özgün bir tartışma zemini sunan Arkan mimarlığını anlamaya, belgelemeye yönelik çabalar ve bugüne kadar oluşmuş birikim Seyfi Arkan'ın Türkiye mimarlığı içinde temsil ettiği değerlerle örtüşecek bir yoğunluk barındırmıyor. Arkan mimarlığı hakettiği yoğunluk içinde belgelemeye yönelik tartışıldığında Türkiye mimarlık ortamını ve bu ortamın belirleyicisi olan değerleri anlamaya yönelik bazı kınılma noktaları daha belirgin olarak açığa çıkıyor, özellikle Türkiye mimarlığının ana tartışma eksenini oluşturan yerellikle modernizm arasındaki ilişki yeni okumalara açık kalıyor.

Türkiye mimarlığı, özellikle Erken Cumhuriyet Döneminden başlayarak uluslararası mimarlık ortamının yeni değerleri ile yerel ve bağlamsal değerler arasındaki süreklilik ve çatışmaları barındırır. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi, başka pek çok alanda olduğu gibi mimarlık alanında da, her şeyden çok modernizmle yerellik arasında hem bir uzlaşma hem de bir çatışma ortamı olarak görülebilir. Türkiye 1920'lerden başlayarak, uluslararası ortamla bütünleşme olarak nitelenebilecek, radikal bir değişim ve dönüşüm süreci içinde olmuş, ancak aynı zamanda bu değişime karşı alternatif arayışların baskın etkilerinin de görüldüğü paralel bir süreç yaşanmıştır. Aslında bu olgu sadece Türkiye'ye, Türkiye mimarlık ortamına özgü değildir. Bu durum ana eksen olarak nitelenebilecek "Batı" mimarlığının ve onun etki alanındaki tutumların ulaşabildiği hemen tüm coğrafyalarda farklı baskınlıklarda gözlenen bir olgudur. Böyle bakıldığında uluslararası akım Mısır'dan Bengalde'se, Japonya'dan Rusya'ya, İsrail'den Pakistan'a birçok farklı coğrafyada ve

kültür ortamında benzer etkiler oluşturmuş, benzer mimarlık ürünlerinin yer referanslarından arınmış olarak yeniden üretilme zemini olmuştur. Bu noktada uluslararası akımın yer edindiği coğrafyalara bakıldığında iki farklı durumun, iki farklı bağlamsal dönüşümün, birbirlerinden ayrıt edilmesi gerekiyor. Bazı coğrafyalarda ve kültürel ortamlarda modernizm toplumsal ortamla bütünleşik bir olgu olarak yerleşmiş, genel bir dönüşümün parçası olarak ve o dönüşümle süreklilik göstererek varolmuş, yaygınlık ve baskınlık kazanmıştır. Öte yandan Türkiye'nin de içinde yer aldığı diğer bazı ortamlarda tali, elit, disipliner yani bir anlamda içinde yer aldığı ortama aykırı bir azınlık kültürü olarak yer edinmiş, modernizmin hem mimarlık alanında hem de diğer alanlarda arka planını oluşturduğu yenilikler zaman zaman bağlamlın geleneksel yapısı çelişkiler barındıran bir çatışma alanına dönüşmüştür.

Modernizmin Türkiye mimarlık ortamı ile eklemlenme sürecine bakıldığında ortaya çıkan bu karmaşık yapı, çelişki ve çatışmaların aşılma çabaları bizi iki ayrı yerellik kavramı ile karşı karşıya bırakmıştır. Bunlardan ilki mimarlık tarihi ve eleştirisinin öne çıkardığı disipliner bir yerellik kavramıdır. Gelenek, bölge, iklim, tarih, kültür hatta din gibi yerel mimarlık birikimi üzerinde etkili olmuş girdilerin mimarlık üzerinde yansımalarını, soyut temsiliyet biçimleri olarak içeren, disipliner bir yerellik kavramıdır. Erken Cumhuriyet döneminde gündeme gelen ve daha çok Osmanlı mimarisinin sürdürülebilirlik ve modernizmle eklemlenme olanaklarını araştıran 1. Millî akım, Sedat Hakkı Eldem ile özdeşleşen ve referanslarını daha çok yerel konut mimarisinden alan 2. Millî akım yerellik kavramının disipliner olarak meşrulaştırılmasının örneklerini oluşturur. Şüphesiz yer ve geleneğe referans verme çabaları bu kadar belirgin olarak isimlendirilecek bir davranış birliği içinde algılanmasa da günümüze kadar sürmüş, özellikle modern sonrası eklektik, modern sonrası bazı mimarlık yaklaşımlarının da temel kaynaklarından biri-

ni oluşturmuştur. Gene de bu disiplinler yaklaşım doğrudan bağlamın kendisinden kaynaklanan sorunları içselleştirmek özgün sorunsalları bir araştırma zeminine dönüştürmek yerine tarihî, kültürel, geleneksel alıntılar yaparak yapay bir aidiyet zemini oluşturmakla yetinmiştir. Karşı karşıya kaldığımız ikinci yerellik kavramı ise içinde olunan kültürel ortamın somut koşullarının ve mimarlık üzerinde etkili olan diğer dinamiklerin bir bileşkesi olarak ortaya çıkan bağlamsal bir yerellik kavramıdır. Burada modernizm coğrafyanın özelliklerine göre aşınmalara uğramakta, içinde olduğu kültürel ortamın değerleri ile eklektik eklemlemeler barındırmakta, mimari gösterimlerle ilişki kurması zorunlu olmayan, coğrafyanın sosyal ekonomik kültürel koşullarına özgü, ikinci elden üretilmiş, devşirme bir mimarlık ortaya çıkmaktadır. Modernizm, bu anlamda ve Türkiye ortamında, her şeyden çok basit, hızlı ve ucuz bir üretim alternatifi olarak algılanmış, kentlerin baskın dokusunu oluşturan yapılar, başta konut yapıları olmak üzere mimarlığı dışlayan bir yerel oluşumu temsil etmişlerdir. Bağlamın özgün koşulları ile uluslararası modern mimarlık üslubunun bir araya gelme olanakları zengin ve yaygın bir araştırma zemini olarak algılanmamıştır.

Öte yandan yerellik kavramı sadece Türkiye ya da benzer koşullar barındıran, “ana eksenin dışladığı” / “ana eksenini dışlayan”, çeper ülkelerin alternatif arayışının bir sonucu değil, “ana eksenin” kendini meşrulaştırmak ve dar kapsamlı bir modernizm kavramını alternatifleri içinde yüceltebilmek için desteklediği yapay bir kavramdır. Böyle bakıldığında Cumhuriyet döneminde yerleşen modernizm anlayışı yerelliğe baskın bir unsur olarak öne çıkmış, “vandalizme” uğramış soyut yapısı içinde Türkiye kentlerinin hâkim yüzünü oluşturmuştur. Oysa modernizm dar anlamı ile bir mimari stil olarak algılanmayıp, çağ bilincinin yerleşmesine yönelik ucu açık ve yenilenebilir bir proje olarak algılandığında yerellik kavramı ile çatışmadan var olabilecek girdi ve dinamikleri içermekte, bağlamsallaşmaya açık kalmaktadır.

Seyfi Arkan mimarlığı bugünün ortamında bile tartışmaya açık kalan modernizmle yerellik arasındaki gerilimin aşılmasına yönelik olarak özgün bir araştırma zeminini temsil etmektedir. Modernizmin uluslararası olarak yerleşmeye başladığı yıllarda, 1928 yılında, Güzel Sanatlar Akademisi’nden mezun olan Arkan 1929-33 yılları arasında bir bursla Avrupa’ya gönderilmiş ve Hans Poelzig’in öğ-

Hariciye Köşkü, 1934

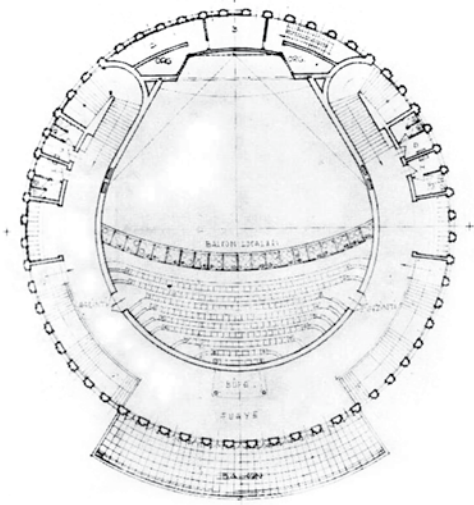

B'nai Amoona Synagogue, Missouri. Erich Mendelsohn, 1946

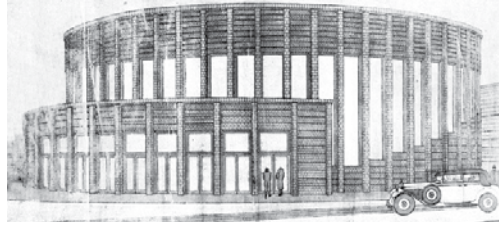
rencisi olmuştur. Akademi’de Mimar Kemalettin Bey’le birlikte 1. Ulusal mimarlığın önde gelen isimlerinden olan Vedat Tek’in öğrencisi olan Arkan’ın burada aldığı eğitimin üzerine Poelzig’in radikal modern üslubu ile tanışması ilginç bir biraradalıktır. Sanırım bu biraradalık Arkan’ın modern mimarlıkla yerellik arasındaki fark ve sürekliliklere yönelik özgün kavrayış ve uygulamalarının arka planını oluşturmaktadır. Arkan 1933 yılında Türkiye’ye dönüşünü takiben bir yandan Güzel Sanatlar Akademisi’nde eğitmen olarak çalışmaya başlarken, öte yandan mimarlık uygulamaları içine girmiştir. Aynı yıl Çankaya Hariciye Köşkü yarışmasında birinci olan Arkan’ın bu projesi modern üslubun Türkiye’ye taşınmasına yönelik özgün farklar barındırmakta, özellikle sa-

çağın ve diğer mimari bileşenlerin tüm kompozisyon üzerindeki etkisi, malzeme seçimi ve yapıdaki dolu boş oranları gözetildiğinde, ulaşılan incelmışlik düzeyi hem dönemin yerel eksen araştırmaları hem de uluslararası yaklaşımları ile süreklilik göstermektedir. Bu yapının uluslararası ortamda oldukça ilgi toplayan ve Arkan’ın tasarımıyla yaklaşık 10 yıl sonra gerçekleştirilen Eric Mendelsohn’un B’nai Amoona Synagogue yapısı ile gösterdiği bazı benzerlikler şaşırtıcıdır.

Hariciye Köşkü projesinin gerçekleşmesinin ardından Arkan bir dönem Atatürk’ün mimarı olarak da algılanmasına neden olacak ayrıcalıklı devlet yapıları gerçekleştirmiştir. Bunların arasında Florya Deniz Köşkü (1935-1936),

Sinema Projesi Plan Seyfi Arkan, 1936. Kaynak: Architect, 1936-2

Sinema Projesi Seyfi Arkan, 1936. Kaynak: Architect, 1936-2

Imax cinema, Avery Associates Architect, Londra 1999

Florya Cumhurbaşkanı Umumi Katiplik Dairesi (1935-1936), Cumhurbaşkanlık Yaverlik Dairesi, Belediye Bankası Genel Müdürlüğü (1936-1937) gibi yapılar sayılabilir. Bu yapılar arasında Florya Deniz Köşkü gerek bağlamı gerekse kendi dönem örnekleri ile karşılaştırıldığında oldukça öncül sayılacak mimari dili ile özel bir önem taşımaktadır. Köşk bütünüyle dönemin uluslararası mimarlık anlayışları ile süreklilik oluşturan mimari üslubuna karşın, mütevazı ölçeği, yapısal öğelerin referansları, oran ve malzeme seçimi ile içinde yer aldığı bağlamla barışık kalmayı başarmış bir yapıdır.

Benzer biçimde Arkan'ın aynı dönemde gerçekleştirdiği Üçler Apartmanı (1933-1936), Kozlu ve Üzülmüş'de İşçi, Memur ve Mühendis Konutları ve Sosyal Tesisleri (1934-1936) ve Tahran ve Şimran Kışlık ve Yazlık Türkiye Büyükelçilik Binası (1937-1938) gibi örnekler de yerel bağlamın modern bir yapı anlayışı ve mimarlık dili ile bütünleştirilmesinin özgün örnekleridir.

Aslında Uluslararası ortamda aynı dönemde üretilmiş başka ve öncül projelerle birlikte ele alındığında Arkan'ın mimarlığının kesinlikle Türkiye ortamı ile kısıtlı olmayan bir ön-

cüllük değeri taşıdığı farkedilecektir. Örneğin 1950 yılında gerçekleştirdiği Akhisar Tütüncüler Bankası projesi bir çok yönü ile, aralarında yıllar sonra Mies Van Der Rohe tarafından gerçekleştirilen Martin Luther King Memorial Kütüphanesi'nin de olduğu, pek çok modern yapının jenerik örneğidir. Arkan'ın bu projeyi gerçekleştirdiği dönem göz önüne alındığında uluslararası bir kırılma noktası ile kurduğu süreklilik ve buna yönelik "avant-garde" konum öne çıkmaktadır. Bu anlamda altı çizilmesi gereken bir başka özel örnek Seyfi Arkan'ın 1936 yılında gerçekleştirdiği sinema projesidir. Bu proje uzun yıllar sonra, yaklaşık 60 yıl sonra, Londra'da Avery Assoc. tarafından gerçekleştirilen Imax sinema kompleksi ile ilginç benzerlikler göstermektedir. Şüphesiz mimarlık tarihi içinde bu tür benzerliklerin olması şaşırtıcı değildir; ancak burada vurgulanması gereken Arkan'ın yıllar sonra bile geçerliliğini koruyan, uluslararası olarak kabul görmüş bir mimarlık dilini çok farklı bir bağlam ve o bağlama dayalı koşullar içinde gerçekleştirmiş olması, bu anlamda projede öngördüğü mimarlık dilinin yıllar içinde sürekliliğini ve geçerliliğini korumasıdır.

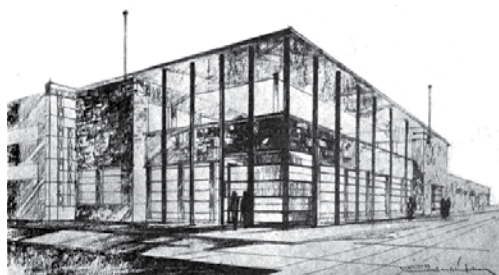
Arkan'ın gerek erken Cumhuriyet, gerekse sonrasında sürdürdüğü mimarlık anlayı-

şının altı çizilerek tartışılması gereken yanı yerellik kavramının, bazı çağdaşlarında görüldüğü gibi, modern yaklaşımın aslı ile çatışan, onu dönüştürmeye ya da bastırmaya çalışan, eklemelenmiş ve yapıdırma bir değer olarak ele alınmamış olması, bir çatışma unsuru olarak görülmemesidir. Birçok yerli çağdaşında görülenin aksine Arkan, uluslararası ortamda ürün veren ve mimarlık tarihi içinde öne çıkarılan çağdaşları ile ilginç bir benzerlik sergilemekte, onlardan hiç de geri kalmayacak bir araştırma zeminini temsil etmekte, bu anlamda özgün bir birikim sunmaktadır. Daha önemlisi Arkan bir anlamda "jenerik" sayılabilecek örnekleri o mimarlığın zeminini oluşturan coğrafyalardan çok uzaklarda ve kısıtlı bağlamlar içinde gerçekleştirmekte, bağlamın kısıt ve girdilerini proje için zenginlik oluşturacak değerlere dönüştürmektedir.

Başta da vurgulandığı gibi Türkiye mimarlığı, Erken Cumhuriyet Döneminden başlayarak, biryandan uluslararası mimarlık ortamı ile bütünleşme, süreklilik oluşturma çabası içine girerken öte yandan bu yaklaşıma tepki olarak yerel değerlerin öne alındığı yaklaşımları barındırmış, meşrulaştırmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi mimarlığı her şeyden çok modernizmle yerellik arasında hem bir süreklilik kurma çabası hem de bir çatışma alanı olarak algılanabilir. Bu ortam içinde Seyfi Arkan mimarlığı uluslararası mimarlık yaklaşımlarının bağlamsal dönüşümlerine yönelik özgün bir araştırma birikimini, aynı zamanda bugün bile geçerliliğini koruyan nahif ve tüketime açık, eklektik bir yerel mimarlık anlayışının alternatifini olan bağlamsal bir yerellik anlayışını, nitelikli tasarımları ile de, bu çatışma alanı içinde bir uzlaşma zeminini temsil etmektedir. ■

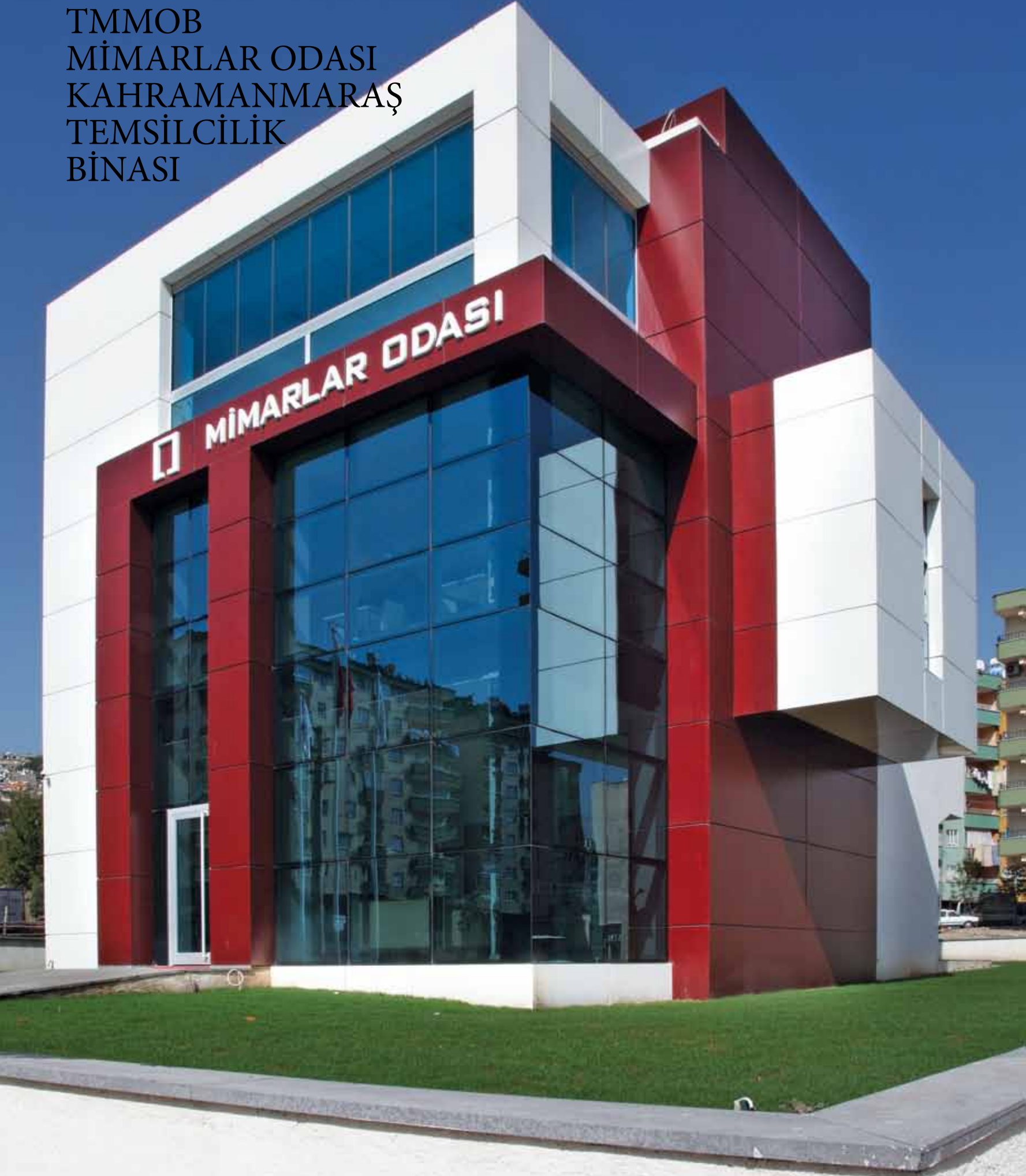

Martin Luther King, Jr. memorial library, Mies van der Rohe, 1968

Akhisar Tütüncüler Bankası Seyfi Arkan. Kaynak: Architect 1939

TMMOB
MİMARLAR ODASI
KAHRAMANMARAŞ
TEMSİLCİLİK
BİNASI

12.000 yıllık tarihî süreci içerisinde M.Ö. 2000-1200 yılları arasında Hititlere, M.Ö. 720-612 yılları arasında Asurlulara, M.Ö. 333-64 yıllarında Makedonyalılara, M.Ö. 64- M.S. 395 yıllarında Büyük Roma'ya, M.S. 400-700 yıllarında Geç Roma'ya, M.S. 637-1086 yıllarında İslamiyet Dönemi, M.S. 1100-1923 Selçuklu ve Osmanlılara ev sahipliği yapan ve Kurtuluş Savaşı'nda tüm şehir halkının topyekun direnişi ve çevre illere destek veren yapısıyla takdir gören Kahramanmaraş'a yakışan bir yapı elde etmek hedeflenmiş ve şehrin merkezinde yer alan parsel üzerinde Mimarlar Odası Kahramanmaraş Temsilciliği tarafından hazırlanan yarışma sonucunda Temsilcilik Hizmet Binası projesi elde edilmiştir.

Proje alanı Maraş'ın Hayrullah Mahallesi Sandalzade Bulvarı üzerindedir. Maraş Belediyesi'nin desteğiyle cüzi bir miktar karşılığında Oda mülkiyetine geçirilen parsel kamu kurumlarının ve Belediye'nin bulunduğu bölgede merkezde yer almaktadır. Bu bölge Maraş'ın kalbi denilebilecek merkezi bir konuma sahiptir.

Kahramanmaraş Temsilciliği tarafından düzenlenen mimari proje yarışması sonucunda elde edilen binanın programı, Oda fonksiyonlarının işleyişi göz önünde bulundurularak jüri tarafından öngörülen değişikliklerle son halini almıştır. Yapının bölge olarak merkezi bir bölgede yer alacak olması genel planlamada etkin rol oynamıştır. Yapının tasarımında aydınlık ve şeffaflık olgusu, sirkülasyon akslarının ışıkla beslenmesi en önemli kavramlardan biridir. Ana caddeye yönelen ana giriş ve yaya aksı kullanıcıyı karşılar ve davet eder niteliktedir. "**Mimarın Evi**" yaklaşımıyla tasarlanan binanın şaftının düzeyde ve yatayda binadan fırlaması, giriş cephesinin şeffaflaştırılması ve 1. Katta yer alan cumba denemesi geleneksel Maraş evleri yapısına bir gönderme yapmakta ve yapıya belirgin bir kimlik kazandırmaktadır.

Önerilen çözümler her katta kullanılabilir alanları yaratmakta ancak Oda işleyişiyle ilgili sorunları da beraberinde getirmektedir. Jüri, 3 ana aksa tasarlanan binanın boşluklar arasındaki ilişkiyi sağlamasına rağmen fonksiyonlar için gereken alanların sirkülasyon alanlarıyla çarpışmasına ve bir takım işlevlerin çalışmamasına neden olduğunu belirtmiş ve değişiklikler öngörmüştür.

Son haliyle yapının, zemin katında giriş bandında resepsiyon ve sekreteryaya orta bantta bina şaftı, şeffaf bir merdiven kovası ve karşısında ise ıslak mekânlar bulunmakta. Son bantta ise sergi ve kokteyl alanı ve bir bölümünde de açık ofis olarak planlanmış bir alan mevcut. 1. Katta çıkıldığında 1. Bantta üyeye ve öğrenciye hitap eden bir kütüphane 2. Bantta yine ıslak hacimler ve 3. bantta ise yönetim

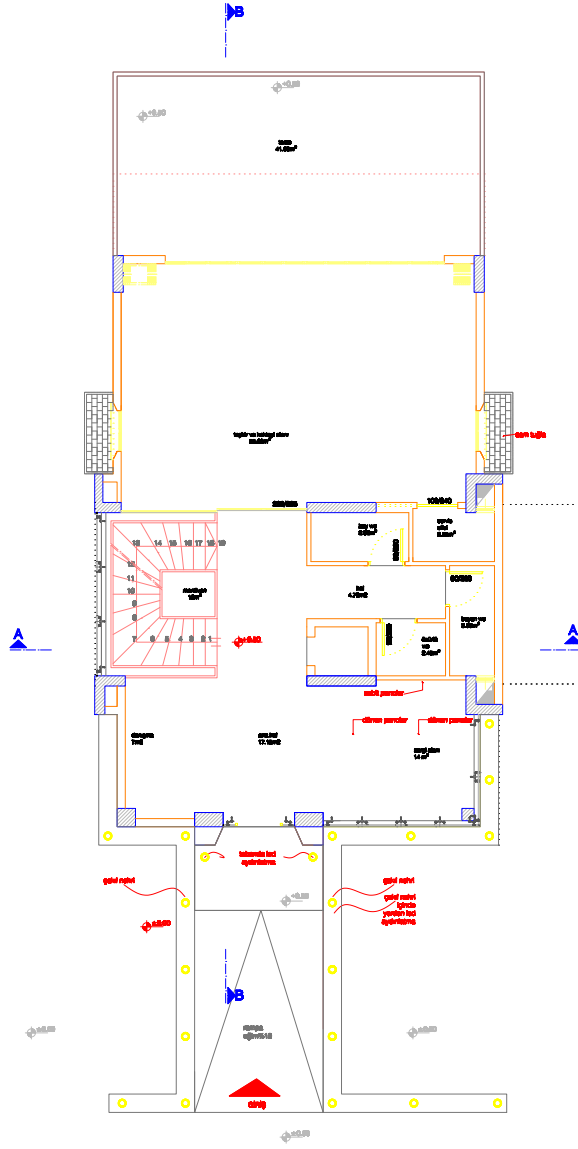

odası ve toplantı bölümü bulunmaktadır. 3. Katta ise küçük bir kafeterya ve yapının kuzeyinde yani 3. Bantta yer alan ahşap bir pergola ile örtülen, kafeteryaya hizmet eden güzel bir teras tasarlanmıştır. Binanın bodrum katında ise 55 kişilik bir seminer salonu ile arşiv ve ısıtma merkezi tasarlanmıştır. Yapı iklim şartları öngörülerek sıfır kotunda peyzaj ile ilişkilendirilebilmesi açısından giriş aksından direkt olarak arka bahçeye sirkülasyon alanı tanımlanmıştır.

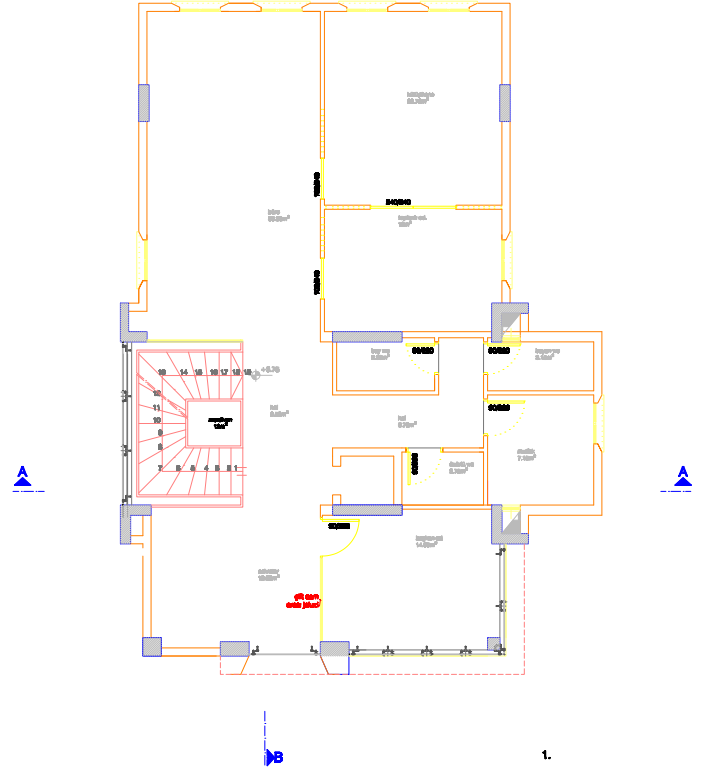
Mimarlar Odası Kahramanmaraş Temsilciliği Hizmet Binası, 140 m² oturuma ve 450 m²'lik kullanım alanına sahip. 10 x 14 m. olan arsanın gerek küçüklüğü gerekse cephesinin darlığı ve gerekse ihtiyaç programının yoğun olma-

sı bina çözümünü oldukça zorlamış görünüyor. Olumsuzluklara rağmen sonuç olarak yapının planlamasındaki ilkesel yaklaşım ve Jüri öngörülerini basit net ve anlaşılır bir plan yapısı üzerinde yoğunlaşmış, modern ve sade ve aynı zamanda üzerinde Maraş kimliğinin izlerini de taşıyan bir binanın tasarlanmasında temel rol oynamıştır. ■

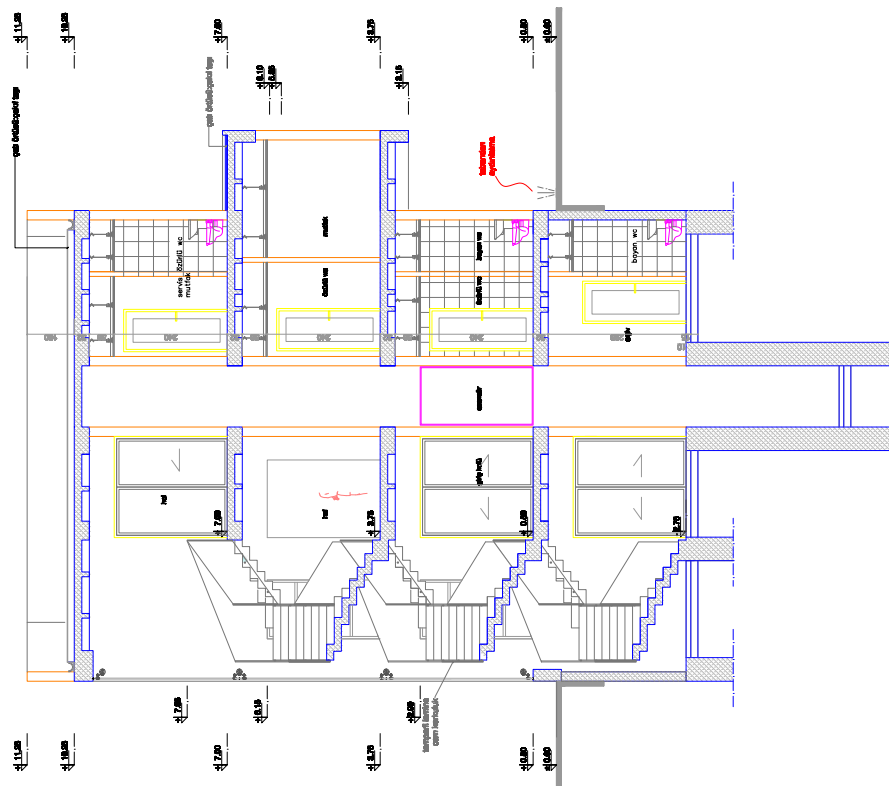
Mimari Proje	: Sariye ARIK
Statik Proje	: Güngör ÇARDAKLI
Tesisat Projesi	: M. Fatih ERKOÇ
Elektrik Projesi	: Sibel ÖZER

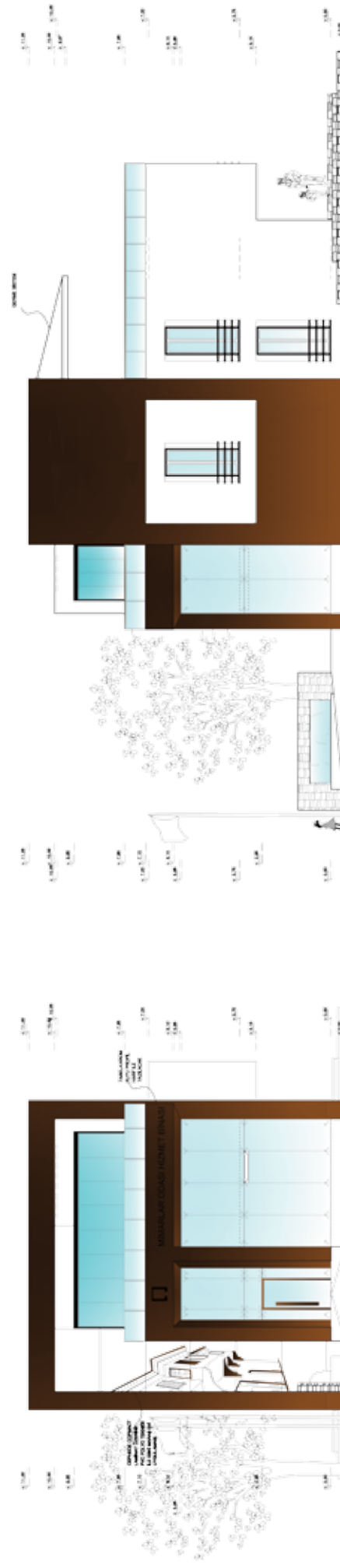
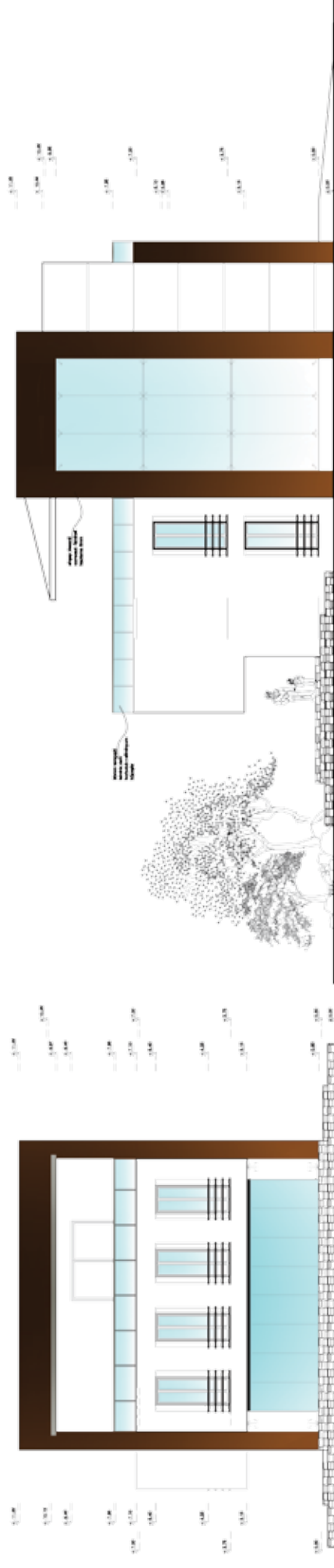
ZEMİN KAT PLANI

1. KAT PLANI

A-A KESİTİ

GÖRÜNÜŞLER

ADANA'DA MİMARLIK ORTAMI VE MİMARLAR (1940-1980) Röportajlar Serisi 2

F. Duygu SABAN ÖKEŞLİ

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü
Öğretim Üyesi

"Geçen sayıda yayınlamaya başladığımız röportajlar dizisi bu sayıda Fethi Dağlık (Oda Sicil no: 1585) ve Ömer Özü (Oda Sicil no: 2837) ile devam ediyor. İkisi de İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi mezunu olan ve meslek hayatlarını Adana'da proje üretimi ve uygulamalarıyla geçiren saygıdeğer meslektaşlarımız ile Jansen planından başlayarak 1980'e kadar gözledikleri ve birebir yaşadıkları mimarlık ortamını konuşmaya çalıştım."

"Fethi Dağlık Röportajı" 01.06.2010

D.S.Ö.- Fethi Bey, öncelikle röportaj önerimi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. 1936 doğumlusunuz, 1960 yılında İTÜ Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuşsunuz. 1960-61'de Almanya'da Bremerhaven Belediyesi'nde mimar olarak çalışmışsınız, 1963'te de Adana'da mimarlık büronuzu açmışsınız. Meslek hayatınıza nasıl başladığınızı sizden dinleyebilir miyiz?

F.D. - 1963'ün Ekim ayında büromu açtım, çünkü Eylül'de askerden geldim, o zaman 2 yıl, ne yapalım? Büro açacağız, öyle oldu yani; zaten Adana'da 5'inci büro benimki, Adana'da mimarlık bürosu yok ki. Şimdi kimler vardı bakayım; Mustafa Kayalıoğlu, Orhan Akverdi, Ertuğrul Arf, Zeki Yüzüak vardı. Hatta Ertuğrul Arf ve Özdemir ortaklılar. "Geleyim çalışayım", dedim; "valla" dediler "bize yetmiyor işimiz". Çünkü Adana'da mimari yoktu, yüksek bina yoktu. Onların Sabancılarla bir başlangıçları vardı, ilk yüksek binayı İsmail Kulak'tan sonra ben yaptım.

İsmail Kulak (Sıtkı Kulak'ın babası), şimdiki 5 Ocak Meydanı'ndaki Defterdarlık binasını yaptı. Ondan sonraki 10 katlı binayı ben yaptım, Atatürk Caddesi'nde Filiz Apartmanı. Defterdarlık binası yapılırken, temellere filan gider, gelirdim, yani 1955'li yıllarda yapıldı o; işte aklımız eriyor, liseyi bitirmişim; temelden su çıkmıştı, o suyun boşalmasını, pompalarla çekilmesini izlerdik böyle merakla, "neler oluyor" diye.

D.S.Ö.- Belediyeden ulaşabildiğim ruhsat dosyalarına göre sizin ilk ruhsatlı yapınız, 1968'de, Kuru Köprü'de Terminal Yapısı. Müberra Civan mal sahibi olarak görünüyor,

F.D. - Terminal mi? Ben hatırlamadım. Ondan sonra ne var?

D.S.Ö.- Yine 1968'de Cemal Balsoy adına, Kurtuluş'ta bir konut.

F.D. - Çok iyi biliyorum, evet, o yapıyı biliyorum, o şimdiki Atatürk Parkı'nın orada, orada 3 katlı Osman İso'tun evini yapmıştık; daha önce o var, bu 1968'de...

D.S.Ö.- Seyhan İlçe Belediyesi'nin arşivi maalesef 1960 yılından başlıyor, ama 1960'a ait 10 tane, 1962'ye ait de 10 tane ruhsat var, sonra 1968'e geçmiş. O yüzden tüm ruhsatlar yok maalesef 1960'lara ait. Sizin ilk yapınız Atatürk Caddesi'ndeki Filiz Apartmanının tarihi kaç?

F.D.- Filiz Apartmanının tarihi, 10 katlı, 1964-66 diyelim.

D.S.Ö.- Bu ilk yüksek yapınız, ama ilk yapınız değil.

F.D. - Hayır, ondan önce, Dörtöl ağzında Osman İso'tun evi var, Filiz Apartmanı Çerçi ailesinin, Candan İşhanı var, o 5 katlı, SSK Sosyal Hizmetler binasının bitişiğinde, onun cephesi BTB kaplı. İstanbul'a gittim, Bomonti'deydi fabrikası. BTB, renkli cam mozaik, Adana'da ilk defa uygulandı o zaman. Bu ilk yapım değil, daha önce Selahattin Cank'ın annesinin evi vardı, baraj yolunda. İmar Planı yoktu ki yüksek bina yapasınız, bir Atatürk Caddesi'nde 10 katlı yapıya izin vardı, onun dışında plan yok. İstasyon binasının orada şehir bitiyordu, ırmağa yakın yapılaşma yoktu, bahçeler vardı, bahçeli evler vardı, "Öğretmen Evleri" adı altında. Cemal Paşa Mahallesi daha sonradan, en eski burada Reşat Bey Mahallesi.

D.S.Ö.- Peki, bana biraz o dönemdeki mimarlık ortamından bahsedebilir misiniz? Piyasada çalışan bir mimar olarak izlenimleriniz nelerdir?

F.D. - Dünyanın en itibarlı, en saygın mesleğiydi. "Mimar ne demek?" diye sorarlardı "Mühendis demek anlamına..." diye yorum yapardık. Yani, tek başına mimarlık anlaşılmazdı.

D.S.Ö.- Müteahhitlerle ilişkiniz nasıldı?

F.D. – Müteahhit yoktu ki piyasada, mal sahipleriyle ustalar vardı. Ustaları biz organize ederdik, taşçı ustaları, bütün bodrumlarımız taş duvardı o zaman. Bak mesela, o dediğim 10 katlı binanın hafriyatı elle yapılmıştır, kazıcı alet yok, transkavatör (ekskavatör) yok. Ondan sonra bu Kasaplar Hali'nin orada, köşede yine BTB kaplı bir bina var; Recai Gizer sahibi, o da benim projem, başından sonuna, onun da hafriyatı elle yapıldı. Şimdi, hafriyat basamaklar şeklinde yapıldı, çok zordu. Bodruma rampa yapıldı, traktör inip inip çıkıyordu, yani şimdiki gibi kepçeyle bir tarafa atıp, kamyonlara yükleme filan hiçbir şey yoktu o zaman.

D.S.Ö.- Peki, işverenlerin, mal sahiplerinin sizden talepleri...

F.D. – Hiç olamazdı, söz hakları yoktu. İnşaatçılık adına eskiden ne vardı? Kerpiç vardı, taş yoktu, Adana'nın yakın çevresinde olmadığı için, Adana'da taş bina yok. Ahşap ve kerpiç, Adana'nın bütün ilçeleri dahil, genellikle kerpiç evler var. Bizim büyüdüğümüz ev de kerpiçti, Hurmalı Mahallesi'nde. Kerpiç duvarların kalınlığı evlerde bile 60 santimetreden başlardı, sıcak soğuk hissetmezdik yani evde rahatlık; onlar doğal izolasyon görevi görürdü kerpiç yapılar.

Mal sahiplerinin söz hakkı yoktu, teslim olurlardı. Allah'tan sonra mimar gelirdi, biz reçete yazar gibi ne istiyorsak... Mesela gittim ben Bomonti'ye, o zamanki adı BTB Firması, cam mozaik ve fatura geldi. Bunlar İstanbullu cin gibi adamlar, böyle mimarların ağzından girip, burnundan çıkıyorlar, biz böyle şey bilme-

yız. "Biz mimara komisyon veriyoruz" dedi "Fatüraya yazacağız, sana da yüzde 3 veya 5 bir komisyon vereceğiz". "Bakın, ben mimarım" dedim, "ben ücretimi mal sahibinden alıyorum, ben emeğimi alıyorum. Siz bu tenzilatı fatüraya yansıtın, ben ondan paramı alıyorum" dedim. Benimle pazarlık etmiş bir adam değildi mal sahibi; köylü bir ağa Mustafa Candan, pamuk ağası. Biz bunu Mustafa Bey'e dedik "Mustafa Bey bak, burada özel bir tenzilat var. Bunu İstanbul'daki mimarlara komisyon olarak veriyorlar, ama biz böyle şey bilmeyiz. Sağol, emeğimizi biz senden alıyoruz" dedik. Adam cahil adam, ama olgun bir insan "Peki, sağ olun var olun" dedi. Benim pazarlığım 12 bin liraydı o zaman, sene 1964; proje, kontrol, elektrik, tesisat, dekorasyon, hepsi dâhil. İş bitti 1,5 sene sonra. Adam ne dedi biliyor musun? "Fethi Bey, sen çok dürüst davrandın" dedi, "seninle pazarlığımız 12 bin mi? Sana 24 bin lira veriyorum" dedi. Yemin ediyorum, bana iki mislini ödedi, tabii yok diyemedim o günkü şartlarda, ağanın eli tutulmaz misali. Bize ödedi, geçtik gitti. 50 yıl geçti, hâlâ o saflıktayız. Bilmeyiz, ne almasını ne vermesini; varsa duyan, bilen söylesin. Kanaat ettik, yetti de yani, çocuklarımı büyüttüm; ev-mülk sahibiyim; ne yapacak, götüreceğim değilim, her şey yerinde duruyor. Gelelim bodrumlu inşaatlara; hemen hemen her yere bodrum yapıyordum. Taş duvar ustalarımız vardı, şimdi yok, taş duvarı bilmezler. Hakkâri'den, Ağrı'dan gelen ustalar... Adana'da yok, bugün dahi yok, hep doğudan gelenler. Çünkü doğuda hep taş binalar. Urfa, Antep,

Mardin, dağ taş... Taş bedava çünkü gidiyor dağı delip getiriyor, işçiliğini de kendi yapıyor, hepsi halloluyor.

Şimdi, bu ustalar bu taşları nasıl yapıyor? Taş, 100 kilo, yani 50-100 kilo vardır, hiç aşağı değil; bir insan iki tane taşı kaldırdı mı, zaten o gün yere serilir. Değil, bunlar kasıktan omuza kadar kuşak sararlardı, bir dizine verir o 100 kilo taşı kaldırırdı. Ben bunları yaşadım, şimdi yok; ne taş işçiliği var, ne taşı kaldıracak usta var, ne taşın kendisi var.

D.S.Ö.- Peki, işverenleriniz hep toprak ağaları mıydı, zengin insanlar mıydı?

F.D. – Hayır, hayır, kredi alıp da imkânları kısıtlı olanlar da vardı. Çok okul yapısı yaptım, çok fabrika yaptım; özellikle Sabancılara. Sakıp Sabancı Okulu var, o benim projemdi, tarihi 1972. Hacı Sabancı Kız Öğrenci Yurdu, Sakıp Sabancı Okulu, Sadıka Sabancı Okulu, Emine Sapmaz Okulu; çok okul inşaatlarım var benim.

D.S.Ö.- Peki, biraz kooperatifleşmeden bahsetmek ister misiniz? Adana'da ilk ruhsatlı kooperatif 1970 yılında ve proje müellifi siz görünüyorsunuz, adı SUTEK Yapı Kooperatifi...

F.D. – Evet, Devlet Su İşleri Mensuplarının, Reşatbey'de, burada şimdi altında Emekli Subaylar Kulübü var; Cumhuriyet Caddesi'nde, Sevindik apartmanının yanında Can Hastanesi var, özel, onun bitişiğinde. SUTEK, Devlet Su İşleri mensuplarının güzel, kullanışlı bir bina, ama kooperatifleşme... Çünkü SSK, 50 bin lira kredi veriyordu, 50 bin lira çok paraydı, yani bir dairenin yüzde 70'ini, 80'ini finanse edecek bir miktardı. Onun için kooperatifleşme süratle yayıldı, başka finans kaynağı yoktu. Banka faizleriyle bina yapılmaz. Tefeci farz edin, zaten olmaz, dolayısıyla çok kişi konut sahibi oldu Türkiye'de özellikle.

D.S.Ö.- Tabii yapılı çevre de hızlı bir şekilde değişti.

F.D. – Bütün Türkiye'de tabii, yapılaşma o kooperatifler kanalıyla hızlandı, ama maalesef çoğunda kalite düşük oldu. Neden? Aradaki farkı ödemekte, biraz ekstra fark vermekte üyeler zorlanıyordu, hep krediye bel bağlıyorlardı. Adam, TEKEK'de işçi yahut bilmem hangi tekstil fabrikasında işçi, yani aldığı paradan bunu finanse etmesi mümkün değil. 50 bin lira SSK kredisi, çok azı da birikmişinde, yani 60-65 bin liraya filan mal oluyor, o günkü parayla.

D.S.Ö.- Reşatbey civarında olduğu gibi, bir de Kurtuluş Bağlar, Karalar Bucağı civarında kooperatif yapıları inşa edilmiş, Birlik Evler İşçi Yapı Kooperatifi Kurtuluş'ta, Karalar Bucağı'nda Çukurova Elektrik Blok Evler. Kooperatif projeleri çok yaygın bir şekilde uygulanmış.

F.D. – Hem istihdam yaratıyordu, hem şehirleşmenin bayağı başlangıcı bunlarla oldu, yani kooperatifleşme sayesinde; daha doğrusu SSK kredisi sayesinde oldu. Bir de bankalar kendi üyelerine; mesela Emlak Bankası, Türk Ticaret Bankası

o zaman, kendi üyelerine konut yardımı şeklinde veriyorlardı. Yap-Sat daha sonra yaygınlaştı. Yap-Sat, 1975 yılından sonra filan daha bir gün-çelleşti. Tabii sanayi gelişti, Adana'da sanayi yoktu. Adana'da çırçır fabrikalarıyla sanayi bitiyordu. Bugün Adana'da ağır sanayi var.

D.S.Ö.- 1972 yılında büro ve ambar yapmışsınız, herhalde fabrikalar için yaptığınız ilk çalışma bu olmuş; buradaki kayıtlarda öyle en azından.

F.D. – Sayılır, tabii o zaman mesela, organize sanayi yoktu. Yani Adana dışına çıkamıyorduk ki işte burada Sabancılar vardı, Güney Sanayi vardı, Zeki Yüzüak, Mustafa Kayalıoğlu oraya vesayet etmişti. Ben Erol Sabancı'nın yatak odasına mobilya dizaynı yapmakla başladım. Yeni bir dizayndı o günkü şartlarda, çok beğendiler, "sen bizim mimarlığımızı yap" dediler.

D.S.Ö.- Bana biraz Sabancı Kız Yurdu'nun hikâyesini anlatır mısınız?

F.D. – Kız Yurdu; tabii, onu, Metin Eren arkadaşımız var, Allah selamet versin şu anda nerede bilmiyorum, pek görüşmedik yakın zamana kadar, onunla ortak yaptık; kolektif çalışmayı severim. Adana'ya gelen çoğu mimar benim büromda çalışmıştır. İş yok, büro açmak kolay bir şey değildi, çevre olmayınca veya bir altyapı olmayınca. Gelirler, biraz piyasayı, belediyeyi, ruhsat almayı, müteahhitlerle çalışmayı, şöyle 1 sene, 2 sene öğrenirler; ondan sonra giderler. Adana için öyle bir odak noktası oldu.

D.S.Ö.- Kimler çalıştı bu zamana kadar sizinle birlikte?

F.D. – Haluk Bugay, Bahattin Şahin, Ömer Özü, Kemal Tanburoğlu, Aysen Yazar, Fatma Arsava; iki arkadaş bunlar, Samet Karyaldız en uzun çalışan oldu, en son Aylin Türkmen, ondan önce Esin Hanım, İsmail Hakkani, Önder Baykal isminde bir arkadaş vardı.

D.S.Ö.- 10 kişiyi geçti şimdiden.

F.D. – Çok arkadaşımız geldi, gitti. Her zaman kucaklaştım, yani gelin, görün öğrenin, büro açın, beraber çalışın dedim. Sabancı Kız Yurdu'nun projesini Metin Eren'le beraber yaptık. Metin Eren şu anda benim yaşımda. Şimdi bakın, dikdörtgen parsel üzerine diyagonal olarak oturttuk yapıyı, yani güneydoğu ve güneybatıyı esas alarak, aks alarak. Merdiven, asansör ve müstemilatı arkaya aldık.

D.S.Ö.- Diyagonal yerleştirmek, arazinin kullanımını hem zorlaştırmıştır, hem de problemler getirmiştir.

F.D. – Ama zahmet etmeye değer bir sonuç alabiliyorsun, bak; parselasyon dikdörtgen, ama bina tam diyagonal, kuzeybatı-güneydoğu.

D.S.Ö.- Fethi Bey, biraz da Adana'nın Jansen planından sonraki dönemi hakkında bilgi almak isterim sizden. Jansen'den ilk istedikleri; mevcut kent merkeziyle istasyon arasındaki bölgeyi tasarlaması olmuş, oralarda mezarlıklar varmış sanırım.

F.D. – Rum mezarlığını hatırlıyorum. Şimdiki Çif-

te Minare Camisi'nin yanı, kuzey batı kısmı tamamen mezarlıktı. O mezarlığın kendine özgü otları vardı, ot biterdi; mezarlık otu filan derdik, ne olduğunu bilmezdik.

D.S.Ö.- Mevcut kent ile istasyon arasındaki yapılaşma Jansen planına uygun olarak gerçekleş-ti mi?

F.D. – Kurtuluş mahallesindeki yapılaşma Yüzevler adıyla devam etti. Bir de Cemal Paşa'daki Öğretmen Evleri adıyla yapıldı. Şu anda bulduğumuz evlerin yerinde, daha önce hep ikişer katlı, Öğretmen Evlerine kadar bahçeli evler yapıldı. Hepsini öyleydi, yani "apartmanlaşma" diye "apartman" kavramı bile yoktu.

D.S.Ö.- O zaman neredeyse, bütün Cemal Paşa, Reşat Bey, hepsi Kurtuluş gibi Yüzevler gibi, iki katlı bahçeli evlerdi, öyle mi?

F.D. – Hepsini iki kat, yani üç kat dahi göze çarpacak kadar yüksek yapı sayılırdı.

D.S.Ö.- Peki, o zaman Jansen Planı aslında uygulanmış, baktığınız zaman, sokak dokusu hemen hemen aynı.

F.D. – Mevzi olarak, o kadar, yani şehir ölçeğinde hepsinin uygulandığını zannetmiyorum; lokal bir uygulama olarak kaldı. Atatürk Caddesi'nin üzeri boştu, istisnasız hepsi boştu. Şimdiki Arıkoğlu Apartmanı'nın bulunduğu yerde 2 katlı bir köşk vardı, o kadar. Bir de şimdiki Ender Mağazası'nın yerinde, Hacı Sabancı'nın, Sakıp Sabancı'nın evleri filan vardı. Gene o 1950'den sonra, 1955-60 arası, yıkılan Amerikan Konsolosluğu'nun bulunduğu bina yapıldı.

Şimdi, biliyorsunuz Seyhan Barajı 1951 yılında başladı. 1950'lere kadar vasıta yok, altyapı yok, yani kanalizasyon yok, içme suyu şebekesi yok, elektrik şebekesi yok. Seyhan Barajı yapılıncaya kadar Adana'da elektrik, biliyorsunuz Demirköprü'nün orada şimdiki TEDAŞ'ın bulunduğu yerde, büyük dizel jeneratörler vardı, orada üretiliyor; ancak sokaklara veriliyordu elektrik; evlere filan mümkün değildi.

1955 yılına kadar, lise sona kadar Hurmalı Mahallesi'nde elektrikler, sokak lambaları şeklindeydi. Tabii tek tük siva üstü elektrik alındı, yani yeni bina yapılıp da elektrik tesisatı döşeyecek durum yoktu, siva üstü küçük tesisatlar vardı. Bizim bir arkadaş vardı; balkonda, elektrik direğinin, sokak lambasının altında çalışırdı ve biz de petrol lambasıyla yetindik; şartlar öyleydi. Üstelik onu da karneyle alırdınız.

Tabii sıkıntılı şeyler, niye şehir planı birebir uygulanmadı? Çünkü o dönemde de uygulayacak imkânlar yoktu. 1945'e 46 yıllarına kadar karartma vardı, halen askeri tedbirler vardı, nüfus artışı pek azdı; daha çok köylerdeydi insanlar. Şehre niye gelsin ki? Şehirde fabrika yok, çalışacak bir şey yok, vasıta yok. Dolayısıyla gelişmeler 1960'dan sonra, çünkü Seyhan Barajı yapıldı, göç başladı.

D.S.Ö.- Ve kooperatiflerin de sanıyorum katkısıyla, hızlı bir gelişme sürecine girilmiş artık.

F.D. – Evet, çünkü artık fabrikalar oluştu. Yolların yapılması, bir de daha çok gene 1950'den sonra, Marshall Planı'yla birlikte köylüye traktör gelmesi, ziraat aletleri, parasal yardım, vadeli ödemeler filan; çiftçiyi biraz harekete geçirdi. Ama döviz yoktu. Ben 1959'da ilk defa Almanya'ya staj için gittiğimde, bana Merkez Bankası'ndan almak şartıyla 30 Amerikan Doları yol parası verdiler; o kadar alabildim.

D.S.Ö.- 30 Dolar sizi nereye kadar götürdü?

F.D. – Şimdi o 30 Dolar'la kalmadık, Sirkeci'den trenle gittim, o zaman havayolu mümkün değil; Türk parasıyla aldım bileti; tabii Türk parasını aileden topladık, bulduk ve gittik geldik Bremerhaven'a. 3 ay sonra geri döndüm, o zaman para kazanmıştım. Yani bu yurt dışı temasları, Türkiye'ye nefes aldırdı, yavaş yavaş tabii demokrasiye geçmek, bir anlamda Türkiye'yi dünyayla birleşmeye daha yakınlaştırdı.

D.S.Ö.- Ama 1960 Darbesi var ve ardından bir gerileme süreci ve sonra 1966 İmar Planı var.

F.D. – 60'ı var, 70'i var, 80'i var; her 10 yılda bir tekrarlandı maalesef, ama buna rağmen gene Türkiye coğrafyası itibarıyla, jeolojik, jeopolitik olsun, daha doğrusu genelde coğrafyası, konumu itibarıyla hakikaten üretici bir bölgede iklim olarak.

D.S.Ö.- Peki, 1966 İmar Planı, sonuçta yarışmayla elde edilmiş bir plan; o plan onaylandıktan sonra mimarlık ortamı biraz değişti mi?

F.D. – Şüphesiz tabii, artık her yerde proje imkânı vardı. Zaten meslektaş da artıyordu, çünkü mimarlıkta okumak; bakın bir İstanbul'da vardı Teknik Üniversite'de, bir Güzel Sanatlar Fakültesi vardı, bir de teknik okullar vardı Yıldız ve Maçka. Ankara'da Orta Doğu 1956'da açıldı biliyorsunuz; onun dışında mimar olmak, mühendis olmak imkânı yok. Şimdi, oradan mezun olanlar da, senede her biri belki 15-20 kişi mezun ediyor. Teknik eleman sıkıntısı da vardı; olsaydı belki daha hızlı yapılaşma olabilirdi.

D.S.Ö.- Belediyenin rolü nasıldı?

F.D. – Belediyenin fazla bir katkısı yoktu, ruhsat vermenin ötesinde hiçbir müdahalesi yoktu, hâlâ yok. Mesela bakın, siz şu anda binanızı getirin kıpkırmızı boyayın; kimse belediyeden karışmıyor, olur mu böyle şey? Nitekim oldu, kimse müdahale etmiyor "A, çok güzel" diyenler de var. Dünyanın birçok büyük metropolünde belediyelerde bir komisyon oluşturulur, "Evet, bu cephe o sokak için, o meydan için uygundur, o şehrin geleneksel mimarisine uygundur" veya "Geleceğe uygundur" diye bir icazet verilir, bir oylama yapılır. Bizde getirin, gecekonduyu Adana'nın neresine koyarsanız koyun, yeter ki dört çizgisi ruhsata uysun, iskânınızı alın; karışmıyor belediye. Olmaz böyle bir şey; çünkü çoğu kişisel ihtiraslarla yapılıyor, onun bir yerde denetimi şart.

Gözlem yapılması lazım, çevreyi, gelişmeyi, hem geriden hem ileriden bir gözlem yapıp "Bu, buraya yakışır mı?" diye düşünmek lazım. Bir elbise alırken, basit bir konfeksiyon alırken "Bana yakışır mı?" diye on defa aynanın karşısına geçiyorsunuz, yahut "Abla, anne, baba gelin bakın, bu bana yakışıyor mu?" diye eleştiri alıyorsunuz.

D.S.Ö.- Estetik daha sübjektif bir konu olduğu için; bizim mimari açıdan bakışımız, belki başka mimarlara çok da doğru gelmeyebiliyor.

F.D. – Zaten yarışmaların da gayesi o değil midir? Proje seçim hakkıdır, ama öbür türlü projenin bir tarafına bakıyoruz, alıyorsunuz dosyaları belediyeye götürüyorsunuz; tamam ölçülere bakıyor, vaziyet planına uyuyor mu? İmar şartına uyuyorsa, okeyini alıyorsunuz. Kolektif göz çok önemli, kolektif çalışma. Adana'da 10 kişilik avukat büroları var. 20 kişilik doktorluk büroları var. 20 kişilik analiz-tahlil laboratuvarları var, ama hani 2 tane mimar bir arada var mı? Adana'nın Kent Meydanı için yarışma açıldı biliyorsunuz, Adana'da iştirak eden olmadı.

Neden?

D.S.Ö.- İki ekip vardı üniversiteden.

F.D. – Öyle mi olmalıydı? Adana'da 150 tane büro var, ne var 3'ü 5'i bir araya gelse? Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak'ın "Adana'daki güzel olmayan yapılaşmanın sebebi mimarlardır" demesine de fırsat vermemeliyiz. Belediyelerin yetersiz denetimi, imar afları, gecekondu yapımlarını görmezden gelmesi, yanlış uygulamaları yıkmaması ve yerine göre değiştirilen imar durumları ve hepinizin bildiği diğer sebeplerden dolayı, Adana'da güzel olmayan yapılaşmalar meydana geldi. Belediye, meslek odaları, üniversite, valilik, sanayici gibi kurumların ortak fikir alışverişinde bulunmaları ve de özellikle yasa ve yönetmeliklerin gerektirdiği yaptırım ve disiplinlerin tavizsiz uygulanması lazım. Adana'da oluşan bu yapılaşmanın, güzel olmamasının sorumluluğu Adanalı mimarlara mı yüklenmeliydi?

D. S. Ö.- Çok haklısınız Fethi Bey, şimdi neler ya-

pıyorsunuz?

F.D. – Tabii ki proje ve tasarıma devam. Sağlığı-mız yerinde olduğu sürece mimarlık yaşam tarzımız.

D. S. Ö.- Proje üretimi dışında başka işler de yap-tınız mı?

F.D. – Evet, inşaat taahhüt işleri, Kozan Devlet Hastanesi inşaatı, bankalara eksperlik, adliye de bilirkişilik hizmetleri gibi çalışmalar yaptım.

D. S. Ö.- Almanca çeviri yapmak hobileriniz-den, bir de Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde öğretime katkıda bulunuyorsu-nuz...

F.D. – Evet, Çukurova Üniversitesi'nde Mimarlık Bölümü açıldığından beri yirmi yıla yakın aralık-lı olarak proje, tasarım ve diğer mimarlık dersle-ri verdim. Yeterli öğretim elemanı yoktu, bizim pratik tecrübelerimiz ve referanslarımızdan do-layı bölümden ihtiyaç oldukça ararlardı, çok öğ-rencide emeğimiz var.

D. S. Ö.- Çok teşekkür ederim Fethi Bey zaman ayırdığınız için.

"Ömer Özü Röportajı" 08.06.2010

D.S.Ö.- Ömer Bey, öncelikle röportaj önerimi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Doğum tarihinizi ve meslek hayatınıza nasıl başladığınızı öğrenebilir miyim?

Ö.Ö. – Şimdi benim doğum yılım belirsiz, şöyle: Ablam öldüğünde benden iki yaş küçüktü, tarihi yanlış yazmışlar. Bir arkadaşım öldü, mimardı, yazar oldu.

D.S.Ö.- Demirtaş Ceyhun mu?

Ö.Ö. – Evet, o 75; ben ondan 1 yaş büyüğüm, 76 olması lazım. Ama nüfus kâğıdında 1930 doğumluyum.

D.S.Ö.- Peki, hangi üniversiteyi bitirdiniz?

Ö.Ö. – Teknik Üniversite.

D.S.Ö.- Zeki Yüzüak'la birlikte mi? Aynı dönemde miydiniz?

Ö.Ö. – Hayır, o bizden ileride.

D.S.Ö.- Kaç yılında askere gittiniz?

Ö.Ö. – 60 İhtilali'nde girdim ben askere. İhtilali yaptık, hükümeti devirdik.

D.S.Ö.- Kaç yılında Adana'ya geri geldiniz peki?

Ö.Ö.- 1960'da. Bu arada Adana'da okullar yapı-lıyor prefabrik. Sarıçam'da yaptık, İskenderun'un bazı köylerinde yaptık, yani Köy Şantiye Şefi ol-dum.

D.S.Ö.- Bayındırlığa bağlı mı çalıştınız, yoksa?

Ö.Ö.- Bayındırlığa bağlı.

D.S.Ö.- Bayındırlık İl Müdürlüğü'ndeki göreviniz, ne kadar sürdü?

Ö.Ö. – 1,5-2 sene sürdü.

D.S.Ö.- Sonra piyasada mı çalışmaya başladınız?

Ö.Ö. – Hayır, benim daha projem vardı.

D.S.Ö.- Daha mezun olmamıştınız.

Ö.Ö. – Pederden para gelmiyor... Eyüp'ten ya-yan geliyorum, Eminönü'nden. Tünel var, tünele binemiyorum, yürüyerek çıkıyorum filan; bura-ma geldi. Bir yerde çalışmaya başladım, bölüm şefi var Erol diye, dedim: "Erol, paraya sıkıştım. 50 lira versen, patrona söyleme" dedim. "Deli misin, beni kovarlar" filan "Aramızda para toplayalım" dedi, "Yok" dedim, patrona gittim. "Bura-ya yeni gelen elemanım, 50 lira istiyorum" de-dim, verdi. 1450 lira para alıyordum oradan. 3,5 sene de çalıştım.

D.S.Ö.- 3,5 yıl orada çalıştınız. Diplomanızı aldı-nız mı bu arada?

Ö.Ö. – Aldım, aldım da şöyle: Ben betonarme-yi öğrendim o büroda. Matematiğim de iyiydi. Hem çizim işi yapıyordum, hem betonarme işi yapıyordum. Bir gün hoca dedi ki: "Yahu, şu dip-lomanı al git; bir lise kurulmuş, ticaret dersi ver" dedi.

D.S.Ö.- Sonra, Adana'ya geldiniz.

Ö.Ö. – İstanbul'da 1450 lira para alıyordum. Adana'da Ali Sepici'yle tanıştık. Dedim, böyle böyle iş istiyorum, "Valla, bizde 1200 lira geçer eline" dedi, "Olsun" dedim.

D.S.Ö.- 1964'de tekrar Adana'da çalışmaya baş-ladınız. Belediyede mi çalışmaya başladınız?

Ö.Ö. – Zaten bir belediye vardı, İmar Müşaviri olarak başladım.

D.S.Ö.- Ne kadar sürdü bu göreviniz?

Ö.Ö. – 3,5 sene. Şöyle bir resim masası yaptım.

D.S.Ö.- Çizim yapıyor muydunuz orada? Proje üretiyor muydunuz?

Ö.Ö. – 18 saat proje çizdim elle.

D.S.Ö.- Peki, ne projeleri çizerdiniz o zaman?

Ö.Ö. – Mesela, Ali Sepici'den bahsettik, Ali Sepici bir gün bana dedi ki: "Ömer, ben senden cenaze namazı kılmak için bir saçak istiyorum" dedi, "Olur" dedim. Uzun bir saçak yaptım, 14-15 metre uzunluğunda var aydinger. Her şeyi, en ufak detayıyla yaptım, müteahhit korkuyor. Bitirdik, kimse kalıbını almak istemedi yıkılacak diye. "Ağabey ya, bir şey olur" diyorlar "Bir şey olmaz, evvela ucu ölç; 3 santim, 4 santim bir eğim yapacak korkma" dedim. Adam gitti. Ben 4 santim demiştim, 3 santim eğim yapmış. Ertesi gün de geçici kabul görecekti. Gittik, bir baktık, kolordu kumandanı var, Ali Se-

pici var... Şaşırdım valla, ne bu ya? Adana'nın kalburüstü insanları orada. Hacı Ömer'in cenazesi gelmiş, saçanın altında namaz kılammışlar, korkmuşlar... Ali Sepici geldi "Ya Ömer, bu benim verdiğim konunun böyle olduğunu bilsem yaptırmazdım ben" dedi. "Niye?" dedim, çöker diye korkmuşlar, 13,50 metre uzunluğundaydı, bir tarafta 6 m, diğer tarafta 4 m. konsol çalışıyordu. Neticede, Hacı Ömer'in cenazesi orada kılındı.

D.S.Ö.- Asri Mezarlıkta mı yapıldı bu?

Ö.Ö. – Evet, oradaki bütün binalar, cami hariç benim eserim.

D.S.Ö.- 3,5 yıl çalıştım dediniz değil mi belediyede?

Ö.Ö. – Özlüşen zamanında da çalıştım. Kavga ettik, bu arada da bütün gazeteler yazmaya başladı, müfettişler geldi filan, bizim arkadaş vardı, yönetimdeydi. Demirtaş Ceyhun Göbekli hem Mimarlar Odası'nın temsilciliğinde, hem Mühendisler Odası temsilciliğinde...

D.S.Ö.- Kaç yılında?

Ö.Ö. – 1965-66 diyebiliriz.

D.S.Ö.- Demirtaş Ceyhun'la birlikte çalıştınız. Sonra, birlikte mi ayrıldınız belediyeden?

Ö.Ö. – Hayır, belediyeden sonra serbest çalışmaya başladık. İşlerim de çok iyiydi.

D.S.Ö.- Peki, serbest çalışmaya başladığınızda ortaklıklarınız oldu mu? Yanlış hatırlamıyorsam Fethi Bey'le ortaklık döneminiz olmuş, 1967-68 yıllarında. Ondan başka ortak çalıştığınız kimse oldu mu?

Ö.Ö. – Evet, Fethi Dağlık dürüst bir insan. Ondan sonra, 95'de Bağ-Kur'a kaydolduk ya biz; onun borçlarını öde filan; yiyecek ekmeğe muhtaç olduk. Veresiye çalıştık. Allah'tan bazı yarışmalar oluyordu, ben giriyordum o yarışmaya, kazanıyordum. Mesela, Karataş'ta 1000'in üzerinde yaptığım şeyler var.

D.S.Ö.- Yarışma sonucu

Ö.Ö. – Tabii... Mesela, Asu, Işık, bir de...

D.S.Ö.- Bunlar hep yazlık site şeklinde mi?

Ö.Ö. – Yazlık site şeklinde, bir de Devlet Su İşleri'nin, Sular İdaresi'nin yarışması vardı; onu da kazandık. Ben 60 daire olarak çizdim, kabul ettiler. 120 tane yapmışlar, 10-20 tane artırsalar, çok daha güzel olurdu.

D.S.Ö.- Peki 1960'lı yıllarda Adana'ya döndüğünüzde, Adana nasıl bir yerdi? Yapılı çevresi nasıldı?

Ö.Ö. – İstasyondan sonra bağlar başladı, hep bağlar vardı, yollar doğru dürüst yoktu. Bahçeli evler vardı, o da istasyonun aşağısında oluyor. Gezenler de hayran olurdu böyle, güzeldi. En yüksek bina diyebilirim, 6 katlı bir binaydı.

D.S.Ö.- Peki, sizin en çok beğendiğiniz yapınız hangisi?

Ö.Ö. – Özalpınlara yaptım. Sular İdaresi'nin arkasında, 4 kat mıydı, 5 kat mıydı? Hatta asansörü yapmamışlardı, bunlara tekrar asansörü ilave ettik. Ufak da yapmışlar; dedim: "İki kişi binmeyeceksiniz" "Niye?" Taşımaz.

D.S.Ö.- Daha çok konut mu tasarladınız?

Ö.Ö. – Çok villa yaptım Karataş'da. Denizli'ye giderken sol tarafta, bir bankacıya dubleks konut yaptım; aşağı yukarı 4,5 metre konsol vardı birinci katta. Şaşırdılar ama beğendiler, 7-8 kişi burada yemek yedik, dans ettiler filan.

D.S.Ö.- Bina duruyor mu şu anda?

Ö.Ö. – Duruyor.

D.S.Ö.- Peki, beğenmediğiniz yapınız yok mu hiç? Ya da "Keşke şu yapıyı tasarlarken, böyle yapmasaymışım, şöyle yapsaymışım" dediğiniz bir şey var mı?

Ö.Ö. – Tabii, demir çalışma çalışma işildar.

D.S.Ö.- Mal sahibiyle mimar arasındaki ilişki nasıldı sizin çalıştığınız 60'larla 80 arasında?

Ö.Ö. – Mal sahibi benim her zaman karşımda "hazır ol"dur.

D.S.Ö.- Mal sahibi, size, mimara güveniyor ve hiç karışmıyor.

Ö.Ö. – Güven meselesi...

D.S.Ö.- Peki, müteahhitte mimar ilişkisi nasıldı?

Ö.Ö. – Dediğim gibi, hepsi bana saygılıydı. Şimdi Adana'da iş kıtlığı var. Genç mimarları kimse desteklemiyor. Bir de çok sayıda mimarlık okulu oldu.

D.S.Ö.- Peki, belediyenin sizin meslek hayatınız döneminde, mimarlık üretim sürecindeki rolü ve etkinliği nasıldı?

Ö.Ö. – Mesela Sepici zamanında oldu. Şöyle, imar planı hazır, ama şimdi 4 yıllık programımızda, bu hazır olan imar planının bazı semtlerini alacaktık, yere tatbik edecektik; bunu hiç kimse yapmadı. Bütçede imar planlarının yere tatbiki yoktu, onları da yaptık. İller Bankası'ndan adam istedik, getirttirdik.

D.S.Ö.- Hangi mahalleler?

Ö.Ö. – Mesela, Kuruköprü'yü geçtikten sonra; oradan başladı yol açmaya, 1,5 sene sürdü. Kazık dikiyorlar ya "Belediye burayı istimlak edecek" diye, vatandaşlar kazıklarımızı çalıyorlar, hadi onlar yerleştiriliyor filan. O zaman bir arsaya, bir müteahhit yüzde 25, yani dört tane o vakit kendine, bir tane mal sahibine veriyor. Herkesin de hoşuna gitti, "Daire sahibi olacağım" dediler.

D.S.Ö.- Sonra 1970'le başlayan bir kooperatifleşme süreci var. Sizin de kooperatif yapılarınız var mı?

Ö.Ö. – Ben müteahhitlik yapmadım pek, ama kooperatif binaları çok yaptım. Proje çok tasarladım.

D.S.Ö.- Hangileri mesela, aklınıza ilk gelecek olanları hangileridir?

Ö.Ö. – Hepsinin yerlerini biliyorum da, isimlerini unutuyorum.

D.S.Ö.- Peki, bir yapınız mesela; 1970 yılında Kurtuluş'da Allaattin Saatçi için bir konut tasarlamışsınız. O yapı hâlâ duruyor mu acaba? Gidip belgelemek istiyorum.

Ö.Ö. – Allaattin Saatçi'yi biliyorum, ona bir proje çizdim, ama yaptırdı mı, yaptırmadı mı bilemiyorum.

D.S.Ö.- Peki, kendi yapılarınızdan başka hangi mimarların yapılarını beğeniyorsunuz Adana'da?

Ö.Ö. – Zeki Yüzüak'ı beğeniyorum, Kayalıoğlu vardı. Sonra Fethi Bey de var.

D. S. Ö.- Çok teşekkür ederim Ömer Bey zaman ayırdığınız için. ■

Kentte, Yaşamda, Mimaride EKOLOJİK PERSPEKTİFLER

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını, 2010, İstanbul, 305 sayfa.

Elimizdeki kitapta sunuş ve değerlendirme yazılarının dışında 26 bildiri yer alıyor. Bu bildiriler Ekolojik Perspektifler başlıklı bir program çerçevesinden yapılan sunuşlar. Etkinliğin başında yapılan duyuruda ne amaçlandığı şu cümlelerle özetlenmiş: "Günümüzün yadsınamayacak bir gerçeği şu ki, doğal ve kültürel çevreye olumlu ya da olumsuz, ama en fazla etki yapan bir meslek alanında bulunuyoruz. Sonuçta, dünyanın uzun süredir artık kritik bir noktaya dayanmış olan olumsuz koşullarını üretmeye devam eden mimarlık eyleminin bu sürdürülemez konumuna son vermek gerekiyor. 'Ekolojik Perspektifler' programında bir kez daha yaşamın tüm alanlarına karşı sorumluluklarının bilincinde mimarlar olarak hep birlikte sürecin böyle kötü bir senaryoya dönüşmemesi için nelere azami dikkat etmemiz gerektiğini, bu söyleşiler sırasında hep birlikte izleyip tartışarak, katkılarımızı bugün ve geleceğin korunması için geliştirmeye çalışacağız diye umuyoruz..."

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nde Mimarlık, Eğitim ve Kültür Araştırmaları Mesleki Bilimsel Çalışma Kurulu üyesi küçük bir grubun özverili çabalarıyla başlayan ve konuyla ilgili önemli bir birikimi bugün önümüze koyan bu kitabı hazırlayanlar; konu üzerinde derinleştikçe salt mesleki perspektiften bakmanın yeterli olmadığını, ekolojik düşüncüyü, siyasal, toplumsal ve yaşama dair vurgularıyla tartışmak gereksinimini duyumsadıklarını vurguluyorlar. Konunun uzmanlarıyla bir araya gelinmesi ve ekolojik bakışı pek çok boyutuyla ortaya koyacak bir yıla yaygın söyleşiler dizisinin bu düşüncenin bir ürünü olarak ortaya çıktığını aktarıyorlar.

GEÇ OSMANLI DÜNYASINDA MİMARLIK VE HAFIZA: ARŞİV, JÜBİLE, ABİDE

Alev Erkmen, 2010, Akın Nalça Kitapları, İstanbul, 312 sayfa.

Mimarlık ve Hafıza, bir mimarlık tarihi kitabı. Tanzimat dönemi ile Birinci Dünya Savaşı yılları arasındaki dönemde, Osmanlı dünyasında üretilmiş üç mimarlık türünün tarihsel öyküsünü anlatıyor. Bunlar, Tanzimat döneminin Arşivi (Hazine-i Evrak Binası), II. Abdülhamid saltanatını yüceltmek üzere inşa edilen yüzlerce jübile yapısı ve II. Meşrutiyet yıllarının Abidesi (Abide-i Hürriyet). Yazar Alev Erkmen'e göre bu mimari üretimlerin her biri, öncelikle geçmişle kurulan yeni bir ilişkinin ürünü olan modern yapılar. İlk Osmanlı arşivinin kuruluş süreci, jübile yapılarının reel-politik niyetleri ve Osmanlı dünyasındaki ilk ulusal anıtı ortaya çıkaran gerilimli süreçler, kitapta Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak kurgulanmış tarihsel öykülerle anlatılıyor. Kitap, mimarlık üzerine tartışırken, bu dönemin binaların görünüşlerindeki değişimlerle ilgilenmek yerine, onların hangi yeni niyetlerle inşa edilmiş olduklarını ve hangi yeni süreçlerle toplumsal yaşama katıldıklarını anlatmayı deniyor.

Kitabın tasarımını diğer Akın Nalça Kitapları'nda olduğu gibi bu kez de Bülent Erkmen üstlenmiş. O nedenle, bu kitap da öncekiler gibi, sadece içeriğiyle değil, tasarımıyla da söz söylemekte. Mekân ve sergileme tasarımı konusunda hizmet veren Terminal'in Kurucusu ve Genel Müdürü olan Akın Nalça'nın 2003 yılında başlattığı yayın projesi, bütün tasarım disiplinlerine düşünsel ve kalıcı bir tartışma süreci sağlamayı hedefleyerek, her sene bir kitap yayımlamayı sürdürüyor.

MİMARLIK EĞİTİMİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ YARINI

TMMOB Mimarlar Odası Konya Şubesi ve Selçuk Üniversitesi Ortak Yayını, 2010, Konya, 549 sayfa.

Kitap, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü ve Mimarlar Odası Konya Şubesi'nin, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nün kuruluşunun 40. yılı anısına 25-27 Kasım 2010 tarihlerinde düzenlediği "Mimarlık Eğitiminin Dünü, Bugünü, Yarını" başlıklı sempozyumdaki bildirilerden oluşuyor.

Sempozyumun amacı Türkiye'deki mimarlık okullarında mimarlık stüdyoları ile tasarım, sanat, restorasyon, mimarlık tarihi ve teknik içerikli derslerde uygulanan yöntemleri, elde edilen birikim ve deneyimleri paylaşmak ve tartışmaya açmak olarak belirlenmiş.

Sempozyumda oturumlar "Mimarlık Eğitim Politikaları", "Mimarlık Eğitiminde Sanatsal Boyut", "Mimarlık Eğitiminde Koruma, Restorasyon ve Mimarlık Tarihi", "Mimarlık Eğitimi ve Kültür İlişkisi", "Mimarlık Eğitiminde Sürdürülebilir ve Ekolojik Yaklaşımlar", "Tasarım ve Stüdyo Eğitimi", "Bilgisayar Destekli Tasarım" konuları üzerine kurgulanmış. Sempozyum sürecinde, on adedi çağrılı olmak üzere toplam elli sekiz bildiri iki ayrı salonda beş paralel oturumda sunulmuş; kitapta yukarıda belirtilen konu başlıkları altında, 6'sı çağrılı bildiri olmak üzere, 54 bildiri yer almaktadır.

1970 yılının Aralık ayında Konya Devlet Mühendislik Mimarlık Yüksek Okulu'nun iki katlı eski hastane ve çocuk yetiştirme yurdu binasında faaliyetine başlayan Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü kuruluşunun kırkıncı yılını böylesi anlamlı bir etkinlik ve kitapla taçlandırmış oldu.

MİMARLIKTA ESTETİK DÜŞÜNCE

Jale Erzen (ed.), 2010, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 341 sayfa.

Sanart Estetik ve Görsel Kültür Derneği'nin 2007 yılında düzenlediği Dünya Estetik Kongresi, 42 ülkeden estetikçi, felsefeci, sanatçı ve mimarı bir araya getirdi. Kongrede mimarlığa "estetik" açısından bakan birçok bildiri sunulmuştu. Kitap kongrede sunulan bildiriler arasından özel olarak seçilmiş olanları Türkçe yayımlayarak mimarlık disiplinine önemli bir katkıda bulunuyor. Kitapta yer alan makaleler tüm alanları kapsamamakla birlikte mimarlığa ne kadar çok farklı açıdan yaklaşılabileceğini göstermekte. "Güncel Dünya Mimarlığı ve Estetik", "Türkiye'de Mimarlık ve Estetik", "Monografiler Üzerinden Estetik Düşünce", "Mimarlık Tarihi", "Mimarlık ve Kent" ve "İç Mekânlar ve Estetik" başlıklı bölümlerin yer aldığı kitapta ayrıca taranan konularla ilgili okuma önerileri de yer alıyor.

Adana Hükümet Konağı ve Valinin Konutu . 20. yy. Başları. Daha Sonraki Yıllarda Vali Konutu Yıkılmıştır.
Fotoğrafı derleyen: Özel Arşiv, Kaynak: "Tarihi Fotoğraflarla Adana" Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları

Adana Hükümet Konağı. Fotoğraf: Vedat Zöhre

1900'lü yıllar... Yeni Camii.
Fotoğrafı derleyen: Özel Arşiv, Kaynak: "Tarihi Fotoğraflarla Adana"
Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları

2010 Yeni Camii. Fotoğraf: Vedat Zöhre

MİMARLIK, TASARIM, KENTLEŞME, KURAM, ARKEOLOJİ, FOTOĞRAF VE SANAT KONUSUNDAKİ KİTAPLARLA KİTABEVİ'NDE BULUŞUYORUZ.

www.mivkitabevi.com

MİMARLAR ODASI KİTABEVİ'NDE YER ALAN YAYINEVLERİ

Mimarlar Odası Yayınları;

- GENEL MERKEZ
- ANKARA ŞUBE
- ANTALYA ŞUBE
- BURSA ŞUBE
- İSTANBUL ŞUBE
- İZMİR ŞUBE
- KAYSERİ ŞUBE
- KONYA ŞUBE

İnşaat Mühendisleri Odası Yayınları;

- İSTANBUL VE
- İZMİR ŞUBESİ

Diğer Yayınevleri;

- ABC YAYIN GRUBU
- ALFA
- AKÇALI İNŞAAT
- AKŞİT
- ARKEOLOJİ SANAT
- BAĞLAM
- BİLEŞİM
- BİRSEN YAYINEVİ
- BOYUT YAYINCILIK
- ÇAĞLAYAN
- ÇATIDER ÇATICILAR DERNEĞİ
- ÇİTLEMBİK
- DAMGA
- DOĞUŞ İLETİŞİM
- EREN

- EVRİM YAYINEVİ
- HOMER KİTABEVİ
- İLETİŞİM
- İLKE BASIM
- İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT ÜRÜN A.Ş.
- İSTANBUL BİLGİ ÜNİV. VAKFI
- İST. TEKNİK ÜNİV.
- İ.T.Ü. VAKFI
- KABALCI
- KAKNÜS
- KİTAP YAYINEVİ
- KUBBEALTI
- LİTERATÜR
- METİS
- NOBEL

- PUSULA YAYINCILIK
- REMZİ KİTABEVİ
- SUNA İNAN KIRAÇ VAKFI
- TARİH VAKFI
- TASARIM
- TEKNİK YAYINEVİ
- TURING
- TÜNEL YAYINCILIK
- TÜRKİYE İŞ BANKASI
- UĞUR EĞİTİM PAZARLAMA
- YAPI END.MERK. A.Ş.
- YAPI KREDİ
- YAY YAYINCILIK
- YORUM SANAT
- ZERO

MİMARLIK VAKFI
KİTABEVİ

tmmob mimarlar odası
istanbul büyükşehir şubesi

Karaköy Kemankeş Caddesi No:31 Beyoğlu 34425 İstanbul, Tel: (212) 244 86 87

SAĞLIĞIN ve KAPLİCANIN DOĞRU ADRESİ DADAK THERMAL KOZAKLI'DA

Otelimizde...

- 82 Adet Standart Oda
- 6 Adet Suit Oda
- 1 Adet Engelli Odası
- 200 Kişilik Ana Restaurant
- 1 Adet Alkollü A'La Carte Restaurant
- Lobby Bar & Vitamin Bar
- 1 Adet 300 Kişilik Çok Amaçlı Salon
- 1 Adet 200 Kişilik Toplantı Salonu
- 1 Adet 50 Kişilik Çok Amaçlı Salon
- 1 Adet V.I.P. Toplantı Salonu
- 1 Adet Oyun Salonu
- 4 Adet Satış Ünitesi
- 2 Adet Kapalı Termal Havuz
- 1 Adet Kapalı Yüzme Havuzu
- 2 Adet Türk Hamamı
- 1 Adet Sauna
- 1 Adet Buhar Odası
- Fitness Center
- SPA & Wellness Center
- Disco & Sinema
- Bay & Bayan Kuaför
- Açık & Kapalı Otopark

Oda Özellikleri:

Tüm odalarda merkezi havalandırma, kalorifer, uydu yayınlı lcd tv, mini bar, balkon, wc, emanet kasası, odalarda ve banyolarda direk hatlı telefon, prizli saç kurutma makinesi, küvet, 24 saat sıcak su, banyolarda havlupan ve termal su bulunmaktadır. Kartlı anahtar sistemi mevcuttur.

Emek Mahallesi Kaplıca Caddesi No:198 Kozaklı / NEVŞEHİR
Tel: 0(384) 471 23 23 (pbx) Fax: 0(384) 471 49 99

www.dadakthermal.com

Aklını, Vücudunu, Ruhunu şımart...